

Kluchten

G.A. Bredero

editie Jo Daan

bron

G.A. Bredero, *Kluchten*, (ed. Jo Daan). Tjeenk Willink-Noorduijn N.V., Culemborg 1971

Zie voor verantwoording: https://www.dbnl.org/tekst/bred001kluc04_01/colofon.php

Let op: boeken en tijdschriftjaargangen die korter dan 140 jaar geleden verschenen zijn, kunnen auteursrechtelijk beschermd zijn. Welke vormen van gebruik zijn toegestaan voor dit werk of delen ervan, lees je in de [gebruiksvoorwaarden](#).

Inleiding

I

In de eeuwen die sedert Bredero's dood verlopen zijn, is er zo veel over, voor en tegen hem en zijn werk geschreven, dat een grondige schoonmaak van de ontstane portretten een daad van eenvoudige rechtvaardigheid zou zijn. Maar niemand kan de schilderijen restaureren zonder ze te verbergen onder een nieuwe laag vernis, die al vóór het aanbrengen gekleurd is. Omdat er zo weinig gegevens bewaard zijn, blijft alles onzeker. Mijn kijk op Bredero is even persoonlijk en tijdgebonden als de vorige.

Maar na het lezen van de vroegere visies is het toch verrassend en boeiend Bredero zoveel mogelijk rechtstreeks, alleen in zijn eigen werk, te benaderen. We kunnen dit slechts doen in gedrukte vorm, en deze is minder toegankelijk dan eigen handschrift, dat nog iets persoonlijks heeft. De druk van de kluchten heeft hij waarschijnlijk niet gewild; de uitgave ervan zou immers, tijdens zijn leven, evengoed mogelijk geweest zijn als die van de hoofse spelen, van het Moortje en de Spaanschen Brabander. De herdrukken van 1620 en volgende jaren bewijzen dat er vraag naar was; het uitgeven van kluchten was bovendien geen novum, want in 1612 en 1613 waren die van Gerrit Hendricksz. van Breughel verschenen ¹.

Daarom is het aannemelijk dat Bredero zijn kluchten alleen heeft geschreven om ze te laten spelen. Men moet ze dan ook niet lezen, maar zien en horen, en al lezende geniet men er pas van als men zich voorstelt hoe ze gespeeld zouden kunnen worden. De kluchten van de Koe en van de Molenaer hebben hun speelbaarheid, ook in onze tijd, bewezen, die van Symen en de Quacksalver zullen het op een twintigste-eeuws toneel wel minder goed doen ². Wie in onze tijd nog van

¹ Breughels Boertighe Cluchten 2^e dr. Tot Amsterdam 1613. Het tweede Deel Van Breugels boertige Cluchten 1612. Zie A.A. van Rijnbach, De Kluchten van Gerbrand Adriaensz. Bredero (1926) blz. XVII.

² Symen is in 1935 opgevoerd door de Jonge Spelers bij de Brederoherdenking van dat jaar, maar ook op andere avonden. Uit de kritieken krijgt men de indruk, dat dit meestal voor besloten gezelschappen is gebeurd; over de reacties van het publiek wordt niets gezegd. Het Haarlemsch Dagblad (13-2-1935) merkt in de bespreking van een schoolopvoering op, dat blijkbaar veel van de tekst aan de toehoorders ontging.

het ongecompliceerde gegeven zou kunnen genieten, zal de taal niet genoeg begrijpen. Maar een onbestemd gevoel van tegenzin voor de klucht van Symen, die nog groeide tijdens het interpreteren van de tekst, verdween geleidelijk, toen ik probeerde het spel te waarderen. Alleen fantasie kan de werkelijkheid, in de druk gereduceerd tot een doods plat vlak, weer in reliëf zien, de geuren ervan ruiken en de geluiden horen. De zegen van te kunnen lezen blijft ver achter bij het wonder: te kunnen spreken en horen. Vele malen zijn druk en schrift er de oorzaak van, dat we slechter spreken en luisteren dan we anders gedaan zouden hebben. Ik geloof dat dit bij het waarderen van Bredero's kluchten niet vergeten mag worden.

Bredero tot de lezer

Het eerste proza dat Bredero zelf voor de druk schreef, waren de voorredenen van de toneelspelen Rodd'rick ende Alphonsus, Griane en Lucelle, die alle drie in 1616 werden gedrukt. In die van het eerstgenoemde stuk spreekt een man die wat onzeker en bescheiden is, die heeft getwijfeld of hij wel in staat zou zijn het stuk te voltooien: 'Nu dan alsoo ick vermerckte en ooghenschijnlijck sagh dat een yeghelijck hem 'tselfde ten alderhooghsten bevlytighde, soo heb ick stillswyghent dit spel by der handt genomen, doch met sulcken achterdencken dat dit mijn ontydigh kindt niet voldraghen en soude werden; vermits my vele saacken afschrickten, dies ick bevreest was dat het in sijn draghen sterven soude, doch 'tis buyten mijn hope sulcks gheworden als ghy in 't lesen en 'taanmercken bevinden sult'. In de voorreden van Griane en Lucelle klinkt een ander geluid, Bredero lijkt zekerder van zichzelf. Achter de woorden van voorgewende of echte bescheidenheid is een lichte spot verborgen, bijvoorbeeld in het slot van de voorrede van Griane: 'Doch ick hebbe soo geluckigh niet gheweest, dat ick sulcke welsprekende hebbe konnen kryghen...'. Of als hij zich in de voorrede van Lucelle vergelijkt met Aesopus, die op zich nam wat voor de anderen te onwaardig scheen: 'en so mijn ghemeen verstant de overvlieghende dinghen niet en kan begrijpen.' In zijn verdediging van de taal wordt deze speelse en niet-venijnige spot duidelijker. In Rodd'rick ende Alphonsus blijft het bij de constatering 'dat Dienstknechts en Maartens anders spreecken als de Edele Heeren en groote Joffrouwen'. Maar in de Griane neemt hij ze in het ootje, die hij zo toespreekt: 'Ghy goedighe Gooden van Mannen, die in u groote Rijmen de Vrouwen, Dienst-meysjens, ja Stalknechts doet Philosopheren, van overtreffelijcke verholentheden, het sy vande beweginghe der Sterren, ofte vande Drift des Hemels, ofte vande grootheydt der Sonne, oft andere schier onuytdenckelycke saken, dat ick doch meer voor een bewijs van uwe wetenschap acht, als voor een eygenschap in die slach van Men-

schen: Ick hebbe door mijn slechtheyt een Boer boerachtich doen spreken, en meer de ghewoonte dan de kunst ghevolght’.

Bredero heeft zich bij het schrijven van zijn tragi-komedies geconformeerd aan de mode van zijn tijd, maar dit keurslijf heeft hem benauwd ¹. Bij het schrijven van de tussenspelen voelde hij zich als een vis in het water, daarin kon hij een levensecht beeld van de gewone man geven. En dat dreef hem tot het schrijven van de kluchten, waarin hij naar hartelust kon verwoorden wat hij met zijn schildersoog had geobserveerd. Hij schreef ze niet voor de druk, maar om ze te laten spelen voor een publiek, waaronder de lach van de dienstmeisjes, stalknechts en boeren wel het luidst geklonken zal hebben ². Liep Bredero bij het schrijven van de hoofse spelen als 't ware op z'n tenen, nu stak hij zijn handen in z'n zakken en slenterde tussen het gewone volk, genietend van hun spontaneïteit en natuurlijkheid.

Bredero in zijn Toe-eygeninghen

Men heeft in Bredero de volksjongen of de burgerjongen willen zien, die zich omhoog moest worstelen om door de grote zeventiende-eeuwse schrijvers als kunstbroeder te worden aanvaard. Hij heeft echter al zijn stukken opgedragen aan leden van de klasse der regenten en welvarende kooplieden. En voordat hij deze opdrachten liet drukken, heeft hij daarvoor zonder enige twijfel toestemming gevraagd. De Rodd'rick ende Alphonsus is opgedragen aan Hugo de Groot en ondertekend met ‘Uwen onderdanighen Dienaar ende Vrundt’. In datzelfde stuk noemt hij Daniel Heinsius en Petrus Scriverius zijn vrienden. De Lucelle is opgedragen aan Tesselschade, het Moortje en de Spaanschen Brabander aan Jacob van Dijck, de ambassadeur van Zweden in Den Haag. Bredero heeft Hooft niet alleen bewonderd, zoals blijkt uit de opdracht aan De Groot en het gebruiken van Hooft's verzen als wijze ³, maar hij was met hem bevriend en kwam op 1 of 2 september 1616 met De Groot naar Muiden om Hooft en hem aan elkaar voor te

- 1 ‘Tis waar, dat ik meer op het aanschijn mijns beginsels sach, als op de voeten van myn uytkomst, dies ist ghevallen dat ick in een groote Dool-hof van gebreken ben gheraackt, so wel inde loop der gemener woorden, als oock inde verdelinge der wercken, en der tijden, sulckx dat ick tegen 't gebruyck der Griecken, Latynen en Fransche hier in heb gevoeght een Tijt van meer als 20 Jaren, daar sylieden selden meer daghs namen, dan een Etmaal, twee of minder.’ Uit: *Griane*, Voor-reden.
- 2 Zie ook Keur uit het werk van A. Zijderveld [1953], blz. 219-220: Behalve het getuigenis van Samuel Coster hebben we nog de mededeling uit die tijd dat ‘bij 't vertonen van zijn spelen het toneel en de zitplaatsen van 't vrolijk gejuich en handgeklap der aanschouweren onophoudelijk schaterden en weergalmden’. Zijderveld vermeldt hierbij geen bron.
- 3 Volgens Gedichten van P.C. Hooft, door F.A. Stoett, dl. 1 (1899) blz. 409-410 elf maal.

stellen¹. Het is mogelijk dat de toenemende welvaart van zijn vader en zijn eigen naam als kunstschilder hem steunden bij zijn erkenning als dichter. Hijzelf zegt in de voorrede van Rodd'rick ende Alphonsus dat hij van kindsbeen af ‘boven alle andere soete Tijdkortinghe de lieffelijcke Poesye’ had verkozen en dat hij vrienden had gezocht die hem hierin gelijk waren. Misschien is hij zo in aanraking gekomen met iemand - Samuel Coster? - die heeft gezien wat de jongeman waard was, en is met diens hulp de Rodd'rick ende Alphonsus voltooid, tegen Bredero's aanvankelijke verwachting in.

Bredero en de kritiek

Bredero verdedigt zich in de aangehaalde voorredenen tegen kritiek, en de drukker Van der Plasse roept in de Toe-eygeningh van de kluchten de clementie van de lezer in voor ‘yets dat qualyck staet’, evenals in het stuk tot de lezer, in de uitgave van de Molenaer van 1619, voor ‘eenighe oubollighe woorden’. Bredero's verdediging betreft vooral de taal; de kritiek die hij op zijn eigen werk in andere opzichten heeft, lijkt meer het gevolg van de bescheidenheid waarmee men nu eenmaal over zichzelf pleegt te spreken, dan helemaal gemeend.

‘Vele malen stelt hij zich heftig te weer tegen kritiek, waarvan opvallend genoeg nooit een spoor gevonden is’, schrijft Naeff². Maar al zijn er geen geschreven of gedrukte stukken gevonden waarin die kritiek is geuit, het is duidelijk dat Bredero tegenstanders had, getuige Costers Voorrede tot de Spelen van Gerbrand Adriaensz. Bredero³. Hij schrijft daarin over ‘nydige Ba-Bokken’ die de Poëten belonen ‘met laster en achterklap’, en hij verdedigt ‘onder andere’ Bredero tegen ‘sommigher ondanckbaerheydt ende onwetentheydt’. Er mag zeker verband gelegd worden tussen de door Coster gelaakte handelwijze en de onenigheden in de kamer ‘In Liefde bloeyende’, die mede aanleiding waren tot de stichting van de Nederduytsche Akademie in 1617.

Deze kritiek van de tegenstanders in de rederijderskamer kan wel enige weerklank hebben gevonden in de kringen van de regenten en de gegoede burgerij, waarvan het standsbewustzijn in deze tijd begon toe te nemen. Men was mogelijk van oordeel dat dergelijke kluchten en tussenspelen niet geschreven moesten worden door een man van Bredero's positie, die omgang had met Hooft en De Groot. De eerste drukken van Hoofts Warenar zijn immers anoniem verschenen en pas

1 Zie G. Stuiveling, Memoriaal van Bredero (1970), blz. 148.

2 J.P. Naeff, De waardering van Gerbrand Adriaenszoon Bredero (1960) blz. 17.

3 Samuel Coster, Voorrede tot de Spelen van Bredero 1617. In: Memoriaal van Bredero (1970) blz. 154-156. Zie verder J.A. Worp, Geschiedenis van den Amsterdamschen Schouwburg 1496-1772 (1920) blz. 20-24; H.W. van Tricht, P.C. Hooft (1951) blz. 56-57.

in 1661 werd dit stuk uitgegeven onder de naam van de schrijver. Een dergelijk stuk maken, om het te laten spelen, kon er klaarblijkelijk nog mee door, maar uitgeven onder eigen naam niet. Hoofd schrijft nl. in een brief van 1617 aan Hugo de Groot, ter begeleiding van het handschrift van de Warenar: ‘... als hebbende in geen sinlijke handen te vallen, maar alleenlijk voorbij d'ooghen des volx over een toonnel getrocken te werden.’ Om deze reden zou ook Bredero zelf en later Bredero's familie geweigerd kunnen hebben mee te werken aan een uitgave van de kluchten. Dat zou er dan een aanwijzing voor zijn, dat hij meer thuis hoorde in de kringen van de gegoede burgerij dan in die van de lagere.

De vrees voor kritiek zal bij Bredero nog een persoonlijker oorzaak gehad hebben. In de gedichten uit hij zich als een emotioneel mens, niet gelijkmatig van stemming en niet bezadigd. Een dergelijk karakter is in een kunstenaar niet verwonderlijk, en daarbij past een grote gevoeligheid voor kritiek en een sterke behoefte aan positieve beoordeling¹. Grote waardering heeft hij zeker gehad bij de succesvolle opvoeringen van zijn stukken in de kamer In Liefde bloeyende. Zijn verdediging kan daarom zowel een afweer geweest zijn tegen werkelijke kritiek van de tegenstanders, als ook een schild dat hij oprichtte om zijn eigen kwetsbaarheid bij voorbaat te beschermen. Wanneer men al ‘tragiek’ wil zien in zijn leven, dan moet men toch oppassen voor overdrijving.

De rol van de uitgever

De klucht van de Koe werd in 1612, die van de Molenaer in 1613 geschreven². Deze laatste werd in het jaar van Bredero's dood (1618) gedrukt, maar de schrijver heeft dit waarschijnlijk niet geweten. Anders zou hij daarvoor wel een voorrede hebben geschreven, zoals voor het toneelwerk en het liedboek.

In het volgende jaar, 1619, drukt Van der Plasse de kluchten van de Koe, Symen, de Molenaer en de Quacksalver. Achter het titelblad van de Molenaer beschrijft hij, in het stuk ‘Den drucker tot den leser’, de inspanning die hij heeft moeten doen om de uitgave te realiseren. Hij zegt dat hij alle werken, met Bredero's eigen hand geschreven, met grote moeite en hoge kosten, heeft verzameld. Van Rijnbach heeft deze mededeling wonderlijk genoemd; volgens hem zal de familie wel een handschrift hebben gehad, zodat die moeite en kosten niet groot geweest zouden zijn, als Bredero's nabestaanden hadden toegestemd in een uitgave. Van

1 Van Rijnbach, Kluchten (1936), blz. IV spreekt van ‘botsing van lage sensualiteit en weinig verheven uitbundigheid met ernstiger en teerder gevoelens’; Naeff, t.a.p., blz. 18, noemt onder zijn eigenschappen: gevoeligheid en kwetsbaarheid; J.A.N. Knuttel, Bredero (1949) blz. 151, noemt hem, nadat hij vele goede eigenschappen heeft opgesomd, een onbesuisde driftkop.

2 Zie blz. 104 en 143.

Rijnbach denkt dus aan afschriften, die de uitgever van anderen zou hebben gekocht ¹. Het is inderdaad waarschijnlijk dat de familie niet bereid was het handschrift af te geven en zo mee te werken aan de uitgave. De schrijver had immers zélf geen voorbereidingen voor een publikatie gemaakt, de nabestaanden kunnen van mening geweest zijn dat het voor zijn nagedachtenis beter was niet mee te werken. Maar Van der Plasse wist dat de opvoeringen succes hadden gehad en hij verwachtte een goede ontvangst van de uitgave. Hij moest dus proberen de tekst op een andere wijze te krijgen. Vermoedelijk heeft hij zich gewend tot degenen die een rol in een van de stukken hadden gespeeld en de uitgeschreven rol nog bezaten. De samengevoegde rollen leverden hem de tekst voor zijn uitgave.

De veronderstelling dat Bredero de kluchten eerst schreef en daarna eigenhandig de rollen uitschreef, lijkt heel aannemelijk ². Maar we kunnen nog verder gaan en zelfs menen, dat er nooit iets anders heeft bestaan dan alleen uitgeschreven rollen. In dat geval heeft de familie geen complete tekst gehad.

Als dit de gang van zaken is geweest, heeft de drukker inderdaad uitgegeven naar het handschrift van de schrijver zelf en niet naar afschriften, en dan zou de uitgave van 1619 het meeste vertrouwen verdienen. Dit geldt dan de teksten, maar niet noodzakelijk ook de volgorde. We weten met zekerheid dat de klucht van de Koe uit 1612, die van de Molenaer uit 1613 dateert. Maar het is onzeker wanneer de beide andere zijn geschreven. De uitgave van 1619 is in onze editie gevolgd, zowel wat betreft de tekst als de volgorde van de kluchten. In de bespreking en evaluatie heb ik echter de voorkeur gegeven aan een andere volgorde; omdat enkele elementen in de kluchten van de Koe en van de Molenaer aanleiding geven tot een onderlinge vergelijking, worden deze beide eerst besproken.

II. De klucht van de Koe

Het verhaal van de gestolen koe komt in verscheidene vijftiende- en zestiende-eeuwse werken in verschillende lezingen voor. Bredero's bewerking sluit het meest aan bij de lezing die is te vinden in een Antwerps Cluchtboeck van 1576 ³. De overeenkomst tussen beide is zo treffend, dat we wel moeten aannemen dat Bredero deze tekst zelf heeft gelezen. Wanneer hij het verhaal alleen maar had horen vertellen, zou de overeenstemming niet zo groot zijn geweest en zouden er

1 Van Rijnbach, Kluchten, blz. XCIII.

2 De mededeling aan het slot van de klucht van de Koe 'Gheschreven, gherymt, ende verdeylt, door mij ...' zou dan kunnen betekenen: opgeschreven; gedicht; de afzonderlijke rollen uitgeschreven.

3 Zie Bijlage I op blz. 242.

ook meer persoonlijke elementen in zijn versie zijn gekomen. Voorzover bekend, is de tekst in dit Cluchtboek de laatste gedrukte versie van het verhaal, voordat Bredero zijn klucht schreef¹.

Bredero's klucht bevat echter ook elementen, die in deze verhalen van de gestolen koe niet voorkomen en die waarschijnlijk aan andere bronnen zijn ontleend. In de monoloog van de dief aan het begin van het stuk (vs. 31-38) wordt de inhoud van een wet gegeven, die in Lacedemonië van kracht was geweest. Dit gedeelte komt op merkwaardige wijze overeen met de volgende passage uit de Apologie pour Hérodote van Henri Estienne: 'Lequel' (een dief die flink gestolen had) 'toutesfois (comme je croy) eust obtenu sa grace s'il eust eu à-faire aux Lacédémoniens: lesquels permettoient le larrecin (comme j'ay dict ci-dessus) pour rendre leurs gens plus habiles; car ils leur permettoient à la charge qu'ils n'y fussent pas surpris: sinon, ils en faisoient punition. En quoy (comme monstre Xénophon en quelque passage) ils avoyent fort bonne raison; car nul ne se doit mesler d'un mestier lequel il ne sçait faire: or ceux qui sont surpris en larrecin, il est certain qu'ils ne sçavent pas leur mestier, et n'usent pas de l'habilité en dextérité qui y est requise'. Door de gauwdief worden ook andere deugnieten genoemd, die bij Estienne voorkomen, maar de treffendste overeenkomst tussen beide is die van vs. 46-49 met de volgende passage: 'Je commenceray par le saffran, touchant lequel nous oyons la plainte d'Olivier Maillard, de ceux qui le faisoient ramoitier afin qu'il pesast d'avantage, et de ceux aussi qui y mesloyent de l'huile'².

De monoloog van de gauwdief is tevens een proloog, die herinnert aan de bouw van de middeleeuwse spelen. Bredero heeft deze gebruikt om het karakter van de dief uit te beelden en hem te laten moraliseren. In deze opzichten lijkt dit deel overbodig, want karakter en moraal komen in de klucht zelf tot hun recht. Maar als in vs. 68-69 deze proloog overgaat in een milieuschildering, komt de aap uit de mouw. Bij de vzn. 69-72 zullen de toehoorders aan verscheidene nouveaux riches onder hun stadgenoten hebben gedacht. Wie weet of een handige acteur met een bepaalde grime of een enkel gebaar geen reputaties heeft aangetast.

De eigenlijke klucht begint met het rustige gesprek van de dief en de boer, die in de zomeravond voor zijn deur een luchtje schept. Als ze zijn gaan slapen, voert Bredero de optrekker ten tonele, niet alleen om de tijdruimte, waarin boer en dief slapen, te vullen, maar veel meer om de sfeer, waarin de ontknoping straks

1 Voltooid 6 augustus 1612. Volgens Worp t.a.p., blz. 20 gespeeld in 1612. Waarop deze laatste mededeling steunt, is niet duidelijk. Vgl. Memoriaal van Bredero, blz. 116.

2 Henri Estienne, L'Introduction au traité de la conformité des merveilles anciennes avec les modernes ou traité préparatif à l'Apologie pour Hérodote. Nouvelle édition par P. Ristelhuber (1879) 2 vol. De eerste uitgave is van 1566. Uitvoeringe citaten in Van Rijnbach, Kluchten, blz. XLVII vlgg.

zal plaats hebben, aan te kondigen en uit te beelden. Tot vs. 482 laat de schrijver de figuren paarsgewijze optreden en bereidt hij de climax voor, waarin de vier figuren, elk naar eigen aard, in de ontknoping betrokken worden. De karakters van de dief en van de optrekker vertonen parallelle trekken: geen van beiden is door en door slecht, maar ze nemen het niet zo nauw, de eerste niet met de eerlijkheid, de tweede niet met de matigheid. Maar de dief is een handige en slimme vent, de optrekker een slappeling, die niet tegen de verleiding op kan. De tegenspeler van de dief, de boer, is een goedgezovige, wat ijdele kerel, maar de tegenspeelster van de optrekker, de waardin, een sluwe zakenvrouw, die alleen uit is op geld. Tenslotte is de dief ook haar te slim af, en dat maakt hem minder onsympathiek dan wanneer hij alleen de beide argeloze mannen bij de neus had gehad.

De climax begint in vs. 227, bij het eerste optreden van de koe, als de dief vertelt dat hij het beest heeft gestolen van de boer. Als we de proloog meerekenen, is dan ongeveer een derde van de klucht voorbij. In het volgende derde deel blijven de dief, de boer en de koe aanwezig, lijfelijk of in ieder geval binnen de aandacht. Met de belofte van de boer om de koe te verkopen wordt de ontknoping ingeleid (vs. 440). De vzn. 441-528 vullen niet alleen de tijd die de boer nodig heeft om de koe te verkopen, maar ze voeren bovendien nog even de spanning van het loken afweerspel van Joosje en Giertje op. Nu komt het ware karakter van de waardin boven; tussen vs. 165 en 226 leek ze niet zo kwaad, maar in het nuchtere ochtendlicht wordt haar optreden tegen de mannen, vooral tegen de optrekker, harder en haar spot met Joosjes uiterlijk in vs. 456-460 is zo onbarmhartig, dat haar straf van óók bestolen te worden, haar door het publiek van harte gegund zal zijn.

Als de boer in vs. 529 met het geld dat hij voor de koe heeft gekregen, in de herberg komt, wordt de ontknoping voorbereid. De goedgezovige ongecompliceerdheid van de boer bepaalt de sfeer van dit gedeelte en ook van het volgende, als het zontje van de boer komt vertellen dat hun koe verdwenen is. Boer en optrekker nemen hun lot met humor en zelfspot, maar Bredero laat de waardin ook hier haar ware aard tonen: boer en optrekker moeten bloeden. Hebzuchtig als een Shylock laat ze de mannen het gelag betalen door het dreigement dat ze de geschiedenis de straat op zal brengen.

De hoofdhandeling, het stelen en verkopen van de koe, loopt grotendeels parallel met het verhaal in het Cluchtboek, ook wat betreft de sfeer, waarin Bredero het zich laat afspelen. Deze wordt in Bredero's bewerking echter gekruid met de secundaire handeling, het spel tussen waardin en optrekker, dat de spanning rekt en de ontknoping compliceert. Het verweven van deze beide handelingen heeft deze klucht gemaakt tot een klein meesterwerk, zowel wat betreft de psychologische uitwerking als de dramatische opbouw.

Ik noemde hiervoor de proloog overbodig als inleiding op de actie van de klucht, maar duidde de vermoedelijke bedoeling al aan. Het Amsterdam van die jaren werd bewoond door burgers en handwerkers, die leefden volgens de oude moraal van degelijkheid en zuinigheid, zoals in de klucht van Symen wordt beschreven. Maar de groei en de rijkdom van de stad, snel vergroot na de val van Antwerpen, heeft velen het hoofd doen verliezen, de gemakkelijk verkregen rijkdom deed de oude deugden vergeten. En de avonturiers, aangelokt door de mogelijkheid om veel geld te krijgen zonder te werken, stroomden in die tijd toe en vermeerderden het aantal van de ‘ondegelijken’. De dief geeft in de proloog niet het beeld van zijn eigen moraal, maar hij staat hier als vertegenwoordiger van de grote groep lieden die het met de eerlijkheid niet zo nauw namen. Een slimme dief werd in Lacedemonië, terecht, beloond, maar al die domme bedriegers, die vroeger in hun eigen deur werden opgehangen, worden nu rijk en hebben nog praatjes op de koop toe. Dit lijkt eerst een schildering van een toestand, die overal kan worden aangetroffen, maar dan wordt het van vs. 69 af duidelijk dat het over Amsterdam gaat; onmiddellijk daarna, in vs. 73, begint de eigenlijke klucht. Bredero is dus voorzichtig, noemt nergens man en paard, maar geen Amsterdammer uit 1612, ouderwets degelijk of nouveau riche, zal de monoloog hebben misverstaan. Er kan meer dan één reden geweest zijn voor die voorzichtigheid, mogelijk ook van maatschappelijke aard. Daarop zou ook de latere verandering in Molenaer vs. 157 kunnen wijzen¹. Het effect van deze bedekte toespelingen is misschien groter geweest dan dat van een openlijke aanval had kunnen zijn.

Met zijn kritiek op de bedriegers plaatst de dief zich aan de kant van het gewone, hardwerkende volk. Maar al in de proloog blijkt, dat hij zelf net zo goed een bedrieger is. Het is verleidelijk ook in andere gedeelten van de klucht toespelingen te zien op de tegenstellingen in het maatschappelijk leven uit het begin van de zeventiende eeuw. De harde, zakelijke waardin probeert haar strop te verhalen op de boer en de optrekker, met dreigementen van schout en publiciteit. De boer echter neemt zijn verlies, en erkent lachend de handigheid, waarmee de diefstal is gepleegd. Menige Amsterdammer van die tijd zal, als de boer, de nieuwe manieren om rijk te worden hebben aanvaard als iets dat weliswaar niet hoorde, maar waartegen je weinig kon doen en waarvoor je eigenlijk nog bewondering moest hebben.

Naast deze kritiek op de maatschappij staat die op de rederijkers. Zowel uit de proloog als uit de spot met de voordracht van de boer (vs. 584-612) is op te maken dat Bredero's waardering voor de rederijkers niet groot was.

1 Zie de aantekening bij deze versregel.

III. De klucht van de Molenaar

Men heeft wel verondersteld, dat de stof voor deze klucht ontleend is aan een ware gebeurtenis, die zich in Bredero's tijd afgespeeld zou hebben. Het motief hiervoor is vs. 592, waarin Trijn Jans zegt dat haar neef Hillebrand er 'wel wat of dichten' zal. Het is niet onmogelijk, dat er inderdaad zoiets heeft plaats gehad, maar het argument is zwak, want bedrogen echtbrekers zijn er in alle tijden en in alle streken geweest. Het is even waarschijnlijk, dat Gerbrand - de naams-overeenkomst is treffend - deze regel heeft ingevoegd om het te doen voorkomen, dat het voorval zich in zijn eigen tijd en omgeving, op deze wijze heeft voorgedaan. De namen in deze klucht geven meer raadsels. Een molenaar, Slimme Piet geheten, en zijn vrouw Aeltje Melis, worden ook genoemd als de vader en moeder van Robbeknol in de Spaanschen Brabander. Daarmee houdt echter de overeenkomst op. Of Bredero hiermee een bedoeling heeft gehad, en welke, kan ik niet raden.

Hoewel echtbrekers onder alle rangen en standen voorkomen, hebben enkele beroepen de voorkeur. De verklaring hiervoor ligt o.a. in het feit, dat hun gereedschap als seksueel symbool fungeerde. Uit de schaarse literatuur, die ik over dit onderwerp heb gevonden, valt op te maken, dat deze symbolen internationaal bekend waren en ten dele nog zijn. Zover ik weet, is in Nederland alleen nog *naaien* min of meer algemeen bekend in de betekenis *coïre*, zoals het Frans nog *coudre* kent, en *aiguille* de penis symboliseert. Zowel het Griekse $\mu\lambda\lambda\omega$ als het Latijnse *molere* en het Engelse *to mill* betekenen malen en *coïre*. De onderliggende molensteen stelt de vrouw of haar geslachtsdeel voor, de bovenliggende de man of de penis.

Het symbool van de *aiguille* is veel doorzichtiger dan dat van de molenstenen. Het laatste zal ontstaan zijn in een tijd dat de beide stenen, waartussen het graan werd fijngewreven, een andere vorm hadden dan in later tijd. In het neolithisch Europa werden twee stenen gebruikt, de onderliggende groot en vlak, de bovenste kleiner, die over de andere werd gewreven. De voortdurende beweging van de bovenste holde op den duur de onderste uit. Tegenwoordig worden o.a. in Melanesië nog een soort stampers en vijzels gebruikt ¹. Hierin zal de oorsprong van de symboolfunctie gezocht moeten worden; later werd deze op de thans bestaande molenstenen overgedragen

².

1 Zie J.M.G. van der Poel, De landbouw in de prehistorie. In: Landbouwgeschiedenis (1960) blz. 17; Emil Werth, Grabstock, Hacke und Pflug (1954) blz. 243.

2 Hans Sperber, Über den Einfluss sexueller Momente auf Entstehung und Entwicklung der Sprache - Imago I (1912) blz. 405-453.

Het symbool is tot in onze eeuw bekend gebleven; een volkslied, in 1912 in Silezië opgetekend, behoeft geen nadere toelichting ¹. Maar ook Nederlandse volksliederen uit vroeger tijd bevatten meer of minder duidelijke toespelingen ².

Het Woordenboek der Nederl. Taal geeft maar één plaats, uit Cats ³:

De man is mette vrou ghelijck twee mole-steenen
Die onderling behulp malkander moeten leenen,
Want alsser een ontwijckt, of sijn bewegen staect;
Ofschoon de tweede maelt, daer wort geen bloem gemaect.

Uit de tweede regel kan men de indruk krijgen, dat het malen hier niet in de seksuele betekenis is bedoeld. Ook in de klucht van de Molenaer zelf wordt geen enkele toespeling gemaakt op de symboliek van de molen en de molenstenen; Bax noemt in zijn analyse van het werk van Jeroen Bosch de molen als symbool van de dwaasheid

1 In: Anthropophyteia IX (1912) blz. 456.

Die keusche Müllerin.

Ich bin die fesche Müllerin,
Ich stell mich vor mit keuschem Sinn.
Die Mühle, die ich mein,
Die mahlt ja grob und mahlt auch fein.
Da geht die Mühle klipp, klapp,
Woran ich meine Freude hab.

Die Mühle liegt im stillen Tal,
Der Weg zu ihr ist eng und schmal,
Ein dichter Wald umfasst sie,
Auch fehlt es ihr an Wasser nie.

Es hat der Hans in einer Nacht
Die Mühl sechsmal in Gang gebracht,
Es knarrt und knurrt im Mühlenrad,
Auf einmal geht die Mühle stad,
Jetzt geht sie nimmer klipp, klapp.

Und endlich gar nach langer Zeit
Geht die Mühle wieder in voller Freud,
Noch geht sie ohne Rast und Ruh,
Hans, der ist der Herr dazu.

Voor een uitvoeriger uiteenzetting over molen en molenaar in de volksliteratuur, de symbolische functie van molen en koren, en andere voorbeelden uit de literatuur, zie: Werner Danckert, *Unehrlische Leute. Die verfehmtten Berufe* (1963), blz. 125-145.

2 Pol Heyns, *Volksliederen* (1941) nr. 14.

Fl. van Duyse, *Het oude Nederlandsche lied. Wereldlijke en geestelijke liederen uit vroegeren tijd*; 3 dln. (1903-1908) I blz. 335, nr. 70 2^e strofe; II blz. 998, 1001.

Een schoon Liedekens-Boeck, bewerkt, toegelicht en ingeleid door W. Gs Hellinga (1941) nr. 62.

3 Het WNT, deel IX, kolom 1029, citeert maar twee regels, zonder enige commentaar. De tekst, hierboven afgedrukt, is ontleend aan J. Cats: *Houwelyck, Middelburgh 1625*. Vierde deel, blz. 17.

meer dan eens, maar verwijst voor de seksuele betekenis alleen naar andere literatuur

⁴.

De molenaar, de man die de molenstenen in beweging brengt, komt als vrijer in vele volksliederen voor, maar daarnaast ook als bedrieger, niet alleen als mole-

4 D. Bax, De ontcijfering van Jeroen Bosch (1948) blz. 195-196, noot 68.

naar-korendief (vs. 501), maar ook als erotische onderkruiper. Het fijnmaken van graan is in primitieve culturen door de vrouw gedaan en de handeling is dus ouder dan het mannelijke beroep; de molenaar heeft zijn slechte naam dus te danken aan zijn gereedschap en niet omgekeerd. Toch kan men zich afvragen of de levenswijze en het beroep van de molenaar er geen aanleiding toe hebben gegeven, dat hij zo dikwijls wordt afgeschilderd als een man, die het met de eerlijkheid en de trouw niet al te nauw neemt. Het was immers moeilijk te controleren of hij aan meel teruggaf wat hij aan graan had ontvangen ¹. En uit het rijmpje ‘Molenaar koren-dief / Groote sacken heb gy lief’ ² blijkt dat men hem van een dergelijke oneerlijkheid heeft verdacht. Maar hij was ook door zijn werk en als windmolenaar door zijn woonplaats minder onderworpen aan de sociale controle dan de stedelingen en degenen die hun werk bij daglicht verrichtten. De molenaar van deze klucht woont buiten de wallen en op enige afstand van zijn molen. In deze standerdmolen kon hij moeilijk verrast worden, want deze moest vrij staan om van alle kanten een goede windvang te hebben. Dikwijls maalde de molenaar 's nachts, als er veel werk was of als er geruime tijd te weinig wind geweest was om te malen. Een molenaar kon gemakkelijk van deze grotere vrijheid zowel de zure als de zoete vruchten plukken; de gelegenheid maakt de dief.

Maar de molenaar is niet de enige in dit opzicht. Ook het gereedschap van andere beroepen fungeert als seksueel symbool, en ook andere beroepen en standen vallen buiten de normale sociale controle. De ridder, met zwaard en schede, doet in beide opzichten niet voor de molenaar onder en komt dan ook in veel volks- en literaire liederen voor als verleider. Het is hier niet de plaats om dieper in te gaan op de herkomst en ouderdom van de symbolen, evenmin op de verschijning van de symbooldragers in de literatuur, het volkslied en het volksverhaal. Hiervan is nog zo weinig studie gemaakt, dat de literatuur over dit onderwerp me te veel in de steek heeft gelaten. Een bestudering hiervan, vergelijkenderwijs en internationaal, synchronisch zowel als diachronisch, zou verhelderend kunnen werken op ons inzicht in de sociale verhoudingen en gedragspatronen.

Naast het motief van de molenaar als verleider, echtbreker en bedrieger komt in deze klucht dat van de verwisseling van partner voor. Ook dit is in de literatuur vele malen behandeld.

Bredero heeft de hier behandelde motieven gekend uit de volksmond, het volkslied, het volksverhaal en de literatuur, mogelijk zonder iets van de achtergronden te weten. Een directe bron voor deze klucht is niet aan te wijzen, daarvoor

1 Vgl. Klucht van de Koe, aant. bij vs. 282.

2 Vs. 501-502.

is de overeenkomst te gering en zijn de motieven te algemeen bekend¹. Het vertellen van dergelijke verhalen was lange tijd in de mode, de inhoud vormde dankbare stof voor kluchten en blijspelen, het volkslied heeft de herinnering eraan het langst bewaard.

De bouw van de klucht van de Molenaer is eenvoudiger dan die van de Koe. De motieven van de echtbreker, de bedrogen verleider en de verwisseling van de partners worden in logische en dwingende samenhang ontwikkeld; het motief van de molenaar versus de burgers, dat in vs. 493 wordt aangeroerd, is in het voorgaande ternauwernood voorbereid. In vs. 425 en volgende laat Bredero Slimme Piet praten alsof hij met dit overspel de bedoeling heeft gehad de stedelingen bij de neus te nemen, maar in het voorgaande wordt alleen gesuggereerd dat Piet een pleziertje wil hebben met iemand anders dan met zijn eigen vrouw.

De proloog van deze klucht is veel meer dan die van de klucht van de Koe een inleiding op wat volgt; de tijd en plaats van de handeling en de impasse, waarin Trijn verkeert, worden voor de toenmalige Amsterdammer duidelijk genoeg aangeduid. Geleidelijk-aan, in meesterlijke dialogen, wordt het hoogtepunt voorbereid, de scène van ruim 75 vzn., waarin Piet Trijn weet te verleiden. In de 53 vzn. die hierop volgen, waarin ook de maaltijd valt, weet Bredero de spanning van de situatie goed vol te houden: Piet en Trijn hebben een geheim, Piet is wat uitgelaten vanwege het prettige vooruitzicht, Aeltje is vol kritiek op hem, omdat een stadsdame aanwezig is, en deze houdt zich voorzichtig en bescheiden op de achtergrond. Vanaf vs. 375 zijn de vrouwen samen, dan stort Aeltje haar hart uit. Trijn, die vooral in vs. 293 - Maer wat binje een nieu man, ick weet niet, ick sou schier -, maar ook in de vzn. 375-378 laat uitkomen, dat ze toch wel zin heeft in een avontuurtje met deze man, krijgt spijt en vertelt in vs. 395 en volgende wat er tussen haar en Piet is besproken, toen Aeltje de kinderen naar bed bracht; ze stelt het nu voor, alsof ze Piet opzettelijk misleid heeft (vs. 397).

Als Trijn voorstelt om elkaars kleren aan te trekken en van plaats te verwisselen, wil Aeltje graag meespelen. Pas na de verkleedpartij krijgt ze er echt plezier in:

Ay lieve help my knap; Heer kyeren ick heb sulcken verlanghen
Om die wilde weyman in zijn eyghen stricken te vanghen. (vs. 417-418)

Het verschil tussen vs. 414:

Ick sel de vreemde vogelaer vangen in zijn eygen stricken.

en vs. 418 is opvallend; het laatste is onrustiger, niet alleen door de woorden 'die wilde weyman', maar vooral door het versnelde ritme van het einde.

1 Zie Bijlage II op blz. 245.

Het laatste kwart van deze klucht is veel minder knap dan het eerste, grootste gedeelte. Als Piet weer buiten komt, nadat hij bij Trijn denkt geweest te zijn (vs. 439) en haar, dus in feite zijn eigen vrouw, prijst, zullen de toehoorders nog wel dolle pret gehad hebben. De spanning is erin gebleven door die geheimpjes, telkens twee aan twee: Piet en Trijn, dan Trijn en Aeltje. Maar dan gaat Piet (vs. 447) aan zijn knecht Joost vertellen wat er gebeurd is, en hij staat hem toe de tweede maal in zijn plaats binnen te gaan. Waarom? Is hij zich ervan bewust dat hijzelf tot een tweede keer niet in staat is? Dat zou dan een feitelijk bewijs zijn voor de juistheid van de door zijn vrouw gegeven kritiek. In de daarop volgende monoloog verkneukelt Piet zich over de poets die hij de burgers, in de persoon van de stadsvrouw, heeft gebakken, en hij geeft zijn honende raad: Stuur je vrouwen maar bij de molenaars! Die zullen jullie wel horens opzetten. En dat is dan een antwoord op jullie spotrijmpje:

Roept weer molenaer koren-dief,
Groote sacken heb gy lief.
(vs. 501-502)

In het gesprek met Joost, nadat deze door Aeltje buiten gesmeten is, wordt de moraal gegeven, die is samengevat in het spreekwoord dat Piet op de luifel ziet staan:

Dat ghy niet wilt dat u gheschiet,
En doet sulcks an een ander niet.
(vs. 571-572)

De ontwikkeling van deze moraal in het laatste gedeelte is gekruid met grappen en tegenstrijdigheden, waarvan de toehoorders genoten zullen hebben, zoals de vindingrijkheid van Aeltje in het aaneenrijgen van scheldwoorden, de tegenspraak in Piets motivering om Joost te ontslaan:

Ic bin niet nydich, maer ic mach niet lijen datse mijn wijf of-soenen.
(vs. 556)

En tenslotte het antwoord van Trijn op Piets uitdagende woorden aan het adres van de burgers:

Hoe listich heb ick daer list met list betaelt.
(vs. 594)

Dit vers is al door Trijns 'ick sou schier' (vs. 293) gerelativeerd, maar wordt het misschien ook door vs. 598:

Want kyeren, al sietmen de luy, men kentse niet.

Met behulp van een handige mimiek kan dit evengoed op Trijn zelf als op Piet worden toegepast.

IV. De kluchten van de Koe en de Molenaar: een vergelijking

Terwijl de klucht van de Koe, evenals die van Symen, in de twintigste eeuw enige malen werd opgevoerd ¹, durfde men de Molenaar pas na de Tweede Wereldoorlog op de planken te brengen ². Waar de schoen knelde, blijkt b.v. uit de inhoudsopgave bij Kalff: een minzieke molenaar legt het toe op de eer van een knappe stadvrouw die 's avonds laat om nachtverblijf in den molen komt, maar wordt door zijn eigen vrouw met hulp der vreemde voor den gek gehouden ³. Vijftig jaar eerder had Ten Brink de inhoud uitvoeriger en eerlijker verteld, maar vs. 293, waaruit Trijn's eigen lust blijkt, toch over het hoofd gezien; hij beschouwt het stuk als een openlijke afstraffing van de molenaar, die voor Slimme Piet model gestaan zou hebben. Bredero is volgens hem dus geen zedeloos schrijver, maar een zedenmeester ⁴.

De zonde van het overspel als hoofdmotief schijnt zelfs Ten Brink, die de kluchten zeker goed heeft gelezen, zo verblind te hebben dat hij het niet heeft opgemerkt, dat ook in de klucht van de Koe een poging tot overspel wordt gedaan en dat de conversatie van Giertje en de dronken optrekker heel wat 'grofzinnelijker' is dan die van Trijn en Piet. De vzn. vanaf 452 in de klucht van de Koe worden door geen prekerij vergoelijkt. Ten Brink spreekt van grove kwinkslagen ⁵.

Dit zijn slechts enkele voorbeelden om te laten zien hoe men in vroeger tijd heeft gesold, uit huichelachtigheid of met goede bedoelingen, met Bredero's woorden. Maar het kwam erop neer dat de klucht van de Molenaar niet werd gelezen en dat men de inhoud slechts kende uit meestal misleidende samenvattingen. Alleen daardoor heeft deze klucht zijn slechte naam zo lang gehouden. De klucht van de Koe kon gespeeld worden met enkele coupures zonder dat de constructie erdoor werd aangetast. Dat kon niet bij de Molenaar, omdat het motief zelf, overspel, aanstotelijk werd gevonden.

De klucht van de Koe is, in vergelijking met die van de Molenaar, in zijn opbouw verreweg de beste. De Molenaar, minder gecompliceerd dan de klucht van de Koe, is goed van bouw en uitstekend van dialogen. De gesprekken tussen Trijn, Aeltje en Piet geven een voorproef van het beste wat Bredero hierin heeft

1 Zie J.P. Naeff, t.a.p., blz. 110.

2 In 1963 werden in Haarlem en Amsterdam twee opvoeringen gegeven, en in 1968, bij de herdenking van Bredero's 350^e sterfdag, een in de Brakke Grond, in de Nes te Amsterdam. In dit laatste jaar werd de klucht verscheidene malen opgevoerd in de Waag te Amsterdam, waar ook een Bredero-tentoonstelling was ingericht. Al deze, opvoeringen werden geregisseerd door Fons Eickholt.

3 G. Kalff, *Geschiedenis der Nederlandsche letterkunde IV* (1909) blz. 150.

4 J. ten Brink, *Gerbrand Adriaensen Bredero* (1859) blz. 354 vlgg.

5 T.a.p., blz. 339.

gedicht, getuigend van grote realiteitszin en psychologisch verantwoord. Het laatste, derde deel van de klucht is geringer van kwaliteit. De pauze tussen vs. 438 en 439 is te kort om de gespannen verwachting over wat er binnen gebeurt op te voeren, het moraliseren over de stedelingen is niet of nauwelijks voorbereid, de spanning is er uit en het slot ligt nog ruim 150 regels verder, zodat het stuk uitgaat als een nachtkaars.

Knuttel schat de Molenaer hoger om de compositie: 'Hier is de eenheid bereikt, hier vormt de handeling een ontwikkeling die tot een ontknoping leidt, door een meesterlijke dialoog voorbereid.' Ik zou het hiermee helemaal eens kunnen zijn, als het laatste kwart op hetzelfde peil stond als het overige deel. Knuttels karakteristiek van deze klucht, in 1949 gepubliceerd, komt overigens al dicht bij de tegenwoordige opvattingen: 'In zijn sexuele aardigheden is het, met luttel uitzonderingen, niet de ergheid die het hem doen moet, maar de humor van het geval of van de inkleding. Hij is niet zwoel of geraffineerd, niet vies of schunnig, maar natuurlijk, goedronnd, genoeglijk en vooral geestig. Natuurlijk lanceert hij wel eens graag iets op sexueel gebied, in het algemeen zou hij echter de waarheid van de gesprekken te kort doen als hij de sexualiteiten weg liet. De vorm waarin hij ze giet staat toch al iets boven het cultuurpeil dat hij schildert.' En: 'De Klucht van de Meulenaer bergt geen zedelijke gevaren en geeft meer aanstoot aan conventie dan aan gevoel.'¹

V. Symen sonder Soeticheydt

Dit stuk² is meer een samenspraak dan een klucht. Tot nu toe is er geen literaire bron gevonden, die de stof ervoor geleverd kan hebben. Het volk, dat in het hart van Amsterdam leefde en werkte, kan de enige bron geweest zijn. Wie in de volksbuurten van een grote stad ronddwaalt, zal bekvechterijen horen, die in sfeer en vindingrijkheid van scheldwoorden doen denken aan Bredero's Symen.

Indien de klucht echt als een samenspraak gespeeld wordt moeten de vzn. 70-74, 90, 91, 97, 175, 178 en 179 tot het publiek gericht worden. Het stuk wordt levendiger als er, vanaf vs. 70, gasten, gezeten aan een bruiloftsmaal, op de achtergrond van het toneel aanwezig zijn. Symen voegt zich bij hen tijdens het uitspreken van vs. 96 en komt weer op de voorgrond tijdens vs. 103; en hij vraagt hun hulp als Teuntje onwel wordt (vs. 175-179).

1 J.A.N. Knuttel, Bredero (1949) blz. 113-114.

2 Misschien van het zelfde jaar als de klucht van de Molenaer. Het stuk is niet gedateerd, maar Van der Plasse plaatste het in zijn uitgave (1619) tussen de kluchten van de Koe (1612) en van de Molenaer (1613).

De proloog van dit stuk, een monoloog van Symen van 96 vzn., geeft een milieuschildering ter inleiding van wat volgt, en een goede karaktertekening van Symen, een zuinige ouderwetse janhen, die zijn nette pak al twintig jaar heeft, die zelf zijn huishoudinkje bestiert, volgens zijn eigen zeggen keurig netjes. Dat pak is uit de tijd van Leicester: ‘dats nou wel 20.Jaren’ zegt Symen in vs. 63. Leicester was landvoogd van 1585 tot 1587; Bredero heeft de handeling dus geplaatst in de jaren tussen 1605 en 1610 ongeveer. In het tweede deel van de proloog draagt Symen dit pak, dat later Teuntjes lachlust zal opwekken, hij beschrijft wat hij draagt, en kruidt dit met enkele ondeugende toespelingen (vs. 84-85). Zowel in de monoloog als later in de dialoog met Teuntje ligt het er allemaal een beetje dik op. Maar we moeten bedenken, dat Bredero toch wel in de eerste plaats voor het volk, de dienstmeisjes en de stalknechts schreef. En die zullen geschaterd hebben.

De vergelijking met de proloog van de klucht van de Koe doet veronderstellen, dat hij ook hier toespelingen maakt op een of meer bekende personen of op een groep, die zich bij het oude hield. In de proloog van de eerste klucht wordt hun degelijkheid gesteld tegenover de oneerlijkheid en lichtzinnigheid van de avonturiers, maar hier wordt de draak gestoken met degenen die zich, althans naar het uiterlijk, krampachtig aan het oude vasthouden.

Uit het begin van de dialoog is duidelijk, dat Symen er niet alleen ouderwets, maar ook afschrikwekkend uitziet. Teuntje maakt hem uit voor ‘leelycke duyvel’, ‘bulleback’, en in vs. 125 constateert ze dat er bij Symen twee van de vijf op de loop zijn. Deze felle reactie kan niet verklaard worden uit de woorden die Symen tot haar zegt, en moet dus wel ingegeven worden door zijn uiterlijk en zijn gedrag, Teuntjes opvliedendheid in aanmerking genomen. Symen reageert, in vs. 129 en volgende, scherp op haar uitlatingen, en dan begint een wedstrijd in het schelden, waarin beiden een grote vindingrijkheid ten toon spreiden. Symen geeft zich het eerst gewonnen en stelt voor, het af te drinken, maar Teuntje heeft zich zó opgewonden, dat ze niet goed wordt. In die situatie is Symen ten einde raad. De sfeer van het eerste deel van de proloog, een felle ruzie naar aanleiding van de spot van het meisje, wordt mooi getypeerd en afgerond met Symen's woorden:

Heb ick iou yets misseyt, ay wilt mijn dat vergheven,
Mijn lieve schaep, het is door haesticheyt bedreven,-
(vs. 186-187)

Na de wederzijdse verontschuldigen komt het gesprek weer op gang, over het trouwen en over Symen zijn ouderwetse pak. Ook in dit gedeelte zijn Teuntje en Symen het oneens; het is echter geen twisten meer, maar kibbelen.

In het volgende gedeelte, vanaf vs. 269, is het meesterlijke woordenspel niet méer dan wederzijdse plagerij. Teuntje noemt en beschrijft een aantal onaanvaard-

bare huwelijkskandidaten voor Symen, en deze doet het daarna voor haar. Vooral in dit gedeelte blijkt het verschil in karakter tussen de beide personen duidelijk, want Teuntje pest meer dan dat ze plaagt, ze begint soms weer te schelden (vs. 361).

Symens opsomming is grappiger, speelser en Bredero laat dit spelkarakter uitkomen in de vzn. 421-423: ‘... daer had ick je weer ... Wel roock je geen lont? ... Daer hadie myn in't haer geck, maer flus had ick u, ...’

In vs. 467 begint Symen Teuntje serieus het hof te maken. Zijn lieve woordjes hebben geen invloed op haar, zijn mededelingen over de zaken, die hij doet, hebben evenmin succes. Maar als hij met zijn bezittingen op de proppen komt, begint ze te aarzelen en dan is de zaak gauw beklonken.

Ook in dit stuk kunnen we de wijze waarop Bredero de ontwikkeling van de gevoelens uitbeeldt en de karakters tekent, waarderen. De dramatische opbouw van deze ‘Taming of the shrew’ in klein formaat is uitstekend, het telkens, maar steeds zwakker, opklaaien van Teuntjes opvliegendheid houdt de spanning erin. Dit wordt nog geaccentueerd door de zekerheid, waarmee Symen, als hij haar karakter kent:

‘Myn naem is Teuntje (alias) roert myn niet’.

‘Och had ick dat gheweten, lief, ick haddet wel e laeten’.

(vs. 189-190)

haar met vaste hand in veilige haven leidt.

Dit hoofdthema wordt doorkruist door het tweede thema van Teuntjes driftig verzet. Op de kruisingen van beide treden de conflicten op. In deze klucht vinden we dus geen dramatische stuwingslijn die tot een crisis leidt, maar vanuit de plotseling optredende crisis, die verantwoord is door Teuntjes karakter, wordt de harmonie, waarin de beide thema's samenvallen, geleidelijk via de zwakker wordende conflicten voorbereid.

VI. Hoochduytschen Quacksalver

De figuur van de kwakzalver is vele malen op het toneel gebracht en het is waarschijnlijk dat Bredero ze daar wel eens gezien heeft. De Boertighe Clucht ofte een Tafelspel van twee Personagien, te wete, een Quacksalver met zijn Knecht werd in de Oude Kamer gelijk met Costers Ithys gespeeld¹. In de zestiende eeuw waren twee bekende kluchten op dit thema gemaakt, nl. Tafelspel van Meester

1 Zie Van Rijnbach, Kluchten blz. LXXVIII.

Kackedoris, ende een Doof-wijf met Ayeren, en Tafelspel van een kwakzalver en een boer. Over de kwakzalver op het toneel in de zestiende en zeventiende eeuw schreef J. te Winkel een uitvoerig en instructief artikel ¹. Deze figuur werd ook vaak geschilderd en getekend; de uitbeeldingen werden zo uitvoerig beschreven, dat het niet nodig is hierop nader in te gaan ².

Het is echter wel nodig te wijzen op een belangrijk verschil tussen Bredero's kwakzalver en de andere, de keisnijders en piskijkers, die bijna allemaal bedriegers waren. Evenals deze kwakzalver prijzen ze hun waren aan, maar ze weten zelf best dat die voor een deel geen serieuze middelen zijn. Hierdoor wordt het bedriegerskarakter van die kwakzalvers maar ook de goedgelovigheid van het publiek extra beklemtoond.

In de bovengenoemde literatuur wordt uitsluitend gewezen op kwakzalvers als bedriegers. Wanneer we de toelichting achter dit woord bij Kiliaan naslaan, blijkt echter dat de betekenis in die tijd niet alleen denigrerend was. De omschrijving komt neer op twee hoofdbetekeningen: die van een arts die werkt met uitwendige middelen als oliën en zalven, en die van een reizend geneesheer. In het middelnederlands had het werkwoord kwakzalven wel een min of meer ongunstige betekenis; bij de verklaring gaat het Middelnederlands Woordenboek echter vooral uit van de vertalingen in de woordenboeken van Kiliaan en Plantijn. De laatste geeft als zodanig zelfs de term *tromper*. Waarschijnlijk was de situatie vroeger precies als tegenwoordig: er zullen slechte en goede kwakzalvers geweest zijn. De min of meer officiële geneesheren zullen de concurrentie van de goede én van de slechte kwakzalvers gevreesd hebben. En net als tegenwoordig was de kwakzalver een bedrieger als hij faalde; maar indien de geneesheer faalde, dan was er geen genezing mogelijk geweest, of de adviezen waren door de patiënt niet goed opgevolgd, of er was een ander feit dat als excuus werd aangevoerd.

Bredero's Quacksalver is, in de klucht zelf, geen bedrieger, zoals in de meeste andere stukken over deze figuur, geen keisnijder, zoals die dikwijls is afgebeeld. De beide recepten die hij in deze klucht afgeeft, zijn goed geweest, want ze hebben het beoogde effect gehad, maar door verwisseling van de geneesmiddelen zijn ze aan de verkeerde patiënten gegeven. Daardoor is het kluchtige effect ontstaan. Een tweede verschil met de andere kwakzalvers is, dat deze hier niet zelf de geneesmiddelen verschaft, maar een recept geeft voor een apotheker. Dáár is dan ook de vergissing begaan.

1 Tijdschrift voor Geneeskunde 1914 I B, blz. 1915-1923. Zie ook Van Rijnbach, Kluchten blz. LXXV-LXXVIII.

2 G. van Rijnberk, De kwakzalver in de Nederlandsche prentkunst.- Tijdschrift voor Geneeskunde 1914 I B, blz. 1924-1928; J.A. van Dongen, De zieke mens in de beeldende kunst (1968).

Deze afwijkingen van het geijkte motief maken het waarschijnlijk, dat het niet Bredero's bedoeling is geweest hier een bedrieger voor te stellen, ook al sluit hij wel aan bij andere gebruikelijke thema's als bv. het feit dat de man een vreemdeling is. Volgens Te Winkel waren de kwakzalvers meestal, net als deze bij Bredero, van Duitse origine.

In de proloog daarentegen is hij een symbolische figuur: zijn belangrijkste geneesmiddel is het goud, het duimkruid (vs. 34), dat hij in zijn monoloog van 156 vzn. op allerlei wijzen aanprijst. Zijn goudzalf (vs. 96) is gemaakt van gouden munten, evenals zijn heel- en trekpleisters (vs. 104). Het goud op zichzelf is geen kwaad, het is kwaad noch goed (vs. 109), maar het kwaad- of goed-zijn hangt af van het gebruik dat ervan wordt gemaakt (vs. 110). Hij zet uiteen, dat de wereld niet zonder dit duimkruid kan en maakt in de vzn. 115-120 nog een toespeling op de grote en voortdurende geldnood van de Spaanse koning, die, als hij maar goud heeft, weer zal proberen Nederland terug te brengen onder zijn macht.

We kunnen er verder allerlei toespelingen in vinden: in vs. 14-18 op de vele vreemdelingen, vooral Duitsers, die aangetrokken werden door de roem van het rijke Amsterdam; in vs. 39-44 op het verlangen van ouders, dat wordt uitgedrukt in het gezegde: geld trouwt geld. Welnu, als er bij een van de partijen geen geld is, weet kwakzalver Rijckhart er wel raad op, dat te verschaffen. Over het algemeen heeft hij het over menselijke zaken, die niet aan een tijd zijn gebonden. In de vzn. 45-56 spreekt hij erover, dat wie geld heeft eerder bemind wordt en eerder tot aanzien komt in een regeringspositie, dan wie het niet heeft.

De symboliek wordt versterkt door de vermelding van Fortuna als degeen van wie de kwakzalver deze kunst om met goud te genezen heeft geleerd (vs. 131-138), en voor wier wispelturigheid hij waarschuwt (vs. 138) ¹.

Het verband tussen proloog en klucht, tussen de wonderdokter van de proloog en de kwakzalver van de klucht zelf, is zó los dat men de indruk krijgt dat Bredero de proloog heeft opgehangen aan de klucht. Hij moraliseert hier veel openlijker dan in de andere kluchten, en zelfs dan in de proloog van de klucht van de Koe. Het lijkt of hij een waarschuwende vinger opheft: het geld stroomt hier binnen, maar daarmee, als nasleep, komen ook de kwade gevolgen van de rijkdom, en dit leidt tot het verloren gaan van de oude zekerheden en het opkomen van een wereldbeschouwing die meer betekenis toekent aan geld dan aan menselijke deugden en geestelijke waarden.

1 Over de Fortunafiguur, die bij Bredero veel voorkomt, worden enkele bijzonderheden gegeven in de Catalogus van de Bredero-tentoonstelling 1968, onder nr. 26. Voor literatuur wordt verwezen naar het artikel van E. Panofsky, Good Government or Fortune? - Gazette des Beaux-Arts 68 (1966), blz. 305-326.

Men heeft eraan getwijfeld of deze klucht wel van Bredero zou zijn, omdat ze in literaire en dramatische kwaliteiten ver onder de drie andere zou blijven ¹. Dat lijkt me te sterk. De inhoud van de eigenlijke klucht, vanaf vs. 157, mag voor onze begrippen niet kies zijn, maar wie daar doorheen kijkt, ziet een schildering, die in uitbeelding en afwisseling maar weinig onderdoet voor die van de andere kluchten. De proloog is echter noch wat de inhoud, noch wat de omvang betreft, organisch in de klucht opgenomen. Ook de verschillen in de uiterlijke vorm motiveren die twijfel niet voldoende. Van Rijnbach heeft erop gewezen dat de versregels van de klucht van de Quacksalver korter zijn dan van de andere kluchten en dat het aantal regels, dat jambisch gelezen kan worden groter is ². Een ander verschil is, dat de tegenspelers van de kwakzalver niet het Amsterdams spreken van de figuren uit de andere kluchten ³.

Het belangrijkste motief vóór het auteurschap van Bredero is het feit dat de klucht opgenomen is in de uitgave van 1619, en dat Van der Plasse als uitgever verklaart alle werken van Bredero in diens eigen handschrift te hebben verzameld ⁴. Er is bovendien niets bekend van enig protest in 1619, of bij de vele herdrukken daarna.

Naar de redenen, waarom Bredero dit stuk en in deze vorm heeft geschreven, kunnen we slechts gissen. Het is mogelijk, dat hij hierin nadrukkelijker heeft willen waarschuwen, zoals ik hierboven veronderstelde. Hieruit blijkt zijn bezorgde constatering, dat de degelijke oude zeden plaats maken voor een nieuwe moraal, waarin de wetten van het geld zwaarder wegen dan de menselijke waarden. Uit Symen krijgen we de indruk, dat de schrijver tegen het loslaten van de oude moden geen bezwaar heeft, maar zowel uit de proloog van de klucht van de Koe als uit die van de Quacksalver is duidelijk dat hij de macht van het geld gevaarlijk vindt. De nadruk, die hij op de wispelturigheid van Fortuna legt, past in dit verband. We kunnen ons goed voorstellen, dat hij deze ontwikkeling met bezorgdheid heeft gezien. Hij zag de kloof tussen de gewone man en de rijke burgers en avonturiers met de dag groter worden en hij waarschuwt hiervoor.

Van Rijnbach noemt nog een motief dat aangevoerd zou kunnen worden tegen het auteurschap van Bredero van deze klucht, nl. dat kennis van Duits voor het schrijven ervan verondersteld moet worden. Het is echter onwaarschijnlijk, dat

1 J. ten Brink, t.a.p., blz. 366-370.

Worp, Geschiedenis van het drama en het toneel in Nederland I (1904), blz. 439.

2 Van Rijnbach, Kluchten blz. XXXIX.

3 Van Rijnbach, Kluchten blz. XXXVI.

4 Zie blz. 11.

Bredero, levende in een stad waar zoveel Duitsers rondliepen als toen al het geval geweest moet zijn, niet voldoende van deze taal wist om dit koeterwaals samen te stellen. Bovendien is De Gheboorte van Luysbosch, alias Robbe-knol ook in een dergelijk taaltje geschreven. En onder dit fragment komt Bredero's naam wel voor¹. Maar ook dit is, voorzover wij weten, pas na Bredero's dood gepubliceerd.

Zoals ik Bredero zie als een sociaal bewogen mens, genietend van de natuurlijkheid van het leven van de gewone man, afkerig van strevingen om hogerop te komen met behulp van oneerlijke praktijken, niet gechoqueerd door wat algemeen menselijk en natuurlijk was, maar wel door amoreel gedrag, is het begrijpelijk dat hij een van de vormen van een dergelijk gedrag heeft uitgewerkt in de proloog van de Quacksalver. Maar in vergelijking met zijn andere toneelwerk lijkt het me onwaarschijnlijk, dat deze tekst geheel zijn eigen vinding zou zijn. Wanneer hij al de korte proloog van de klucht van de Koe, waarin dezelfde facetten behandeld worden, voor een groot deel heeft geschreven met behulp van het werk van anderen, moet ik wel aannemen dat hij ook voor deze proloog een of meer bronnen heeft gehad, al zijn die tot nu toe door niemand aangewezen. Bredero's kracht lag in de realistische uitbeeldingen; de moraliserende gedeelten zijn veel zwakker en in een deel ervan is hij niet origineel. De klucht zelf past wel in het kader van zijn andere kluchten, maar deze proloog valt uit de toon.

VII. De Taal

Voorzover men kan nagaan, laat Bredero zijn toneelfiguren de taal spreken die in zijn tijd in Amsterdam en het omringende Amstelland door de burgers en boeren werd gesproken. De druk die aan deze uitgave ten grondslag ligt, is niet door Bredero zelf verzorgd en we weten daarom niet of de onregelmatigheden opzet of slordigheid zijn. En bovendien: van wie. Vele ervan lijken toevallig; ze kunnen ook veroorzaakt zijn door de handeling van schrijven of zetten. Wie spreektaal schrijft, maakt vergissingen, doordat deze handeling in de regel niet op de spreek-, maar op de schrijftaal gericht is. Ook in Bredero's tijd, toen schrijven en zetten minder automatisch gedaan konden worden dan tegenwoordig, zal de suggestie van de pen of van het zetten gewerkt hebben. Hierdoor zouden bijvoorbeeld de onregelmatigheden in de klucht van de Molenaer verklaard kunnen worden. In het eerste vs. zou men verwachten *eloopen* en *swiet* i.p.v. *gheloopen* en *sweet*. Maar in vs. 39 zegt dezelfde persoon *verkiert* en in vs. 51 *esloten*. Enige redenen

1 Van Rijnbach, Kluchten blz. 86-88. De tekst zal in deze nieuwe Bredero-editie worden opgenomen in het deel Verspreid Werk.

is daarvoor moeilijk te vinden. De taalniveaus zijn niet strikt gescheiden. Taalvormen uit de spreektaal van een hoger niveau of uit de schrijftaal komen in en buiten het rijm voor.

In enkele gedeelten is het aantal vormen, dat aan een omgangstaal op hoger niveau eigen geweest moet zijn, echter zó groot dat het geen toeval meer kan zijn. Het is duidelijk, dat Bredero daar de bedoeling heeft gehad zijn figuren ook door hun taal te typeren. In de voorrede van zijn uitgave van het Moortje ¹ heeft Stoett al op deze typering gewezen, en Verdenius heeft onweerlegbaar aangetoond, dat de spellingen *gy* en *ghy* eveneens met verschillende taalniveaus verbonden moeten worden ². Een onderzoek naar deze taalniveaus in Bredero's gehele werk, vooral in de stukken die hij, evenals het Moortje, zelf voor de uitgave heeft klaargemaakt, zou wel eens verrassend kunnen zijn. Hier geef ik slechts een algemene indruk van wat bij zorgvuldige lezing opviel.

De klucht van de Molenaar speelt zich af in een situatie, die geen al te grote verschillen in taal doet verwachten. Indien Trijn in haar taalgebruik een hogere stand had vertegenwoordigd, zou de erotische toenadering door de molenaar niet waarschijnlijk zijn geweest. De taal van de vier personen verschilt dan ook niet in de uitspraak, voor zover die uit de spelling is af te lezen. De stadsvrouw Trijn Jans praat net als de molenaar, zijn vrouw en zijn knecht, die zich eenvoudiger of boarser dan zij voelen ³. Bij een opvoering zou het geringe milieu- en standsverschil voldoende getypeerd kunnen worden door Trijn wat verzorgder te laten articuleren.

In de vzn. 147 en 148 doet de aanwezigheid van vier participia waarvan twee met het voorvoegsel *ge-* en twee met *e-* wat vreemd aan. Indien de participia het prefix te danken zouden hebben aan de plechtiger sfeer, waarin ze gebruikt werden, dan zou men eerder verwachten: *ghekruist*, *gheseghent* en *estormt*, *ereghent*. In druk H, de vroegste uitgave van de klucht van de Molenaar, waartegen Van der Plasse zoveel bezwaar had, hebben alle vier participia gelijkelijk *ge-* ⁴. Voorlopig kan ik hierin niet anders dan willekeur zien, van wie dan ook.

De klucht van Symen is voor het grootste deel geschreven in dezelfde taal als die van de Molenaar. Van de ouderwetse Symen zal men ook niet anders verwachten. Maar als hij Teuntje ontmoet en haar uitnodigt mee naar de bruiloft te gaan, gebruikt hij minder dialectvormen. In deze situatie zegt hij: *wy sullen*,

1 F.A. Stoett, *Moortje* (1931), blz. VI-XXIV, speciaal XXII.

2 A.A. Verdenius, *Studies over zeventiende-eeuws* (1946): De ontwikkelingsgang der Hollandse voornaamwoorden *je* en *jij* (blz. 174-175).

3 Vgl. vs. 318, 350.

4 De editie-1618 van de Molenaar (H) is herdrukt door Van Rijnbach, *Kluchten* (1926) blz. 47-67.

ick ben, je bent, dese, meest, i.p.v. *sellen, bin, bint, deuse, miest*. Teuntje antwoordt in vs. 117 en 118 met *sel* en *hangden*, maar Symens taal blijft nog even op het hogere niveau. Eerst vanaf vs. 129, waarin hij nog tweemaal *ick ben* gebruikt, komt hij, geleidelijk-aan, weer op het taalniveau van de proloog. In vs. 141 en volgende verschijnen dan weer vormen als: *pangt, stongt, mongt, sticken, hiele*, enz. Deze passen volkomen in de situatie, waarin hij Teuntje uitscheldt, in antwoord op haar onvriendelijke manier van antwoorden.

De Klucht van de Koe heeft de meeste varianten in taalniveau, in overeenstemming met de situatie. De dief gebruikt, zowel in de proloog als wanneer hij alleen op het toneel is, minder volkstaalvormen dan de andere personen, en dat betreft dan niet enkel de personen van déze klucht maar ook die van de hiervoor besprokene. In vs. 2 staat *stucken*; in vs. 4 is *honden* niet gegutturaliseerd, maar kort daarop *hangd* (vs. 6) wel en *wonder* (vs. 23) weer niet. *Meester* (vs. 3) heeft geen *ie*, en in de vzn. 9 en 10 staat *ben* en niet *bin*. Als de dief in vs. 227 met de koe opkomt, is het aantal volkstaalvormen groter. In dit vs. *biest* en *biesje*, in vs. 229 *miester*, in vs. 242 *hongkt*, in vs. 250 *hongts-draf*. Maar in vs. 241 staat *ben ick* en in de vzn. 233-234 en 237-238 vindt men vier participia met *ge-*.

De taal van de dief is wat minder dialectisch dan die van de andere personen; in de proloog echter spreekt hij duidelijk de taal van een hoger niveau.

In de klucht van de Quacksalver komt het dialect in het geheel niet voor. De kwakzalver zelf spreekt het koeterwaals, dat hoort bij zijn Duitse afkomst. In de taal van de beide patiënten komen wel vormen voor als *wongder* (vs. 234), *mongt* (vs. 209), *miester* (vs. 186, 225), *bin* (vs. 301), maar geen enkel participium met het prefix *e-*. Men zou van deze figuren hetzelfde dialect mogen verwachten, dat de stadsvrouw uit de klucht van de Molenaer spreekt. Een antwoord op de vraag, waarom Bredero dat niet heeft gedaan, kan ik niet geven.

Uit de bovengenoemde verschillen in taalgebruik wordt Bredero's bedoeling om de figuren mede hierdoor te typeren min of meer waarschijnlijk. Alleen een nauwkeuriger analyse van de taal ¹ zal de mogelijkheid kunnen geven om vast te stellen hoe ver Bredero hierin is gegaan, maar ook dan zal men er rekening mee moeten houden, dat hij de uitgave van zijn kluchten niet zelf heeft verzorgd.

JO DAAN

1 Zie ook Bijlage III, blz. 246.

Over de bouw van Bredero's kluchten

Ook wanneer poëzie de eenvoud en de natuurlijkheid heeft van het volkslied, is de hoeveelheid kunst die er in schuilgaat, niet gering. Het simpelste rijm behoort zo weinig tot de statistische waarschijnlijkheden van het gewone taalgebruik, dat het als komisch of storend aandoet wanneer het in proza bij toeval aanwezig is; alleen als het een functie heeft, zoals bijv. soms in Coornherts Wellevenskunste, is het bij uitzondering aanvaardbaar. Maar al stoort het in poëzie niet, het moet toch, naar een wijs woord van Vondel, meer gevonden zijn dan gezocht. Terwijl het er is en zich laat gelden, moet het tegelijk de schijn hebben van er niet te zijn. Zo is het ook met het metrum, zo ook met de strofenbouw. Het gehoorzamen aan regels is op zichzelf nog geen deugd. De kunstenaar 'doet alsof', zijn vakmanschap is een voorwaarde die hij spelenderwijs vervult én verhult. Dat is een hachelijk spel, want hij mag niet de indruk wekken iets te verhullen, terwijl hij bij nadere beschouwing helemaal niets vervult.

Van alle grote dichters uit de zeventiende eeuw is Bredero verreweg de meest natuurlijke. Minder verfijnd dan Hooft, minder verheven dan Vondel, overtreft hij beiden in direktheid en eenvoud. Maar dit kan alleen betekenen dat hij de kunst heeft verstaan zijn kunst te verbergen. Het betekent bepaald niet, dat hij een natuurtalent, een natuurgenie moet zijn geweest, of hoe die romantische uitvindsels ook mogen heten: een half-ontwikkelde burgermansjongen, een half-begaafde aankomende schilder, die niets anders hoefde te doen dan zijn penseel voor een ganzenpen te verruilen om argeloos, moeiteloos en hersenloos de reeks meesterwerken voort te brengen, die eerst zijn eigen verbazing hebben gewekt en vervolgens die van tijdgenoot en nageslacht. Zo'n sprookje hoeft niemand te geloven; maar de verleiding is groot, zo lang men zich tot de eerste indruk beperkt.

Evenals een deel van zijn liederen en niet enkel de boertige, schijnen ook Bredero's kluchten eerder op straat te zijn ontstaan dan aan de schrijftafel. Wie ze hoort en ziet, of wie ze leest, wordt zó geboeid door de levensechtheid van de personages, zó getroffen door het realisme van de omstandigheden en handelingen, zó geamuseerd vooral door de ongekuiste geestigheden van de amsterdamse volkstaal, dat men licht vergeet hoeveel vormgeving er nodig is om juist zulke elemen-

ten voor vormloosheid te behoeden. Zonder de stelselmatige afwisseling van monologen en dialogen, zonder de innerlijke structuur van evenredige verhoudingen zou aan deze kluchten de kwaliteit ontbreken waardoor ze nu de erkenning afdwingen van te zijn een hoogtepunt in hun genre. De vraag of Bredero die evenredigheden intuïtief of welbewust heeft aangebracht, ligt op het gebied van psychologie en biografie. In geen geval kan het antwoord, indien ooit mogelijk, iets toe- of afdoen aan het feit dat het werk zelf bij nauwkeurige analyse een aantal eigenschappen te zien geeft, welke hoe dan ook meewerken aan de totale indruk bij de toeschouwer of lezer. Hoe dan ook: d.w.z. hier eveneens intuïtief of welbewust, al naar de geaardheid van de persoon of de invloed van de situatie. Want wie de tekst niet kent en zo'n stuk voor het eerst ziet spelen, reageert anders en misschien authentieker dan de literatuur-historicus die het voor de zoveelste maal herleest en zich woord voor woord rekenschap geeft van wat er staat. En al heeft deze laatste het voordeel dat hij een aantal uitdrukkingen en toespelingen begrijpt die de leek ontgaan, geen van beiden is in staat de spontane reacties te herbeleven die het voorrecht zijn geweest van Bredero's amsterdamse vrienden en tijdgenoten in die vroegste blijmoedige jaren van het Bestand.

Wie zich niet tot de eerste indruk beperkt, gaat al gauw vermoeden dat men het aandeel van inzicht, kennis, theorie en overleg bij Bredero heeft onderschat. Een evenredige, goed geordende bouw mag voor één maal het resultaat zijn van gelukkig toeval, de kans dat dit zich drie maal, vier maal achtereen herhaalt, is wel gering. Indien uit de kluchten zelf zou blijken dat ze een vaste grondvorm bezitten, ligt de conclusie voor de hand dat de dichter zoiets voor de geest moet hebben gehad terwijl hij schreef. Dat zou in principe de doorwerking kunnen zijn van een heersende traditie, zoals die bijv. bij de sinesspelen zeker heeft bestaan. Maar bij de kluchten is die in het begin van de zeventiende eeuw niet aanwijsbaar. Anderzijds dwingen Bredero's ridderspelen, die althans deels aan de kluchten zijn voorafgegaan, tot de gevolgtrekking dat hij niet onbekend was met een aantal klassieke voorschriften inzake dramatische structuur. Bovendien bewijst de versbehandeling in diezelfde spelen, dat hij zich heeft gevoegd naar de toen in Holland nog nieuwmodische alexandrijn, met z'n strikte regelmaat van zes jambische versvoeten, en de daarop toch weer toegestane variaties¹. Zeker, de kluchten zijn geen diepzinnige drama's en hun knittelvers is geen metrische alexandrijn. Maar naast alle onderscheid is er genoeg overeenkomst: beide genres zijn bestemd voor het toneel, in beide gevallen schreef Bredero voor dezelfde soort spelers van d'Eglantier en voor hetzelfde kijklustige amsterdamse publiek. En wie de rijke

1 Zie Rodd'rick ende Alphonsus, Zwolle 1968; blz. 50-66.

hoeveelheid dubbelrijmen beziet, met hun trefzeker gericht komisch effect, weet voorgoed dat het knittelvers bij Bredero nog wel iets anders is dan bij zijn vrolijke collega's in welke rederijkerskamer dan ook. Zou het dan vreemd zijn, zo hij het nut van bepaalde aanwijzingen en de bruikbaarheid van een bepaalde indeling óók bij de kluchten had beproefd? Vooralsnog zijn dit maar veronderstellingen, vragenderwijs; het antwoord van de feiten ligt in de teksten zelf.

De KLUCHT VAN DE KOE bevat 677 versregels; de speeltijd is ruim een uur. Er zijn vijf personen, nl. drie mannen, een vrouw en een jongen: de gauwdief, de boer, de optrecker, de waardin en Keesje, de boerenknaap die de tragikomische ontknoping brengt. Er is tenslotte blijkens vs. 197 ook nog een zesde persoon, een jonge vrouw, maar deze heeft alleen de rol van zwijgende figurante.

Het stuk speelt op drie plaatsen: een boerderij onder Ouwerkerk, een herberg aan de rand van Amsterdam 'inde Stee' (vs. 622); en voorts op het pad langs de Amstel daartussenin.

Er is eenheid van tijd: het geheel neemt maar een half etmaal in beslag. Binnen de ononderbroken handeling laten zich zestien taferelen onderscheiden; aldus:

1.	vs. 1-81a:	monoloog van de gauwdief, in de nabijheid van de boerderij;
2.	vs. 81b-132:	dialoog van gauwdief en boer, voor de boerderij;
3.	vs. 133-165a:	monoloog van de optrecker, in de nabijheid van de herberg;
4.	vs. 165b-226:	dialoog van optrecker en waardin, in de herberg;
5.	vs. 227-254:	monoloog van de gauwdief, onderweg met de gestolen koe;
6.	vs. 255-317:	dialoog van gauwdief en boer, eerst in de boerderij, dan samen op weg naar Amsterdam;
7.	vs. 318-372:	monoloog van de boer, terwijl de gauwdief kwasi een schuld is gaan innen;
8.	vs. 373-384:	monoloog van de gauwdief als hij opkomt met de koe;
9.	vs. 385-440:	dialoog van gauwdief en boer, onderweg, tot de boer

10. vs. 441-481: zich bereid verklaart de koe in de stad te verkopen; dialoog van optrecker en waardin, in de herberg;
11. vs. 482-528: dialoog van optrecker, waardin en gauwdief, in de herberg;
12. vs. 529-578: dialoog van optrecker, waardin, gauwdief en boer, in de herberg;
13. vs. 579-617: dialoog van optrecker, waardin en boer, in de herberg;
14. vs. 618-661: dialoog van optrecker, waardin, boer en Keesje, in de herberg.
15. vs. 662-667: dialoog van optrecker en waardin, in de herberg.
16. vs. 668-677: monoloog van de optrecker, nabij de herberg.

Dit zijn: 6 monologen, 6 dialogen met twee personen, 2 dialogen met drie, en 2 met vier. Dat het spel opent met een uitvoerige monoloog, correspondeert met een klassieke traditie; het is hier bovendien de hoofdpersoon die zich naar karakter en levensopvatting presenteert.

De taferelen volgen snel op elkaar, zelfs de langste twee (nr. 4 en 6) hebben maar een zestigtal versregels en dus een speeltijd van een minuut of vijf. Aanvankelijk wisselen monologen en dialogen elkaar regelmatig af; bij 7 en 8 echter volgen er twee monologen op elkaar, en van 8 af ontbreken ze tot vlak voor het slot. Tafereel 8 is bijzonder kort (12 vzn.) en dient eigenlijk slechts als opmaat voor tafereel 9, de kern van het spel.

Uit het bovenstaande overzicht volgen enkele conclusies:

- a. de taferelen 1 en 2 horen bijeen; ze spelen op dezelfde plaats, nl. nabij de boerderij, en de monoloog (1) gaat middenin een versregel als vanzelf over in de dialoog (2);
- b. de taferelen 3 en 4 horen bijeen; ze spelen op dezelfde plaats, nl. bij en in de herberg, en de monoloog (3) gaat middenin een versregel als vanzelf over in de dialoog (4);
- c. tafereel 5 speelt in de nabijheid van de boerderij. Men kan deze monoloog van de gauwdief opvatten als een afzonderlijke eenheid, een soort intermezzo. Maar dan wel een heel belangrijk intermezzo, aangezien de diefstal waar alles om gaat, hier plaats vindt. Na de voorafgaande situatie-tekeningen begint nu de dramatische handeling. Er is bovendien na 5 enig tijdsverloop, zoals zelfs wordt meegedeeld in de toneelaanwijzing: 'Hier is wat rusts'. Maar op het toneel zelf wordt die rust uiteraard tot een suggestief minimum beperkt, en dan meer om het voortduren van de nachtelijke slaap nog even te demonstreren dan om rekening te houden met het tijdsverschil. Een afdoende reden om deze scène van maar 28 vzn. als een zelfstandige eenheid op te vatten, is er eigenlijk niet; ze sluit met rust en al immers direkt aan bij het volgende tafereel, waar de begonnen handeling zich voortzet;
- d. de taferelen 6, 7, 8 en 9 horen bijeen; ze spelen op dezelfde plaats, nl. de boerderij en de weg daarvandaan naar Amsterdam. De dialoog (6) gaat als vanzelf over in de monoloog (7); en omgekeerd gaat de monoloog (8) als vanzelf over in de dialoog (9);
- e. de taferelen 10, 11, 12, 13, 14, 15 en 16 horen bijeen; ze spelen op dezelfde plaats, nl. in en bij de herberg; hun dialogen gaan door de telkens enigszins wisselende samenstelling van het pratende gezelschap op de meest natuurlijke wijze in elkaar over.

Let men uitsluitend op de plaats, dan vindt men de taferelen gegroepeerd in een viertal reeksen, om en om, rechts en links op het toneel:

- de taferelen 1 en 2 (vs. 1-132) nabij de boerderij;
- de taferelen 3 en 4 (vs. 133-226) bij en in en bij de herberg;
- de taferelen 5-9 (vs. 227-440) bij de boerderij en onderweg;
- de taferelen 10-16 (vs. 441-677) in en bij de herberg.

Maar deze indeling in vieren vereenvoudigt zich nog tot een indeling in drieën zodra men ook de tijdsorde in overweging neemt:

- de taferelen 1-4 (vs. 1-226) spelen 's avonds;
- de taferelen 5-9 (vs. 227-440) spelen 's nachts;
- de taferelen 10-16 (vs. 441-677) spelen 's ochtends.

De eenheid van deze klucht is dus opgebouwd uit drie onderdelen, drie ‘bedrijven’, die op elkaar volgen als expositie, verwikkeling en ontknoping; ze zijn ongeveer even lang: 226, 214 en 237 versregels. Terwijl I en II uitsluitend uit monologen en dialogen bestaan, heeft III na een inleidend tweegesprek een dubbel paar taferelen met drie en met vier personages: het is, mede door deze ‘massale’ bezetting, in elk opzicht het hoogtepunt.

Van deze bedrijven is het eerste, door de overgang van de boerderij naar de verrassende herbergscène, duidelijk in tweeën gedeeld; het bereidt aldus even duidelijk achtereenvolgens het tweede en het derde bedrijf voor. Maar ook déze beide bedrijven hebben middenin een opmerkelijke geleding, en wel bij vs. 373 en bij vs. 578. Het zijn superieure blijspelscènes, omdat in beide gevallen het publiek zich erin verheugt zoveel méér te weten dan de personages.

Bij vs. 373 brengt de gauwdief de gestolen koe bij de boer, dus bij de eigenaar, en het gevaar is maar al te groot dat deze zijn beest herkent. Dat gebeurt feitelijk ook, zij het met enig voorbehoud. De sluwheid waarmee de gauwdief de boerse argwaan bezweert, betekent niet enkel een magistraal stukje toneel, maar verzekert hem ook de sympathie van het publiek dat zich uit zelfrespect nu eenmaal nooit met de gedupeerde domheid identificeert.

Bij vs. 578 vertrekt de gauwdief uit de herberg niet enkel met zijn geld, maar bovendien met een grote tinnen schotel en een fraaie mantel, om aldus toegerust vlees te gaan halen voor een feestelijke maaltijd. Maar terwijl de drie andere personages gemoedereerd zitten te wachten op zijn terugkeer, weet het publiek al lang dat hij voorgoed weg is met zijn drievoudige buit. Van vs. 579 af begint de laatste fase, de ontknoping.

Ofschoon uiteraard de gauwdief de hoofdpersoon is, heeft Bredero de andere figuren eveneens een groot aandeel in de handeling gegeven.

Op een hoeveelheid van 16 taferelen is het aantal waarin elk van de spelers optreedt:
 voor de gauwdief 8, met een totaal van 388 versregels;
 voor de boer 7, met een totaal van 358 versregels;
 voor de optrecker 9, met een totaal van 331 versregels;
 voor de waardin 7, met een totaal van 288 versregels;
 voor Keesje 1, met een totaal van 44 versregels.

Het gaat hierbij niet om de aantallen verzen die ze spreken, maar om de aantallen verzen van de taferelen waarin ze aanwezig zijn, en door hun aanwezigheid deel hebben aan de handeling. Daar de hele klucht 677 verzen telt, is de gauwdief dus ruim 57% van de tijdsduur in actie, de boer bijna 53%, de optrecker bijna 49% en de waardin 42½%.

Alleen Keesje, de boodschapper van het onheil, heeft maar een kleine rol; in feite beperkt die zich tot de inzet van het veertiende tafereel, al speelt hij waarschijnlijk tot het einde daarvan wel mee.

Ofschoon minder een klucht dan wel een vermakelijke samenspraak ter gelegenheid van een bruiloft, is SYMEN SONDER SOETICHEYDT met z'n 583 versregels toch een stuk dat een speeltijd van een klein uur in beslag neemt. Indien het werkelijk voor een bruiloft is geschreven, heeft het wel heel wat aandacht van de vrolijke gasten gevraagd. Indien het voor het toneel van d'Eglantier is geschreven of daar ooit is opgevoerd, moet het publiek blijkens bepaalde toespelingen toch verplicht zijn geweest zich min of meer als een bruiloftspartij te gedragen. Zo lang men de omstandigheden niet kent, is het moeilijk zich voor te stellen, hoe het destijds precies is toegegaan.

Het stuk heeft een allereenvoudigste bezetting, twee personen, en wel een man en een vrouw: Symen en Teuntje.

Het stuk heeft ook een allereenvoudigste structuur: een tweeledige monoloog van Symen, en een dialoog. Van de voor de hand liggende derde mogelijkheid, een eventuele monoloog van Teuntje, heeft Bredero geen gebruik gemaakt, en evenmin van een zekere afwisseling door de dialoog af en toe door een monoloog te onderbreken. De conclusie dat het dus wel beginnerswerk zal zijn, lijkt gerechtvaardigd. Het tegendeel is minstens de overweging waard: alleen een meester kan zich onder bepaalde omstandigheden wagen aan een zo rigoureuze beperking, zonder te mislukken. Dat hij terloops bovendien een bestaand rederijkersgenre, namelijk het tafelspel, op een ongeëvenaarde wijze heeft voortgezet en afgesloten, is nog een zaak apart.

De enige formele variatie die Bredero heeft aangebracht, ligt in de plaats. Het

stuk speelt tot en met vs. 69 in een rommelige kamer, van vs. 70 af op een bruiloft. Tussen die twee versregels is een gering tijdsverloop, niet langer dan Symen nodig heeft om zich in zijn ouderwetse feestplunje te steken. Alleen het eerste gedeelte is in de normale zin toneel, want na vs. 70 vallen de gespeelde plaats en de speelplaats samen, evenals de gespeelde tijd en de speel-tijd. Symen en Teuntje zijn dan, echt of kwasi, zelf gasten op de bruiloft, en hun dialoog onder het motto 'van een bruiloft komt een bruiloft' wil geacht worden te behoren tot de actualiteit aldaar.

Door de variatie in de plaats is er een zekere scheiding tussen de twee onderdelen van Symens monoloog: eerst een langer stuk, afzonderlijk, dan een korter stuk, dat in zekere zin een voorbereiding is tot de dialoog. De opbouw is dus als volgt:

- 1a. vs. 1- 69: monoloog van Symen, in zijn woonkamer;
- 1b. vs. 70- 96: monoloog van Symen, op de bruiloft;
2. vs. 97-583: dialoog van Symen en Teuntje, op de bruiloft.

De uitvoerige monoloog waarmee het stuk opent, heeft ook hier het karakter van een expositie: de hoofdpersoon stelt zich voor, naar aard, levensopvatting en omstandigheden. De kleine pauze tussen vs. 69 en 70 heeft een voortreffelijke retarderende uitwerking, en maakt de verrassing des te groter als Symen terugkeert, nu verkleed naar de mode van zo'n kwarteeuw terug. De tweede, kortere monoloog van Symen zet de expositie nog voort, maar leidt tevens in tot de eigenlijke actie, voorzover daarvan sprake mag zijn in deze dialoog. Inderdaad gebeurt er haast niets, er wordt gepraat, gescholden, gespot, niet gehandeld. Maar opnieuw moet men zich afvragen, of dat in dit geval dramatisch onvermogen is, of artistieke zelfbeperking. En er zijn redenen om het op dit laatste te houden. Want deze langdurige dialoog van bijna 500 versregels (drie kwartier spelen!) blijkt te zijn opgebouwd uit een reeks van min of meer afgeronde onderdelen die door hun vertragende of versnellende functie ten aanzien van de afloop, duidelijk een dramatische werking hebben. De bedoeling van Symen is al die tijd constant: hij zoekt een vrouw, hij wil trouwen, hij wil trouwen met Teuntje. Het dramatische moment moet dus van háar komen: haar onwil, haar verzet, haar aarzeling, haar jawoord. Vanaf het eerste ogenblik dat zij optreedt, is zij in de letterlijkste zin de tegenspeelster; zij is het die door kleine handelingen en markante uitspraken het innerlijk ritme van deze tekst bepaalt. Aldus:

- vs. 97: Teuntje verschijnt ten tonele;
- vs. 173: Teuntje krijgt of simuleert een flauwte;
- vs. 269: Teuntje spreekt, hoewel spottenderwijs, over verliefdheid op Symen;
- vs. 361: Teuntje vaart hevig uit tegen Symen;
- vs. 466: Teuntje maakt aanstalten om weg te gaan.

Door deze vijf markante plaatsen, waarvan er twee wat langer zijn dan een enkele versregel, wordt het gehele spel in zes fragmenten ingedeeld; en deze zes blijken evenredig van omvang te zijn en elk een eigen thematiek te bezitten, of als men dit woord te sterk vindt: een eigen toonzetting, een eigen dominant. Er zit bovendien een opmerkelijk spiegeleffect in, aangezien het opsommen van allerlei koddige en kwalijke potentiële vrijsters, waarmee Teuntje de pretenties van Symen kleineert, direkt daarna omslaat in een soortgelijke opsomming van vrijers voor háar, een meesterlijke repliek, waardoor Symen haar duidelijk overtroeft. De reeks taferelen ziet er als volgt uit:

1a.	vs. 1-69:	monoloog van Symen, in zijn woonkamer;
1b.	vs. 70-96:	monoloog van Symen, op de bruiloft;
2.	vs. 97-172:	dialogoog van Symen en Teuntje, voornamelijk een virtuoze scheldpartij;
-	vs. 173-189:	flauwte van Teuntje en reactie daarop van Symen; in vs. 189 noemt Teuntje voor het eerst haar naam en bijnaam;
3.	vs. 190-269:	eerste poging van Symen om over een huwelijk te praten;
4.	vs. 270-360:	opsomming van allerlei voor hem beschikbare vrijsters;
-	vs. 361-386:	wederzijdse scheldpartij;
5.	vs. 387-466:	opsomming van allerlei voor Teuntje beschikbare vrijers;
6.	vs. 467-577:	tweede poging van Symen, ernstiger en tenslotte succesrijk;
-	vs. 578-583:	afscheid van het publiek.

Voegt men de twee monologen 1a en 1b samen, dan volgt uit dit overzicht dat de taferelen gegroepeerd zijn in drie tweetallen, en dat deze tweetallen telkens van elkaar gescheiden zijn door een klein intermezzo, dat overigens desnoods ook wel bij het voorafgegane tafereel kan worden gerekend. Of men dit al dan niet doet, maakt voor de kwantitatieve verhoudingen weinig verschil.

Het opmerkelijkste van de gegeven aantallen is weer de evenredigheid ervan: de zes taferelen hebben steeds een omvang van zo'n 80 à 100 versregels, d.w.z. een speeltijd van een minuut of acht; alleen het zesde tafereel is iets langer, namelijk 111 versregels. De drie 'bedrijven', elk opgebouwd uit twee taferelen plus het intermezzo, zijn dus ook geheel evenredig: 189, 197 en 197 versregels. Ze laten zich in hun opvolging ook hier karakteriseren als expositie, verwikkeling en ontknoping, hoe beperkt de dramatische handeling ook mag zijn. Terwijl het eerste bedrijf om zo te zeggen uit twee nevenschikte taferelen bestaat: een tweeledige monoloog en een dialoog, zijn de bedrijven II en III chiasmisch gebouwd: in II de succesloze werving, gevolgd door de ironische opsomming van de beschikbare vrijsters; in III de niet minder ironische opsomming van de vrijers, gevolgd door

de tweede en nu succesrijke werving. Het effect van deze chiasmische ordening is opmerkelijk: toont II een dalende lijn ten aanzien van Symens kansen, in III is de stijgende lijn onmiskenbaar. In vergelijking met de Bruegheliaanse stoet van opgesomde vrijers is hij, hoe zonderling ook gekleed, immers een aanvaardbare en tenslotte dan ook aanvaarde kandidaat.

Bredero's *KLUCHT VAN DE MOLENAER* is niet enkel de minst gekuiste, het is ook de meest beweeglijke van de vier kluchten. Met een totaal van 598 versregels heeft het stuk een speeltijd van ongeveer een uur.

Er zijn vier personen, nl. een man, twee vrouwen en een jongeman: Piet de molenaar; Aeltje, de molenaarsvrouw; Trijn, de stadsvrouw, en Joosje de knecht. De rol van deze laatste is betrekkelijk gering van omvang en behoort geheel tot het laatste gedeelte.

Het stuk speelt deels bij, deels in de woning van de molenaar.

Er is eenheid van tijd: het geheel neemt maar een half etmaal in beslag. Binnen de ononderbroken handeling kan men 21 taferelen onderscheiden; aldus:

1.	vs. 1-21:	monoloog van Trijn, vóór de woning;
2.	vs. 22-31:	monoloog van Piet, vóór de woning;
3.	vs. 32-44:	dialoog van Trijn en Piet, vóór de woning;
4.	vs. 45-49:	dialoog van Piet en Aeltje, vóór de woning;
5.	vs. 50-242:	dialoog van Trijn, Piet en Aeltje, eerst vóór, en van vs. 58 af in de woning;
6.	vs. 243-320:	dialoog van Trijn en Piet, in de woning;
7.	vs. 321-364:	dialoog van Trijn, Piet en Aeltje, in de woning;
8.	vs. 365-366:	dialoog van Trijn en Piet, in de woning;
9.	vs. 367-374:	dialoog van Trijn, Piet en Aeltje, in de woning;
10.	vs. 375-422:	dialoog van Trijn en Aeltje, in de woning;
11.	vs. 423-438:	monoloog van Piet, buiten de woning;
12.	vs. 439-445:	monoloog van Piet, buiten de woning;

13.	vs. 446-490:	dialogoog van Piet en Joosje, buiten de woning;
14.	vs. 491-504:	monoloog van Piet, buiten de woning;
15.	vs. 505-522:	monoloog van Aeltje, uit de deuropening;
16.	vs. 523-530:	monoloog van Joosje, buiten de woning;
17.	vs. 531-535:	monoloog van Piet, buiten de woning;
18.	vs. 536-568:	dialogoog van Piet en Joosje, buiten de woning;
19.	vs. 569-582:	monoloog van Piet, buiten de woning;
20.	vs. 583-588:	dialogoog van Trijn en Aeltje, bij de deur van de woning;
21.	vs. 589-598:	monoloog van Trijn, buiten de woning.

Dit zijn 10 monologen, al kan men menen dat nr. 15, waarin Aeltje uitvaart tegen de zwijgende Joosje, ook wel een dialoog zou mogen heten; er zijn voorts 8 dialogen van twee, en 3 van drie personen. De meeste monologen zijn bijzonder beknopt, de langste (nr. 1) heeft 21 versregels, de kortste (nr. 17) maar 5. De gemiddelde tijdsduur is maar één minuut.

Met uitzondering van de twee monologen ter inleiding, bevinden ze zich allemaal in het gedeelte na vs. 422. Daar zit trouwens ook een verandering van plaats: tot die tijd speelt een hele reeks taferelen binnen de woning, daarna speelt alles buiten de woning. En met de plaats verandert ook de tijd: tot en met vs. 422 is het avond, daarna is het nacht, en in de taferelen 20 en 21 zelfs ochtend. Zoals het spel begonnen is met een monoloog van Trijn vóór de woning, 's avonds bij haar aankomst, zo eindigt het spel eveneens met een monoloog van Trijn vóór de woning, 's ochtends bij haar vertrek. Al is zij niet de hoofdpersoon van het spel, zij is wel de hoofdfactor erin, het voornaamste motief van de handeling. Maar de symmetrie is terecht onvolledig: want terwijl Trijn begint met Piet (tafereel 3), eindigt ze met Aeltje (tafereel 20): de solidariteit van de beide vrouwen is sterker gebleken dan de ontrouwe manlijke erotiek.

Let men op de ontwikkeling van de intrige, dan laten de taferelen zich als volgt ordenen tot samenhangende reeksen:

- a. tafereel 1 tot en met 4: inleiding; men kan de grens trekken bij vs. 49, of bij vs. 58 als Trijn de woning binnengaat;
- b. tafereel 5: voorbereiding, door allerlei opmerkingen over huwelijksverhoudingen en over het erotisch gedrag van de echtgenoten daarbinnen en daarbuiten;
- c. tafereel 6: eerste intrige; het seksuele plannetje van Piet en Trijn wordt geregeld;
- d. tafereel 7 tot en met 10: contra-intrige; het plannetje van Trijn en Aeltje om van plaats te verwisselen wordt besproken en uitgevoerd;
- e. tafereel 11 tot en met 14: eerste succesrijke omgang, met als voortzetting de poging van Joosje;
- f. tafereel 15 tot en met 19: de verschillende gevolgen van Joosjes poging;
- g. tafereel 20 en 21: epiloog; afscheid van Trijn en Aeltje.

Beschouwt men a. als proloog, en g. als epiloog, dan blijven er vijf groepen taferelen over; maar deze vijf laten zich op grond van onmiskenbare innerlijke samenhangen duidelijk ordenen tot drie 'bedrijven'; aldus:

- I: vs. 58-242 (tafereel 5): voorbereiding van de intrige;
- II: vs. 243-422 (taferelen 6 tot en met 10): intrige en contra-intrige;
- III: vs. 423-582 (taferelen 11 tot en met 19): tweeledige ontknoping.

Het eerste bedrijf is één geheel van 185 versregels.

Het tweede bedrijf bestaat uit twee gedeelten van achtereenvolgens 78 en 102 versregels, tezamen 180.

Het derde bedrijf bestaat uit twee gedeelten van achtereenvolgens 82 en 78 versregels, tezamen 160.

Het eerste bedrijf speelt vroeg in de avond: in vs. 242 kondigt Aeltje aan dat zij haar kinderen in bed gaat leggen.

Het tweede bedrijf speelt later op de avond; tegen het eind ervan is het tijd voor de ouders om te gaan slapen.

Het derde bedrijf speelt 's nachts. De duisternis maakt niet enkel de uitvoering van de plannen en contra-plannen mogelijk, maar verhoogt ook het effect van de ironische situatie: het publiek wéét wat Slimme Piet bij voortdoring niet weet, en pas in vs. 542 te weten komt; het publiek weet ook wat er in het donker gebeurt, maar kan het uiteraard niet zien.

Al is de molenaar de hoofdpersoon, de beide vrouwen hebben zeker geen gering aandeel in de handelingen. Op een hoeveelheid van 21 taferelen, is het aantal waarin elk van de spelers optreedt:

voor Piet 15, met een totaal van 487 versregels;

voor Trijn 10, met een totaal van 423 versregels;

voor Aeltje 7, met een totaal van 322 versregels;

voor Joosje 3, met een totaal van 86 versregels.

Omgerekend op het gehele spel, met 598 vzn., betekent dit dus dat de molenaar 81% van de speeltijd in actie is, Trijn 71%, Aeltje 54% en Joosje 14%. Uit deze hoge percentages kan men opnieuw aflezen, dat gedurende een belangrijk deel van de klucht alle drie personen tegelijk op de planken moeten zijn. Inderdaad nemen deze ‘massale’ scènes (nr. 5, 7 en 9) respectievelijk 193, 44 en 8 versregels in beslag, tezamen 245, oftewel 41%. In tegenstelling tot de klucht van de Koe, waar dit massale optreden allengs toeneemt en in het derde ‘bedrijf’ een hoogtepunt bereikt, wordt de klucht van de Molenaar naar het einde toe steeds enkelvoudiger. Het gelijkelijk bedrogen-zijn door de oplichter brengt de boer, de optrecker en de waardin in eenzelfde, gemeenschappelijke situatie, al reageren ze daar stellig niet eender op. Maar de seksuele ervaringen van één bewogen nacht in het molenaarshuis betekenen voor elk een geheel eigen lotgeval. Is het voor de knecht in dubbele zin negatief, omdat zijn avontuurtje vrijwel mislukt is en hij bovendien zijn baan heeft verspeeld, het is voor de molenaar en voor de molenaarsvrouw bepaald niet zonder tragiek. Alleen Trijn, de stadsvrouw, de aanleiding tot alle gedoe, gaat zoals ze gekomen is, met een goed geweten, een ongeschonden huwelijk: meer getuige dan deelgenoot, en in alle betekenissen uitgeslapen.

De klucht van de HOOCHDUYTSCHEN QUACKSALVER is het kortste en in zekere zin het eenvoudigste van de vier spelen. Met 398 versregels heeft dit stuk een speelduur van een kleine drie kwartier.

Er zijn drie personen, drie mannen: de kwakzalver; de eerste patiënt, Lammert; de tweede patiënt, Joost; en voorts in één korte scène (vs. 271-280) gedurende 4 versregels van achter de coulissen de stem van een vrouw.

Het stuk speelt op drie plaatsen: de markt waar de kwakzalver zijn waren aanprijst; de woning van Lammert; en de woning van Joost.

Het begint in de namiddag en eindigt de volgende ochtend; het omvat dus iets meer dan een half etmaal.

Binnen de ononderbroken handeling laten zich veertien taferelen onderscheiden; aldus:

1.	vs. 1-156:	monoloog van de kwakzalver, op de markt;
2.	vs. 157-180:	monoloog van Lammert, bij of op de markt;
3.	vs. 181-203:	dialoog van de kwakzalver en Lammert, op de markt;
4.	vs. 204-226:	monoloog van Joost, bij of op de markt;
5.	vs. 227-262:	dialoog van de kwakzalver en Joost, op de markt;
6.	vs. 263-270:	monoloog van de kwakzalver, op de markt;
7.	vs. 271-280:	dialoog van Lammert en zijn vrouw, in hun woning;
8.	vs. 281-298:	monoloog van de kwakzalver, nabij de woning van Lammert;
9.	vs. 299-320:	dialoog van de kwakzalver en Lammert, in diens woning;
10.	vs. 321-334:	monoloog van de kwakzalver, nabij de woning van Lammert;
11.	vs. 335-358:	monoloog van Joost, in zijn woning;
12.	vs. 359-363:	monoloog van de kwakzalver, nabij de woning van Joost;

13.	vs. 364-390:	dialogoog van de kwakzalver en Joost, in diens woning;
14.	vs. 391-398:	monoloog van de kwakzalver, nabij de woning van Joost.

Dit zijn 9 monologen, waarvan 6 door de kwakzalver, en 5 dialogen, waarvan 2 tussen de kwakzalver en Lammert, en 2 tussen de kwakzalver en Joost; de vijfde dialoog (tafereel 7), het gesprek tussen Lammert en zijn onzichtbaar blijvende vrouw, mag nauwelijks een dialoog heten. Het spel opent met de uitvoerige monoloog van de kwakzalver, waarin deze zich naar karakter, beroep en koeterwaals taalgebruik aan het publiek doet kennen, en bovendien omstandig moraliseert.

Hierna volgen de tafereelen elkaar snel op; de monologen verschillen in omvang van 5 (nr. 12) tot 24 versregels (nr. 2 en 11), de dialogen van 22 (nr. 9) tot 36 versregels (nr. 5); de nachtelijke dialoog van Lammert en zijn jonge echtgenote (nr. 7: 10 versregels) is hierbij buiten beschouwing gelaten. Monologen en dialogen wisselen elkaar met enige regelmaat af, maar bij de nrs. 10, 11 en 12 zijn er toch drie monologen na elkaar.

Het is duidelijk dat sommige opeenvolgende taferelen als vanzelf in elkaar overgaan en onverbrekkelijk samenhangen; op grond daarvan kan men komen tot de onderstaande groepering:

- a. tafereel 1: monoloog van de kwakzalver waarin hij zich tot het publiek richt, dit laatste in de dubbele zin van schouwburgpubliek en marktpubliek;
- b. tafereel 2 en 3: monoloog en dialoog betreffende de eerste patiënt;
- c. tafereel 4 en 5: monoloog en dialoog betreffende de tweede patiënt;
- d. tafereel 6: monoloog van de kwakzalver, terwijl hij de markt verlaat;
- e. tafereel 7, 8, 9 en 10: monologen en dialogen betreffende het verloop van de behandeling bij de eerste patiënt;
- f. tafereel 11, 12, 13 en 14: monologen en dialogen betreffende het verloop van de behandeling bij de tweede patiënt.

Het parallellisme van deze structuur is opmerkelijk: b en c zijn volkomen gelijk gebouwd, e en f eveneens. Bij b en c is de volgorde: eerst een monoloog van de patiënt, en dan diens dialoog met de kwakzalver. Bij e en f is de volgorde iets gecompliceerder: eerst de situatie bij de patiënt; daarna de komst van de kwakzalver; dan het onderhoud van de kwakzalver met de niet-genezen patiënt; tenslotte een nabetrachting van de kwakzalver. Er is bovendien een strikte parallellie in de opeenvolging b-c en e-f: eerst Lammert, dan Joost. Tussen deze patiënten onderling is geen enkel contact; ze weten van elkaars bestaan niet af, hoewel ze dit door de vergissing van de apotheker wel beïnvloeden. Men moet d (= tafereel 6) beschouwen als de symmetrische tegenpool van a (= tafereel 1): eerst de aanwezigheid van de kwakzalver op de markt, daarna zijn weggaan van de markt. Maar d is bovendien de afsluiting van b en c, precies zoals binnen groep e tafereel 10 de afsluiting is van 7-9, en binnen groep f tafereel 14 de afsluiting is van 11-13. Het is duidelijk dat er na d, dus na vs. 270, een cesuur is; immers ook de tijd schuift op van de late namiddag naar de nacht, en in tafereel 8 zelfs al naar de volgende ochtend. Mede door deze tijdsfactor ontstaat er onmiskenbaar een zekere indeling in drieën:

- I. tafereel 1 (vs. 1-156): monoloog van de kwakzalver, op de markt, 's middags;
- II. tafereel 2 tot en met 6 (vs. 157-270): monologen en dialogen betreffende twee patiënten, op de markt in de namiddag, en vertrek van de kwakzalver;
- III. tafereel 7 tot en met 14 (vs. 271-398): monologen en dialogen omtrent het ziekte-verloop bij de twee patiënten, nabij en in hun beider huizen, 's nachts en de volgende ochtend.

Deze drie ‘bedrijven’ volgen elkaar op als expositie, verwikkeling en ontknoping; ze ontlopen elkaar weinig in lengte: 156, 114 en 128 versregels.

Terwijl I uitsluitend een monoloog bevat, zijn II en III opgebouwd uit monologen en dialogen, en wel zó dat er in elk bedrijf duidelijk twee gedeelten zijn aan te wijzen met als grenzen respectievelijk vs. 203 en vs. 354. Ten aanzien van II heeft dat in dramatische zin geen consequenties: het spel moet nog op gang komen en de verwikkeling kan zonder bezwaar tot stand worden gebracht door een tweeledige parallelle reeks van gebeurtenissen. In III evenwel werkt de indeling in tweeën en vooral de strikte gelijkheid van die beide delen (e en f) ronduit catastrofaal. Doordat de ontknoping bij de twee patiënten op overeenkomstige wijze plaats vindt, gaat ieder effect teloor. Zodra de eerste patiënt door de vergissing van de apotheker behandeld blijkt te zijn volgens het recept van de tweede, kan niemand immers nog iets anders verwachten dan dat de tweede patiënt behandeld zal zijn volgens het recept van de eerste. Dat is dan ook zo; maar dit sluit elke verassing uit. Misschien mag men aan dit ietwat dilettantistische tekort een argument ontleen om de Quacksalver voor niet méér te houden dan beginnerswerk. Het zou dan het vroegste van de vier kluchten moeten zijn. Maar hiermee verliest de volgorde in de bundel van 1619 wel alle waarde als argument voor de chronologie. Overigens zal men toch moeilijk kunnen menen dat de Quacksalver geschreven is ná de Koe en de Molenaar.

Mede door de openingsmonoloog met z'n vreemdsoortige symboliek heeft de kwakzalver verreweg het grootste aandeel in de tekst; de beide patiënten zijn ongeveer gelijkwaardig. Op een hoeveelheid van 14 taferelen is het aantal waarin elk van de spelers optreedt:

- voor de kwakzalver 10, met een totaal van 317 versregels;
- voor Lammert 4, met een totaal van 79 versregels;
- voor Joost 4, met een totaal van 110 versregels.

Omgerekend op de hele klucht, met 398 versregels, is de kwakzalver dus 80% van de speeltijd in actie, Lammert 20% en Joost 28%. Laat men de inleidende monoloog als van een geheel eigen orde buiten beschouwing, dan resteert voor II en III een totaal van 13 taferelen met tezamen 242 versregels. Daarvan is de kwakzalver aanwezig in 9 taferelen met 161 versregels (= 66%), Lammert in 4 taferelen met 79 versregels (= 33%) en Joost in 4 taferelen met 110 versregels (= 45%). De rol van Lammerts onzichtbaar blijvende vrouw (vs. 277-280) kan men in dit verband verwaarlozen, al is het komisch effect ervan, hoe kort ook, zeker niet gering.

Hoe zeer de vier kluchten onderling ook mogen verschillen, ze hebben tegelijk een opmerkelijke reeks facetten gemeen¹. Wil men daaraan een argument ontlenuen ten bate van het soms betwijfelde auteurschap van de Hoochduytschen Quacksalver, akkoord. Maar veel belangrijker lijkt me de erkenning dat ál deze kluchten blijk geven van buitengewone structurele kwaliteiten. In schijn spontane volkskunst, zijn ze in feite het werk van een begaafd vakman die in staat was zijn intrige rustig voor te bereiden, handig uit te voeren en verrassend tot ontknoping te brengen.

Alle vier kluchten hebben een voor het genre betrekkelijk grote omvang, met een speeltijd van ongeveer een uur; alleen de Hoochduytschen Quacksalver is wat korter².

Alle vier kluchten hebben een kleine bezetting: met vier à vijf spelers kan men toe; voor Symen heeft men zelfs genoeg aan maar twee. Er is een zeker overwicht van de mannelijke rollen, maar dit bestaat slechts bij de Koe en de Quacksalver; in de twee andere spelen zijn de aantallen mannen en vrouwen gelijk.

Drie van de vier kluchten zijn opgebouwd uit een grote reeks verschillende taferelen (14 à 21), afwisselend monologen en dialogen; alleen Symen beperkt zich tot een tweeledige monoloog en één zeer lange dialoog.

Alle vier kluchten zetten in met een monoloog; in drie van de vier gevallen is deze omvangrijk: 81, 69 (of 96) en 156 versregels; alleen bij de Molenaer is deze tamelijk beknopt: 21 versregels.

Hoewel uiteraard doorgaande spelen³, laten alle vier kluchten zich indelen in drie 'bedrijven', die onderling steeds van nagenoeg gelijke omvang zijn. Ze hebben duidelijk het karakter van expositie, verwickeling en ontknoping. Alleen bij de Molenaer is bovendien een kort inleidend gedeelte (58 vzn.), alsook een zeer kort afsluitend gedeelte (16 vzn.) te vinden.

Bij alle vier kluchten zijn de drie 'bedrijven' telkens opgebouwd uit twee onderdelen; alleen het eerste bedrijf van de Molenaer dat één grote dialoog vormt en het eerste bedrijf van de Quacksalver dat geheel uit een monoloog bestaat, nemen in dit opzicht een uitzonderingspositie in.

1 Zie voor het Overzicht blz. 48.

2 Maakt men een vergelijking met de middeleeuwse kluchten, dan dient men rekening te houden met twee verschillen: het vers had toen minder lettergrepen, het stuk minder versregels. De speelduur van De Buskenblaser, met 208 vzn., is ongeveer 20 minuten, evenals van Nu noch, met 234 vzn. De speelduur van Playerwater, met 348 vzn., is ongeveer een half uur.

3 Er is een korte rust in de Koe na vs. 254, in Symen na vs. 69, in de Molenaer na vs. 438, en in de Quacksalver waarschijnlijk na vs. 280. In tenminste drie van deze gevallen brengt die rust een zekere spanning bij het publiek teweeg.

In alle vier kluchten heerst eenheid van tijd: ze spelen zich af binnen één etmaal. In feite is de gespeelde duur nog korter: bij Symen valt die vrijwel met de speeltijd samen, in de drie overige gevallen is er een eendere opvolging van drie stadia: eerst namiddag of avond, daarna nacht, en tenslotte de volgende morgen. Het verdient opmerking dat de Koe en de Molenaar gelijkelijk aanvangen met de komst van een onbekende aan wie voor die nacht onderdak wordt verschaft. In zekere zin vertegenwoordigt ook de kwakzalver in het bestaan van Lammert en Joost de komst van een onbekende. En steeds is in deze drie spelen de eigenlijke intrige een nachtelijke zaak.

In alle vier kluchten heerst eenheid van plaats, al is er binnen die eenheid een bescheiden variatie tot twee of drie plekken; bij Symen twee: de woonkamer en de bruiloftszaal; bij de Molenaar twee: binnen en buiten het molenaarshuis; bij de Koe drie: de boerderij, de herberg, en de weg daartussenin; bij de Quacksalver ook drie: de woning van de ene patiënt, de woning van de andere patiënt, en de markt daartussenin. Gaat men ervan uit, dat bij de Molenaar niet enkel het huis ter ene zijde, maar ook de molen als een bijna symbolisch bouwsel ter andere zijde zichtbaar zal zijn geweest, dan heeft dit spel eveneens drie plekken en aldus een plattegrond die geheel met die van de Koe en van de Quacksalver overeenkomt: het molenaarshuis, de molen, en het erf daartussenin. Maar niettemin blijft er dit verschil, dat er van de ruimte binnen de molen geen gebruik wordt gemaakt.

Bij drie van de vier kluchten speelt bedrijf III zich ergens anders af dan bedrijf II; bij de Koe is er de overgang van de weg naar de herberg, bij de Molenaar de overgang van binnenshuis naar buitenshuis, en bij de Quacksalver de overgang van de markt naar de woningen van de patiënten; alleen Symen blijft ten einde toe op de bruiloft.

Van de in totaal 12 ‘bedrijven’ waaruit de vier kluchten bestaan, blijken er sommige nog op bijzondere wijze vergelijkbaar. Zo spelen op twee verschillende plekken bedrijf I van de Koe: boerderij en herberg; bedrijf I van Symen: woonkamer en bruiloftszaal; en bedrijf III van de Quacksalver: het huis van Lammert en het huis van Joost.

Zowel bedrijf II van de Molenaar, als bedrijf II van de Quacksalver heeft een dubbele intrige; maar de verwarring van deze twee intriges is bij de Molenaar weloverwogen opzet, bij de Quacksalver een toevallige vergissing die bovendien plaats vindt buiten het spel.

Bedrijf III van de Koe brengt in z'n eerste helft nog een onverwachte uitbreiding van het motief, namelijk de diefstal van de tinnen schotel en van de fraaie mantel; bedrijf III van de Molenaar brengt in z'n eerste helft eveneens een onverwachte uitbreiding van het motief, namelijk de seksuele activiteiten van de molenaars-

knecht. Zowel bij de Koe, als bij Symen, alsook bij de Molenaar, ligt de beslissende wending halverwege het derde bedrijf; het vertrek van de gauwdief met z'n drievoudige buit; het aangekondigde vertrek van Teuntje; het vertrek van de knecht na zijn omgang met de molenaarsvrouw.

Ondanks de vele maar meestal vrij korte monologen zijn de personages in alle vier kluchten vaak en langdurig ten tonele. De hoogste percentages liggen uiteraard bij Symen en Teuntje: 100% en 83% van de speeltijd. Op hen volgen de molenaar (81%) en de kwakzalver (80%). Het evenwichtigst zijn de verhoudingen bij de Koe, waar de hoofdpersoon, de gauwdief, zich niet zo sterk op de voorgrond plaatst (57%), het minst evenwichtig bij de Quacksalver, waar de hoofdpersoon de andere figuren totaal overheerst. Wil men hier psychologische consequenties aan verbinden, dan kan men opmerken dat zowel het vrij lage percentage van de gauwdief, als het hoge van de kwakzalver geheel in overeenstemming is met hun uiteenlopende karakters en beroepen. Maar dit behoort niet meer tot de analyse van de dramatische structuur.

GARMT STUIVELING

Overzicht van de structurele facetten van de vier kluchten

	<i>Koe</i>	<i>Symen</i>	<i>Molenaer</i>	<i>Quacksalver</i>
Aantal versregels	677	583	598	398
Aantal mannen	4	1	2	3
Aantal vrouwen	1 (2)	1	2	(1)
Aantal monologen	6	2	10	9
Aantal dialogen	10	1	11	5
Speeltijd een uur	+	+	+	-
Grote aanvangsmonoloog	+	+	-	+
Drie 'bedrijven'	+	+	+	+
Eerste bedrijf in 2 delen	+	+	-	-
Tweede bedrijf in 2 delen	+	+	+	+
Derde bedrijf in 2 delen	+	+	+	+
Eenheid van tijd	+	+	+	+
Dag-nacht-ochtend	+	-	+	+
Eenheid van plaats	+	+	+	+
Drietal plekken	+	-	±	+
Plaatsverschil II-III	+	-	+	+
Wending midden in III	+	+	+	-
Hoog percentage hoofdpersoon	-	+	+	+
Aantal pluspunten	12	10	10½	10

Aantal minpunten	1	3	2½	3
------------------	---	---	----	---

In de Koe is in één tafereel een tweede vrouw aanwezig, zij het als figurante, in de Quacksalver hoort men in de vzn. 277-280 een vrouwenstem van achter de coulissen.

Bibliografische aantekening

De Kluchten van Bredero zijn, voorzover bekend is, voor het eerst uitgegeven in 1619, en wel door Cornelis Lodewijcksz vander Plasse te Amsterdam. Alleen de klucht van de Molenaer was, tot verontwaardiging van deze uitgever, een jaar eerder al gepubliceerd door zijn concurrent Niclaes Ellertsz Verberg. Een nadere datering is niet te geven, maar het ligt voor de hand te denken aan enig verband met het overlijden van de dichter. Drukken bij het leven van Bredero zijn dus niet bekend.

De editie-1619 bevat vier kluchten. Het exemplaar van de U.B. te Amsterdam dat aan de hierna volgende herdruk ten grondslag ligt, is opgenomen in een verzamelbundel (sign. 461 F 8), waarin ook eerste drukken van de andere toneelspelen te vinden zijn. Opmerkelijk is dat het geheel wordt voorafgegaan door het gegraveerde frontispice met de medaillons, ontleend aan de rotterdamse editie van 1622.

Het algemene titelblad van de Kluchten dient tevens als titelblad van de klucht van de Koe. De signaturen van de ongenummerde bladzijden lopen van A tot en met C. De laatste bladzijde (C 4) verso = 24, is blanco.

Bij blz. 25, het titelblad van de klucht van Symen, begint de signatuur in feite opnieuw; blz. 26 is blanco; op blz. 27 = A 2 recto vangt de tekst aan en deze loopt door tot en met blz. 40 = (B 4) verso.

Blz. 41 is het titelblad van de klucht van de Molenaer, hier in afwijking van het algemene titelblad Meulenaer genoemd; blz. 42 is blanco; blz. 43 heeft als signatuur E 2, hetgeen noch aansluit bij de Koe, noch bij Symen. De tekst van de Molenaer staat op de bln. 45-60; maar na 55-56, met als laatste signatuur F 4, is er een onregelmatigheid: er zijn namelijk vier bladzijden zonder signatuur.

Het titelblad van de Hoochduytschen Quacksalver (blz. 61) is blijkens de daarop volgende signatuur in feite G 1 recto; na acht bladzijden volgen ook hier nog vier pagina's zonder signaturen (69-72); de laatste pagina is blanco.

Druktechnisch gezien zijn alle vier kluchten dus zelfstandige eenheden van respectievelijk 24, 16, 20 en 12 pagina's. Op grond van de eigen signaturen neemt de

klucht van de Koe een afzonderlijke plaats in, de andere drie horen min of meer bijeen.

De genoemde vier titelbladen, hierna op ware grootte gereproduceerd, verschillen merkwaardig genoeg, doordat de eerste twee het vignet van de Academie vertonen, de laatste twee het wapen van Amsterdam.

Het succes van deze uitgave moet groot zijn geweest, want al in 1620 verscheen bij dezelfde uitgever een gezamenlijke herdruk, en ook in 1622 kwamen er herdrukken van de pers. In die editie werd voor het eerst de Vermeerderingh opgenomen, bestaande uit de kluchtspelfragmenten Van een Huys-man en een Barbier; De Gheboorte van Luys-Bosch; Claes Cloet met een Rou-mantel, en het versje Van seven Ghesellen.

Met gebruikmaking van de bibliografische gegevens en de letterindicaties, door Van Rijnbach opgenomen in zijn uitgave van de Kluchten (Amsterdam 1926, blz. LXXIX-XC) zijn de zeventiende-eeuwse drukken van de Kluchten in de onderstaande tabel chronologisch gerangschikt; de edities L van 1622 (Rotterdam), M van 1638, N van 1644 en O van 1678 betreffen verzamelde uitgaven van Bredero's werk. In de editie-1638 heeft de algemene titel van de Kluchten en daarmee tevens de Koe het jaartal 1638, maar elke afzonderlijke titel verder het jaartal 1637; vandaar de verspringing in deze tabel.

	<i>Koe</i>	<i>Symen</i>	<i>Molenaer</i>	<i>Quacksalver Vermeerderingh</i>	
H			1618		
A	1619	1619	1619	1619	
B	1620	1620	1620	1620	
E		1620			
C	1622				
D	1622				
F		1622			
I			1622	1622	1622
L	1622	1622	1622	1622	
G		1629			
K			1629	1629	1629
M	1638	1637	1637	1637	1637
DD	1642	1642	1642	1642	1642
N	1644	1644	1644	1644	1644
DDD	1646				
O	1678	1678	1678	1678	1678

Het weergeven van de tekst uit 1619 biedt geen bijzondere problemen, behalve voorzover druk A maar één teken gebruikt als hoofdletter van de i en van de j: een oud-hollandse kapitaal, die visueel tussen beide in staat, terwijl de moderne I en J onderling sterk verschillen. Aangezien noch de consequente toepassing van de I, noch die van de J tot een bevredigend resultaat leidt, is in dit geval gebruik gemaakt van beide kapitalen, met dien verstande dat de J systematisch vóór een volgende klinker is geplaatst. Dit betreft dus alleen de kapitalen; bij de onderkast, waar het gebruik van de i en de j niet steeds consequent blijkt te zijn, is niet genormaliseerd.

Voor het overige gelden de onderstaande richtlijnen, zoals die in onderling overleg door de tekstverzorgers van deze Bredero-editie zijn vastgesteld:

Evidente drukfouten worden in de tekst verbeterd, maar met verantwoording dienaangaande in de voetnoten.

Een lange ſ wordt vervangen door een s.

Een schuine streep, in gotisch schrift, wordt vervangen door een komma.

Een tweevoudige komma, bij dubbelrijm, wordt vervangen door een tweevoudige schuine streep.

De afkortingen, die een enkele maal voorkomen, worden aangevuld.

Wisseling van lettertype bij gehele reien of liederen wordt niet gehandhaafd, maar wel in een voetnoot vermeld.

Wisseling van lettertype bij eigennamen, vreemde woorden, korte citaten enz. binnen de tekst, wordt steeds aangeduid door klein kapitaal, maar met verantwoording dienaangaande in een voetnoot.

Namen van sprekende personen worden zowel naar de spelling als in typografisch opzicht genormaliseerd door ze steeds voluit in klein kapitaal boven de versregels te plaatsen.

Toneelaanwijzingen worden eveneens genormaliseerd door ze steeds cursief, met de eigennamen voluit, en zonodig door een punt afgesloten, tussen de versregels te plaatsen.

Bij een toneelaanwijzing die tevens de aankondiging van een volgende spreker betekent, wordt de eigenaam in klein kapitaal gedrukt, de rest cursief.

De oorspronkelijke aanduidingen van bedrijven en tonelen blijven gehandhaafd. Indien ze kennelijk ergens ontbreken of in enig opzicht foutief zijn, wordt zonodig een regel wit in de tekst tussengevoegd, met verantwoording dienaangaande in een voetnoot.

Om het oorspronkelijke vers zoveel mogelijk te behouden, worden in de tekst geen verwijzingstekens geplaatst. Wel worden de versregels per vijftal genummerd.

De noten die de weergave van de tekst betreffen, worden op iedere bladzijde direct onder het tekstgedeelte afgedrukt.

Varianten uit andere vroege drukken, in dit geval tot en met 1622, worden vermeld, tenzij ze alleen de spelling betreffen.

De noten ter verklaring van bepaalde woorden en zinswendingen, worden onder aan de bladzijde in twee kolommen afgedrukt.

Indien uitvoeriger verklaringen nodig zijn, worden deze afgedrukt achter de gehele tekst. Naar deze Aantekeningen wordt verwezen door middel van een sterretje in het voetnotenapparaat.

G.S.

[Kluchten]

G. A. BREDEROOS
KLUCHTEN:

Als
 Vande Koe.
 Symen sonder Soetigheyd.
 Den Molenaer. Ende den
 Quackfalber.

T' AMSTELDAM,

Dooz Cornelis Lodewijcksz vander Plasse/Boeckverkoo-
 per/wonende oy de Beurs in d'Italiaensche Spbel,
 ANNO 1619.

*

***Toe-eygeningh aenden leser** ⁺.* [A 2 r°]

- [1] Vrolycke LESER: Also den wijs-gier SENECA in zyn Boexken van de wel-¹
 [2] daden ons leert, wat te bemercken staet in't aen presenteren ende op-draghen ²
 [3] van eenige gheschencken aen onsen vrunden; dat wy, te weten, niet een
 [4] vrouwe de wapenen, ende een soldaet het spin-rocken in handen geven, ofte
 [5] den huys-man eens geleerden Doctours Boecken 't huys stuuren sullen; daer ⁵
 [6] benevens oock te letten waer toe zynen vrundt best geneghen, ende wat hem ⁶
 [7] meest aengenaem zy, gelijk als den Drincke-broers eenen helderen Roemer
 [8] smakelycken Wijn, ende den Siecken eenen Heylsamen Leckeren dranck: So
 [9] is het dat ick siende op den droeven aenstaenden Winter, en zyne lange ⁹
 [10] avonden, oock niet twyfelende V.E. wel geerigh te wesen om de selfde met ¹⁰
 [11] een vermakelycke lesse te verkorten: Hebbe goet gedacht dese soet-vloeyende
 [12] ende vrolycke kluchten (by den E. seer vermaerden Rijmer *Gerbrant Adriaensz*
¹²
 [13] *Brederode Sa*: gedicht) V.E. vrolicke Leser door den druck ghemeen te maken,
¹³
 [14] want den Treurenden en soudense niet aenstaen, ten ware sy de selfde wilden
¹⁴
 [15] gebruyken gelijk de krancke den Medicyn doen, te weten om hunnen swaer-
 [16] moedigen geest te verlichten, ende de bedroefde zinnen in den dool-hof van
 [17] des dichters soete spreucken, en boerterijen wat te verlustigen: 't welke den ¹⁷
 [18] mensche also noodigh somwylen ghedaen is als geene andere dingen. Want ¹⁸
 [19] waert sake dat de aerde altyt met den Rym ende kouden sneeu bedeckt lagh,
 [20] sonder 't zyner tyd oock het lieffelijck aengesicht des Somers te beschouwen;
²⁰

- * *Opschrift in civilité, tekst in romein - Vrolycke met grote sierletter V*
 + *Toe-eygeningh*: Opdracht.
 1 *wijs-gier*: wijsgeer; *Boexken van de weldaden*: De Beneficiis libri VII.
 2 *te bemercken staet in*: in acht genomen moet worden bij.
 5 *huys-man*: dorpeling, boer.
 6 *te letten*: erop te letten.
 9 *droeven*: donkere, sombere.
 10 *V.E.*: Uedele of Uwe Edelheid; *geerigh*: verlangend.
 12 *kluchten*: nl. de vier, die tegelijk in 1619 werden uitgegeven.
 13 *Sa*: zaliger, wijlen; *ghemeen*: bekend.
 14 *de selfde*: deze.
 17 *boerterijen*: grappen.
 18 *noodigh ghedaen is*: noodzakelijk om te doen.
 20 *beschouwen*: zien.

- [21] hoe soude zy ons eenigh aengenaem vrucht (die wy nu alle Iaren, God lof, so
 [22] vele genieten) kunnen voortbrengen? Even alsoo gatet oock met den Mensche,
 [23] die alsins verwardt zynde in sware bekommernissen soude vermageren, ia sy²³
- [24] selven verkorten, ten ware hy hem (in't gene zvn natuur dan meest eygen is)²⁴
 [25] socht tusschen wylen wat te veranderen, en te vermaken. Ende wat is hier²⁵
 [26] bequamer toe als dusdanige kluchtige spelen, die den Dichter so eygentlijk²⁶
 [27] * na 't leven heeft getroffen, datmen die lesende wederom in varscher daed²⁷
 [28] waent te sien geschieden. O vaerdige aerdigheyt! onder dexsel van so soete * [A 2 v°]
 en²⁸
 [29] vermakelijcke kluchten de versnoode werelt te ontlede, hebbende alleen het²⁹
- [30] ooghe op het gemeene beste, niet anders soeckende dan alomme de verbete-³⁰
 [31] ringe der velen bedorvene zeden. Noemtmen zynen vrundt te wesen, die een³¹
 [32] uyt vrundschap vermaent van het gene hem soude mogen mistaen; Hoe veel
 [33] te meer vrundschap wert V.E. aengename Leser bewesen van dees spelen, als³³
- [34] die de misbruycken aenwysen, sonder nochtans hunnen Leser daer door be-
 [35] schaemt te maken: Ten ware oock yemand so ingenomen waer, dat hy ghe-³⁵
 [36] lijck als de bassende honden met een steen ofte stock verboden zynde, te
 [37] heviger wilde tieren: niet kunnende gelyden datmen hun in eenige deelen³⁷
 [38] bestraffe. De krancke ende gewonden van den genees-meester pynlijck gehan-
 [39] delt werdende laet doch sulx gaerne toe, ten minsten hy mochte geholpen³⁹
 [40] worden. Soo mede goedgunstige Leser, vindt ghy in't lesen yets dat qualyck⁴⁰
 [41] staet, berispt dat niet in't spel, maer in u selven, ofte in de gene die sulx doen:
 [42] anders zyt ghy als sommige Vlieghen ofte Byen, die voorby vliende de aen-⁴²
 [43] ghename Hoven vol wel-riekende bloemen, gaen sitten op eenen vuylen
 [44] stinckenden mis-hoop, ende sien alleen op den uysterlycken onnutte schorze,⁴⁴

23 *alsins*: geheel en al.

24 *sy selven verkorten*: zich te kort doen.

25 *hem te veranderen*: zijn gedachten te verzetten.

26 *eygentlijk*: nauwkeurig.

27 *in varscher daed*: op heterdaad, dus: alsof men ooggetuige was.

28 *dexsel*: voorwendsel; *aerdigheyt*: handigheid.

29 *versnoode*: verdorven.

30 *het gemeene beste*: het algemeen welzijn.

31 *een*: iemand.

33 *als die*: omdat zij.

35 *ingenomen*: eigenzinnig, laatdunkend.

37 *gelyden*: verdragen.

38 *gehandelt*: behandeld.

39 *ten minsten hy*: als hij maar.

40 *qualyck staet*: niet mooi, niet passend is.

42 *vliende*: vliegende.

44 *mis-hoop*: mesthoop; *schorze*: bolster.

[45] niet achtende de soete noot, ende het rechte eynde waer toe dusdanigen spelen

45

[46] van begin aen zyn gemaect geweest. Neen Leser, wytet niet den Dichter,

[47] maer de verdorvene menschen, die sodanige manieren van doen gebruycken.

[48] Is 't niet een wonderbare saeck? ghy weet te seggen dat het qualyck staet yets

*

[49] onbequaems te verhalen, ende ghy kunt niet sien dat het quaet is het selve te ⁴⁹

[50] doen. Laet af beminde Leser van sulck verkeert oordeel, ende bekent u ⁵⁰

[51] gebreck, gelijk de Sieken doen, die op 't hoogste walgende van eenige goede

[52] spysen, siende doch andere de selfde met een soeten smaeck nuttigen, mercken

[53] wel hunnen afkeer niet by de voorgeschafte spyse, maer by haer eyghen selfs

53

[54] schult toe te komen. Welck doende, ghy my een oorsaeck ende lust sult geven

54

[55] vele andere vermakelijcke stucken van den selven Dichter, onder my berusten-

[56] de, in't licht te brengen. Hier mede in alles V.E. billijck oordeel bevolen ⁵⁶

V.E. Dienstwillige

CORNELIS VANDER PLASSE.

* *Onderschrift: de eerste regel in kleiner corps.*

49 *onbequaems*: onbetamelijks.

50 *Laet af - van*: houd op met.

53 *hunnen afkeer niet by*: dat hun afkeer niet door; *voorgeschafte*: opgediende.

54 *toe te komen*: veroorzaakt wordt; *oorsaeck*: reden.

56 *billijck*: rechtvaardig.

* * **Onschuld** , en **toe-gift** ** [A 3 r⁰]**Tegen alle Verstandeloose Waan-bet-Weters, En Garen-wyse** ¹
Oordeelaren.

- ICK heb, o waerde Vrindt, en Heer,
 Op dit Voorslagh geen stoffe meer, ²
 Heb ick't na wensch niet konnen deylen; ³
 Onkunde is't, die hinderdt myn,
 5 Geen werck hoe schoon dat het mach zyn,
 Of daer sal somwyls yet an feylen.
- Het is voorwaar geen vromer man, ⁷
 Die meerder doet als hy en kan.
 Ick heb het na myn macht geschreven,
 10 Ghy die dit siet, erkauwt, of leest, ¹⁰
 Zijt ghy begift met hooger Geest, ¹¹
 Den iongen Leerling wilt toegeven. ¹²
- Verschoont, merckt ghy myn onverstant,
 Niet veel te kennen is geen schant,
 15 Maar die wel mach en niet wil leeren! ¹⁵
 Heb ick my wat te veel verkloect, ¹⁶
 Scheldt niemant die te leeren soeckt ¹⁷
 Van u, o kunstenrijcke Heeren. ¹⁸

- * *Titel deels in civilité, deels in romein en oudhollands* - 1 Ick met grote sierletter I
- *Onschuld*: verontschuldiging.
 - *Toe-gift*: woordspeling: extra-gave die toegeeflijkheid vraagt voor de gebreken.
 - *Garen-wyse*: die gaarne voor wijs doorgaan.
 - 2 *Voorslagh*: onderwerp, thema.
 - 3 *deylen*: ordenen, ieder zijn rol geven.
 - 7 *vromer*: flink.
 - 10 *erkauwt*: overdenkt.
 - 11 *begift*: begiftigd, begaafd.
 - 12 *toegeven*: inschikkelijk zijn voor.
 - 15 *mach*: kan.
 - 16 *verkloect*: aangematigd.
 - 17 *Scheldt*: verwijt, laakt.
 - 18 *kunstenrijcke*: knappe, deskundige.

Is yemand hoogh, en wel begaaft,
 20 Wat baat dat hy zyn licht begraaft
 Bekooren-maat voor ons gesichten: ²¹
 Is u Vernuft so hel en klaar,
 So steltet op de kandelaar,
 Het sal ons duysterlingen lichten. ²⁴

25 * Hy is wel wijs, en waard ge-eerd,
 Die ons het nut met vreughde leerd.
 Gelyck veel oude kloecke Wysen:
 't Is niet genoegh datmen 't vermeet, ²⁸
 Betoont met doen het geen ghy weet,
 30 Soo sal u werck zyn Meester prysen.

*[A 3 v°]

Maar ghy die u voor wijs beroemt,
 Om dat ghy eenigh laster noemt, ³²
 Of geleendt-wijslyck weet te melden, ³³
 Het geen in and're ghy begeckt,
 35 Siet of dat self u oock gebreckt, ³⁵
 Ghy sult veel licht, so licht niet schelden. ³⁶

Al zyn myn Rymen hoogh noch goet,
 Noch niet be-honicht suycker-soet, ³⁸
 Maar geesteloos, wuft, en on-aardigh: ³⁹
 40 Ghy Heeren vroom, kloeck, spits, en wys, ⁴⁰
 Verdien ick schoon geen lof, noch prys,
 Ick ben ten minst onschuldens waardigh. ⁴²

21 *Bekooren-maat*: onder de korenmaat zet; toespeling op Mattheus 5:15, evenals het woord *kandelaar* in vs. 23.

24 *duysterlingen*: onontwikkelden.

28 *vermeet*: beweert.

32 *laster*: gebrek.

33 *geleendt-wijslyck*: met tweede-hands wijsheid, met napraterij.

35 *gebreckt*: ontbreekt.

36 *veel licht*: wellicht; misschien ook woord speling met *licht* in de betekenis: 'lichtende' personen. Vgl. vs. 19-24; *so licht*: zo gemakkelijk, zo lichtvaardig.

38 *Noch niet*: en evenmin.

39 *wuft*: oppervlakkig; *on-aardigh*: niet mooi.

40 *spits*: scherpzinnig.

42 *onschuldens waardigh*: waard om verontschuldigd te worden.

*

Want niemand kan strackx Meester zyn. ⁴³
 Niemand en werdt goedt Chirurgyn, ⁴⁴
 45 Of hy en leardt eerst doen, en scheeren. ⁴⁵
 Aenschouwt voor kunst myn wil en vlyt, ⁴⁶
 't Geen natuur schort, volmaackt de tyt
 Of God, die 't alles *Kan verkeeren*.

GERBRAND ADRIAENSZ BREDERO.

* *De ondertekening in civilité.*

43 *strackx*: binnenkort, te eniger tijd.

44 *werdt*: wordt.

45 *Of hy en*: tenzij hij.

46 *kunst*: vakmanschap.

* * **G.A. Brederoos**
Klucht vande koe.

* [A 4 r⁰]

Persoonagien.

DE GAEUW-DIEF. | DE BOER.
 D' OP-TRECKER. | DE BOERIN.
 KEESJE, BOEREN SEUNTJE.

DE GAEUW-DIEF

- Een Kruyck gaat soo langh te water tot datse barst.
 Men treckt een Boogh soo lang tot datse stucken knarst.
 De Steel-kunst doet zyn Meester de dood vaak verwerven.
 Maar 't komt by 't huylen vande Honden niet dat de Kalven sterven. ⁴
 5 Een van dese Heyens, die de luy goeder-gheluck seggen, ⁵
 Die saghmen eens in myn hand, en die wistmen uyt te leggen, ⁶
 Dat ick om myn achtiende Jaar, van wegen eenige straf, ⁷
 An een dwars-hout, door een hennipe venster, sou klimmen in myn graf. ⁸
 Maar ick ben den dans wel lustigh noch ontsprongen, ⁹
 10 Want ick ben noch noyt op myn Dievery bevongen, ¹⁰
 Deur dien ick by de luy dus eerelijck koom uyt, ¹¹

- * 1 Een met grote sierletter E
 - *Gaeuw-Dief*: handige, doortrapte dief.
 - *Op-trecker*: doordraaier, pierewaaier.
 - *Boerin*: niet de vrouw van de boer, maar de waardin van de boerenherberg ^{aant.}.
 4 *Maar 't komt etc.*: een slecht voorteken is niet de óorzaak van een ongeluk ^{aant.}.
 5 *Heyens*: zigeuners; *goeder-gheluck seggen*: waarzeggen, de toekomst voorspellen.
 6 *saghmen*: zag me; *hand*: hand.
 7 *om*: op.
 8 *dwars-hout*: galg; *hennipe venster*: strop.
 9 *lustigh*: flink.
 10 *bevongen*: betrapt, gepakt.
 11 *Deur dien*: doordat; *dus eerelijck koom uyt*: me zo fatsoenlijk voordoe.

- *
 En al even wel so schuylder een Gaeuwe-dief in myn huyl.
 Ick kreegh lestant een buydt op de Reden-rijckers Camer,¹³
 Daer brack ick een kist op, met een breeck-beytel, en met een hamer
 15 Die ick daer vond leggen, en ick lichte de kas
 Van al de swaricheyd, daer sy me beladen was,¹⁶
 Ick stack het in myn Tas // ick raakten daer me op 't hollen,¹⁷
 By de soete Split-ruyters, die troetel-siecke Snollen,¹⁸
 Die wisten my so te pollen // so dat ick op het lest¹⁹
 20 Al de bocht verslempten, en hiel dat lege nest,²⁰
 Het was oock seker best // dat icker wat voor poesten,²¹
 Dat arme gevangen geld, dat schimmelde, het roesten,
 't Was wonder so 't verwoesten // doen 't in zyn vryheyd quam,²³
 't Geld was wel hartigh blyd dat icket so me nam.²⁴
 25 De Rederyckers waren gram // sy keken op mekaar,²⁵
 D'een vermoedent op die, den ander weer op een aar.²⁶
 * Doe spracker een soete Vaar: mooglijk of hy hier inden hoop // is,²⁷
 En siet offer niet weer wat op zyn Cape de Grijs te koop // is,²⁸ * [A 4 v°]
 Want daar gedrang of geloop // is, daar zynse garen by,
 30 Hy! noch prijs ick die reyne listige Dievery:³⁰
 Ick heb een reys gehoord datter te Lacedemonien een Wet // was,³¹
 Dieder trouwen, om beters wille toegeset // was,³²
 Om haer Ingeboren voorsichtich en wijs te maken,³³
 Te weten: so wat Dief of Fiel so behendigh kon taaken³⁴

- * 18 Split-ruyters volgens M; in A B C D Spit-ruyters L Split-ruyters - 32 Dieder C D Dierder
 13 *lestant*: laatst.
 16 *swaricheyd*: misschien een woordspeling: zwaarte en financiële moeilijkheden.
 17 *Tas*: zak; *op 't hollen*: aan de rol.
 18 *Split-ruyters*: (publieke) vrouwen^{aant.}; *troetel-siecke*: lokkende, opgeilende.
 19 *pollen*: van de wijs brengen^{aant.}.
 20 *Al de bocht*: de hele schat; *hiel*: hield; *nest*: beurs^{aant.}.
 21 *poesten*: dronk, zoende^{aant.}.
 23 *verwoesten*: uit de band sprong.
 24 *me*: mee.
 25 *keken op mekaar*: keken elkaar erop aan.
 26 *aar*: ander.
 27 *soete Vaar*: minzame man (ironisch).
 28 *op zyn Cape de Grijs te koop is*: te kapen is. Vgl.: op Kaap de Grijp varen, volk van Kaap de Grijp (woekeraars, uitzuigers).
 30 *noch*: verder, bovendien; *reyne*: nette, handige.
 31 *een reys*: eens.
 32 *trouwen*: in waarheid; *om beters wille*: met een goede bedoeling; *toegeset*: ingesteld, uitgevaardigd.
 33 *Ingeboren*: ingeborenen.
 34 *so wat*: indien wat voor ... ook; *Fiel*: felt; *taaken*: stelen.

- *
 35 Dattet niemand en sagh, vernam, of werdt gewaer, ³⁵
 Die werdendt wel afgenomen: Maer ³⁶
 Die 't so bot maeckten, dat syer op werden gevangen; ³⁷
 Die werden, sonder genaden, levendigh opgehangen. ³⁸
 Maar mochten nu een reys opkycken die ouwe Lacedemoniers, ³⁹
 40 Hoe duyvel souwenset maken met de Banckeroetiers? ⁴⁰
 Die 't so byster en grof de Mienteman ontstelen, ⁴¹
 En om een Haver-stro eens Haes-op na Kuylenburgh spelen. ⁴²
 Doch Keyser Karel die stelden daer tegen een keur; ⁴³
 Datmen sulcke Dieven sou hangen in haar eygen Deur.
 45 Want wie kan hem veur sulcke schelmen wachten?
 En zynse dan oock veur geen Dieven te achten, ⁴⁶
 Die eenige drooge Waren, of lichte Saffraen, ⁴⁷
 In een verdompte vochtige Kelder laten staen, ⁴⁸
 Om dattet gewicht sou vermeereren in't verkoopen? ⁴⁹
 50 En dese guytse Wisselaers, die dus onder haer vieren loopen, ⁵⁰
 Dees komen als ick, met een degelijck kleed onder 't volck:
 En een is, as kackx, een Fransman, ende 't ander is zyn Tolck, ⁵²
 Daer hoortmen met een duytsche dolck lustigh op te beucken! ⁵³
 En die met Steenen botten, of die de Kaart kreucken, ⁵⁴
 55 Of die met een greep fraeytjes morst, en flenst, ⁵⁵
 Dat dunckt myn dat oock vry wat ande dievery grenst.

- * 36 werdendt C D wierden't - 41 Mienteman L Miendeman - 49 vermeereren C D vermeerderen
 35 *vernam*: merkte.
 36 *Die werdendt wel afgenomen*: die werd het niet kwalijk genomen; die werd het ten goede
 geduid.
 37 *bot*: dom, onhandig.
 38 *levendigh*: levend.
 39 *opkycken*: uit hun graf opstaan en kijken wat op aarde gebeurt.
 40 *maken*: te werk gaan.
 41 *byster*: schandelijk; *de Mienteman*: de gewone man.
 42 *om een Haver-stro*: om een kleinigheid; *Haesop spelen*: zich uit de voeten maken;
Kuylenburgh: Culemborg, destijds een vrijplaats.
 43 *keur*: verordening^{aant.}.
 46 *veur geen Dieven te achten*: niet als dieven te beschouwen.
 47 *drooge Waren*: specerijen^{aant.}.
 48 *verdompte*: onfrisse.
 49 *Om dattet*: opdat het.
 50 *guytse*: schelmachtige; *dus*: zo; *onder haer vieren*: met hun vieren.
 52 *as kackx*: voor de schijn, quasi; *'t ander*: de ander.
 53 *duytsche*: stevige, echt-Hollandse.
 54 *met Steenen botten*: met dobbelstenen vals spelen; *kreucken*: een hoekje omvouwen, zodat
 de kaart herkenbaar is.
 55 *met een greep*: met een handige greep, handig; *morst, en flenst*: oneerlijk speelt.

- *
 Ho dat is maer een wenst! sommige hebben wel ander parten: ⁵⁷
 Kyck, dat is klaveren, dat is ruyten, dat is schoppen, en dat is harten,
 Of so veel witten, of so veel swarten. ⁵⁸⁻⁵⁹
 60 En die een Spiegel achter zyn macker ande wangt // set,
 En luypt dan onder zyn hoed, en siet wat den ander in zyn hangt // het. ⁶¹
 Wat mien gy dat die gien verstant // het, die so arghlistigh speelt? ⁶²
 Ast al eseyt is, wat doet sulcken Tuysscher anders dan dat hy't steelt? ⁶³
 En die Boeckhouwers, so wel oude als ionge gesellen,
 65 Die 't heur Meesters ontschryven, ontdragen, ontellen? ⁶⁵
 Droegense allegaer Bellen // men sou mercken dat de looste ⁶⁶
 Oock schuylen en wonen onder de aldergrooste.
 Ja seker de snooste // dat sinne nou al rijke Monseurs, ⁶⁸
 Daer gaeter een diel so prachtich over de Buers, ⁶⁹
 70 Dat kortelingh noch waeren Pelsers, en Schruers, ⁷⁰
 * 't Is wonder so het volck 't Amsterdam op de baan // bromt, ⁷¹
 Wie weet waar dat sommige haar snelle Rijckdom van daan // komt?
 Ay siet hoe dese laan // kromt, sy het wel vijf en twintich bochten. ⁷³
 Gants wongden! hier omtrent heb ic een reys geweldigh gevochten, ⁷⁴
 75 Doen wy niet mier en mochten // droncken wy 't met me kaar // of. ⁷⁵
 O bloedt hoe sie icker uyt? Non forts, het is maar // stof, ⁷⁶
 Flusjes veegh ick het klaar // of. Ick ben verby de Kalck- // oven. ⁷⁷

*[B 1 r°]

- * 58 harten D herten - 63 dan dat B C D dan - 67 aldergrooste C D L aldergrootste - 76 uyt?
 Non forts, het D uyt; Non fors het
 57 *Ho*: wacht even; *wenst*: aanwensel, gewoonte. De dief bedoelt: dit is niet meer dan een
 verkeerde gewoonte vergeleken bij de oneerlijkheden van vs. 58 vlgg.; *parten*: streken; vgl.
 iemand parten spelen.
 58-59 hier worden blijkbaar enkele hazardspelen met kaarten bedoeld.
 61 *luypt*: loert.
 62 *gien verstant het*: onnozel is.
 63 *Ast al eseyt is*: als reeds gezegd is; *Tuysscher*: dobbelaar.
 65 *ontschryven, ontdragen, ontellen*: ontstelen door verkeerd noteren, door wegnemen, door
 verkeerd rekenen.
 66 *looste*: ergste, sluwste.
 68 *snooste*: snoodste, ergste; *sinne*: zijn; *al*: allemaal.
 69 *een diel*: heel wat; *prachtich*: aanmatigend, met kouwe drukte.
 70 *kortelingh*: kort geleden; *Pelsers*: bontwerkers of linnenwevers; *Schruers*: kleermakers;
Pelsers, en Schruers: eenvoudige ambachtslui.
 71 *'t Is wonder so*: het is wonderlijk zoals; *op de baan bromt*: op straat loopt op een manier die
 de aandacht trekt, door kleding en gedrag.
 73 *laan*: weg, dijk.
 74 *Gants wongden*: bastaardvloek: Gods wonden; *een reys*: een keer.
 75 *niet mier en mochten*: niet langer konden; *of*: af.
 76 *Non forts*: het hindert niet.
 77 *klaar of*: schoon, helemaal weg.

*

O ellemelementen, hoe kan Swart-Jan de arge schalck // hoven! ⁷⁸

Ick wil hier gaen in 't aldereerste huys,

80 En houwen myn dus wat eereyck quansuys. ⁸⁰

Ho, goeden Avend Oom. ⁸¹

DE BOER *sit voor deur.*

Hoe? goeden Avend Maech, en een goet Jaer.

GAEUW-DIEF

Mach ick hier wel Herbergh krygen? ⁸²

BOER

O ia gy myn vaar.

Ick heb noch een moye braen Bout, en ien loutre Pan // vis, ⁸³

Met een Hieltje van ien Hammetje, daer noch lustich wat an // is. ⁸⁴

GAEUW-DIEF

85 Ay tapt men reys? ⁸⁵

BOER

Al ree Man.

GAEUW-DIEF

Wat gevet Bier?

* 78 ellemelementen D elemementen - 82 Herbergh L Herrebergh - 83 ien loutre L een loutre
- 85 gevet B C geeft D geeftjet

78 *ellemelementen*: bastaardvloek: (Gods) elementen; *Swart-Jan*: de kalkoven; *arge schalck*:
slechte deugniet; *hoven*: trakteren, nl. op rook.

80 *houwen myn*: me voordoen; *eereyck*: fatsoenlijk; *quansuys*: voor de schijn.

81 *Ho*: hallo; *Oom*: vriend, baas; *Maech*: vriend; letterlijk: bloedverwant, neef.

82 *Mach*: kan; *vaar*: vriend, baas.

83 *braen Bout*: gebraden eend of poot^{aant}; *loutre Pan vis*: flinke gebakken vis.

84 *Hieltje*: beste deel van de ham; *lustich*: flink.

85 *men reys*: me een keer, me eens.

*

BOERMaer seven-Duyts.⁸⁵Myn goe-Maet komt in huys, hoe sta gy so as de guys?⁸⁶Of bin gy liever inde lucht? hou daer is ien stoel. A vous borst.⁸⁷**GAEUW-DIEF**Ick wacht het van harten. Ick heb naturelycken dorst.⁸⁸**BOER**Ho, gy drinckt datje steend. gy meucht wel voor man // varen.⁸⁹**GAEUW-DIEF**90 Wel as ick myn best doe ick sou haast so een kan // klaren.⁹⁰

Ay, schep noch een reys? want tappen is te veel werck.

Maer hoe hiet dit Dorp?⁹²**BOER**

Maer dit hiet Ouwer-kerck.

Wel van waer is de reys? of koom gy hier uyt speulen?⁹³**GAEUW-DIEF**

Neen, of ia ick, ick koom vande Stadt van Keulen.

*

88 naturelycken B C L naturelycken

85 *Maer*: wel; *seven-Duyts*: soort bier^{aant.}.86 *guys*: landlopers.87 *A vous borst*: op je gezondheid, kerel!88 *Ick wacht het van harten*: van 't zelfde (ik beantwoord je dronk); *naturelycken dorst*: ik ben dorstig van aard^{aant.}.89 *meucht*: kunt; *voor man varen*: als volwassen matroos varen; je bent iemand die z'n vak kent.90 *haast*: snel, spoedig, terstond; *klaren*: leegdrinken.92 *Maer*: wel.93 *uyt speulen*: voor je plezier. De boer bedoelt: ben je met een bepaald doel op reis of zo maar voor je plezier?

*

BOER

95 Van Keulen? he, he, dat geltje myn broer, geluck toe. ⁹⁵

GAEUW-DIEF

Ick wedge, as ick dat noch eens gesien heb, dat icket iou na doe. ⁹⁶

BOER

O datje hier Seundaaghs waart, dan hebben wy sukken hovering, ⁹⁷

Ho 't is hier nou niemedallen, inde weeck is hier gien neringh,

Maar alle heylige daeghs gaet hier de Veel met de Fluyt an boort, ⁹⁹

100 't Gaet so ondeughdelycke moy, jy wilt wild worden dat gy't hoort, ¹⁰⁰

Ho 't is ien lust, ast hier vol volckx, en so wat drock // is,

Hy myn wijf die ken so koken, ic loof niet datter noch sukken kock // is. ¹⁰²

Ick segh altemet, Moer, 't is wongder kijnt, datje so keunt! ¹⁰³

Ja seyde: voor niet en heb ick niet by Stijn de braetster eweunt! ¹⁰⁴

105 Ist niet vreemt datse so handich, en so knap klaar // is? ¹⁰⁵

Se maackt ien levendigh Hoen dattet in ien omme-sien gaar // is. ¹⁰⁶

De Ste-luy eten hier dattet an heur hart raackt, ¹⁰⁷

Sy weten selven niet hoe hier de kost so smaackt! ¹⁰⁸

Maar deuse Frebis, versin gy wel? die hettet hier hiel bedurven, ¹⁰⁹

110 Het schijnt schier, versin gy wel? dat de Nering is gesturven:

* 96 wedge L wedje - 97 sukken D sulcken - 103 wongder D wonder - 104 ick niet by B C D ick by - braetster C D braester - 109 bedurven C D verdurven

95 *dat geltje*: daar ga je, proost; *geluck toe*: het ga je goed; een verkorte zegenwens.

96 *wedge*: wed met je.

97 *dan hebben wy sukken hovering*: dan zetten we zó de bloemetjes buiten.

99 *heylige daeghs*: zon- en feestdagen, niet-werkdagen^{aant.}; *Veel*: viool; *gaet ... an boort*: wordt bespeeld tegelijk met.

100 *ondeughdelycke moy*: buitengewoon mooi; *wilt*: zult, zou; *dat*: als.

102 *Hy*: wel, uitroep van genoegen; *loof*: geloof.

103 *altemet*: nu en dan.

104 *braetster*: vrouw die een eethuis houdt.

105 *Ist niet vreemt*: is het geen wonder; *knap*: vlug.

106 *levendigh*: levend.

107 *Ste-luy*: stadsmensen; *dattet an heur hart raackt*: dat ze er verrukt over zijn.

108 *Sy weten* etc.: ze begrijpen niet hoe het mogelijk is dat het eten hier zo lekker smaakt.

109 *Frebis*: (Twaalfjarig) Bestand^{aant.}; *hiel bedurven*: helemaal bedorven.

*

- * Ja alle ambachten, klagen, versinje wel? en zyn byster slap,
 Maar 't is nieuwers slechter me, versinje wel? als met de tap, ¹¹² *[B 1 v°]
 'k Pleeg fray volc te krygen, versinje wel? nou krygh ic schuyte-boeven, ¹¹³
 Met waeg-dragers, of snijers, die een hiele weeck om duyte // troeven, ¹¹⁴
 115 Trouwen ick heb, versinje wel? wel vyftich Veren op myn hangt, ¹¹⁵
 Want dat bennen miest al Burgers, versinje wel? hier uyt het langt. ¹¹⁶
 Ick segh somtyts, versinje wel? tegen myn wijf, o Soetje,
 Hoe souwen wyt maken, molleken wy altemet niet een Koetje? ¹¹⁸
 Wy hebbender daer after een staen, die so vet en glat // is, ¹¹⁹
 120 Ick wed om een vaen, datter sulcken Koe niet om de stadt // is. ¹²⁰
 Maer doch Fijn-man waer wil gy morgen na heen? ¹²¹

GAEUW-DIEF

- Maar wil ickge seggen: ick mien na Amsterdam te treen, ¹²²
 Om eenige Koomenschap die ick daer te doen // heb, ¹²³
 Ic wou wel dat gy myn wat vroeg wreckten, also ic myn te spoen // heb ¹²⁴
 125 Want ick wasser gaeren met het ontsluyten vande poort. ¹²⁵

BOER

- Wel broertje slaapt vry op myn hals, seker op myn woort, ¹²⁶
 Ick wil me, ick selje te twee uren wrecken, so wy niet lam // zyn, ¹²⁷
 So sullen wy immers wel te vyven te Amsterdam // zijn.

- * 119 after een C D after noch een - 122 ickge C D ickje - 124 dat gy C D datje - 125 ontsluyten volgens B C D; in A L sluyten
 112 *nieuwers*: nergens.
 113 *Pleeg*: placht; *schuyte-boeven*: schippers-knechts of mannen die schuiten lossen.
 114 *waeg-dragers*: lastdragers van de waag; *snijers*: kleermakers; *om duyte troeven*: kaart spelen om duiten, ong. een halve cent.
 115 *Trouwen*: werkelijk; *Veren*: veerschuiten, beurtveren; *op myn hangt*: die me de klandizie gunnen.
 116 *Burgers ... hier uyt het langt*: ingezetenen, bewoners van de streek.
 118 *altemet niet*: tenminste niet^{aant.}.
 119 *after*: achter.
 120 *vaen*: biermaat, ongeveer 4 liter; of bedrag dat voor een *vaen* bier berekend werd; *om de stadt*: in de omgeving van de stad.
 121 *Maer doch*: maar; *Fijn-man*: beste kerel.
 122 *Maar*: wel.
 123 *Koomenschap*: koopmanschap, zaken.
 124 *wreckten*: wekte; *also*: omdat; *spoen*: spoeden.
 125 *gaeren*: graag.
 126 *vry op myn hals*: rustig op mijn verantwoording.
 127 *lam*: traag.

*

Hoe soetjes valt den avent, niet waer? ay hoe soet.

- 130 Ay laet ons binnen gaen, en maken wat moet,¹³⁰
Ghy meughd wel uyt iou klieren gaen, soo 't iou te heet // is.

GAEUW-DIEF

Neen die in zyn kleeren slaept, smorgens vroegh gekleet // is.

EEN OPTRECKER *singende uyt.*

- Mocht een man zyn Wijf verkoopen,
Gelijckmen Koeyen en Paerden doen,¹³⁴
135 Daer souwer so mennich te marckt loopen,
Daermen't nou niet op vermoen.
Gans lyden, hoe is een Man oock van een Wijf gequelt!¹³⁷
Een heelen dagh leydse myn so verhayd an 't hoofd en leldt,¹³⁸
Om dat ick gisteren iuyst eens tot elven toe uyt // was,¹³⁹
140 Daarom seyde dat ick een rabauwt, en een guyt // was,¹⁴⁰
Een vleys-dief, een quist-goed, een spil-penningh, een door-slach, een snap-op, een gild,¹⁴¹
Ist dan wongder dat een man somtyts raakt op het wilt?¹⁴²
Daerom spiegelt u vry, ghy vryers, eer u dit geschiet,¹⁴³
Hay banckt altoos, en trouwt van iou leven niet.¹⁴⁴
145 Myn wijf doet anders niet dan knorren, dan kyven, dan pruylen,
Dan rasen, dan klagen, dan suchten, dan kermen, dan huylen,
O 't is sulcken suur-muyt! sy het niet een soete beet an haer hiele lijf!

- * 135 mennich D menich - 137 Gans D Gantsch - 139 toe uyt D uyt - 144 iou L u - 146 dan
suchten D *ontbreekt*
130 *maken wat moet*: gaan rusten, wat nieuwe kracht opdoen^{aant.}.
- *uyt*: uit de coulissen, dus op het toneel.
134 *doen*: meervoudige persoonsvorm bij *men*, evenals *vermoen* (vs. 136).
137 *Gans lyden*: bastaardvloek, Gods lijden.
138 *verhayd*: vervloekt; *leyd ... en leldt*: ligt te zaniken.
139 *iuyst eens*: nou net eens een keer.
140 *rabauwt, guyt*: schavuit.
141 *vleys-dief*: vrouwenjager; *door-slach*: verkwister; *snap-op*: opmaker; *gild*: zwierbol.
142 *op het wilt*: op het verkeerde pad, aan de rol.
143 *vry*: gerust.
144 *Hay*: toe maar, vooruit; *banckt*: viert feest, geniet van het leven.

- *
 Gy sacht van iou lieffelijcke leven dagen niet sukken lielijcken wijf, ¹⁴⁸
 S' is lang-geneust, en dick-gelipt, met losse hangende wangen,
 150 Men souwse op een drie-sprong setten om ionge Nickers te vangen, ¹⁵⁰
 Gy souwt sukken Venisje niet vinden, al socht gy de stadt // deur, ¹⁵¹
 Gants lichters, hoe koom ick an dit ansicht hangter een mat // veur. ¹⁵²
 * O sy is so vriendelijck, as een arm vol Katten,
 Of as een oor-wurm, waraftich, ick segh iou datte,
 155 Ick wouwer flusjes wat snobbelen, wat soenen, wat sabben, ¹⁵⁵ *[B 2 r°]
 Maer dese smaelijcke meer, deed niet dan byten, smyten, en krabben, ¹⁵⁶
 Ick seyden: Hoe gy wilt moer, wil gy niet, een ander wil gaeren, ¹⁵⁷
 En mit so snapten ick uyten huys, eens-klaps inde Travaeren, ¹⁵⁸
 En nou so loop ick so wat slingeren as een die half dol // is
 160 Ic wil niet ophouwen voor de buydel leeg of voor myn gat vol // is. ¹⁶⁰
 Dat is nou al even veul: Ick moet nou wat uyt hoye // varen, ¹⁶¹
 O bloet hier omtrent wonen sulcke overdadige moye // snaren, ¹⁶²
 Ick sach hier korteling veel vreemde haren, hier int swarte paert, ¹⁶³
 Daer moet ick nou en reys gaen, dat is toch myn ouwe waert.
 165 Laet sien, hier isset, hou, hou.

De Waerdin GIERTJE VAN VRIESLANT

Wie klopt daer?

OPTRECKER

Ick ben't Giertje,
 Doet open Moer, selje kijnt, ay Liefste tapt myn en biertje. ¹⁶⁶

- * 148 lieffelijcke D lieflijcken - lielijcken C D leelijcken - 151 stadt deur C D staet deur - 157 wil gaeren D wiel garen L wil garen - 158 Travaeren D Tavaeren L Travaren
 148 *sukken lielijcken*: zo'n lelijk.
 150 *jonge Nickers*: duiveltjes^{aant.}.
 151 *Venisje*: Venusje, schoonheid.
 152 *Gants lichters*: bastaardvloek: Gods kandelaars; *dit ansicht hangter een mat veur*: een gezicht zo lelijk dat je er iets voor zou hangen^{aant.}.
 155 *snobbelen, sabben*: zoenen, knuffelen.
 156 *smaelijcke*: vervloekte; *meer*: wijf, eig. merrie; *smyten*: slaan.
 157 *Hoe*: zoals.
 158 *snapten ick uyten huys*: schoot ik het huis uit; *Travaeren*: taveerne, kroeg.
 160 *gat*: lijf^{aant.}.
 161 *Dat is nou al even veul*: genoeg hierover; *uyt hoye varen*: naar de vrouwtjes gaan^{aant.}.
 162 *snaren*: meiden.
 163 *haren*: meiden; *'t swarte paert*: een herberg van die naam.
 166 *selje kijnt*: wil je kind, alsjeblijft.

*

GIERTJE

De Klock is elf uren, wy tappen so laet niet, 't is nacht.

OPTRECKER

Nou myn Suycker-mongktje doet op, nou schaepeje, ick heb de wacht, ¹⁶⁸

Ick koom hier om een kanne-bier voor de Cordegaarde te halen. ¹⁶⁹

170 Nou, nou laetmen in, hoe staeje so, ick selje wel betalen, ¹⁷⁰

Nou Vriendelijckheyt doet op. genaevent Beckje.

GIERTJE

Ast is brief. ¹⁷¹

Hoe staet dese Mallert so. Heer wat sinje een malle pis-dief. ¹⁷²

Hed, hoe rijdt myn deze man, nou staet stil, wat duysent schangden! ¹⁷³

Waer mien gy dat gy bint? nou, segh ick houwt iou hangden. ¹⁷⁴

175 Nou Joosje wilje Bier of Wijn hebben so seghtet plat // uyt ¹⁷⁵

Of wil gy niet drincken, so gaet oock strax weer het gat // uyt. ¹⁷⁶

OPTRECKER

Wel hey, mien gyt? hoe nou, ick loof niet dat gy sonder roy // bint, ¹⁷⁷

As gy vriendelijck siet, so duncktmen dat gy wel eens so moy // bint. ¹⁷⁸

Haeltmen eens van't ouwe geloof. ¹⁷⁹

* 168 Suycker-mongktje L. Suycker-mongkje - 171 Ast C D Alst - 178 bint C D sint

168 *op*: open; *ick heb de wacht*: ik moet (vannacht) wachthouden.

169 *Cordegaarde*: Corps de garde, wachthuis, post van de nachtwakers.

170 *wel*: goed.

171 *Ast is*: toe dan maar; *brief*: malle vent^{aant.}.

172 *Hoe*: wat; *pis-dief*: wanstaltig kereltje, gedrocht^{aant.}.

173 *Hed*: God^{aant.}; *rijdt*: valt lastig; Joosje wordt direct handtastelijk^{aant.}.

174 *houwt iou hangden*: houd je handen thuis.

175 *plat uyt*: onomwonden, zonder verdere praatjes.

176 *strax*: direct; *het gat*: het gat van de deur.

177 *loof*: geloof; *sonder roy*: onredelijk; zó dat er niet met jou valt te praten.

178 *siet*: kijkt; *so duncktmen*: dan lijkt het me toe.

179 *van 't ouwe geloof*: bier van 't oude degelijke soort.

*

GIERTJE

wat is dat?

OPTRECKERDelfs.¹⁷⁹

180 Wel binje daer alree?

GIERTJE

Ick liep en taptent selfs.

Wel, a vous, ick brengie een reys een Bier om Joosie.¹⁸¹**OPTRECKER**Drinckt uyt dat soopje, also moer, wat so myn quirom-doosie.¹⁸²**GIERTJE**Wat dunckt u Roosie // klaerden ick dat niet met een snaers?¹⁸³Nou geeft myn een soen, Jan Soete-vaar! wat so veeght dat kijnt zyn naers.¹⁸⁴

185 Heer wat bin gy een moy Man! maar wat heb gy een sacht haertje!

Nou, hoe sit dese droogert so en leppert met dit staertje.¹⁸⁶Nou wilje drincken, so drinckt, laet de Waerdin haer ploegh // gaen,¹⁸⁷

Gy moet lustich slempen so gy wilt inde kroegh // gaen,

Die wil, wil hebben, die moet wil doen, en geen geld // sparen.¹⁸⁹

*

181 a vous B C D avoes - brengie L brengie - Joosie L Joosje - 182 quirom-doosie B C D
 quierom-doosie L quirom-doosje - 183 dunckt C dunck - Roosie L Roosje - 184 geeft B C
 D geef - 188 gy wilt D je wilt

179 *Delfs*: Delft had al sinds de 13de eeuw belangrijke bierbrouwerijen.181 *een Bier om Joosie*: een kan bier op de gezondheid van Joosje.182 *soopje*: drank, slok; *quierom-doosie*: schatje^{aant.}.183 *Roosie*:^{aant.}; *met een snaers*: in één teug.184 *veeght dat kijnt zyn naers*: drink die kan helemaal (tot op de bodem) leeg.186 *droogert*: scheldwoord omdat hij niet genoeg drinkt, suffer; *leppert met dit staertje*: drinkt het restje met kleine teugen.187 *laet de Waerdin haer ploegh gaen*: laat de waardin ook wat verdienen.189 *Die wil* etc.: die plezier wil hebben, die moet (een ander) een pleziertje doen.

*

OPTRECKER

190 Nou goelicke Giertje, ick selt so louter as een held // klaren.¹⁹⁰
Swick.¹⁹¹

GIERTJE

Swack, een half bier in iou sack.

OPTRECKER

Neen, al propertiens Moer, alle dingen met gemack.¹⁹²

* Ick wil al myn goed niet teves verdoen, wat meugh gy dencken,¹⁹³

Dan wil gy myn een vriendschap doen, ick selje spelde-gelt schencken.¹⁹⁴

195 Maer, al even wel, waer is iou Man?¹⁹⁵

*[B 2 v°]**GIERTJE**

Maer die mocht hier niet langer bancken.

Hy is na Oost-Ingie, Heyn is 't Zee, de Botter geld twee blancken.¹⁹⁶

OPTRECKER

Wel wies Kijnt is ditte?¹⁹⁷

GIERTJE

Maar Schele Jut, die is de Moer,

En de Vaar dat was hier Marten de Waterlandse Boer.¹⁹⁸

*

192 propertiens L propertjens - 193 teves C D tevens

190 *goelicke*: mooie, knappe; *louter*: flink.

191 *Swick. Swack*: uitroep bij het aanstoten van de bekers: 'Daar gaat ie' of 'Wip 'm om'; *half bier*: halve kan bier; *sack*: lijf.

192 *propertiens*: kalm aan; *met gemack*: rustig.

193 *teves*: ineens.

194 *Dan*: maar; *een vriendschap doen*: een 'pleziertje' doen; *spelde-gelt*: cadeautje.

195 *al even wel*: zeg eens; *mocht*: kon; *bancken*: blijven.

196 *'t Zee*: te zee, naar zee; *de Botter geld twee blancken*: de boter is duur^{aant.}; een spreekwoord.

197 *Wel wies Kijnt*: er is in de herberg blijkbaar nog een jonge vrouw die daar zit te slapen of zich een ogenblik op het toneel vertoont.

198 *hier*: je weet wel.

*

- Se het hiele rijke Vrienden, hoe wel sy schoon uyt krollen gaet,¹⁹⁹
 200 Ja vande beste vande stadt, kijnts, sy wonen inde Warmoes-straet:²⁰⁰
 Tieuwis de Siep-sier dat's heur Oom, en Melis Klaesz onze Schepen.²⁰¹
 Dan trouwen 't is niet nieuws, heur Moer had oock sukke grepen,²⁰²
 En heur Vaar was ooc vry wat snoeps, en heur breur hettet al verpult²⁰³
 Dus ast al eseyt is, 't is ien weynigh het Geslachts schult,
 205 't Is al ien out Soldaet, s' is met de Prins over de Maas ekomen,²⁰⁵
 Het was ien hiel rijck, rijck Monsieur die heur maaghdom het enomen.
 Wat sy het so veel mannen dat syse niet tellen // kan,²⁰⁷
 Sy houwt sukken stoet Vryers, en iong Gesellen // an,
 Daer is doove Jas, en mancke Klaas, en droncke Piet,
 210 En Kees Jong-Klaas, Kees Dierten Seun, wel hy, ken gy hem niet?²¹⁰
 Die Vlas-kooper opten dijck, die pleechter lang met te verkeereren,²¹¹
 Hy konder op ien nachje wel dartich guldens me verteeren,
 Maar wat wast? zyn Ouwers kregen so haest de lucht // t'huys,²¹³
 En die brochten hem moeytjes hier after in 't tucht // huys.²¹⁴
 215 Wel Joosje slaep gy? hoe nou? op!

OPTRECKER

Ay lieve laet myn sitten,
 Drinckt gy dat gy swiet, myn lust nou niet te kitten.²¹⁶

GIERTJE

Wel an myn Vaer, so gaet leggen, ick selje morgen of // vegen.²¹⁷

- * 199 hiele D hiele - 203 verpult D vervult - 204 ast D alst - 211 dijck C D Dijck- met D niet
 - 214 moeytjes L moytjes - 't tucht // huys C D 'Tucht // huys - 215 myn L my
 199 *Vrienden*: bloedverwanten; *uyt krollen gaet*: op avontuur uitgaat, de hoer uithangt.
 200 *kijnts*: jò^{aant.}.
 201 *Siep-sier*: zeepzieder.
 202 *Dan trouwen*: maar heus; *grepen*: streken.
 203 *was ... snoeps*: was een oude snoeper, ging graag naar andere vrouwen; *verpult*: verdronken,
 met drinken er door gebracht.
 205 *'t Is al etc.*: ze is bedreven in het vak, ze kent het klappen van de zweep.
 207 *Wat*: wel.
 210 *hy*: hei, uitroep.
 211 *pleechter*: placht er.
 213 *kregen so haest de lucht t'huys, en*: kregen er nauwelijks de lucht van, of ...
 214 *moeytjes*: netjes.
 216 *te kitten*: flink te drinken.
 217 *of vegen*: met de stoffer de deur uitwerken^{aant.}.

*

Nou dat in myn, wacht iou ziel, daer kooft ien stof // regen, ²¹⁸

Wel op keel, meughdy nou gien bier? ick weet niet wat me schort, ²¹⁹

220 Ick verliet al myn moy drincken, ick heb de helft wel gestort. ²²⁰

Hoe staet de Rekeningh? laet sien, een, twee, dry, dats vier,

Een Vaantje voor 't licht, een Vaan voor 't huys, en noch een bier. ²²²

De Ratelaer roept 2 uren van binnen.

Sus, sus, wat hoor ick? Ist anders niet, 't zyn de Stoepen, ²²³

Of hy pijn in zyn buyck het, deynck ick, waerom mach hy so roepen?

225 Nou ick mach gaen keuijeren na myn warme nest,

En slapen tot den dagh, dat dunckt my var het best. ²²⁶

DE GAEUWE-DIEF komt met een gemaecte Koe uyt.

't Zio, 'tzio, 'tzio, kom myn Biest, so myn biesje! so gaat voort,

Ick selge gaen brengen al stilletjes op een ander oort.

Jou Miester die mach wel snorcken, wel slapen, wel dromen,

230 Wy sullen, dus doende, wel te Cost-verloren komen. ²³⁰

De Boer die praeten myn so veel van dese verweende Koe, ²³¹

So haest as ick hem sach kreegh icker groote sin toe.

* Ick heb de hielle nacht vast wacker gelegen, ²³³

En ick heb de Koe met een abelheyt gekregen, ²³⁴

235 Nou myn Biesge, so gae we, laet ons gaen tijen opter loop, ²³⁵

Seker die dus een Koe krijght, die het immers geen qua koop. ²³⁶

Wat duyvel, wat raat word ick op de dievery gevangen?

* [B 3 r°]

* 228 selge B C D L selje - 231 myn L my - 233 hielle L hiele - 237 raat D raedt?

218 *dat in myn*: dat (bier) naar binnengeslagen; *wacht iou ziel*: pas op, mijn ziel; *stofregen*: flinke slok.

219 *Wel op*: wijd open; *schort*: scheelt.

220 *verliet*: verlies, mors.

222 *Vaantje*: vier schrapjes (al of niet met een dwarsstreep) op de kerfstok, waarmee de vertering werd opgetekend.

- *van binnen*: van achter het toneel.

223 *Stoepen* spotnaam voor de ratelwachts.

226 *var*: verreweg.

- *gemaecte*: nagemaakte.

230 *Cost-verloren*: huis zo genoemd om de grote onkosten die het veroorzaakt had ^{aant.}.

231 *praeten*: praatte; *verweende*: prachtige.

233 *vast*: voortdurend.

234 *abelheyt*: handigheid.

235 *tijen opter loop*: aan de loop gaan, weggaan.

236 *dus*: op deze manier, nl. door diefstal; *immers*: in ieder geval.

*

So ward ick as een Koe-dief, in een Koes-huyt opgehangen, ²³⁸

Ick mach den armen Boer zyn vette Koe weer geven. ²³⁹

240 Sou ick stelen, en weer langhen? dat waer 't eerst van myn leven. ²⁴⁰

Ick wild Lood-velt opgaen, so ben ick 't Amsterveen terstont. ²⁴¹

Neen, daer liep ick de schouwt met zyn hongkt inde mont.

Ick sel de Koe hier ande Hoy-bergh vast // maken,

En hem daer na verkoopen, al souw icker om an een bast // raken. ²⁴⁴

245 Nou Koe staet stil, hier is ouwt Hoy, dat's immers goe kost, ²⁴⁵

Meugelijck wordy flus met een aardigheydt verlost. ²⁴⁶

Nou ick wil weerom na myn slaep-ste gaan keuijeren,

En blyven op myn bedt, wat gangs-oogen, en leuijeren, ²⁴⁸

Of slapen tot den dagh, tot my den Huysman wreckt.

250 Nou lustigh met een Hongts-draf na huys gereckt, ²⁵⁰

Van zyn leven sal de Boer myn aricheyd niet weten, ²⁵¹

Want gister avent laet gaf hy de Koe noch eten.

Wel waer na, deynk ick, mach ick so lang // staen, ²⁵³

Wil icker wesen, so moet ick duschen gang // gaen. ²⁵⁴

Hier is wat rusts, de BOER wort wacker.

255 Hay, ha, he, wel hay, hoe slaep ick dus, 't is laet, ²⁵⁵

Op, op, op, hou Fyn-man, hou, op, op, wel op myn Goe-maet, ²⁵⁶

Hou, hou, hou, op hy geest, 't is lang genoegh geslapen. ²⁵⁷

* 241 wild D wil 't - Lood-velt D Loop-veld - 242 hongkt L hongt - 249 my C D mijn - 251 sal B C D sel - aricheyd D arricheyt - 252 gister C D gisteren - 257 hy geest L gy geest

238 *ward*: word; *Koes-huyt*: koeiehid.

239 *mach*: kan.

240 *weer langhen*: teruggeven.

241 *wild*: zal 't; *Lood-velt*^{aant.}.

244 *bast*: strop, galgetouw.

245 *ouwt Hoy*^{aant.}.

246 *flus*: spoedig, aanstonds; *aardigheydt*: handigheid.

248 *gangs-oogen*: dommelen.

250 *lustigh*: flink, vlug; *Hongts-draf*: drafje; *gereckt*: gerend.

251 *aricheyd*: slimme streek.

253 *Wel waer na* etc.: waarom sta ik hier zo lang bij stil.

254 *Wil icker* etc.: wil ik bereiken wat ik wil, dan moet ik zo handelen; maar ook: dan moet ik deze weg inslaan.

255 *Hay, ha, he*: ongearticuleerde geluiden bij het wakker worden.

256 *Fyn-man*: beste kerel.

257 *geest*: snuiter.

*

GAEUW-DIEF

Gants lichters, o bloet, sietmen hier een reys leggen en gapen,
O lyden, ick heb sulcken vaak, ick ben huvrigh, en grilligh,²⁵⁹

- 260 Maer ick moet lijckewel op, al gewillich of ongewilligh.²⁶⁰
Hoe vaerttet Huysman, bin gy klaer?²⁶¹

BOER

O ia ick, Reys-broeder, terstonden an,

Hier ben ick voor den dagh, nou gawe myn deughdelycke Man!²⁶²

Hoe begint hem 't vrolijck licht vande duysternis te scheijen.

Ho Maatje, volght my na, ick selge moeytjes leijen,²⁶⁴

- 265 Hou daer Lansert, daer is voor de hongden een moye stock.²⁶⁵
Siet Broertje dat is gang, volght gy so wat stijffjes in myn sock.²⁶⁶

GAEUW-DIEF

By gedt, Huysman, gy kent wel lustigh anstooten,²⁶⁷

Ick bin me wel een goet looper, ick mach me wel over myn koten,²⁶⁸

Maar na dat icket ansie, o myn, gants sacker sinnen,²⁶⁹

- 270 Soudt dus lang duren, Maegh, gy soutet myn wel of winnen,²⁷⁰

Dan ten mach noch gien nood, tred vry louter voor,²⁷¹

Ick set myn voeten strix strax in iou spoor.²⁷²

* Maer hoe vaerttet Oom, willen de maets hier wat vechten?²⁷³

*[B 3 v°]

- * 261 terstonden C D terstont - 262 ben C D bin - 264 selge L selje - moeytjes D L moytjes -
266 volght L volgh - 271 noch D oock
- 259 *lyden*: bastaardvloek: (Gods) lijden; *huvrigh, en grilligh*: huiverig en rillerig.
- 260 *lijckewel*: evenwel.
- 261 *vaerttet*: staat het ermee.
- 262 *Hier ben ick voor den dagh*: hier ben ik; *gawe*: laten we gaan; *deughdelycke*: beste.
- 264 *moeytjes leijen*: netjes de weg wijzen.
- 265 *Hou daer, Lansert*: pak aan, kerel.
- 266 *dat is gang*: dat gaat er flink op los; *stijffjes*: flink, snel; *sock*: zog, spoor^{aant.}.
- 267 *gedt*: God; *anstooten*: doorstappen.
- 268 *ick mach me wel over myn koten*: ik kan ook wel flink lopen; vgl. de kuiten nemen, uit de voeten kunnen.
- 269 *gants sacker sinnen*: bastaardvloek: Gods heilige ...^{aant.}.
- 270 *Maegh*: makker; *gy soutet myn wel of winnen*: je zou het wel van me winnen.
- 271 *Dan ten* etc.: maar nu is er nog geen nood, loop gerust flink door.
- 272 *strix strax*: dadelijk.
- 273 *hoe vaerttet*: hoe gaat het.

*

BOER

- By go iase Maatje, je hebt hier sucke besuchte kittige knechten,²⁷⁴
 275 Die so wacker snijen, wat, thet gien bescheyd,²⁷⁵
 Daer is hier Hans Poodt, die hetter noch lestant ien neer eleyt,²⁷⁶
 Ackermenten hier zyn sulcke maets, 't is je niet te seggen,²⁷⁷
 Se durven, as de kaers uyt is, wel een stoot-werckje in 't hongdert leggen,²⁷⁸
 Maer ick hou daer niet of, ick vecht liever moeder naeck,²⁷⁹
 280 Ja ick warachtich Joosje, ick heb wel een Kijnd over velt emaeckt,²⁸⁰
 Wel eer con ick de meysjes lustich inde wey // locken,
 Wy vochten dan so soetjes, wy riepen om gien schey // stocken,²⁸²
 Maer myn Breur, Moy Lammert, en is daer van de man // niet,
 Die is schier vervaert as hem een reys een meyt an // siet,²⁸⁴
 285 Nou lestant hadde wy de Buur-Jonges te gast op Rysen-bry.²⁸⁵
 De Meyde badden him, en seyden, ay Moy Lammert komt toch by,²⁸⁶
 Maar hy ginck an 't Roor, en sneet een stick, en ging daer me na veur,²⁸⁷
 As hy dat op had, nam hy zyn aers in zyn narm, en ging deur,²⁸⁸
 O 't is sukken wijsheyt, hy gaet nummer meer van zyn teem,²⁸⁹
 290 Hy komt by gien giesten, hy hed al een angdere veem,²⁹⁰
 By maats die in een hiel Jaer geen stuyver verteren,
 En dat versoorde volck, spreekt staagh op elck ien zyn kleren,²⁹²

*

- 274 je B C D ic *drukfout* - sucke L sulcke - 281 meysjes B C D meysjens - 282 soetjes C D soetiens - 287 an 't Roor L an 't t'Roor - stick B C D stuck - 290 hed D had
 274 *go*: bastaardvloek: God; *besuchte kittige knechten*: verduiveld opvliegende kerels.
 275 *thet gien bescheyd*: het is onbegrijpelijk, verbazend.
 276 *neer eleyt*: doodgestoken.
 277 *Ackermenten*: bastaardvloek: sacramenten. Te vergelijken met: allemachtig!
 278 *Se durven* etc.: ze durven in 't donker wel een steekpartij in 't wilde weg houden.
 279 *vecht*: namelijk met een vrouw, dus: vrij, stoei.^{aant.}
 280 *Joosje*: deze naam, hier voor de gauwdief, is onverklaarbaar; maar misschien moet men denken aan Joost = de duivel; vgl. Joost mag het weten; *over velt*: in 't open veld.
 282 *scheystocken*: stokken om te scheiden^{aant.}; *wy riepen* enz.: we wilden helemaal niet gescheiden blijven.
 284 *schier vervaert*: bijna bang.
 285 *Rysen-bry*: rijstebrij.
 286 *badden*: vroegen; *by*: er bij.
 287 *an 't Roor*: naar het dressoir, het buffet; *stick*: boterham, stuk brood.
 288 *nam hy zyn aers in zyn narm*: nam hij de benen.
 289 *hy gaet nummer meer van zyn teem*: hij laat zich nooit uit zijn doen brengen (teem = thema).
 290 *giesten*: pretmakers; *al*: wel; *veem*: vriendenkring.
 292 *versoorde*: verwenste; *spreekt op*: heeft wat te zeggen van, maakt aanmerkingen op.

*

Wel seyden ien: Of dese Jan de Backer hem selfs nouw wel kan? ²⁹³

Ja siet, om goos-wil, hy het al me al ien ferwiellen broeck an, ²⁹⁴

295 Ja sommige die makent noch wel helft te grover, ²⁹⁵

Daer is niemet die sy niet wardeynen, en halen over. ²⁹⁶

't Zyn wyven van mans, dat seggen, trouwen, heur eygen buuren, ²⁹⁷

Dan 't zyn weer goe kinderen, sy helpen haer meysges de potte-banck schuuren, ²⁹⁸

Sy vernemen na elck ien heel histich, en hiel snel. ²⁹⁹

GAEUW-DIEF

300 Om de waerheyt te seggen, sukke maats kan ick 't Amsterdam oock wel,

Daer isser so ien diel, so ien hoop ouwe klouwers, ³⁰¹

Wankt dat volck en hylickt niet, dus werdense goet ouwers, ³⁰²

Heer sy zyn so waan-wijs, so neus-wijs, so gloorejeus, 't is wongder! ³⁰³

Maer altemet loopter so wel ien hancktvool mallicheyt ongder, ³⁰⁴

305 Neen seker ick prijs niet datmen 't geld ruyschottelt verslempt, ³⁰⁵

Maer ick haat de geen die op elck schrolt en schempt, ³⁰⁶

Doch 't is de rechte wraak, dat die steeds een yder laakt,

Dat die van andere weer wert leelijck uyt gemaakt.

O Huysman, hoe hiet dit huys?

BOER

Maer dit hiet Kost-verloren.

*

294 al me al ien B C D al mee een - 299 histich L listich - 302 Wankt L Wangt

293 *Wel seyden*: wel, zegt; *hem selfs wel kan*: zich niet te hoog aanslaat, zijn stand niet vergeten is.

294 *goos-wil*: Gods wil; *al me*: ook al.

295 *noch wel helft te grover*: nog wel eens zo erg.

296 *wardeynen*: bevitten; *halen over*: over de hekel halen, bekritisieren.

297 *wyven van mans*^{aant.}; *trouwen*: waarachtig, op mijn woord.

298 *Dan*: maar; *potte-banck*: rek om potten, pannen en emmers op te plaatsen.

299 *vernemen na*: informeren naar; *histich*: gretig; *snel*: nieuwsgierig.

301 *ien diel*: een heel stel; *ouwe klouwers*: kerels van niks, schrapers; omdat ze niet aan de rol gaan, houden ze het geld in hun zak.

302 *hylickt*: trouwt; *werdense goet ouwers*: bereiken ze een hoge leeftijd^{aant.}.

303 *gloorejeus*: zelfingenomen.

304 *altemet*: soms; *ien hancktvool mallicheyt*: enkelen die niet wijs zijn.

305 *ruyschottelt*: verkwistend.

306 *schrolt en schempt*: afgeeft en schimpt.

*

GAEUW-DIEF

310 Maer waerom?

BOERMaer het stonger ierst qualyck geschoren.³¹⁰**GAEUW-DIEF**Ooms kijnt, tre gy wat soetjes voort, ick moet hier spreken an,³¹¹

Ick souw gaeren wat gelts hebben hier van een Man,

Hy geeft noch hy en biet, en de Renten vermenichvuldigen,³¹³Ick moet nou geld hebben, 't baet kackerlacken noch ontschuldigen,³¹⁴

315 * Want ick mien op dese marckt al hiel veel te besteen.

* [B 4 r°]**BOER**

Wel an Burgers kijnt, ick sel so wat voor uyt gaen treen,

Maar ay komt strax weer.³¹⁷**GAEUW-DIEF**

Ick ga, ick koom onger ienich.

BOERGangs bloet, Maatje, ick ga so nood al moerlijcke lienich.³¹⁸

Hier woont Lange Dirck van Diemen, die rijcke Boer,

320 Hy hed een hiel halfvat vol Rijckxdaellers begraven in zyn vloer,³²⁰

*

318 Gangs C Gans D L Gants - 320 Rijckxdaellers C D Rijckxdaellers

310 *Maer het stonger ierst qualyck geschoren:* wel, het was er eerst kwalijk gesteld.311 *Ooms kijnt:* neef, in de aanspraak zoiets als vriend; *spreken an:* iemand over iets aanspreken.313 *geeft noch en biet:* betaalt niet en stelt geen schikking voor.314 *kackerlacken:* smoesjes verkopen.317 *strax:* gauw; *onger ienich:* dadelijk.318 *Gangs bloet:* bastaardvloek: Gods bloed; *ick ga so nood al moerlijcke lienich:* ik loop niet graag moederziel alleen.320 *halfvat:* een vat half zo groot als de, overigens wisselende, maat die met *vat* werd aangeduid.

*

- Elementen hy houwt so veel van de rongde schyven, ³²¹
 En hy is so karigh, hy souw op een Luys wel doot blyven, ³²²
 't Is sucken gierigen honckt, en so hooch-hartich ick weet niet hoe,
 Al vil hy over iou, hy souwje niet eensjes spreken toe, ³²⁴
 325 Hy houwtet met niemet, dat bleeck wel an Dibberich Joosten ³²⁵
 Zyn Susterling, die sieck was, en hy wouse niet troosten, ³²⁶
 En hy is tegen de Schamelle-luy so bitter en so straf, ³²⁷
 Hy souw miennen dat hy beroyd was, dat hy wat om gods wil gaf. ³²⁸
 Daer is Pied Quist-goed, die vrijt zyn dochter Magre Grietje,
 330 Dat is sucken handeloose tedt, sucken wieck-ebacken, sucken weet nietje ³³⁰
 Sucken bedil-al, sucken suur-muyl. Maar s'is weer goet vaars, ³³¹
 Sy lacht by hoy, en by gras, dat 's goelickjes tweemaal 's iaars, ³³²
 Soose hum krijght, hy sel 't brood wel uyt de schimmel houwen,
 't Is een goet etend gesel, en hy siet wonder gaeren vrouwen.
 335 Hy mach zyn natge en zyn drooghje wel, hy eet al Coorentje groen, ³³⁵
 Kan Lange Dirck wat winnen, Piet Quist-goed selt wel verdoen,
 Gelijck as Jelis Franxsz Licht-hart, ginder op S. Teunis dijck, ³³⁷
 Die Mary Mosels trouwden, die byster moy was en rijk,
 Want heur vaer die haddet suynich bespaert, en bedisselt, ³³⁹
 340 Hy had veul sticken van achten op voordel oppewisselt, ³⁴⁰
 As hy ouwt gelt wist, hy lieper om of hy sot // was
 Hy rusten niet voor dattet in zyn pot // was.

* 321 rongde D ronde - 322 souw D so - wel C D *ontbreekt* - 324 vil C D viel - 327 Schamelle D Schamele - 330 sucken D sulcken *drie maal* - 331 suur-muyl D suursmuyl - 334 wonder C D L wongder - 335 natge L natje - hy eet B C D het eet - 339 bedisselt *volgens* B C D; *in A en L bediselt* - 340 oppewisselt C D opgewisselt - 341 As D Als

321 *Elementen*: bastaardvloek: Gods elementen.

322 *karigh*: gierig.

324 *vil*: viel; *spreken toe*: aanspreken.

325 *houwtet met niemet*: gaat met niemand om; *Joosten*: de dochter van Joost.

326 *Susterling*: nichtje; *troosten*: helpen.

327 *so bitter en so straf*: zo hardvochtig.

328 *beroyd was*: arm was, d.w.z. niets overhield; *dat hy wat om gods wil gaf*: als hij een aalmoes gaf.

330 *handeloose tedt*: onhandige sukkel; *wieck-ebacken*: halfzachte.

331 *goet vaars*: een echt kind van haar vader.

332 *by hoy, en by gras*: te hooi en te gras^{aant.}; *goelickjes*: zowat.

335 *eet al Coorentje groen*: leeft van de hand in de tand.

337 *S. Teunis dijck*: waarschijnlijk de St. Anthonisdijk^{aant.}.

339 *bedisselt*: in orde gebracht.

340 *sticken van achten*: munten, Spaanse matten; *op voordel oppewisselt*: op voordelige wijze ingewisseld^{aant.}.

- *
 Nacht en dagh was die man met zyn geld bekommert,
 't Is waer hy sturf wel rijck, maer hy was al seer beslommert. ³⁴⁴
 345 Maar Jelis Licht-hart, die was al hiel van een angdere sin,
 O bloet, hy maacttender so haast een redderingh in. ³⁴⁶
 't Was een lanst vande Prins, hy can een kan door de glasen lappen, ³⁴⁷
 Hy kon vier vaan so haast drincken, asse de Meyt kon tappen,
 't Was sucken Coop-al, sucken Snoes-haen, sucken wey-man, sucken geest, ³⁴⁹
 350 Dan ick denck niet datmer in't ouwe Testement van leest. ³⁵⁰
 Hy leyde so gaeren een blaetje, een geftimpje, een roemsteekje, ³⁵¹
 Een ticktackie, een verkeertie, een troocentie kon hy uyt een eeckje, ³⁵²
 Hy tuysten, hy wedde, hy ruylde, hy sammelde hiel fray, ³⁵³
 Hy was een wild schut, een doel Heer, hy schoot oock na de Papegay, ³⁵⁴
 355 Hy quam by groot hans, by kleyn hans, by Boeren en by Heeren, ³⁵⁵
 't Was een rechtschapen Man om een hulck me te verteeren, ³⁵⁶
 Hy was altemet een viertien dagen inde Kroeck, ³⁵⁷
 En dronck Brandewijn, Taback, een hielen dach van smorgens vroeck. ³⁵⁸
 * 't Gebeurden dat hy eens droncken by een lichte koy te bed // was
 360 Waer van hy so deerlijk, van twee ionge Dochters besett // was, ³⁶⁰ * [B 4 v°]
 Immers 't goetje raackten op, hy verdronck zyn wijfs ringen, en rocken, ³⁶¹

- * 345 angdere C D angder - 346 maacttender B C maactteder - 350 Testement B C D Testament
 - 351 blaetje D blatje - geftimpje B C D geftempie - roemsteekje L romsteekje - 352
 troocentie L troocentje - kon hy L kan hy - 353 sammelde D samelde - 354 doel Heer D
 doel-heer - 357 viertien B C D L veertien - 358 smorgens D smorgen
 344 *beslommert*: vol zorgen.
 346 *maacttender so haast een redderingh in*: wist er heel gauw weg mee.
 347 *lanst vande Prins*: letterlijk een soldaat van de prins, dus een man van ervaring in drinken
 enz. ^{aant.}
 349 *Snoes-haen*: rare snuiter; *wey-man*: jager, vrouwenjager; *geest*: pretmaker.
 350 *Dan*: maar; *in 't ouwe Testement*: schertsend bedoeld. *Van het Oude Testament, op zijn
 Oudtestaments, van de oude wet* waren aanduidingen voor: ouderwets, degelijk.
 351 *blaetje* enz.: verschillende kaartspelen ^{aant.}
 352 *ticktackie*: triktrak; *verkeertie, troocentie*: dobbelspelen ^{aant.}; *uyt een eeckje*: uitstekend.
 353 *tuysten*: dreef oneerlijk handel ^{aant.}; *sammelde*: knoeide.
 354 *wild schut*: jager; *doel Heer*: groot man van de schuttersdoelen; *Papegay*: houten vogel op
 een lange staak, het doelwit bij de schuttersfeesten.
 355 *by groot hans, by kleyn hans*: bij mensen van aanzienlijke en van lage stand.
 356 *een rechtschapen Man*: de ware man; *hulck*: lett. scheepslading; veel geld.
 357 *altemet*: soms.
 358 *dronck ... Taback*: rookte.
 360 *besett* ^{aant.}
 361 *Immers*: om kort te gaan.

*

- En hy hulp heur allebey hiel iammerlijck ande pocken,³⁶²
 Somma, Vrecke-bart was het goed te vergaren een lust,
 En om dat op te krygen, had Licht-hart nacht noch dach rust,
 365 Seper 't is mier kunst 't gewonnen wel te bewaren,³⁶⁵
 Dan veel te konnen winnen en niet te konnen sparen,
 Trouwen men sietet veeltijts 't geen dat een gierich mensch bespaart,
 Dat daer een sluymer, en slemper dickwils wel of vaart.³⁶⁸
 Wel waer na mach myn Macker so lang wachten,³⁶⁹
 370 Ick gis dat de man met het geld niet seer sal iachten.³⁷⁰
 Dit is Bonte-botters huys, ick wil in dese krompt³⁷¹
 Gaen leggen, en wachten tot dat myn Reys-broer kompt.

Hy gaet leggen op 't Tooneel, DEN ANDER komt met de Koe achter hem uyt.

- Pots Longeren, hoe wil ick nu speulen vande versierde,³⁷³
 Hoe dat ick tegen de Boer om geld raasde, en tierde,
 375 En hoe dat myn de Huysman met kracht en louter geweld,³⁷⁵
 Dese Koe dwong an te nemen op rekening van myn geld,³⁷⁶
 Maer, o sacker lyden, wat sal ick doch met de Koe beginnen?³⁷⁷
 Ick durf hem niet verkoopen, al mocht icker 50 guldens an winnen,
 Want ick bin 't Amsterdam, om myn boevery wel bekennt,
 380 Besongder op de Osse-marckt, of daerom trent,
 Ick sel de Waert, so schoontjes praten toe:
 Dat hy myn selfs gaet verkoopen dese Koe.³⁸²
 't Is nou goelickjes een kartier uysr geleden.³⁸³
 Nou wil ick by hem wesen, so moet ick wat an treden.³⁸⁴
 385 Hy Ooms-kijnt, Ooms-kijnt.

- * 362 hulp heur allebey B C D hielp heur, arme sloof, - 363 een lust L en lust *drukfout* - 364
 En om dat op te krygen C D En om te krijghen - 373 speulen D spelen - 374 tegen C D
 teughen - 380 Besongder D Besonder
 362 *heur allebey*: zijn vrouw en zichzelf; *pocken*: 'Spaanse pokken', syfilis.
 365 *Seper*: zeker.
 368 *sluymer*: verkwister, doordraaier; *wel of vaart*: welvarend van leeft.
 369 *waer na ... wachten*: waarop ... wachten.
 370 *iachten*: haast maken.
 371 *krompt*: bocht.
 373 *Pots Longeren*: bastaardvloek: Gods longen; *speulen vande versierde*: komediespelen.
 375 *louter geweld*: alle geweld.
 376 *op rekening van*: ter verrekening van.
 377 *sacker lyden*: bastaardvloek: heilig lijden.
 382 *hy myn selfs*: hij zelf voor mij.
 383 *goelickjes*: zoetjesaan, ongeveer; *kartier uysr*: kwartier.
 384 *an treden*: voortmaken, stevig doorlopen.

*

BOER

Wel Maegh bin gy daer,
Ick miende warhaftich dat gy after gebleven waer.

GAEUW-DIEF

O hongdert Turcken! o gants sacker koeck en Vygen,³⁸⁷
Hoe quaet ist huyendsdaaghs geld uyt de luy te krygen:³⁸⁸
Ick vraaghde met een beleeftheyt, Huysman komtet iou pas,
390 Dat geld nou te geven, dat over Jaar al verschenen was?³⁹⁰
Maar die sackereelde Gaffel, die loochendet, hy wout ontkennen,³⁹¹
Ick sey iou Kinckel, de Nicker moet iou schennen!³⁹²
Missaack gy 't iou schelm, iou Kneuckel, dat doet de droes,³⁹³
Ick het Ruyntje van 't stal, want de kop was myn so kroes,³⁹⁴
395 Ick torrenden hem na 't gat, ick gingh hem na de huyt // tijen,³⁹⁵
Hier Veen-vos, seyde ick, geeft geld, of ick selt daer uyt // snijen.³⁹⁶
Terstont vil die loose Kaerel op zyn bloote knien,
Je souwtie slap gelacht hebben, had gy de Boer esien,
Heerschip, seyde hy, verschoont myn ionge leven,
400 * Ick selje een moye vette Koe in betaling geven,
Ick heb warachtich gien geld, ick heb seker gien geld in huys,
Ja niet een Hollandsche duyts, gien helder-penning, noch kruys,⁴⁰²
Immers zyn wijf con myn so moeytjes bepraten,⁴⁰³

*[C 1 r°]

* 385 gy D jij - 386 Ick miende warhaftich C D Ick mien waeraftich - 387 gants *volgens* B C D L; *in* A gaats *drukfout* - 388 huyendsdaaghs B C D L huyensdaeghs - 389 pas B C D te pas - 391 sackereelde B C D sackereele - die loochendet L dit lochendet - 393 Missaack C D Missaeckt - 396 geeft L geef - 397 vil C D viel - Kaerel L Karel - 398 souwtie L souwtje - 403 moeytjes C D L moytjes

387 *gants sacker koeck en Vygen*: bastaardvloek^{aant.}.

388 *quaet*: moeilijk; *huyendsdaaghs*: tegenwoordig, vandaag de dag.

390 *over Jaar*: voor een jaar; *verschenen was*: betaald had moeten worden.

391 *sackereelde Gaffel*: vervloekte vlegel.

392 *de Nicker moet iou schennen*: de duivel moge je halen.

393 *Missaack*: ontken; *Kneuckel*: kinkel; *dat doet de droes*: daar zit de duivel achter.

394 *het Ruyntje van 't stal*: trok mijn mes; *de kop was myn so kroes*: ik was zo nijdig.

395 *Ick torrenden hem na 't gat, ick gingh hem na de huyt tijen*: ik ging hem te lijf.

396 *Veen-vos*: boerekinkel; *daer uyt snijen*: uit je lijf snijden.

402 *duyt, helder-penning, kruys*: munten van geringe waarde.

403 *Immers*: enfin.

*

Dat ick my met de Koe genoeg most laten. ⁴⁰⁴

405 Het moeyt myn warachtich, ick bin schier bedroeft, ⁴⁰⁵

Dat gy hier so lang na myn gewacht hebt en getoeft. ⁴⁰⁶

BOER

O seker 't is een moye gladde Koe, hy is al wel gemiest, ⁴⁰⁷

Hy het vry wat op zyn schilde, 't is wel een deughdelijck biest, ⁴⁰⁸

Hy is wel in zyn vleys, zyn kost is hem wel bekomen.

410 Met oorelof, Lansje, voor hoe veel heb gy hum angenomen? ⁴¹⁰

Hy is overdadich vet, ia dat ick 't niet wel en wist,

Ick seyde 't is myn Koe, seker me dunckt hy ist.

GAEUW-DIEF

Heer-waerd gy mist, waer souwt gy u wel toe neygen, ⁴¹³

Ele-man, schijn bedrieght, daer is meer gelijx as eygen. ⁴¹⁴

BOER

415 Ja wel ick kan niet kallen, maer as gy hum wel bekijckt, ⁴¹⁵

Ick segh noch dat hy myn Koe van aansicht wel gelijckt, ⁴¹⁶

Dan ick ontgeeftme, want gistre laet gaf ick hem eten. ⁴¹⁷

GAEUW-DIEF

Dat sum recht Huysman, ghy moetet oock vergeten. ⁴¹⁸

* 404 most C D moest - 410 oorelof B C D L oorlof - hum D hun - 413 mist C wist - 414 meer gelijx as D meer as - 417 hem eten B C D hem noch t'eten
 404 *my ... genoeg most laten*: genoeg moest nemen.
 405 *moeyt*: spijt; *bedroeft*: verdrietig.
 406 *gewacht hebt en getoeft*: hebt liggen wachten.
 407 *wel gemiest*: goed vetgemest.
 408 *schilde*: schouders.
 410 *Met oorelof*: met je permissie; *Lansje*: kerel.
 413 *gy mist*: je vergist je; *waer souwt gy u wel toe neygen*: waar denk je aan.
 414 *Ele-man*: beste kerel.
 415 *ick kan niet kallen*: ik kan het niet uitdrukken.
 416 *noch*: toch.
 417 *Dan ick ontgeeftme*: maar ik zet het uit mijn hoofd.
 418 *Dat sum recht*: daar heb je gelijk aan.

- *
 Hoe vreemt loopt dese dijck, wat seylt hier mennige schuyt,
 420 Hoe vaeren dese witte-broots Keyeren met heur Jachten uyt, ⁴²⁰
 Hoe heerlijk doet hem de stad op, met al die nieuwe huysen, ⁴²¹
 Dit hiele landt, hoor ick, wert gehouwen met dycken en met sluysen, ⁴²²
 't Is wongder, niet waer, hoe fray sietmen de Zuyer-kerck, ⁴²³
 Met die witte steenen tooren, 't is wel een treflijck werck! ⁴²⁴
 425 Hoe flickert de Son met weer-lichtend geschimmer, ⁴²⁵
 Op die verglaasde daken, en op dat nuw getimmer. ⁴²⁶
 Ick heb hier langen tijd in dese stad verkeert, ⁴²⁷
 En ick was by de mieste geacht, en wel begeert. ⁴²⁸
 Wat duycker, sel ick hier dan met de Koe gaen loopen, ⁴²⁹
 430 Dat durf ick niet doen. Ay Reys-broer, wil gyse verkoopen?
 Ick selje een drinck-penningh geven, wilje Heer Waert? ⁴³¹
 Ick sal u verbeyden inde Herrebergh vant Swarte Paert,
 Wat gy meer as negen pondt kondt bedingen, ⁴³³
 Daer sullen wy lustich voor van Aaltge singen, ⁴³⁴
 435 Altoos Lansje, versta gy wel, een Daalder staet vast. ⁴³⁵
 Maer myn Goe-maatje, wat ben gy een arige gast. ⁴³⁶

BOER

Wel geeft myn de Koe, ick selse iou by gedt so lustich ⁴³⁷
 Uyter hangd verkoopen. Ick sie wel Maegh gy bint rustich. ⁴³⁸

- * 419 mennige D menighe - 421 al die L al de - 423 Zuyer-kerck D Zuyder-kerck - 424 Met die L Met de - treflijck D treffelijck - 426 daken D dacken - nuw D nieuw - 428 de mieste C D die mieste - 433 kondt C D kon - 434 Aaltge D Aalge - 436 ben gy D ben jij - arige C D arrighe - 438 Uyter B C D L Wter
- 420 *witte-broots Keyeren*: rijkeluis-zoontjes.
 421 *doet hem ... op*: vertoont zich.
 422 *wert gehouwen met*: wordt in stand gehouden, beschermd, door middel van.
 423 *de Zuyer-kerck*^{aant.}.
 424 *witte*: blanke; *treflijck*: voortreffelijk, prachtig.
 425 *weer-lichtend geschimmer*: weerkaatsend geschitter.
 426 *dat nuw getimmer*: die nieuwe gebouwen.
 427 *verkeert*: me opgehouden.
 428 *ick was by de mieste geacht, en wel begeert*: ik werd door de aanzienlijksten geacht en de omgang met mij werd gezocht.
 429 *Wat duycker*: wat duivel.
 431 *drinck-penningh*: fooi.
 433 *pondt*: 20 schellingen^{aant.}; *kondt*: kunt.
 434 *van Aaltge singen*: drinken en feestvieren.
 435 *Lansje*: kameraad; *versta gy wel*: begrijp me goed; *staet vast*: krijg je in elk geval.
 436 *arige*: slimme^{aant.}-arige.
 437 *by gedt*: bij God.
 438 *Maegh*: vriend; *rustich*: royaal.

*

In 't swarte paart, dat's myn Herrebergh, wacht daer fijn man,⁴³⁹
 440 Gedieuw, ick sel sien hoe ick de Koe best verkoopen kan.⁴⁴⁰

* *JOOSJE, de Optrecker, werdt wacker in 't swarte Paart.*

* [C 1 v°]

Gants slijden! bin ick hier noch! o gants sacker venten,⁴⁴¹
 Ick durf waerachtich niet thuys comen, so sal mijn wijf parlementen,⁴⁴²
 O bloet, hoe wilse raesen, een mensch die mach verwilderen,⁴⁴³
 De Nicker is oock so lelijck niet asse hem wel schilderen.⁴⁴⁴
 445 Giertje tapt een Kanne-wijns.

GIERTJE

Wel hoe dus, smargens vroe?

OPTRECKER

Wat het de Duyvel het paert ghegheten, hij eeter de toom oock toe.⁴⁴⁶
 Giertje tapt, ick selje betaelen as een Man met eeren.

GIERTJE

Wat so de vellen, op een qua merrickt moetmen wel teeren.⁴⁴⁸

OPTRECKER

Komt hier mijn Moer, komt sitten an mijn groene // sy.

* 440 de Koe B C D die koe - 441 slijden C slysen - bin L ben - 445 smargens D smorgens -
 449 sy. *In A sy,*
 439 *fijn man:* beste kerel.
 440 *Gedieuw:* adieu (uit *ge, gij adieu*).
 441 *gants sacker venten:* bastaardvloek; wellicht: Gods sacramenten.
 442 *parlementen:* te keer gaan.
 443 *mach verwilderen:* kan wel eens aan de rol gaan, maar daarom is hij nog niet zo beroerd.
 444 *De Nicker enz.:* men schildert de duivel ook wel zwarter af dan hij is.
 446 *Wat het enz.:* Wel, nu ik het grootste deel van mijn geld erdoor heb gebracht, moet het laatste restje er ook maar bij.
 448 *Wat so de vellen:* leve de drinkebroers (?)^{aant.}; *op een qua merrickt moetmen wel teeren:* als men slechte zaken gedaan heeft, moet men het er goed van nemen.

*

GIERTJE

- 450 Ast is vaer, so krijch gy met eeren het soene // vry.⁴⁵⁰
 Joosje, ben gy wat vriendelijck? gy bint goet wijfs, en vry wat goet soens.⁴⁵¹

OPTRECKER

- Giertyen, ick word so tochtich, seecker myn lust nou wel wat groens:⁴⁵²
 Heer hoe gaen mijn ooghen in gras-duynen graasent // weyen,⁴⁵³
 Men souw wel Petercely leely in jou aasent // seyen.⁴⁵⁴
 455 Gy bint so epronckt, men souwje wel an voor een rijcke pop // sien.⁴⁵⁵

GIERTJE

- Maer wat bin gy een reyn man van neus, en van ooren, en van op // sien:⁴⁵⁶
 Gy hebt sulcke flouweelen opslaegjes, met damaste kousebanckjes,⁴⁵⁷
 Met sulcken sattynen neus, vol dyamanten, root, en blanckjes,
 Ick gheloof niet datter kostelijcker aasingt inde stadt // is,⁴⁵⁹
 460 Ist niet jammer dattet soo ghequelt vande madt // is?⁴⁶⁰

OPTRECKER

Nou Giertye soemen of, wel wil gy dan geen Peys?⁴⁶¹

GIERTJE

Die om podden te marrickt gaet, is wel belust om vleys.⁴⁶²

- * 451 soens. *In A* soens, - 454 aasent L aasem - 455 epronckt D epronck - 457 kousebanckjes L kousebancks - 459 aasingt L aansight - 462 marrickt L marickt
- 450 *Ast is*: precies.
- 451 *vriendelijck*: verliefd; *gy bint goet wijfs*: je bent erg op de vrouwen gesteld.
- 452 *ick word so tochtich*: ik krijg zo'n zin in je; *wat groens*: iemand die zin heeft in vrijen.
- 453 *hoe gaen mijn ooghen* enz.: wat gaan mijn ogen te gast.
- 454 *aasent*: aarseind of aangezigt? Joosje maakt hier waarschijnlijk een dubbelzinnig compliment ^{aant.}; *seyen*: zaaien.
- 455 *epronckt*: mooi gekleed.
- 456 *reyn*: knap; *op sien*: oogopslag.
- 457 *flouweelen opslaegjes* enz. ^{aant.}.
- 459 *aasingt*: gezicht.
- 460 *ghequelt vande madt*: mottig, pokdalig, hier mogelijk tengevolge van syfilis.
- 461 *Peys*: goede verstandhouding.
- 462 *podden*: padden. Met dit spreekwoord zegt Giertye: Als je met mij tevreden bent, dan moet je wel heel erg happig zijn.

*

Nou, hangt uyt de quist-quas, stil myn goe maatje. ⁴⁶³

Ick geef wel snack, voor back, met een slordich praatje. ⁴⁶⁴

465 Ick slacht de ouwe wagnaers, ick hoor gaeren 't clappen vande swiep,

Het mach myn niet heugen dat ick lest by een man sliep, ⁴⁶⁶

Hanght vande banck, het vleys is verkocht. ⁴⁶⁷

OPTRECKER

Wel Giertjen, hoe dus? weyger gy een kunst, een tocht? ⁴⁶⁸

Jaesie! schurft is haest geraackt, nou moer, hoe bin gy so quaet? ⁴⁶⁹

470 Gy meuchtet mijn een reys weer doen ast jou beter staet. ⁴⁷⁰

GIERTJE

Ick danck jou vaar, dat gy mijn ouwe vel niet en versmaet.

OPTRECKER

Wel Giertje, gy bint noch jeuchdelijck, ja by gants velten, ⁴⁷²

Men sou noch wel botter in jou mont kennen smelten, ⁴⁷³

Wy hebben niet uyt ons klieren geweest vande helle nacht.

GIERTJE

475 Wech, wech, gy mallert, wech, uyt mijn schuyt, gy bederft myn vracht ⁴⁷⁵

Neen vaar, wij mencaar niet, gy hebt sin in wat jongs. ⁴⁷⁶

- * 463 quist-quas L quis-quast - 465 wagnaers, ick hoor D wagnaers, hoor - 468 kunst B C langst D lanst - 469 Jaesie B C D Jae sie L Ja siet - 473 mont L mongt
- 463 *hangt uyt de quist-quas*: niet handtastelijk worden!^{aant.}
- 464 *Ick geef wel snack, voor back*, enz.: ik geef gewiekt antwoord op een gewaagde manier.
- 466 *lest*: voor het laatst.
- 467 *Hanght vande banck*: handen thuis. Vgl. vs. 463; *banck*: toonbank waarop het vlees te koop ligt; *het vleys is verkocht*: ik ben getrouwd, ik ben niet meer te koop.
- 468 *kunst, tocht*: pleziertje^{aant.}.
- 469 *Jaesie!*: Jezus (?); *schurft is haest geraackt*: je bent gauw op je zeer getrapt.
- 470 *weer doen ast jou beter staet*: uitlokken tot vrijerij als het je beter gelegen komt.
- 472 *by gants velten*: bastaardvloek, misschien bij God en St. Velten (Valentijn).
- 473 *Men sou* enz.: je bent nog vurig genoeg.
- 475 *Wech, wech* enz.: Vgl. de vzn. 463 en 467.
- 476 *mencaar*: met elkaar; *wat jongs*: iets dat jong is.

*

OPTRECKER

Al reelijckjes, hoe ist met iou al, wat gedt seghen ongs, ⁴⁷⁷
 Gy bint so gy bint, gy sout mijn genoeg te pluysen // langhen. ⁴⁷⁸

GIERTJE

Dat's waar, in ouwe pelsen kanmen oock wel luysen // vangen,
 480 Maer het jongh is vriendelyck, vrolijck, en beknopt, ⁴⁸⁰
 Ay stil een reys Joosje, mijn dunckt daer werdt gheklopt. *

*[C 2 r°]**GAEUW-DIEF**

Wel hoe ist hier deynck ick, of hier yemant in // is,
 Mijn dunckt dit tot Vriessche Giertje de waardin // is,
 Goeden dach in huys, wel is hier niemant inne?

GIERTJE

485 Ja's Kaalis kynt, ay lieve komt mee binnen, ⁴⁸⁵
 Hier is noch mier van iou vollick, vande breyde kous. ⁴⁸⁶
 Het zegendje bier. ⁴⁸⁷

GAEUW-DIEF

Ick dankje, dat is gord wous.
 Ick heb van daagh niet een kruymel ghedroncken.
 Avous lansje, een halfje, ick selder niet langh mee proncken. ⁴⁸⁹
 490 Sie dat is uyt, en mijn lippen syn noch hiel droogh. ⁴⁹⁰

*

- 485 binnen D binne - 487 dankje L danckje
 477 *Al reelijckjes* enz.: Nogal, en hoe staat het met jou; wel, God beware ons.
 478 *Gy bint* enz.: Zoals jij bent zou ik aan jou mijn handen nog vol hebben.
 480 *het jongh*: wat jong is; *beknopt*: appetijtelijk.
 485 *Kaalis kynt*: zwerver, kale neet.
 486 *vande breyde kous*: doodgewoon^{aant.}.
 487 *Het zegendje bier*: God zegene je bier^{aant.}; *gord wous*: lett. God moge het zo bestieren.
 489 *der niet langh mee proncken*: ermee wachten voordat ik het uitdrink.
 490 *hiel*: helemaal.

*

GIERTJE

Ja beter dat uyt dan een goet man zyn oogh,
 Gy hebt trompetters wangen, en bierdraghers lippen,
 't Is onmoghelijck dat jou een drop sou kunnen ontslippen.

GAEUW-DIEF

Wel wat is dit! as ick mien datmen de milt steeckt,⁴⁹⁴
 495 So byten my de luyzen, dat mijn 't hart breeckt.
 Daer bijtmen een vreemde, en myn eygen mach geen beurt krijghen.

GIERTJE

Y gut eele geest, gy praet vanden ontijghen.⁴⁹⁷
 Gy mocht van jou leven niet beter komen slaach,⁴⁹⁸
 Hoe komtet volck by mekaar, hier is huych by haach.⁴⁹⁹
 500 Die ouwe spreekwoortjes selden lieghen,
 Selden sietmen uylen by vallicken vliegen.

OPTRECKER

Daer men me omgaet, daer wortmen me ge-eert,
 Men acht de man na 't vollick daer hy by verkeert.

GIERTJE

Ja, ja, sulcken waert // sulcke gasten.
 505 Sulcke dieven // sulcke basten,⁵⁰⁵
 Sulcke schepen // sulcke seyllagie,⁵⁰⁶

* 495 byten D buyten - 496 vreemde D vremde - 497 gy praet C hy praet - 504 sulcke gasten
 D sulcken gasten
 494 *Wel, wat enz.:* het is geen steek in de milt die ik voel (doordat ik buiten adem raak van het
 drinken), maar er wordt kritiek op me uitgeoefend, zodat ik erg verdrietig word.
 497 *eele geest:* beste kerel; *gy praet vanden ontijghen:* je zegt ongepaste, onjuiste dingen.
 498 *komen slaach:* terecht komen.
 499 *huych by haach:* soort bij soort.
 505 *basten:* stroppen.
 506 *seyllagie:* tuig, of wijze van zeilen.

*

Sulcke kocks // sulcke pottagie, ⁵⁰⁷

Sulcke Bruyts // sulcke Speelnoots, dat's al recht, ⁵⁰⁸

Suck man, suck vis, sulcke meester sulcke knecht. ⁵⁰⁹

- 510 Want dat is gewis, de dingen die teghen menkander strijen,
En mogen menkaar in 't minste luchten, noch lyen.
Nou Gijsje, segh ick, laet die vuyle manieren // staan. ⁵¹²

GAEUW-DIEF

Ay Giertje laet ons een half uurtie uyt ons klieren // gaan.

OPTRECKER

Sy weet niet wat sy wil, sy staet vast en bepeynster. ⁵¹⁴

GIERTJE

- 515 Neen vaar, 't isser niet in te werpen as ien bal in een veynster.

GAEUW-DIEF

Ay lieve laet Lubbert eens gaen inde wey. ⁵¹⁶

GIERTJE

Neen vaar, ghy sult wel vijsten al eet gy geen prey. ⁵¹⁷

Men sel daer wel liever, ja liever kyeren mee stillen. ⁵¹⁸

OPTRECKER

Nou Giertje, laetet hem een reys doen, om mijnent wille.

* 509 Suck man C D L Sulck man - suck vis B sucke vis - C D sulcken vis - 512 vuyle manieren D vuylen manierey - 513 uurtie L uurtje - klieren D kleren - 519 Nou C Gou
507 *pottagie*: gerechten.
508 *Speelnoots*: bruidsjonkers en bruidsmisjes.
509 *man*: schip (?) ^{aant.}
512 *vuyle manieren*: handtastelijkheden.
514 *staet vast en bepeynster*: staat er over te denken.
516 *Lubbert*: pseudoniem voor het lid.
517 *vijsten*: winden laten. Vert.: Dat is geen spek voor jouw bek.
518 *liever kyeren*: aardiger misjes; *stillen*: bevredigen.

*

GIERTJE

- 520 Ay sus, daer wert gheklopt, of sou ick wel hooren // mis, ⁵²⁰
 Maer of deuse knecht al drooch after syn ooren is. ⁵²¹

GAEUW-DIEF

Wiljet doen, sie daar, ick selje een schellingh in je schoot // smyten.

GIERTJE

Wel as een mensch veech is een luys sou hem doot // byten. ⁵²³
 Nou drinck een reys om, siet hoe dat biertje gylt. ⁵²⁴

GAEUW-DIEF

- 525 Siet daar kynts, dat's gheklaart, wel heb ick daar in ghequylt? ⁵²⁵
 * Een hieltje? dat is te veul, maer met twee klockjes een half? ⁵²⁶

*[C 2 v⁰]**OPTRECKER**

Ick wil liever met iou drincken, as met een nochteren Kalf.
 Hy leeft met de Kan as een Krijschman met een daggen. ⁵²⁸

De Boer komt inde Herrebergh.

GIERTJE

Siet hier, siet hier, hier komtet varcken ongder syn maghen,

- * 522 Wiljet C D Wiltet - 524 drinck L drinckt - 528 Krijschman B C D Krijghsman - daggen
in A zonder punt C dagghen D daghen L dagen
 520 *sus*: st!
 521 *Maer*: wel.
 523 *Wel as enz.*: Letterlijk: als een mens ten dode opgeschreven is, kan een kleinigheid hem doen sterven. Hier: als een man heet is, ontvlamt hij door de minste prikkel.
 524 *drinck een reys om*: drink eens uit^{aant.}; *gylt*: schuimt.
 525 *kynts*: jò. Zie vs. 200.
 526 *hieltje*: hele kan; *klockjes*: slokken^{aant.}.
 528 *daggen*: ponjaard of dolk.

*

- 530 Ay sit wat Huysmans kyntje, hoe dus, gord bescherm is. ⁵³⁰
 Wellekom Dirck Tyssen, wellekom broertie in onse kermis. ⁵³¹

GAEUW-DIEF

Wel Dirck Tyssen, hoe isset met de Koe afghelopen?

BOER

- O Bloedt! ick had sulcke moeyte eer ickse kon verkoopen,
 De Vleyshouwers die trentelde, en dongen, daer was geen raet // toe. ⁵³⁴
 535 Daer wasser ien die boodt tien ponckt ried gelt, ick seyden, ic slaet // toe. ⁵³⁵

Hy gheeft hem de buydel met gelt.

Nou vaertie deynen, en seghter niet een woortje teghen, ⁵³⁶
 Al haddet mijn eygen Koe geweest ick had niet meer ghekreghen.
 O myn goe maet, 't moet duyster wesen daer ick dwalen // sel.

GAEUW-DIEF

- Waerdinnetie ick hebt, daer icket mee betaelen // sel.
 540 Laet ons nou een reys, WIE WIL HOREN SINGEN VAN VREUCHDEN EEN NIEUW LIEDT,
 VAN EEN SOO LOOSEN BOERMAN, wel hy, en ken gy dat niet? ⁵⁴¹

BOER

Mijn lust niet veel te singen, 't is noch te vroeck mijn borst, ⁵⁴²
 Ick heb vaack in myn tangden, ick heb sucken varkens dorst. ⁵⁴³

- * 531 broertie L broertje - 535 ic slaet D slaet - toe in A geen punt - 536 vaertie L vaertje -
 540 *Het citaat in A in romein.*
 530 *Huysmans kyntje*: boertje; *gord bescherm is*: God bescherme ons; hier uiting van verbazing.
 531 *kermis*: vrolijke troep.
 534 *trentelde*: waren lang besluiteloos; *daer was geen raet toe*: er was niets tegen te doen.
 535 *ried gelt*: contant geld, gereed geld.
 536 *vaertie deynen*: maat, dat is van jou.
 541 *loosen*: slimme; *hy*: uitroep: wat, hoe?
 542 *borst*: makker.
 543 *vaack in myn tangden, varkens dorst*: honger^{aant}.

*

GAEUW-DIEFDoet myn eerst bescheyt, siet selfs oft een half of hiel // is. ⁵⁴⁴545 Wat so, een nochteren dronck is soo goet as een siel // mis. ⁵⁴⁵**BOER**

Maer wat bin gy een ruych schaep! hay Avous langst,

Kijck so voor ghepepen, soo na ghedangst. ⁵⁴⁷**OPTRECKER**Ick heb hier de kan, ick bedanckje mijn Heeren. ⁵⁴⁸**GAEUW-DIEF**

Met sulcke Heeren, moet ghy jou ghelt verteeren,

550 Ick sie dat gy geesten bint, en de Koe het wel ghegouwen, ⁵⁵⁰Wy willender by get, een lustige sluymer afhouden. ⁵⁵¹Waerdinnetje schaf op, 't is eveliëns vleys, of vis. ⁵⁵²**GIERTJE**

't Is mijn verboden te schaffen datter niet en is.

GAEUW-DIEFHad ick twee platteelen, ick haalden twee cappoenen, ⁵⁵⁴

* 550 geesten C beesten D besten

544 *Doet myn eerst bescheyt* enz.: drink eerst met me, een halve of een hele kan dat beslis je zelf maar.545 *nochteren dronck*: een dronk op de nuchtere maag.547 *ghepepen*: gefloten.548 *de kan* ^{aant.}.550 *geesten*: toffe jongens; *wel ghegouwen*: veel opgebracht.551 *by get*: bastaardvloek: bij God; *sluymer*: slemppartij; *der ... afhouden*: er ... van houden, namelijk van het geld dat de koe heeft opgebracht.552 *'t is eveliëns*: het is hetzelfde, het doet er niet toe.554 *platteelen*: schotels; *cappoenen*: gemeste, gesneden hanen.

- 555 Met een schape-schouwer, wat het mach syn Suster soenen.⁵⁵⁵
Tot Pieter de Koek daer is gemeenelijck wat gaar.⁵⁵⁶

BOER

O bloemer herten, hadden wy wat te bancken soo waeren wy klaer,⁵⁵⁷
O pots-nickel! hoe souw so een lekker beetje smaken.⁵⁵⁸

OPTRECKER

By get speulnoot, gy sout mijn tangden wel wat'rich maken.⁵⁵⁹

GIERTJE

- 560 Wel maats ick heb vande nochtent noch niet ontbeeten,
Sou gy dus langh praten, ick kreech oock wel lust tot eeten.
Wil gy twie betielen hebben?⁵⁶²

GAEUW-DIEF

O ia ick, gants sacker loot.

GIERTJE

Houw daer mijn groote maat, ick hebber geen meer soo groot.⁵⁶³

GAEUW-DIEF

- Maar sal ick dus gaan loopen, de luy selle myn nae roepen,⁵⁶⁴
565 Sie dat is een lekker tant, die gaat uyt snoepen.⁵⁶⁵

555 *wat het mach syn Suster soenen*: om te zoenen (?)

556 *Tot*: bij, te; *gemeenelijck*: gewoonlijk.

557 *bloemer herten*: bastaardvloek: (Gods) bloedend harte; *bancken*: smullen.

558 *pots-nickel*: bastaardvloek: Gods nicker (= Gods duivel).

559 *speulnoot*: makker; *gy sout mijn tangden wel wat'rich maken*: je maakt me aan het watertanden.

562 *betielen*: schotels.

563 *Houw daer enz.*: Pak aan, mijn beste vriend, ik heb er niet meer die zo groot zijn. Vgl. Molenaer 452.

564 *dus*: zo.

565 *lekker tant*: lekkerbek.

*

BOERAy eele geest lient hem jou mantel wat, ⁵⁶⁶

Hy zelder niet veerder mee gaen, as in de stad.

* Wy selle mekaar terwylen een reys toe-pullen: ⁵⁶⁸Gants slichters, as hy weer komt, gut hoe wille wy smullen. ⁵⁶⁹*[C 3 r°]**OPTRECKER**570 Houw daer myn broertie, siet datie haestich vliet, ⁵⁷⁰

Maer al even wel vergeet het weer-brengen niet.

BOERWat, ick geloof niet dat gy die fyn-man daar voor an siet. ⁵⁷²**OPTRECKER**

Wat bin gy mal! 't is myn mannier so van spreecken.

GAEUW-DIEFWel an, dat is gangh, hoe wil iou dat ghebraan opbreecken. ⁵⁷⁴575 Ick gae eensloefs nae de lommert, of na de dieffjes vaers: ⁵⁷⁵Daar koom ick altemets so eens: somtyts wel tienmael 's Jaers. ⁵⁷⁶O gangs lyden, hoe wil die Flaers, die waerdin kyven. ⁵⁷⁷

Ick laet myn mackers voor 't ghelach te pande blyven.

*Binnen.** 568 selle D sulle - 569 slichters B C D lichters - 570 datie L datje - 573 mannier C D manier
- 577 waerdin D waerdinne566 *eele geest*: beste man; *wat*: even.568 *een reys toe-pullen*: eens toedrinken.569 *Gants slichters*: bastaardvloek; vgl. vs. 152.570 *datie haestich vliet*: dat je vlug loopt.572 *fyn-man*: brave man.574 *dat is gangh*: ik smeer 'm, ga er vlug vandoor^{aantl}; *dat ghebraan*: dat gebraad.575 *eensloefs*: regelrecht; *dieffjes vaers*: helers.576 *altemets*: nu en dan.577 *Flaers*: wijf. Vgl. Symen vs. 134.

*

BOER

Waerachtich Giertje, gy bint so snobbeligen waerdin. ⁵⁷⁹

GIERTJE

580 O dat mach ick lyen, sey de Meyt, datgy my soent daer ick by bin:
Maer anders sou ick quaet wesen: Hoe vaar gy Joosje? ⁵⁸¹

OPTRECKER

Al wel moer, ist met soenen te doen, ick soen oock wel een poosje,
Y get Huysman, gy klaart dat lustich, gy bint al een giest. ⁵⁸³

BOER

Voor niet en heb ick by de Vlamingen geen Retrosyn gewiest. ⁵⁸⁴

585 Ick brenghet u eens met een discordatie, ⁵⁸⁵
En ick hoop, ghy sultet wachten plaan, ⁵⁸⁶
Al en is dit geen fraeye arguwatie. ⁵⁸⁷
Ick brenghet u eens met een discordatie,
Ja al maack ick weynich dispensatie, ⁵⁸⁹
590 So sult ghy 't annemen saan, ⁵⁹⁰
Ick brenghet u eens met een discordatie,
En ick hoop ghy sultet wachten plaan,
Gy syt mijn alderliefste graan. ⁵⁹³

- * 584 niet en D niet een - 586 sultet C D sullet - 592 sultet C D sullet
579 *snobbeligen*: om te zoenen.
581 *Hoe vaar gy*: hoe staat het met jou.
583 *Huysman*: boer (plattelander); *gy klaart dat lustich*: dat lap je 'm vlot^{aant.}; *giest*: flinke vent;
de boer vat het op in de betekenis van rederijker.
584 *Vlamingen*: leden van de Brabantse Kamer; *Retrosyn*: rederijker.
585 *Ick brenghet u*: ik drink u toe; *discordatie*: twist, tweedracht.
586 *wachten*: zie vs. 88; *plaan*: inderdaad.
587 *arguwatie*: betoog.
589 *dispensatie*: uitdeling, b.v. van gunsten.
590 *saan*: spoedig.
593 *graan*: eig. het beste, de kern. Hier: uitstekend persoon, misschien: vriend.

*

OPTRECKER

By get Huysmans seuntje, dat kost iou wel een vaan.

595 Maer secht myn een reys, heb gy oock in Vranckrijck verkiert,⁵⁹⁵
 Waer heb gy dat overdadich kostelijck Fransoys geliert?

BOER

Dat heb ick geliert by de maets van onse Kamer.

OPTRECKER

Daer wil ick mijn kyeren oock senden, dat's veel bequamer⁵⁹⁸

Dan dat icker sou stueren over Zee, over Zanckt,⁵⁹⁹

600 Asmen dus moy Francksoys kan lieren in ons eyghen lanckt.

BOER

De loffelijcke Philosophije,

Die verdrijft de ingnorantie,⁶⁰²

Zonder edele Clergye.⁶⁰³

De loffelijcke Philosophije

605 De ab'le Poeterije,⁶⁰⁵

Die is vol matery, en substantie,

Vol gratie en vol playsantie.

OPTRECKER

Ick verstae de helft niet, behoudens uwer gunst.⁶⁰⁸

BOER

So doet oock al 't gemeene volck, die weten van geen kunst.⁶⁰⁹

* 601 Philosophije D Philophye - 609 gemeene D ghemeen

595 *verkiert*: gewoond, verblijf gehouden.

598 *kyeren*: kinderen.

599 *over Zee, over Zanckt*: op reis, het land uit.

602 *ingnorantie*: onkunde.

603 *Clergye*: geleerdheid (?).

605 *ab'le*: schone.

608 *behoudens uwer gunst*: neem me niet kwalijk.

609 *'t gemeene volck*: gewone luidjes.

*

- 610 Ick spreek Rondeelen van twaelven, of van viertienen, ⁶¹⁰
 Wilger een hebben van vierentwintich, ick selse u verlienen.
 * Ick spreek Sonnetten, en Balladen uyt de vuyst. ⁶¹²

*[C 3 v°]**OPTRECKER**

- Voor deuse tyt Dirckje, ben icker niet mee verkuyst. ⁶¹³
 Den eenen Cappoen, die mien ick louter op te snappen. ⁶¹⁴
 615 O eelegaerten, hoe willen de seentjes en beentjes knappen. ⁶¹⁵

BOER

Ik sel mijn wel lyen allienich met de schapen bout. ⁶¹⁶

GIERTJE

't Andere hoen past op mijn, 't is ghenoech dat hy het doopjen hout. ⁶¹⁷

JONGHE KEESJE, *het Boeren seuntje, uyt al schreyende.*

- Goe-luydtjes heb gy myn vaar oock ghesien?
 Emme gy Jonge, nou laet my betien, ⁶¹⁹
 620 Ick heb al de wech gaen legghen en grynnen! ⁶²⁰
 En waar dat ick loop, ick kan mijn vaar niet vynnen. ⁶²¹

- * 612 spreek D sprack - 617 *boven dit vers* C D Optrecker- hy L gy - 619 my D mijn - 621 kan D ken
 610 *Rondeelen*: dichtvorm zoals in vs. 585-593 ^{aant.}.
 612 *uyt de vuyst*: voor de vuist weg.
 613 *Voor deuse tyt*: op dit ogenblik; *verkuyst*: gediend.
 614 *mien ick*: ben ik van plan; *louter*: netjes, flink, vlug; *op te snappen*: naar binnen te werken.
 615 *eelegaerten*: bastaardvloek, waarschijnlijk van Heilige quarten. Zie WNT III, 4064; *seentjes*: pezen.
 616 *lyen*: tevreden stellen.
 617 *past op mijn*: past bij mij, d.w.z. is goed voor mij; *'t is ghenoech dat hy het doopjen hout*: de saus is voldoende voor hem, nl. de gauwdief.
 619 *Emme* = ai mij; och; *betien*: begaan; Keesje wordt namelijk geplaagd door andere jongens.
 620 *gaen legghen en grynnen*: voortdurend lopen huilen.
 621 *vynnen*: vinden.

*

Ick wil gaen in zijn Herberch, inde Stee, ⁶²²
 Daar hy mijn nou lestant had ghenomen mee,
 Dat was in 't swarte paart, en dat is hier.

625 Gants lyden Vaar, o menschen! gae gy noch te bier? ⁶²⁵

BOER

Nou hangden uyt de monckt, hoe staet de lekker soo en pruylt, ⁶²⁶

Nou grijsbeck, komt hier, hoe leyd de jonghe so en huylt, ⁶²⁷

Keesje wil gy eens drincken? nou as een man, tsus, tsus.

Wat schort myn seuntje, wel keesje, hoe grey gy dus? ⁶²⁹

630 Hoe sie gyer dus uyt? dus begrobbelt, en bekreten? ⁶³⁰

Wat isser Jongen, seg, het yement jou ghesmeten? ⁶³¹

KEESJE

Neense vaartje, ick droegh huy nochtent 't voer byt // stroo! ⁶³²

I wilje thuy komen myn schaam'le moer kryt // soo? ⁶³³

BOER

Wel waarom?

KEESJE

Maer die Mieste-koe, die ons was bevolen, ⁶³⁴

635 Die is te nacht van de dieven uyt de stal gestolen.

BOER

O gants vijf-menten! gants swongden! docht ick dit niet. ⁶³⁶

* 629 keesje D kesje - 630 sie B C D sier - 632 nochtent C D nachten - 633 I L Ey

622 *Stee*: stad.

625 *gae gy noch te bier*: zit je nog te drinken?

626 *lecker*: jongen.

627 *grijsbeck*: huilebalk; *leyd ... en huylt*: jammert maar door.

629 *schort*: scheelt; *hoe grey gy dus*: wat huil je zo

630 *begrobbelt*: smoezelig (van het huilen).

631 *ghesmeten*: geslagen.

632 *huy nochtent*: vanmorgen; *byt stroo*: bij de beesten^{aant.}.

633 *I*: uitroep: Och, toe; *schaam'le*: arme.

634 *Mieste-koe*: gemeste koe; *ons was bevolen*: aan onze zorg was toevertrouwd.

636 *gants vijf-menten*: bastaardvloek^{aant.}; *docht*: dacht.

*

Ick loof niet dattet van syn leven is gheschiet,

Ick verkoop mijn koe, ick brengh hem 't gheldt, 't scheen dattet myn lief // was, ⁶³⁸

Wie souw durve dencken, dat so eerlijcken man een dief // was? ⁶³⁹

640 Ick selt in een half Jaer niet winnen met tappen, noch pracchen, ⁶⁴⁰

En ick moet waerachtich noch om de dievery lacchen,

Die geest moet hem daer al langh op hebben geneert, ⁶⁴²

Dat is een gauwe-dief, die isser gheweldich op ghetrynneert. ⁶⁴³

Kom Keesje, kom vaar, wille wy na huys toe gaan? ⁶⁴⁴

GIERTJE

645 Neen, sacht wat Huysman, ay lieve blijft wat staan.

Gy selt mijn iou lach al lachgende betaalen, ⁶⁴⁶

Of ick sel terstonden aan de Schouwt gaan haalen.

Wat rijdt myn dese Man, fluck, fluck, komt schaftmen hier 't ghelt, ⁶⁴⁸

Wil gy 't niet met ghemoe gheven, so krijch ick het met ghewelt: ⁶⁴⁹

650 Ick sel waerachtich stracks om de Soldaten stuuren, ⁶⁵⁰

* Nou wil gy 't gheven of niet? of ick roep al mijn buuren.

*[C 4 r°]

BOER

Ay lieve, sus, swijcht, ick selt u gheven tot een duydt. ⁶⁵²

Hoe veel ist de Man?

GIERTJE

Maer een spaansche kluyt. ⁶⁵³

* 648 myn D men - komt B C D kom - 650 waerachtich L warachtich

638 *dattet myn lief was*: dat ik het met plezier deed.

639 *eerlijcken man*: nette kerel.

640 *pracchen*: sparen, elke cent omkeren ^{aant.}

642 *geest*: handige bliksem; *moet hem ... hebben geneert*: moet zich toegelegd hebben. Dus: dat heeft hij vandaag niet voor het eerst gedaan.

643 *gauwe-dief*: handige dief; *op ghetrynneert*: bedreven in.

644 *vaar*: kereltje; *wille*: zullen.

646 *lach*: gelag, vertering.

648 *rijdt*: ergert; *fluck*: fluks, gauw.

649 *met ghemoe*: goedschiks.

650 *stracks*: dadelijk.

652 *sus*: st!; *tot een*: tot op een.

653 *Maer*: wel; *een spaansche kluyt*: munt ter waarde van 52 stuivers.

*

BOER

Ick heb myn gat wel geschraapt, hou daer, ick mocht wel by paaren // kitten. ⁶⁵⁴

GIERTJE

655 Maer die zijn neers brandt die moet selfs op de blaaren // sitten, ⁶⁵⁵
Ick verlies myn betielen, en 't lach noch daer en toe! ⁶⁵⁶

OPTRECKER

En ick mijn moye Mantel!

BOER

En ick myn vette Koe.

Ick heb mijn gelt, en mijn schoone tijdt verloren. ⁶⁵⁸

Hy het ons allegaer over een kam gheschoren. ⁶⁵⁹

660 Wel gedieuw Giertje, ick bid dat gy 't niet nae vertreckt: ⁶⁶⁰
Of ick sel al mijn leven vande Steekatten worden begeckt. ⁶⁶¹

GIERTJE

Kom Joosje, slinger over, wat mach dese veyndt // letten! ⁶⁶²

Gy seltet mijn geven, of ick sel de buurt over eyndt // setten. ⁶⁶³

OPTRECKER

Hou daer is ghelt, wat, hoe raest dese meer. ⁶⁶⁴

- * 654 kitten. *In A kitten:* - 662 Kom C D Koom - slinger over C D slinger over my
654 *Ik heb enz.:* ik ben lelijk te pas gekomen, ik moest nodig voor twee drinken.
655 *neers:* achterste; *selfs:* zelf.
656 *betielen:* schotels; *'t lach:* het gelag.
658 *schoone:* kostbare.
659 *over een kam gheschoren:* op dezelfde manier behandeld, d.w.z. bestolen.
660 *gedieuw:* adieu; *nae vertreckt:* verder vertelt.
661 *Steekatten:* stadsmensen; *begeckt:* bespot.
662 *slinger over:* geef op; *wat mach dese veyndt letten:* wat staat deze kerel te treuzelen.
663 *over eyndt setten:* op stellen zetten.
664 *Hou:* pak aan; *dese meer:* deze feeks.

*

GIERTJE

665 So as u dat bekomt, so komt vry morghen weer. ⁶⁶⁵

OPTRECKER

Wel wie hoorde sulcken behendicheyt syn leven? ⁶⁶⁶

Hy hettet niet ghestolen, wy hebbent hem alle drie ghegheven.

Nou ick wil deur gaan en maken geen gherucht, ⁶⁶⁸

Wistent de Rederijckers sy speelden daer af een klucht.

670 Al even wel moet ick mijn mantel en mijn gelt missen: ⁶⁷⁰

Maar op sulcke wateren vangtmen sulcke vissen. ⁶⁷¹

Ick sel mijn hoedt in huys werpen, en is die lief of waert: ⁶⁷²

So wil ick inkomen, wat schatet of mijn wijf wat baert. ⁶⁷³

Sy het vry wat ghelijckx, en 't sel heur vry wat spijten. ⁶⁷⁴

675 Maer alst de mannen verkerven willen syt de Wijven wyten. ⁶⁷⁵

Doch die met hoeren of boeven is belaan, ⁶⁷⁶

Die snijtse of en laetse gaan. ⁶⁷⁷

Gheschreven, gherymt, ende verdeylt, door my

GERBRANT ADRIAENSZ. in *Bredero*,

Den 6. Augustus 1612.

't *Kan verkeeren*.

* 668 ick wil C D wil ick - 677 *Het onderschrift in romein, deels in cursief.*

665 *So as u dat bekomt:* als je er zin in hebt.

666 *behendicheyt:* slimme streek.

668 *deur gaan:* er vandoor gaan; *maken geen gherucht:* er niet over praten.

670 *Al even wel:* maar toch.

671 *Maer op enz.:* Men krijgt loon naar werken. Vgl. Stoett Spreekw. nr. 2530.

672 *is die lief of waert:* wordt die vriendelijk ontvangen.

673 *inkomen:* binnengaan; *baert:* te keer gaat.

674 *vry:* zeker. Vertaling: ze heeft zeker wel wat gelijk (of: niet helemaal ongelijk) en het zal haar zeker wat verdriet doen.

675 *'t verkerven:* 't bederven, verkeerd doen.

676 *is belaan:* opgescheept is.

677 *snijtse of:* verbreekt de omgang met ze.

- *verdeylt:* in rollen verdeeld.

G. A. BREDEROOS
Klucht/
VAN
S Y M E N
Sonder Soeticheyt.

T' AMSTELDAM,
Dooz Cornelis Lodewijcksz vander Plasse/Boeckverkoos
per/wonende op de Beurs in d'Italiaensche Spel,
ANNO 1619.

* *G.A. Brederoos

Symen sonder Soeticheydt.

* [A 2 r⁰]*Persoonagien.*

SYMEN ZONDER SOETICHEYDT.

TEUNTJEN, (ALIAS) ROERT MY NIET.

SYMEN

- Slordicheyt en is geen heylicheyt, dat seyden mijn zalighe besje. ¹
 Al bin ick een kleyn veugheltjen, seyde, 'k heb weer een kleyn nesje. ²
 Hoort hier, Symentje Neef, seyde, onthoudt van my deuse leer: ³
 Wilje wel doen kijnt, seyde, so zet jou teer nae jou neer, ⁴
 5 Wangt watmen bespaart vaar, seyde, dat is altoos eerst ewonnen. ⁵
 Jou Beste-vaar en ick, seyde, hebben 't met niet begonnen, ⁶
 Maar wy en bancketeerden soo niet, seyde, as de luy. ⁷
 Wy aten een potje karmelck, seyde, en droncken een toochje huy, ⁸
 En as mijn man eynckel belust was, seyde, om vis te eten, ⁹
 10 So haalden hy een net vol spiering, seyde, die een aar had wech esmeten, ¹⁰

- * 1 Slordicheyt *met grote sierletter S* - seyden L seyde - 3 van my A van van my *drukfout* - 5 seyde, dat is F seyde, is - 7 bancketeerden L bancketeerde
 - *Symen*: gewestelijke vorm van de mansnaam Simon.
Soeticheydt: vriendelijkheid.
 1 *Slordicheyt*: royaliteit, vrijgevigheid^{aant.}; *heylicheyt*: deugd; *mijn zalighe besje*: mijn grootmoeder zaliger.
 2 *Al bin ick* enz.: Omdat ik niet rijk ben, leef ik op eenvoudige voet^{aant.}.
 3 *Neef*: kleinzoon.
 4 *kijnt*: kind; *teer*: tering, vertering; *neer*: nering.
 5 *Wangt*: want; *vaar*: vader (aanspraak voor een man); *ewonnen*: verdiend.
 6 *Beste-vaar*: grootvader; *met niet*: met niets.
 7 *bancketeerden*: smulden, fuifden.
 8 *karmelck*: karnemelkspap; *toochje*: teug, slok; *huy*: wei; overschot van melk na de kaasbereiding.
 9 *eynckel*: een enkele keer^{aant.}.
 10 *esmeten*: gesmeten.

*

- De suynicheyt die weet wat, o kynts! seyse, wy hebben so dick e vast, ¹¹
 En wy hebben van ons leven, seyse, niet eensjes in noch uyt egast, ¹²
 Wat haest hadden wy, en assewe dan, seyse, eens moss'len koochten, ¹³
 So sochten wy de spaanders by de wech die wy daer onger stoochten. ¹⁴
 15 't Is wel waar, seyse, onse renten die meugen ons wel voen, ¹⁵
 Maer souwen wy daerom onse goetjen soo overdadich verdoen? ¹⁶
 En datte wy soo beroyt en arm quamen te sterven,
 Wat sou gy en ons erfgenamen dan doch hebben te be-erven?
 S'het seper veul voor ons e daan, ja selfs soose op heur dood-bedt lach, ¹⁹
 20 En dat Docter Jan de pis-besier heur misselijck water besach: ²⁰
 Soo seyde hy lieve kijnt, hier is geen hoop van leven,
 Of ie most in nemen, seyde hy, hetgeen dat ick ie in sel gheven. ²²
 * Hoe veul soud wel kosten? saydse, maer, seyde hy, ten minsten vijf groot, ²³
 Dat's my te veul, saydse, Liever wil ic sterven, en korts so wasse doot, ²⁴
 25 En al heur goedje besprackse myn, in dat heb ick oock ekregen. ²⁵
 Maer al even wel ick moet deuse Kamer wat raghen, en wat vegem, ²⁶
 Jemeni watten baijerdt leyde hier! wat hangen daer al dodden ragh, ²⁷
 Maer langhtme daer de raegh-beusem. iae wel, iae wel, datie hier een reysie sagh, ²⁸
 Je sloeght een gat inden hemel, ick moetme kruysen en segenen!
 30 Wat binnen hier Rypen inde boom, och wod het toch een lutie regenen, ³⁰
 We souwen Wassen, en onse back is leeg, en 't water uyt de brouwers schuyt, ³¹
 Dat kost ien hiele hanght vol ghelts, elk emmertie, leghseme daer, een duyde, ³²

*[A 2 v⁰]

- * 12 eensjes F iensjes - 16 goetjen L goetje - 20 Docter E doctoor - 22 most E moest - 25 besprackse L bespraack se - 28 datie E datje - reysie E reysje - 32 emmertie E emmertje
- 11 *kynts*: kind, jongen^{aant.}; *dick*: dikwijls; *e vast*: gevast.
 12 *in noch uyt egast*: gasten ontvangen noch zelf als gasten uitgegaan.
 13 *Wat haest hadden wy*: we dachten er niet aan^{aant.}.
 14 *onger*: onder.
 15 *meugen*: kunnen; *voen*: voeden, onderhouden.
 16 *overdadich verdoen*: verkwistend opmaken.
 19 *seper*: zeker; *veul*: veel.
 20 *pis-besier*: piskijker^{aant.}; *misselijck*: slecht uitziend.
 22 *most*: moest; *sel*: zal.
 23 *maer*: wel; *groot*: een halve stuiver.
 24 *korts*: kort daarop.
 25 *besprackse myn*: vermaakte ze mij bij testament; *in*: en.
 26 *al even wel*: niettemin.
 27 *Jemeni*: bastaardvloek (Jezus en Maria); *baijerdt*: rommel; *leyde*: ligt; *dodden*: dotten^{aant.}.
 28 *langhtme*: geef me aan; *raegh-beusem*: ragebol; *reysie*: keertje.
 30 *Rypen*: rupsen; *wod*: wilde, wou; *lutie*: beetje.
 31 *back*: regenwaterbak; *brouwers schuyt*^{aant.}.
 32 *ien hiele hanght*: een hele hand; *leghseme daer*: leg maar neer, betaal maar^{aant.}.

- *
 Maer eer datmen Moer, of ick het water so duur souwen koopen,³³
 So wille wy liever naeck, of een maent in onse vuyle hemden loopen.
 35 Ja wel het is te wongder, wat is hier ien hoope stof?³⁵
 Nou ick mach gaen krygen 't half vat, en loogen myn vaten of.³⁶
 Nauwe-Niesie, ongse afters kijnt, die sprackme nou lestent een woortie,³⁷
 Ick haal myn Loogh in't Hoef-yser, saydse, daer krygh ic so veul om ien duy, als ywers om
 een oortie,³⁸
 En so doe ick oock. Of ic nou myn armen wat opstroopten, wat kond schaen? Waer sinie hier
 tangh?³⁹
 40 Ick selie so klaer maken as pens-sop, seper in lang⁴⁰
 En hebie so vuyl niet eweest. O menschen ick kan so schuren!
 Ick wil wel uyt tarten de rendelijckste van onse bureen.⁴²
 Waer sinnen de kannen, de lepelen, so van silver as van tin,⁴³
 Elck een is verwongdert hoe ick so vervaerelijcken puntich bin!⁴⁴
 45 Jae het alder tentichste wijf weet op ongs huysraet niet te seggen,⁴⁵
 En by men boenen, en wryven meugen de dienst-maysiens heur broeck by leggen.⁴⁶
 Nou seper dat het al ien moye streeck ehad uyt de pan.⁴⁷
 Wat mienen deuse handeloose tetten dat ick me niet wat doen en kan?⁴⁸
 Dat waer myn kroon te na, dat waer myn leet warachtich.
 50 Myn Moer of ick behoeven gheen Meyt, wy sinnen ons werckie self wel machtich.

- * 33 souwen F souwe - 35 is te wongder B E F is wongder - 37 Niesie E Niesje - een woortie
 F ien woortje - 38 oortie E oortje
 33 *Moer*: moeder.
 35 *te wongder*: heel wonderlijk.
 36 *'t half vat*: de kuip^{aant.}; *loogen ... of*: afwassen met loog.
 37 *Nauwe-Niesie*: gierige Niesje^{aant.}; *ongse afters kijnt*: onze achternicht; *lestent*: laatst.
 38 *'t Hoef-yser*: winkel, zo aangeduid vanwege een hoefijzer als uithangbord; *duyt*: half oortje,
 kleine munt, een achtste stuiver; *ywers*: elders; *oortie*: kwart stuiver, twee duiten.
 39 *armen*: mouwen; *wat kond schaen*: wat zou dat hinderen^{aant.}; *sinie*: ben je.
 40 *klaer*: helder, schoon; *pens-sop*: afkooksel van bloedworst of rolpens (dus niet erg helder?).
 42 *uyt tarten*: uitdagen; *rendelijckste*: zindelijkste^{aant.}.
 43 *sinnen*: zijn.
 44 *so vervaerelijcken puntich*: zo geweldig netjes.
 45 *alder tentichste*: meest overdreven zindelijke^{aant.}.
 46 *men*: mijn; *meugen de dienst-maysiens heur broeck by leggen*: daar moeten de dienstmeisjes
 voor onderdoen^{aant.}.
 47 *dat het al ien moye streeck ehad uyt de pan*: dat heeft allemaal een goede beurt (z'n portie)
 gehad.
 48 *handeloose tetten*: onhandige sukkels; *me*: ook (mee).

*

Ick doe oock wat ick doe, ick doe myn werckie met vreucht, ⁵¹

Nou ick mach een Liedtie singen, dat ick lierde in myn ionge ieucht: ⁵²

Het ginger ien Meysie dolen onder de Lijnde, Het ginger, etc. ⁵³

Soo lang maer datse swaer was, heer ionck heer, ⁵⁴

55 Soo lang maer datse swaer was met Kijnde.

Heer kyeren, ick had so gaeren myn heylich aevend edaen, ⁵⁶

Want ick sou noch gaeren tot ongse Jannetie Nift te bruyloft gaen, ⁵⁷

En ick moet myn klieren noch of krygen, se hanghen ande balck in een kustory ⁵⁸

Van stijf bort-papier, O mijn wit wammesie dat is al myn glory! ⁵⁹

60 Ick kanmen so verweent op halen met een mouwe spelt, ⁶⁰

En as ick myn ongdieft groote broeck an heb, dan bin ick ierst estelt, ⁶¹

* Ick weet mijn goetie ongneertich, en wongder wel te bewaeren, ⁶²

Ick heb mijn pack al ehat van Lecesters tijen, dats nou wel 20. Jaren, ⁶³

En 't is noch kars enne vars, noch gnep en gnut, is't niet vreemt dat het hem noch soo wel onthout, ⁶⁴

65 Al ist gien nieu fatsoentie, wat schaed dat, ick houwme noch aen 't out, ⁶⁵

Jae praat gy wat, ick ken al moytiens looghen. ⁶⁶

Nou dat is al ghenoech, ick mach mijn poppe-goet of gaan drooghen, ⁶⁷

En brenghent op de Potte-banck, ick moetme noch verklien, ⁶⁸

Terstont selmen het volck eens op sen Paes heylighe daechs zien. ⁶⁹

*[A 3 r°]

Binnen.

* 64 enne B E F ende - gnut in A B F guut *drukfout* E gunt *id.* L guet *id.* - 69 eens F iens

51 *oock wat ick doe*: wat ik ook doe.

52 *lierde*: leerde.

53 *Lijnde*: linde^{aant.}.

54 *swaer*: zwanger.

56 *Heer kyeren*: mensenkinderen; *gaeren*: graag; *myn heylich aevend edaen*: mijn taak af, mijn werk gedaan; zie WNT VI, 463.

57 *Nift*: nicht.

58 *klieren*: kleren; *of krygen*: naar beneden halen; *kustory*: omhulsel^{aant.}.

59 *wammesie*: wambuisje^{aant.}.

60 *verweent*: prachtig; *op halen met een mouwe spelt*: mooi maken met een mouwspeld^{aant.}.

61 *ongdiefte groote*: heel grote; *ierst estelt*: pas helemaal netjes, mooi^{aant.}.

62 *ongneertich*: bijzonder.

63 *Lecesters tijen*: de tijd van Leicester.

64 *kars enne vars*: kersvers, gloednieuw; *gnep en gnut*: netjes en goed onderhouden; *hem soo wel onthout*: zich zo goed houdt, zo goed blijft.

65 *fatsoentie*: model; *'t out*: het oude, het ouderwetse.

66 *praat gy wat*: zeg maar eens wat, zeg er maar eens wat van; *looghen*: afwassen.

67 *poppe-goet*: spulletjes, namelijk het vaatwerk.

68 *Potte-banck*: rek waarop potten en schalen worden gezet; *verklien*: verkleeden.

69 *op sen Paes heylighe daechs*: in paaspronk, op z'n allermooist gekleed^{aant.}.

*

SYMEN ZONDER SOETICHEYT *stracks weer uyt.*

- 70 Neen blijf vry zitten, loop niet, weest niet bevreest,⁷⁰
 Schreumt veur myn niet, 'k ben oock wel eer een kales eweest,⁷¹
 Maar om dat ick in elcks feest d'een en d'ander om 't kleet sie eeren,⁷²
 Soo trock ick oock aan mijn verweende Bruylofts kleeren,⁷³
 Dus hout iou plaets, en sit vry met ghemack // an:⁷⁴
- 75 Ick bin gien Joncker al heb ick een weyts pack // an.⁷⁵
 Mijn fluwiele hoedt, met mijn schoone Kramerijcksche kraeghen,⁷⁶
 En deuse blancke rampuyt die draegh ick alle daeghen,⁷⁷
 Mijn bonte mantel is rustich, wijt, en onbekrompen,⁷⁸
 Kijck hoe past mijn dit lijf, hoe staan mijn deuse klompen,⁷⁹
- 80 Hoe ruym is mijn deuse Broeck, wat bin ick nou al mans!⁸⁰
 Mijn kousen syn eployt soo aartich op sen Frans,⁸¹
 Dan 't kost mijn wel een moiye dicke duyt, somma, sommarum,⁸²
 Ick koom hier niet om zus, maer om een groote waerom,⁸³
 Mijn broeck is groot ghenoegh die ick heb om mijn lijf,⁸⁴
- 85 Dus moet ick (naer 't spreekwoord) uytsien om een wijf.
 En alsoo ghemeenlijck uyt Bruyloften, Bruyloften komen,⁸⁶
 So heb ick mijn gang wel vrijelijck hier enomen,⁸⁷
 Om te sien of ick myn gaejng hier oock vinden sou,⁸⁸
 Want wat hettet te beduyen ick moet toch ande vrouw.⁸⁹
- 90 Wel Dochters wat dunckie nou van mijn drievoetichet?⁹⁰

*

- 73 Bruylofts L Brulofs - 76 kraeghen B E F kraegh - 77 daeghen B E F daegh - 79 Kijck B E F Kijckt - 82 sommarum F sommarom - 86 ghemeenlijck E ghemeenlijcken - 88 gaejng F gaeing
- *stracks*: dadelijk.
- 70 *vry*: rustig. Zie Inleiding, blz. 22.
- 71 *Schreumt veur myn niet*: wees niet bevreesd voor mij; *een kales*: een arme drommel.
- 72 *elcks*: van ieder; *'t kleet*: zijn kleren.
- 73 *verweende*: mooie.
- 74 *hout iou plaets*: blijf rustig zitten; *sit an*: zit aan tafel.
- 75 *weyts*: deftig, rijk.
- 76 *Kramerijcksche kraeghen*: kraag van Kamerijks linnen^{aant.}.
- 77 *rampuyt*: degen^{aant.}.
- 78 *bonte*: met bont afgezet^{aant.}; *rustich*: degelijk.
- 79 *dit lijf*: deze kiel^{aant.}.
- 80 *ruym*^{aant.}.
- 81 *eployt*: gerimpeld^{aant.}; *aartich*: fraai.
- 82 *Dan*: maar.
- 83 *zus*: niets; *waerom*: reden.
- 84 *Mijn broeck*^{aant.}.
- 86 *alsoo*: omdat.
- 87 *heb ick mijn gang ... hier enomen*: ben ik hier naar toe gegaan.
- 88 *gaejng*: gading.
- 89 *wat hettet te beduyen*: hoe dan ook, wat doet het ertoe.
- 90 *Dochters*: meisjes; *drievoetichet*^{aant.}.

*

En heb ie nou geen sin in Symen songer Soeticheyf?

Maar mijn naem strijt reghel-recht teughen mijn natuur.⁹²

Wangt veul liever heb ick het soet dan het suur.⁹³

En ie sout by mijn hebben sulcke goe leckere daghen,

95 En over de goe nachten sou ie oock niet hebben te klagen:

Want ick bin al wat dat een Man wesen mach.

TEUNTJEN (*alias*) *Roert my niet*

Goeden avent vrienden, en God zeghen iou ghelach.⁹⁷

Vergheeft het mijn dat ick iou steur in iou woorden.⁹⁸

Mijn docht dat ick hier stracks de speel-luy hoorden,⁹⁹

100 In wiens lieffelijck ghespeel ick alsulcken ghenocht // nam,¹⁰⁰

* Soo dat ick hier om het spel, en niet om de vocht // quam.¹⁰¹

Wel sinne de speul-luye wech? soo mach ick weer gaan wandelen.¹⁰²

*[A 3 v°]

SYMEN

Sacht wat moye meysje, wy sullen daer wat breeder van handelen,¹⁰³

Weet dat ick hier ben ter Feest ghenoot, al hier op dese Stee.

105 En een ghenoot vriendt, brengt wel een goet vriendt mee,

Dus blijft wat by mijn staan, ick hebje wat te sprecken.¹⁰⁶

TEUNTJE

Gy leelijcke duyvel, wel wat sal iou ghebreecken?¹⁰⁷

Fy gy bulle-back, flucks, segh ick, laet me gaan,¹⁰⁸

* 91 geen F gien - 94 sulcke F sucke - 96 Want F Wangt - wat dat een B E F wat een - 97 avent

Favengt - 102 sinne B E F sinnen - speul-luye F speelluy - 107 Gy F Jy

92 *strijt reghel-recht teughen*: is lijnrecht in strijd met.

93 *Wangt*: want.

97 *ghelach*: feestmaal.

98 *steur*: stoor, onderbreek.

99 *stracks*: daarnet.

100 *wiens*: wier; *ghenocht nam*: genoeg, plezier had.

101 *de voch*: de drank.

102 *mach ick weer gaan wandelen*: kan ik wel weer weggaan.

103 *daer wat breeder van handelen*: daar nog even over doorpraten.

106 *sprecken*: zeggen.

107 *wat sal iou ghebreecken*: wat mankeert jou.

108 *Fy*: foei.

*

- Wech, wech, gy vuylen druyt, flucks segh ick, laatme staan. ¹⁰⁹
 110 Laatme los, segh ick, en laatme gaan mijner vaarden. ¹¹⁰

SYMEN

- Hout moye meysje, men beslaan geen loopende paarden, ¹¹¹
 Ick neem het in danck, al doe je mijn dit verwijt // siet, ¹¹²
 Al ben ick wat leelijck, (gheloofd me) ick en bijt // niet,
 Nou al goelijckjes, je bent soo quaet niet as gy iou wel kent houwen: ¹¹⁴
 115 En wat kraftich van spraeck, syn meest de schoonste Vrouwen, ¹¹⁵
 Ay hout doch wat ghemack, en blijft by myn hier stil.

TEUNTJE

- Sel gy myn dvinghen, gy schob-jack, as ick niet en wil? ¹¹⁷
 Hout iou hangden iou fielt, of ick drijfje veur iou wanghen. ¹¹⁸

SYMEN

- Met onwillighe honden ist quaet hasen vanghen, ¹¹⁹
 120 Dus Dochter verbijtie wat, en steltie wat ter neer, ¹²⁰
 De speelluy sijn om laegh, se komen strickx strackx weer. ¹²¹
 Nou laetie segghen kijnt, kaes en broot laet hem eeten. ¹²²

TEUNTJE

- 't Is waar propertie, ick heb iou naem vergheten, ¹²³

* 113 ben F bin - 115 schoonste E schoone - 117 as F als - 119 honden F hongden - 120 Dochter F Dochters - 121 strackx B E F strack - 122 kijnt B E F Kindt

109 *vuylen druyt*: gemene kerel.

110 *mijner vaarden*: mijns weegs.

111 *hout*: sta stil; *beslaan*: beslaat^{aant.}.

112 *neem het in danck* enz.: ik aanvaard het erkentelijk, al hoon je me.

114 *al goelijckjes*: rustig aan; *houwen*: voordoen.

115 *kraftich van spraeck*: grof in de mond.

117 *Sel*: zal; *schob-jack*: schooier.

118 *Hout iou hangden*: houd je handen thuis; *ick drijfje veur iou wanghen*: ik geef je een draai om je oren.

119 *quaet*: slecht.

120 *Dochter*: meisje; *verbijtie*: beheers je; *steltie wat ter neer*: word wat kalmer.

121 *om laegh*: naar beneden; *strickx strackx*: dadelijk.

122 *segghen*: gezeggen^{aant.}.

123 *propertie*: liefje.

*

- Neen vaar ie bint het ventie niet na dat ick ie ansie, ¹²⁴
 125 En nae het schijnt soo heb ie iou vijf zinnen alle drie. ¹²⁵
 Loop, geck loop, wech, wech, ay lieve loop vry speulen, ¹²⁶
 Gy murrewert, wat deed ie soo nae an de meulen? ¹²⁷
 Hoe rammelt iou dat hoeft, nou sot laet mijn met vreen. ¹²⁸

SYMEN

- Wel Joffrouw ben ick een geck, ick ben het niet alleen.
 130 Kom hier gy schoon, kom bekijck iouw eens van binnen, ¹³⁰
 Voor seper sel ie de moer van de malle luy daer vinnen. ¹³¹
 Lieve kijnt, loopt al ie best nae iou kluys, ¹³²
 Ghewisselijck ie brengt een heel mal mensch thuys,
 Bijt op iou tong, gy flaers, ie selt een sottin voelen. ¹³⁴

TEUNTJE

- 135 Dat is een mongt! men souwer een vuyle broeck in spoelen. ¹³⁵
 Seght op iou loer, hoe staet iou deuse flaers al an? ¹³⁶
 Schorter iou wat op, Jan sloot, soo haelter wat van? ¹³⁷
 Gy Lyf-uyt, gy hang-wieck, gy schuymsele der Rabauwen, ¹³⁸
 Gy onbeschaamden boef! durf gy myn noch soo toe-snauwen?
 140 Graut iou gat toe, gy fielt, verstaeye dat wel? ¹⁴⁰

- * 132 kijnt B E F Kint - 139 myn noch soo F mijn so
 124 *na dat*: waarvoor.
 125 *iou vijf zinnen alle drie*: er zijn er dus twee op de loop^{aant.}.
 126 *speulen*^{aant.}.
 127 *murrewert*: gek, weekhoofd; *meulen*: molen^{aant.}.
 128 *Hoe rammelt iou dat hoeft*: wat ben je een idioot^{aant.}; *met vreen*: met vrede, met rust.
 130 *schoon*: schone.
 131 *Voor seper*: zeker; *de moer van de malle luy*: de grootste gek van allemaal.
 132 *al ie best*: zo hard je kunt; *kluys*: huis.
 134 *flaers*: kletswijf.
 135 *Dat is een mongt*: Wat een bek als een hooischuur!
 136 *loer*: vlegel; *flaers*: draai om je oren^{aant.}.
 137 *Schorter iou wat op ... soo haelter wat van*: heb je er wat op te zeggen, ben je niet tevreden, kom dan maar meer halen (ironisch bedoeld); *Jan sloot*: jij met je grote mond, of: met je vuile praatjes^{aant.}.
 138 *Lyf-uyt*: schijtebroek^{aant.}; *hang-wieck*: sukkel^{aant.}.
 140 *Graut iou gat toe*: snauw maar tegen je eigen gat.

*

SYMENDat's een pangt, dat's een beelt, siet dat's een kats-vel, ¹⁴¹Wat boeven of fielten sticken heb ick iou bedreven? ¹⁴²Segh, gy hoer, gy slet-vinck, gy ammerael vande turf-teven, ¹⁴³Gy karoonie, meer, varcken, wout-aep, wout-esel, lelijcke pry. ¹⁴⁴145 O bloet waer gy een man, of stongt mijn zoo wel vry, ¹⁴⁵Ick sneedje in iou wang of ick wurpje wel in't water. ¹⁴⁶* Gy vel met een gat, gy overgeven kyve-kater, ¹⁴⁷

Gy adders vel, kom hier, kom hier, segh ick een reys,

Gy mongt-revier, gy lang-tong, o gy stucke vleys, ¹⁴⁹150 Gy langh-lyf, gy elf-rib, gy beelt van elf ellen, ¹⁵⁰Het hiele selschip selse noch in rep en roere stellen, ¹⁵¹Ick ken 't niet langer harden soo staat myn 't lijf en ryt. ¹⁵²*[A 4 r°]**TEUNTJE**Fy gy rekel, gy uyl, barsten wil ick van spijt, ¹⁵³Gy sot, gy geck, gy door, gy verwaande nar, ¹⁵⁴155 Gy buffel, gy esel, gy stier, gy bock, gy bul, gy var, ¹⁵⁵Gy Kalf, gy kapoen, gy Olyphant as gy bent, ¹⁵⁶Gy kinckel, gy gaffel, gy mallen schelm, y gut vent ¹⁵⁷Crijch ick iou in myn kluyven ick selie vernielen. ¹⁵⁸Gy eer-vergheten guyt, loopt by iou kack-hielen, ¹⁵⁹

* 141 beelt, siet dat's F beelt, dat's - 148 kom hier, kom hier B E F kom hier - 151 roere F roeren

141 *pangt*: lieverdje (pand); *kats-vel*: haaievel (kattevel).142 *boeven of fielten sticken*: boevestreken.143 *slet-vinck*: meid van de straat^{aant.}; *ammerael vande turf-teven*: puikje van de turfwijven^{aant.}.144 *karoonie*: krenge; *meer*: teef (merrie); *wout-aep*, *wout-esel*: onbehouwen brok mens^{aant.}; *pry*: krenge.145 *bloet*: bastaardvloek: Gods bloed; *stongt*: stond het; *zoo*: d.w.z. ook zonder dat je een man bent.146 *wurpje*: wierp je.147 *vel met een gat*: wijf^{aant.}; *overgeven kyve-kater*: gemeen scheldwijf.149 *mongt-revier*; *gy lang-tong*: kwaadspreekster, jij kletsmeier; *stucke vleys*: brok wijf.150 *langh-lyf*: spriet; *elf-rib*: scharminkel^{aant.}; *beelt van elf ellen*: lange lijs^{aant.}.151 *selschip*: gezelschap.152 *staat myn 't lijf en ryt*: staat mijn lichaam te trillen (van woede).153 *wil*: zal; *spijt*: ergernis, boosheid.154 *door*: dwaas.155 *bul*: stier^{aant.}; *var*: jonge stier.156 *kapoen*: vetgemeste, gesneden haan.157 *gaffel*: vlegel; *gut*: bastaardvloek (God).158 *kluyven*: handen.159 *kack-hielen*: schooiers.

*

- 160 Gy schrobber, gy droch, gy beest, gy vuulen schavuyt, ¹⁶⁰
 O menschen, had ick iou hier ick krabden iou de ooghen uyt.
 Mocht ick myn lust eens te deghe aen iou boeten, ¹⁶²
 Gangs velten hoe wod ick ie met mijn sleutel-reeckx groeten, ¹⁶³
 Wat doe ie hier met die kales, dien droncken snuyt? ¹⁶⁴
- 165 Goe luy jaecht hem van hier, 't is een deuch-niet in sen huyt.
 Och, ick en raack niet weer te deghe in drie dagen. ¹⁶⁶

SYMEN

- Ja was ick as gy, ick wod noch beginnen te klagen, ¹⁶⁷
 Nou, ick geeft iou ewonnen, koopter appelen om, ¹⁶⁸
 Hoor Vrouwjtjen, wy sullent of drincken, ey lieven kom
- 170 't Is hoogh enoogh, wy willent daer by laeten blyven. ¹⁷⁰

TEUNTJE

- Neen gy veugel, ick sweert jou ick seltje uyt dryven ¹⁷¹
 As gy der minst om denckt, o gy droncke slet!
 Och ick word so qualijck, ay brengt me doch te bet. ¹⁷³
 Myn hart dat barst, ay mijn! ick ken myn a'em niet krijghen.

SYMEN

- 175 Och brengt toch water, en helpt mijn deuse vrou ontrijghen. ¹⁷⁵

* 164 kales F kalis - 167 wod E wou - 169 Hoor F Hoort - 172 As B E F Als - 173 doch L toch
 - 175 toch F doch

160 *schrobber*: schobbejak, schooier; *droch*: bedrieger.
 162 *myn lust ... boeten*: mijn zin doen, mijn hart ophalen.
 163 *Gangs velten*: bastaardvloek (waarsch. God en St. Velten); *wod*: zou; *sleutel-reeckx*: ketting, waaraan de sleutels hingen, en die de vrouwen om het middel droegen.
 164 *kales*: zwerveling.
 166 *ick en raack niet weer te deghe*: ik kom niet meer bij.
 167 *was ick as gy*: als ik jou was.
 168 *ick geeft iou ewonnen*: ik geef het op tegenover jou; *koopter appelen om*: je succes is niet veel waard (je kunt er wat appelen voor kopen) ^{aant.}
 170 *'t Is hoogh enoogh*: we hebben erg genoeg gekibbel.
 171 *veugel*: schavuit; *ick seltje uyt dryven*: ik zal het je afleren.
 173 *qualijck*: onwel.
 175 *ontrijghen*: het keurslijf losmaken.

*

Och, och, se sterft, wat raet gaet myn nu an. ¹⁷⁶

Elacy, nou bin ick al mijn leven een bedurven man! ¹⁷⁷

Ay lieve laet heur toch an heur schorteldeoekx bandt ruycken. ¹⁷⁸

Kender nu toch niemant eenighe raet ghebruycken! ¹⁷⁹

180 Hoe ist moer? hoe ist kynt? is 't hart noch so benaut?

TEUNTJE

Wat sey de schijn-deucht daer? spot gy noch rabaut?

Gy draeck, durf gy in deusen staet noch met myn gecken?

Hoe qualijck ken de Vos syn schalckheyt bedecken, ¹⁸³

Mijn is so bang, helaes, ick weet my geenen raet! ¹⁸⁴

SYMEN

185 Maer om Gods wille, Vrouwtie, draecht doch niet langer haet! ¹⁸⁵

Heb ick iou yets misseyt, ay wilt mijn dat vergheven,

Mijn lieve schaep, het is door haesticheyt bedreven, ¹⁸⁷

Jou naem is mijn onbekent, segh myn hoe dat je hiet.

TEUNTJE

Myn naem is Teuntje (alias) roert myn niet.

SYMEN

190 Och had ick dat gheweten, lief, ick haddet wel e laeten.

Want de Vrouwtjes, seyde, syn doch swacke vaten. ¹⁹¹

Hoe ist myn liefje? hoe ist datje iou nou al bevoelt? ¹⁹²

* 177 Elacy E Eylacy - 181 sey B F seyde E seyde' - 188 segh F segt

176 *wat raet gaet myn nu an*: wat moet ik nu doen.

177 *bedurven*: ongelukkig.

178 *schorteldeoekx bandt*: band van een schort^{aant.}.

179 *raet ghebruycken*: raadgeven, of: een middel verstrekken.

183 *syn schalckheyt bedecken*: zijn streken verbergen.

184 *Mijn is so bang*: ik ben zo benauwd.

185 *draecht doch niet langer haet*: wees toch niet langer zo hatelijk.

187 *haesticheyt*: drift.

191 *swacke vaten*: toespeling op I Petrus 3:7.

192 *bevoelt*: voelt.

*

* Is de tooren over? is de hette wat ekoelt? ¹⁹³

Belieftje oock een roemer wijns, om 't herte wat te laven?

*[A 4 v°]**TEUNTJE**

- 195 Ist jock, of ernst, dat gy mijn aenbietet deuse gaven? ¹⁹⁵
 Och ja, ick dronck wel eens. Wat so, dat geeft myn hart weer moet, ¹⁹⁶
 Ick danck iou voor dees deucht die gy mijn tegenwoordich doet, ¹⁹⁷
 Ick selt tot zijner tijt danckbaerlijck vergelden,
 Vergheeft het myn dat ik iou soo lasterlijcken schelden. ¹⁹⁹
- 200 Myn onbeschaamde mongt liet onbedachtlijck slippen
 De groote tooren van myn onverbolghen lippen. ²⁰¹
 Mijn onberaedsaem hert de schult alleenich heeft. ²⁰²

SYMEN

- Ick vergeeft jou gaeren, indien gy 't myn vergheeft, ²⁰³
 't Is langh enoech gekeven, wy willent hier by laten blyven,
- 205 Men kan een dingh doot swijghen, maer niet doot kijven. ²⁰⁵
 Dan dat is daer, kom brenght ons slechts wat nieuws voort, ²⁰⁶
 Seght Teuntjen, heb gy van geen nieuwe hyleken ehoort? ²⁰⁷
 Doet ons daer af een woort, en 't ander over eslaghen. ²⁰⁸

TEUNTJEGy hebt een onrecht voor, dat most gy een ander vraghen ²⁰⁹

- * 193 hette F hitte - 194 herte F hert - 196 hart B E F hert - 197 danck iou voor F danck voor
 - 198 danckbaerlijck B E F danckbarelijck - 200 onbeschaamde F onbeschaamden - 201 De
 groote B E F Den grooten - 202 alleenich B E F alleenlijck - 204 gekeven F ekeven - 206
 slechts B E F L slechts - 209 Gy F Jy - most E moest

193 *hette*: opwinding.195 *jock*: scherts.196 *ick dronck wel eens*: ik zou wel eens willen drinken.197 *deucht*: goede daad; *tegenwoordich*: nu, op dit ogenblik.199 *lasterlijcken*: schandelijk.201 *onverbolghen*: zeer verbolgen. Zie WNT X kolom 2088.202 *onberaedsaem*: onverstandig, onvoorzichtig.203 *gaeren*: graag.205 *Men kan een dingh enz.* ^{aant.}206 *Dan*: maar; *bringht ons slechts wat nieuws voort*: vertel ons eens wat nieuws.207 *hyleken*: huwelijken.208 *'t ander over eslaghen*: over het andere niet meer gepraat.209 *een onrecht*: de verkeerde.

*

- 210 Die't beter weet, vraecht die, myn leyter gants niet aen,²¹⁰
 Ick laet Gods water over Godts acker gaan.²¹¹
 'k Heb selfs ghenoegh te doen, 'k mach my met een ander niet bemoeyen.²¹²

SYMEN

- Kijck, moer is wel soo wijs as seve dolle koeyen.²¹³
 Hout iou wat slechties, gy weet nergens van.²¹⁴
 215 Hoe vaeren wy tot iouwent, wil gy niet ande man?²¹⁵
 Daer't soo soet is as men malkander so dicht gaat an't lijf // legghen.²¹⁶

TEUNTJE

- Ande man Symen? wel wat sou dan 't wijf // seggen?²¹⁷
 Weligh wijf sonder man, een man en dient myn niet.²¹⁸
 Wat is dat eseyt, wacht iou voor een dinck dat man hiet.²¹⁹
 220 Ick eet, ick drinck, ick kooock nae mijn eygen lusten,
 Ick gae daer 't mijn belieft, ick legh mijn weer te rusten.
 Ick slaap tot aanden dach, ick doe al wat ick wil,
 Wat sou ick met een man doen? ay lieve swijcht toch stil,
 Ik hoef niemants hoeft waer te nemen, of te achten,²²⁴
 225 En dan naer een droncke gat een gantsche nacht te wachten,²²⁵
 Dat mach doen die wil, maer ick nou noch nemmermeer.²²⁶

- * 212 mach my met een ander F machme met ander - 214 gy weet B E F gy weer - 216 so dicht gaat an B E F so dicht an - 226 nemmermeer F nummer meer L nimmermeer
- 210 *myn leyter gants niet aen*: er is mij helemaal niets aan gelegen, het kan mij niets schelen.
- 211 *Ick laet enz.*^{aant.}
- 212 *mach*: kan.
- 213 *Kijck, moer enz.*: kijk, deze vrouw is volslagen gek^{aant.}.
- 214 *slechties*: van de domme.
- 215 *Hoe vaeren wy tot iouwent*: hoe is het met jou gesteld?
- 216 *Daer 't*: terwijl het toch.
- 217 *wat sou dan 't wijf seggen*: wat zou de vrouw hiervan zeggen, hierop antwoorden? (nl. vs. 218).
- 218 *Weligh*: gelukkig^{aant.}.
- 219 *Wat is dat eseyt*: wat wil dat eigenlijk zeggen, wat houdt het in?^{aant.}
- 224 *niemants hoeft waer te nemen enz.*: op de wil van niemand anders te letten of er rekening mee te houden.
- 225 *naer*: op.
- 226 *nou noch nemmermeer*: nu niet en nooit niet.

*

SYMEN

Daer geen man is, lieve kynt, daer is geen eer.²²⁷

De man is d'eer van 't huys, en het hoofd vande Vrouwen,

Die eert hy, die prijst hy, die kan hy in waerden houwen,

230 Met moye kleeren, met kostelijcke ringhen,²³⁰

Met suyver huysraet, en alle verweende dinghen,²³¹

Voort dat hy soo lodderlijck siet, en kust, en armt,²³²

Soo lieffelijck troetelt, soo minnelijck verwarmt,

Met reyne liefd, en aengename bevallicheyd,²³⁴

235 Met soete vrientschap, en wijse mallicheyd.²³⁵

Geluckich is de vrou die een deuchdelyck man // krijcht,

Hierom lieve Teuntie van iou ienicheyd dan // swijcht,²³⁷

Want ienicheyd is armoe, en armoe doet treuren.

* En al mocht mijn alleen de gantsche werelt ghebeuren,²³⁹

240 Ick en begheerdese niet, ghelooft mijn vry,

Dat soete gheselschap daer ben ick soo gaeren by,

As gy aleenich bent, en as yet vreemts beieghent // u,²⁴²

Of as gy hoest of niest, niemant en seyt God segent // u,

Neen kijnt, neemt een vrijer, en maackter een man // van,

245 Ghebruyckt iou ionghe ieucht, gy benter best an // dan,²⁴⁵

Wanneer de treurighe outheyt komt met syn ghebreck // by.²⁴⁶

*[B 1 r°]**TEUNTJE**

Gy keunter om kallen as ledder om 't speek // gy,²⁴⁷

Wel vrijer hoe komt het, derf gy 't niet waghen?

Of wacht ie tot dattet de vrijsters iou selle komen vraghen?

* 227 geen man is B E F geen man en is - daer is F daer en is - 230 kleeren F clieren - 242
aleenich bent F alienich bint L alleenich bint - 247 as F als - ledder B E F Lodder

227 *eer*: aanzien.

230 *kostelijcke*: kostbare.

231 *suyver*: keurig; *verweende*: prachtige.

232 *Voort dat*: verder hiermee dat; *lodderlijck siet*: verliefd kijkt.

234 *aengename bevallicheyd*: prettige manier van optreden.

235 *mallicheyd*: dartelheid, 'speelsheid'.

237 *ienicheyd*: ongetrouwde staat.

239 *ghebeuren*: te beurt vallen.

242 *yet vreemts beieghent u*: iets onaangenaams u overkomt.

245 *gy benter best an*: je bent er het beste aan toe.

246 *outheyt*: ouderdom.

247 *Gy keunter* enz.: je kunt erover praten als een lekkerbek over het spek^{aant}.

*

- 250 Wat ie moet selfs as een blint paert sien inde wint,²⁵⁰
 Je most oock al anders gaan wilie van een ander syn bemint,²⁵¹
 In iou geel, in iou wit, in iou root, in iou purper satyne,²⁵²
 In iou fluweel, in iou kamelot, in iou karmosyne,²⁵³
 Dat 's nou de nieuwe snof, de rechte slach mijn breur,²⁵⁴
- 255 Wech met deuse poock, wech met dese hoed, wech met dese sleur,²⁵⁵
 Wech met dese pels, wech met dese vodderije,²⁵⁶
 Wech met dees malle tuych, wech met dees brodderije,²⁵⁷
 Versiet u van mantel, van wambays, van broeck, van hosen, en schoen.²⁵⁸

SYMEN

- Dit 's mijn werck-pack, dit 's mijn Kerck-pack, en dit selt hem wel doen,²⁵⁹
- 260 Die mijn dus niet en wil, mijn anders oock niet en sel,²⁶⁰
 En wil den eenen niet den ander die wil wel,
 En met dit fatsoentie, moer, meende ick yemant te behaghen.²⁶²
 Wangt ick moet mee wat vreemts en onghemeens draghen,²⁶³
 Kijck, hoe geestigh staat het, hoe aardich is 't over al,²⁶⁴
- 265 Ick sorgh dat mijn het puyck dit haest nae doen sal.²⁶⁵
 Wel benie geck, men mach nieuwes geen beter kleet vinnen.²⁶⁶
 En om dit kleet, moer, soo soumen my beminnen.
 Siet hoe reyn staat mijn deuse Lijntwaatsche doeck.²⁶⁸

- * 251 een ander BEF een yeder-255 dese hoed F deuse hoed-256 dese F deuse *tweemaal*-257 dees malle B E F dit malle - 259 *boven dit vers* F Symon *ook verder vaak zo* - 260 anders F aars - 261 den ander E den anderen F den aaren - 262 meende F mienden - 263 vreemts F vreems - onghemeens F ongemiens - 264 geestigh F giestigh - 266 benie F bin je L binje - nieuwes L niewers - geen F gien - kleet F cliet - 267 kleet F cliet - soumen F soume - beminnen; *in A* beminuen *drukfout* - 268 staat mijn F staetme

- 250 *Wat ie moet enz.*: Wel, je moet er zelf op uit gaan^{aant.}.
 251 *gaan*: gekleed gaan.
 252 *In iou geel*: in het geel.
 253 *kamelot*: weefsel van kemelshaar^{aant.}; *karmosyne*: kledingstuk van rode stof.
 254 *snof*: mode; *de rechte slach*: de juiste soort (kleren).
 255 *poock*: korte degen; *sleur*: vod^{aant.}.
 256 *pels*: met bont omzoomde mantel^{aant.}.
 257 *tuych*: tuigage, dat waarmee hij zich opgetuigd heeft; *brodderije*: lorreboel.
 258 *wambays*: soort mouwvest^{aant.}; *hosen*: kousen^{aant.}.
 259 *dit selt hem wel doen*: dit kan wel volstaan.
 260 *dus*: zo.
 262 *fatsoentie*: modelletje.
 263 *mee*: ook.
 264 *geestigh*: aardig.
 265 *sorgh*: vrees; *het puyck*: de lui van goede stand; *haest*: spoedig.
 266 *nieuwes*: nergens.
 268 *reyn*: keurig; *Lijntwaatsche doeck*: linnen d o e k

*

TEUNTJE

- Symen ik verlief op iou as een boer op een boeckweyte-koeck, ²⁶⁹
 270 Maar lieve Symen, segh mijn doch eens het rechte bescheyt, ²⁷⁰
 Selie Jannetgen Gaelen niet hebben de moye meyt? ²⁷¹
 Je benter heel op verslingert, soo ick verstaet. ²⁷²

SYMEN

- Ick wodse niet hebben al liepse mijn nae.
 Jae wel wat een bescheyt, wie segie Jannetie Gaelen? ²⁷⁴
 275 Men sou wel aerdakers van heur rietschapie haelen: ²⁷⁵
 Neen die is mijn te morssich, en siet, daer beneffens
 So drinckse as een Koe, dat's een toochien seffens ²⁷⁷
 Goelijckiens van een vaan, die klaartse voor den tap. ²⁷⁸

TEUNTJE

- Achter de hal daer woonter eentie die hiet wap, ²⁷⁹
 280 Dat's een naerstich wijf, iaet by mijner trouwen, ²⁸⁰
 Had ie die, Symen, ie waert gewisselijck behouwen. ²⁸¹
 Dus staeter nae, ie krijchter misschien 't ghebruyck // van. ²⁸²

SYMEN

- Ja nou scheur ick myn reusel en maker een huyck // van, ²⁸³

- * 269 een boer op een F ien Boer op ien - 270 segh mijn doch eens F segme iens - 272 benter
 F binter - heel F hiel - 273 liepse mijn F liepseme - 274 een F ien - 275 rietschapie B E F
 rietschap - 277 een F ien *tweemaal* - 278 een F ien - 279 eentie die F ien die - 280 een F ien
 269 *boeckweyte-koeck*: pannekoek van boekweitmeel.
 270 *segh mijn doch eens het rechte bescheyt*: antwoord me eens precies.
 271 *Selie*: wil je.
 272 *verstaet*: begrijp.
 274 *wat een bescheyt*: wat een verstandige praat.
 275 *aerdakers*: knolwortels^{aant.}; *rietschapie*: (gereedschap), schaamdelen.
 277 *een toochien seffens*: een teugje in enen.
 278 *Goelijckiens*: ongeveer; *vaan*: circa vier liter; *klaartse voor den tap*: drinkt ze leeg voor de
 tapkast, staandeweg.
 279 *wap*^{aant.}.
 280 *by mijner trouwen*: heus, waarachtig.
 281 *behouwen*: goed klaar.
 282 *staeter nae*: doe er je best voor; *ie krijchter misschien 't ghebruyck van*: misschien kun je
 met haar slapen.
 283 *Ja nou enz.*: dit maakt me woedend^{aant.}.

*

* Legh gy myn aers niet toe? dat is seker wel fray,²⁸⁴

- 285 As sucken Hael-over, sucken onwetenden vlay,²⁸⁵
 Die om een Haver-stro de hiele buurt stelt over ende.
 Wegh, wegh met die lompe, wegh, wegh met die slappe-lende.
 Wel wat sout zyn, een eeuwich twist-huys en een aertsche hel?
 Een onrustich gemoet, een lang en wreet gequel,
 290 Want dat leelijcke vel // dat raest al waerse beseten,²⁹⁰
 En oock so isse al te out, te kout, verrot en versleten,
 Het iong is al myn lust, het iong wil ick beminnen.²⁹²

*[B 1 v°]**TEUNTJE**

- Ja wel, wortje nou niet wel uyt iou sinnen,
 Wel lieve Slocker, isser so veel aen iou te vangen?
 295 Wel Robbeknol wilje niet out wesen, so laetje iong hangen,²⁹⁵
 Wel hoe isset hier, durf gy den ouderdom versmaen?
 Gy meucht je ouwer ontgaen (seyd me) maer niet ontraen.²⁹⁷
 O salege knecht, een out Wijf die is te prysen,²⁹⁸
 Want 't geen ghy niet en weet, dat selse iou wel wysen,
 300 Sy schaft het ten orber, se hout het goetjen te raet,³⁰⁰
 Neen seker, een goet out wijf en is niet quaet,
 Eer 't iou rout te laet // soeckt een wyse bedaerde // vrou.

SYMEN

- Ick segh noch dat ick van geen gryse beiaerde // houw,
 Of so ick het deed, daer most lustich kley ande kloet // zyn,³⁰⁴

- * 290 Want F Wangt - 294 aen F an - 298 Wijf die E wijf ie - 302 bedaerde *volgens* B E F L;
 in A bejaerde - 304 most E moest
- 284 *Legh gy myn aers niet toe*: gun je me anders niets.
- 285 *Hael-over*: vitster, ruziezoekster^{aant.}; *vlay*: slechte vrouw^{aant.}.
- 290 *al*: als.
- 292 *Het iong*: iets jongs.
- 295 *Robbeknol*: arme vent, of: ouwe snoeper, ouwe bok^{aant.}.
- 297 *Gy meucht enz.*: Je kunt wel harder lopen dan iemand die ouder is, zegt men, maar niet verstandiger zijn^{aant.}.
- 298 *salege knecht*: beste jongen.
- 300 *schaft het ten orber*: regelt alles op z'n voordeligst^{aant.}; *hout het goetjen te raet*: is spaarzaam met het bezit.
- 304 *kley ande kloet*: geld, bezit^{aant.}.

*

- 305 Se most schat rijck, en overdadich goet // zyn, ³⁰⁵
 Of dat sy eenige neringh deed, daer sy so veel me won,
 Dat icker, als een Lanst, lustigh op leegh-gaen kon, ³⁰⁷
 En by de Gasten rijckelijck me mocht op blyven, ³⁰⁸
 Ende om heur geldt mocht koopen andere ionge wyven.
 310 Weetje daer raet toe, so wilt het opentlijck belijen? ³¹⁰

TEUNTJE

- Jae ick weeter een, die is heel quickx te vrijen, ³¹¹
 Die seer wel sit op de Marckt, iae sy verstaet ³¹²
 Haer de Komanschap wel daerse me om gaet, ³¹³
 Op den Dam isse wel bekennt, ia sy praet tot allen stonden, ³¹⁴
 315 Niet als een slechte doy, maer al by loutere ponden, ³¹⁵
 En sy isser vlytich by, als een die heur 't winnen niet en schaemt. ³¹⁶

SYMEN

Maer hoe hietse doch?

TEUNTJE

Trijn Aerdakers isse genaemt, ³¹⁷
 Dit is de Vrou die so rustichlijck kan winnen. ³¹⁸

SYMEN

Wat de duyvel! Messieurs hoe keunjet versinnen? ³¹⁹

- * 305 most E moest - 307 Lanst F Langst - 315 al F als - 318 die so B E F L die 't so - 319 keunjet L kunjet
- 305 *overdadich*: geweldig.
 307 *Lanst*: heer (lansknecht).
 308 *Gasten*: maats, vrienden; *op blyven*: blijven doorfeesten.
 310 *belijen*: zeggen.
 311 *quickx te vrijen*: fel (dus geschikt) om te vrijen.
 312 *Die seer wel sit op de Marckt*: een goed lopend bedrijf op de markt heeft.
 313 *Komanschap*: koopmanschap, nering.
 314 *tot allen stonden*: op elk ogenblik, altijd.
 315 *een slechte doy*: een eenvoudige sukkel; *by loutere ponden*: woorden die goud waard zijn ^{aant.}.
 316 *winnen*: verdienen.
 317 *Aerd-akers*: Vgl. vs. 275 ^{aant.}.
 318 *rustichlijck*: flink.
 319 *Messieurs*: allemensen!

- *
 320 Na de wijnt leyden ick myn ooren so dapper inde wieck,³²⁰
 Vermits dat ick so schricklijck van 't luye-evel ben sieck,³²¹
 Ick mienden al waers, doen gy't my so beduyde,³²²
 Je hadme daer al binnen, al eer de poort klock luyde,³²³
 Maer ick selje wel weer hebben, in dien ick so lang leef,³²⁴
 325 Wegh met dit ouwe vel, wegh met die taeye Teef,
 Wegh met die murrewe mongt, s' is al te seer ekevelbeckt,³²⁶
 Met hangende lippen, waer over sich haer gevel streckt,³²⁷
 De murrewe, de murrewe, dunckt myn, hoor ickse roepen,³²⁸
 Dat koop-wijf sit doch wel, voor die so garen snoepen,
 330 * As gy en ious gelijck, dan dat laet ick daer by zyn.³³⁰

*[B 2 r°]**TEUNTJE**

- Dat en roert iou niet Dras-broeck, dat doen ick van 't myn.³³¹
 Houdt iou mongt of je selt myn weer sprekende maken.
 Maer nou om by 't propoost te blyven, daer wy flus of spraken:³³³
 Wilje wat moys in't ooggh hebben, so seght eens op?³³⁴
 335 Ick weeter een die is toe emaeckt as ien pop,³³⁵
 Vol koleurtjens, men ken iou geen rijcker wijf // venten,³³⁶
 Se het veul inkompte, en daegelijckx geweldich veel lijf-renten.³³⁷

- * 325 die taeye F de taeye - 330 As F Als - 332 selt F sult - 337 L *boven dit vers* Symen - inkompte F inkomste
 320 *Na de wijnt* enz.: ik luisterde goed^{aant.}.
 321 *ick ... van 't luye-evel ben sieck*: ik aan de kwaal 'luiheid' lijd.
 322 *Ick mienden al waers*: ik dacht dat alles waar was.
 323 *Je hadme* enz.: Je had me beet, voordat ik erop bedacht was.
 324 *weer hebben*: het betaald zetten.
 326 *murrewe mongt*: slappe mond; *ekevelbeckt*: vooruitstekend van onderkaak.
 327 *gevel*: neus.
 328 *De murrewe*: wat zijn ze zacht! (nl. de aardakers die ze verkoopt).
 330 *dan dat laet ick daer by zyn*: maar daarover spreek ik niet.
 331 *Dat en roert iou niet*: dat gaat je niet aan; *Dras-broeck*: sukkel, broekschijter; *van 't myn*: van mijn eigen geld.
 333 *'t propoost*: het onderwerp; *flus*: zo pas.
 334 *wat moys in 't ooggh*: iets dat mooi is om te zien.
 335 *toe emaeckt*: uitgedost, opgedirkt; *pop*: modepop.
 336 *koleurtjens*: kleurtjes; *venten*: aanbieden, verkopen.
 337 *Se het veul inkompte ... lijf-renten*: ze verdient veel geld met haar lichaam^{aant.}.

*

SYMEN

Hoe hietse doch, ey doet myn die verklaering?

TEUNTJE

Maer Lijsje waer is Jan? so hietse inde waringh, ³³⁹

340 Een Kijnt selie te rechten helpen hebje eenigh verlangen. ³⁴⁰

SYMEN

Kijck hoe kanse dat uyt setten met stijve wangen, ³⁴¹

Dat 's daerom, nou moer ick en selje niet meer vragen, ³⁴²

Want wat ick segh, ick ben evangen of eslagen, ³⁴³

En dat 's de oorsaeck dat mijn aensicht hem treurich // went. ³⁴⁴

TEUNTJE

345 Noch seg gy Symen datje niet schrickelijcke keurich // bent. ³⁴⁵

Jannetje Cladde-botters begeerje niet so gy seght, ³⁴⁶

Noch Puntige Bely, noch onse Smerige Brecht, ³⁴⁷

Nae Marry Krabberts en wilje niet eensies sien, ³⁴⁸

En loopende Lijsbet wil hiel met iou op de bien, ³⁴⁹

350 Malle Peet loopt iou na, en Trijn en laetje niet met vreen, ³⁵⁰

Gerberich, wat brieven, wat klachte, wat reen ³⁵¹

Die sy aen iou versoeckt, gy wiltse niet te woort // staen. ³⁵²

*

338 L *boven dit vers* Teuntje - 341 E *boven dit vers* Teuntje - 342 daerom B E F daer - moer F moet - 345 E *boven dit vers ontbreekt* Teuntje - schrickelijcke E schrickelijck - 351 wat reen F met reen

339 *Lijsje waer is Jan*: spotnaam voor een meisje dat aan de man wil; *inde waringh*: in de wandeling^{aant.}.

340 *te rechten*: terecht.

341 *uyt setten met stijve wangen*: zeggen met een stalen gezicht^{aant.}.

342 *Dat's daerom*: genoeg daarvan.

343 *ick ben evangen of eslagen*: ik leg het toch af.

344 *hem treurich went*: een treurige uitdrukking krijgt.

345 *keurich*: kieskeurig.

346 *Cladde-botters*: bijnaam waar *kladdig* = smerig in zit.

347 *Puntige*: vinnige^{aant.}; *Smerige*: vettige.

348 *Krabberts*^{aant.}.

349 *loopende*: manzieke; *wil hiel met iou op de bien*: wil erg graag met je gaan.

350 *Peet*^{aant.}.

351 *reen*: redenering.

352 *aen iou versoeckt*: op jou beproeft.

*

SYMENAlso Moer, geeft hem, laet die wagen vry voort // gaen. ³⁵³**TEUNTJE**

355 Gy sout wel een dosijn Vrijsters macklijck konnen krygen,
 Ick wilsse wel noemen, maer 'k sel om reden swygen.
 Of wil ick liever iou getal voort vol // maken?

SYMEN

Gy sout myn wel mal, sot, en half dol // maken
 Met dit versoorde goed, oock eensdeels door iou snarricheyt, ³⁵⁸
 Gy deur trapte sack vol schelmery en arricheyt. ³⁵⁹

TEUNTJE

360 Swijght iou Rekel.

SYMEN

Wouje wel datje sulcken Rekel // hadt?

TEUNTJE

'k Wou liever datje met iou gat op een hekel // sat, ³⁶¹
 Gy Mallert, wel wat sel gy iou duncken laten, ³⁶²
 Gy groot dunckende geck, gy plompert in iou praten, ³⁶³
 Gy roem-drager, gy bloedt, en port my nou niet meer! ³⁶⁴

*

360 Wouje L Woutje

353 *geeft hem*: vooruit maar; *laet die wagen vry voort gaen*: ga op die manier maar door.358 *versoorde*: verwenste^{aant.}; *snarricheyt*: vinnigheid.359 *arricheyt*: slechtheid.361 *'k Wou liever enz.*^{aant.}362 *wat sel gy iou duncken laten*: wat verbeeld jij je wel!363 *groot dunckende*: ingebeeld; *plompert*: lomperd, lummel.364 *roem-drager*: grootspreker; *bloedt*: sukkel; *port my*: prikkel mij.

*

SYMEN

- 365 Koomter weer een kaepje, seg rasend onweer? ³⁶⁵
 Hoe is 't Moer, hebje iou safte hembt verkeert aen? ³⁶⁶
 Of benje huy-morgen te vroegh van't bedt gegaen? ³⁶⁷
 Wel hey, hebje iou gat vol, of benje bestoven? ³⁶⁸
 Kijck, kijck, hier komen de qua buijen weer boven.
- 370 Fluckx magre heyn, hout ten beek eer icker op ga trommelen, ³⁷⁰
 O bloet van gangsen! hoor ick iou ien woortje rommelen; ³⁷¹
 Gy selt Stock-vis eten, en die met Vuyst-loock over goten, ³⁷²
 Gangs willigen! had gy myn tot een man genoten, ³⁷³
 Ick souwie dat snappen wel haest betaelen. ³⁷⁴

TEUNTJE

- 375 Gy duyvel! ick sou iou 't licht uyt iou oogen halen.
 * Gy schelm, gy dief, gy bloetdorstighen tyran,
 Kom, driegh gy een vrou te slaan, gaat slaat teghen een man, ³⁷⁷
 Schoon genomen, dat gy myn tot een Vrou verwurf: ³⁷⁸
 Siet myn vry an veur soo soeten slechten slurf, ³⁷⁹
- 380 Gy sout men geen drie-maal slaan, of gy sout jou loon ghenieten. ³⁸⁰
 Mallen pis-dief, ick sou jou ghesmolten loot in iou ooren gieten, ³⁸¹
 Kael-kin, ick sou iou wel knap helpen aan een kant, ³⁸²
 Of steken 't huys met iou, en al den bras aen brandt. ³⁸³

*[B 2 v⁰]

*

- 365 Koomter F Komter - 367 benje L binje - 368 benje I. binje - 371 iou ien B E F iou noch ien - 374 souwie E souje - 375 iou oogen E u ooghen - 377 een vrou F op een vrou
- 365 *kaepje*: bui.
 366 *hebje iou safte hembt verkeert aen*: ben je met het verkeerde been uit bed gestapt.
 367 *huymorgen*: hedenmorgen, vanochtend.
 368 *hebje iou gat vol*: ben je dronken; *bestoven*: bezopen.
 370 *magre heyn*: skelet, geraamte; *hout ten beek*: houd je bek dicht.
 371 *bloet van gangsen*: bastaardvloek (Gods bloed); *rommelen*: kakelen.
 372 *Gy selt* enz.: je zult stokslagen krijgen en vuistslagen bovendien.
 373 *Gangs willigen*: bastaardvloek (Gods wil); *tot een man genoten*: tot man gekregen.
 374 *haest betaelen*: gauw betaald zetten.
 377 *driegh*: dreig; *slaat teghen*: sla^{aant.}.
 378 *Schoon genomen*: gesteld al; *verwurf*: kreeg.
 379 *Siet myn* enz.: Zie me maar aan voor zo'n zachte, eenvoudige sukkel.
 380 *men*: mij; *gy sout jou loon ghenieten*: je zou je verdiende loon krijgen.
 381 *pis-dief*: mormel^{aant.}.
 382 *knap*: vlug; *aan een kant*: van kant.
 383 *al den bras*: de hele boel.

*

En weet datter geen arger list evonden of ekregen // is, ³⁸⁴

385 Dan door een quade vrouw die seer boos ghenegen // is. ³⁸⁵

Dan dat is daer goet-hert, soo gy wilt so wil ick mee. ³⁸⁶

SYMEN

Nou alle dinghen doot en te niet, pays ende vree, ³⁸⁷

Maar gy vraachdemen flus of ick niet hylekes gesint // was, ³⁸⁸

Maar of ick iou eens seyde dat je van een groot Heer bemint // was, ³⁸⁹

390 Ja al van een groot Heer, let vry op mijn woorden. ³⁹⁰

Van een heylich leven, ja van Broer Cornelis oorden, ³⁹¹

En hy is rijk van herten, en arm van macht,

En 't is een Keysers kint, jae van Keysers gheslacht. ³⁹³

TEUNTJE

Hoe is syn naem? antwoordt mijn hier op heus. ³⁹⁴

SYMEN

395 Maar syn naam is (met oorlof) Pieter drie-bochgelde neus. ³⁹⁵

TEUNTJE

Ist aars niet, as sucken hoochmoedigen stock-nar, ³⁹⁶

Wat helptet hy is so kackx, soo naackt, so beroyt, soo barr', ³⁹⁷

* 387 en te niet E en niet - 388 vraachdemen F vraeghdeme - 389 iou eens F iou nou eens - dat je B E F dat gy - 393 van Keysers B E F van 't Keysers - 397 kackx B E F kael - soo barr' volgens B E F; in A soo sober

384 *arger*: sluyer.

385 *ghenegen*: gezind.

386 *Dan dat is daer*: maar dat is dat, dat is afgedaan; *goet-hert*: sukkel; *soo gy wilt enz.*: wat jij wilt, dat wil ik ook.

387 *alle dinghen doot en te niet*: ophouden met al dit kibbelen.

388 *flus*: zo pas; *hylekes gesint*: genegen om te trouwen.

389 *of*: als.

390 *al*: wel, zeker.

391 *Broer Cornelis oorden*^{aant.}.

393 *En 't is een Keysers kint*^{aant.}.

394 *heus*: eerlijk, ernstig.

395 *met oorlof*: met je permissie.

396 *stock-nar*: grote idioot.

397 *Wat helptet*: wat geeft het; *kackx*^{aant.}.

*

Wod je me seper an sulcken geck of nar besteen? ³⁹⁸

SYMEN

Wel hoe ist Moer? praat ick so veer buyten reen? ³⁹⁹

400 Houwtje so qualijck niet, hy is tot jouwent wel esien. ⁴⁰⁰

TEUNTJE

Dat 's waar, maar niet met mijn wil, wangt watmen hem verbien, ⁴⁰¹

Hy komt telckens weer, wel stout, en vrypostelijck. ⁴⁰²

SYMEN

Neen werpje soo niet wegh, maer hout iou vry wat kostelijck, ⁴⁰³

Maer noch weet ick een grooter Heer, die nauwelijcks kan staan // stil,

405 Hy en weet van dartelheyt niet hoe dat hy gaan // wil, ⁴⁰⁵

En hy stryckt alle dommelycke daeghs verby iou wooningh, ⁴⁰⁶

En naer datmen kalt kynt, soo ist een Koningh. ⁴⁰⁷

Ja ick heb selven ehoort dat hy roept en opentlycken schelt,

Onse Burgermeesters op de straet, en seyt, je doet me kracht en geweld,

410 Se wroeten in myn goet as verckens inde zeuningh, ⁴¹⁰

Schort nou jou lip op Teuntje, want het reghent heuningh. ⁴¹¹

TEUNTJE

Hoe is toch zyn naem? ay secktme, of zyn tittel? ⁴¹²

* 398 sulcken F sucken - 402 telckens B E F telckes - 404 een F ien - 409 Onse F Ongse - 411 heuningh. in A heuningh,
 398 *wod je me seper*: wou je mij zeker; *besteen*: uithuwelijken.
 399 *so veer buyten reen*: zo onverstandig.
 400 *Houwtje so qualijck niet*: doe niet zo verontwaardigd; *tot jouwent*: bij je thuis.
 401 *wangt*: want; *verbien*: verbiedt.
 402 *wel stout*: erg aanmatigend.
 403 *kostelijck*: op prijs.
 405 *wil*: zal.
 406 *stryckt*: gaat; *alle dommelycke daeghs*: alle dagen^{aant.}.
 407 *kalt*: zegt.
 410 *zeuningh*: varkenstrog.
 411 *Schort iou lip op*: trek je lip op, doe je mond open; *heuningh*: honing.
 412 *tittel*: titel.

*

Op dat ick myn met goetduncken niet al te seer en kittel, ⁴¹³
Is het een Keuningh? of wil je met mijn spotten?

SYMEN

415 Ja 't is een Keuningh. ⁴¹⁵

TEUNTJE

Van waer?

SYMEN

Maer vande water-rotten:
En hy seyt dat hy een Keuningh van Amsterdam // is,
Maer hy isser noyt voor bekend, dit 's de oorsaack dat hy gram // is, ⁴¹⁷
Ja moer, bin gy dat Venisje daer Cornellen op verlieven? ⁴¹⁸

TEUNTJE

Cornel, van wat regement? *

*[B 3 r°]

SYMEN

Maer, Cornel vande gauwe dieven. ⁴¹⁹
420 't Mannetje met een been, die de Tonnen thys gaat rollen,
O bloedt! daer had ickje weer, sou mijn dat niet bollen, ⁴²¹
Wel roockje geen lont? dat dunckt myn al te nu. ⁴²²

TEUNTJE

Daer hadie myn in 't haer geck, maar flus had ick u, ⁴²³
Dan nietemin ie hebt ien ouwe Vos seer listelijck evangen.

* 418 Venisje E Venusje - 420 Tonnen F toonen
413 *goetduncken*: hoge verwachtingen; *kittel*: vlei.
415 *Van waer*: over wie^{aant.}; *Maer*: wel.
417 *bekent*: erkend.
418 *Cornellen*: kolonels, aanzienlijke personen.
419 *gauwe dieven*: zie vs. 415^{aant.}.
421 *bollen*: bevallen, plezier doen.
422 *nu*: vreemd, onwaarschijnlijk (eig. nieuw).
423 *hadie myn in 't haer*: had je me te pakken; *flus*: zo pas.

*

SYMEN

- 425 Jae Moer myn stricken haddender lang genoeg toe ehangen.
 Maar nou momplense, hoe datter Ridders en Kruys-heeren,⁴²⁶
 (Niet sonder archwaen) tot uwent en verkeerem,⁴²⁷
 En een slecht Burger en isser niet gesien noch geacht.⁴²⁸

TEUNTJE

- Gy loose schalck, wat hebie nou weer bedacht?
 430 So grooten logen en behoortmen niet te straffen,⁴³⁰
 Dan nietemin ick moet wel een hont hooren blaffen.⁴³¹
 Ay lieve Soetert koom hier, ay ick bidder // om,
 Noemt myn toch een Kruys-heer, of een Ridder // kom
 Je selt me vrientschap doen, wat meenie daer me swager?⁴³⁴

SYMEN

- 435 Maer een Sleper voor een Ridder, een Kruys-heer voor een Waegdragher,⁴³⁵
 Salege Mens tast nou toe, nou gy wel meucht, en voorie siet,⁴³⁶
 Wangt alle daegh en hebie die gelegenheyt niet,
 En dan komt het berouw te laat, gelijkmen ziet gebeuren.

TEUNTJE

- Jae, iae, ick machme met geen lappen noch leuren versteuren,⁴³⁹
 440 Ick sel doen dat in myn is, Laf-beck, heb gy gien sorgh,⁴⁴⁰

*

- 438 komt E komt
 426 *momplense*: fluisteren ze; *Ridders en Kruysheeren*: zie vs. 435.
 427 *Niet sonder archwaen*: niet zonder dat er wat van gedacht wordt.
 428 *slecht*: eenvoudig.
 430 *en behoortmen niet te straffen*: hoeft men niet te logenstraffen.
 431 *Dan nietemin enz.*: Maar desondanks kan ik wel luisteren naar het blaffen van een hond^{aant.}
 434 *vrientschap*: genoeg; *swager*: vriend.
 435 *Maer een Sleper enz.*^{aant.}
 436 *Salege Mens*: beste meid; *meucht*: kunt; *voorie siet*: kijk in de toekomst.
 439 *ick machme enz.*: ik kan mijn humeur niet laten bederven door mannen van niks.
 440 *dat in myn is*: wat ik goed vind; *heb gy gien sorgh*: wees maar niet bang.

*

Daer is geen swaricheyt Kael-kin, ick blijf sen borgh.⁴⁴¹
 Maer hoe gaet het toch met iou buuren, wilt myn dat doch uyt // leggen.⁴⁴²

SYMEN

Me Joffrouw, meughie wat wachten, ick seltie over luyt // seggen:⁴⁴³
 Maer Jores het teugen de Ratel-wacht evochten,⁴⁴⁴
 445 Hy tierden as een Duyvel, so dat wy het niet houwen mochten.⁴⁴⁵
 En onse aller Griet, die is van Goosen elegen.⁴⁴⁶
 En Miewes het ongerdaeghs een Kijnt 't huys ekregen,⁴⁴⁷
 Daer is 't wapen moort, en Hollandt is in last.⁴⁴⁸
 En Rijckert het onrechtvaerdich goet an etast.⁴⁴⁹
 450 En Claertjen die is van Joores bevrucht.

TEUNTJE

Om Goodts wille swijcht, mijn dunckt schier dat de lucht⁴⁵¹
 Hier om betoghen is, van al die boose songden,⁴⁵²
 Volght het loon na 't werck, gut hoe wilter hongden!⁴⁵³
 Maer hoe gaet het toch met Joost de breyer?⁴⁵⁴
 455 Met Pieter de wasser, en met Jan de neyer?⁴⁵⁵
 Met Marckis de schuurder, en Luyt de maalder?⁴⁵⁶
 Met Cales de Visch-drager, en Lubbert de water-haalder?
 Hoe gaat het doch met Bouwen, die goede en vroede gesel?⁴⁵⁸

* 441 geen F gien - 442 leggen. *in A* leggen, - 443 Joffrouw F Juffrouw - 445 een F ien - het B E F hem - 446 onse L onser - 447 Kijnt B E F Kint - 448 wapen L waper - 450 Joores B E F Goores - 452 om betoghen B E F van beswalckt - 458 het doch L het

441 *ick blijf sen borgh*^{aant.}.

442 *uyt leggen*: vertellen.

443 *meughie*: wil je; *over luyt seggen*: op duidelijke wijze vertellen.

444 *Maer*: wel.

445 *het*: misschien drukfout voor *hem*.

446 *onse aller*: de ons allen bekende; *van Goosen elegen*: bevallen van een kind van Goosen.

447 *ongerdaeghs*: dezer dagen^{aant.}.

448 *Daer is 't wapen moort*: daar is het: 'te wapen', 'moord'.

449 *onrechtvaerdich*: op onrechtmatige wijze verkregen; *an etast*: in bezit genomen.

451 *mijn dunckt schier*: ik ga haast denken.

452 *betoghen*: betrokken.

453 *hongden*: spoken, toegaan.

454 *breyer*: mandenmaker of nettenbreier.

455 *neyer*: naaier, kleermaker.

456 *schuurder*: schoonmaker; *maalder*: schilder, verver.

458 *vroede*: verstandige.

*

SYMEN

Wat sel ick seggen Joffrouw, ick weet niet aers as wel. ⁴⁵⁹

- 460 Maar Jan Vercki het die tot jouwent een blaeuwe scheen elooopen?
 Jantje Roock-vleys quam die lestent tot jouwent wat koopen? ⁴⁶¹
 Malle Hans het die wat sonderlings op jou begeert? ⁴⁶²
 En malle Lucas (seggense) die het iou onteert,
 * En malle Bouwe die het jou in 't aansicht espoghen.

*[B 3 v°]**TEUNTJE**

- 465 Symen seght dat niet na, want al de vleet is looghen. ⁴⁶⁵
 Nou ick moet gaan mijn vrient, want ick heb mijn tijdt verpraat.

SYMEN

- Om godts-wille Teuntje, ick bidje datje noch niet en gaat,
 Och mijn Lely, hoe komt datje nou dus jachtich // bint? ⁴⁶⁸
 Och mijn troosje, weet dat mijn hert iou krachtich // mint,
 470 Mijn bloempjen, myn schoon, mijn beekje uytghelesen. ⁴⁷⁰

TEUNTJE

Ick ben al te out, Symen, iou sot en spot te wesen.
 Wie bid je om de loghen, seght eens wat noot // ist? ⁴⁷²

SYMEN

Mijn smeer van myn elle-boogh, myn naghel van mijn doot // -kist, ⁴⁷³
 Ten is geen jock, neen, mijn broetje, mijn suyveltje, ⁴⁷⁴

- * 459 as wel L dan wel - 464 Bouwe *in* A bouwe B E F Bonne - 467 datje L dat jy
 459 *aers as wel*: anders dan goed.
 461 *lestent*: laatst.
 462 *wat sonderlings op jou*: iets speciaals van jou^{aant.}.
 465 *al de vleet*: de hele boel; *looghen*: leugen.
 468 *jachtich*: gejaagd, haastig.
 470 *mijn beekje uytghelesen*: mijn uitverkoren snoetje.
 472 *wat noot ist*: waartoe is dat nodig.
 473 *Mijn smeer*^{aant.}.
 474 *jock*: grapje.

*

- 475 Je bint mijn lust, mijn smart, mijn rust, myn engeltje, myn duyveltje,
Och ick was berecht dat ick sulcken lieven dier // had. ⁴⁷⁶

TEUNTJE

- Al eveliens of je met bey jou bienen in't vier // sat. ⁴⁷⁷
Mijn lieve vaar, wat souje toch met mijn beginnen?
Ick ken neyen, noch spinnen, noch niet een penninck winnen. ⁴⁷⁹
480 En 't hyleken, lieve Symen, dat het soo veul in, ⁴⁸⁰
Daer moet soo veul tot het huysraet syn, en tot het huysghesin.
Het kost soo veel wilmen 't al in eeren houwen. ⁴⁸²
Waer 't altydt Bruyloft, of mochtmen al te met eens trouwen, ⁴⁸³
Dan sach ick het eraan, dan sach ick het emaackt. ⁴⁸⁴

SYMEN

- 485 Mijn lieve schaap, hoe binie aen dusschen noodeloosen sorgh eraackt. ⁴⁸⁵
Och myn troost, mijn eygen, myn wel-beminde,
Ja duysent middelen weet ick daar toe te vinden,
Wil gy mijn maer ghehoorsaem en getrou // syn,
Soo sel gy myn lieve, mijn waerde huysvrouw // zijn,
490 Ick selje niet een quaat woortje toe-spreecken,
Je selt niet een hangtje in 't kouwe water steecken, ⁴⁹¹
Je selt gaan op iou gemack, en leven op iou rust,
En doen wat iou belieft, en wat iou hertje lust,
Jae de aard sal syn te koudt die gy sult overtreden, ⁴⁹⁴
495 Dus mijn uytverkoren Teuntjen, ey stelt iou toch te vreden, ⁴⁹⁵
Laet dees onnutte sorgh u toch niet meer om 't hoeft beyeren. ⁴⁹⁶

* 476 berecht E ghebercht F ebercht - sulcken F sucken - 479 penninck E penning

476 *berecht*: onder dak, geborgen; *dat*: als.

477 *al eveliens of*: precies alsof; *vier*: vuur.

479 *neyen*: naaien; *winnen*: verdienen.

480 *'t hyleken*: het trouwen; *dat het soo veul in*: daar komt zo veel bij kijken.

482 *in eeren houwen*: goed verzorgen.

483 *al te met*: nu en dan.

484 *Dan sach ick het eraan*: dan zou ik het raadzaam vinden ^{aant.}.

485 *dusschen*: zulk een; *sorgh*: vrees, bezorgdheid.

491 *hangtje*: handje ^{aant.}.

494 *Jae de aard enz.* ^{aant.}.

495 *stelt iou toch te vreden*: bedaar toch.

496 *om 't hoeft beyeren*: door het hoofd malen.

*

TEUNTJEDe woorden syn wel goet, maar d'Eenden leggen d'eyeren. ⁴⁹⁷Maer lieve Symen, is dese saack al songder sorgh? ⁴⁹⁸De beloften syn wel goet, maar beter is de borgh. ⁴⁹⁹500 Weetie wel Cornuyt, wat het spreekwoord ontsluit, ⁵⁰⁰As de Bruyt is in de schuyt, soo zijn de beloften uyt. ⁵⁰¹Gy belooft wel suycker soet, en 't mocht wel bitter roet // vallen. ⁵⁰²Jou Lammere tongh die kan dat Engels al te soet // kallen. ⁵⁰³**SYMEN**

Wilie dan iuyt de schoonst, en de ryckst' van 't langt // hebben?

TEUNTJE505 Neen, maar ick wil de eynden in mijn hangt // hebben. ⁵⁰⁵**SYMEN**

Die dickwils 't meest begheeren, krijghen vaack het minst.

TEUNTJEIck soeck een goet ghesel, met eereijcke winst. ⁵⁰⁷**SYMEN**Tast toe nou iou wat goets mach gebeuren. ⁵⁰⁸

*

502 Gy F Jy

497 *maar d'Eenden leggen d'eyeren*: maar aan het einde blijkt het resultaat^{aant.}.498 *al*: helemaal; *sorgh*: gevaar, risico.499 *borgh*: zekerheid.500 *Cornuyt*: kameraad. Door het binnenrijm in dit vs. versterkt Bredero nog het effect van de rijmen in het hierop volgende spreekwoord; *ontsluyt*: openbaart, duidelijk maakt.501 *schuyt*: huwelijksbootje.502 *bitter roet*: zo bitter als roet.503 *Lammere tongh*: tong die vriendelijke, maar verraderlijke dingen zegt (In het supplement-materiaal van het WNT zijn vier citaten opgenomen, waarvan dit het oudste is); *Engels*: taal als van een engel, schone beloften.505 *maar ick wil* enz.: ik wil zekerheid hebben^{aant.}.507 *ghesel*: metgezel, huwelijkspartner; *met eereijcke winst*: die op een fatsoenlijke manier zijn brood verdient.508 *gebeuren*: te beurt vallen.

*

TEUNTJE

Het reuckeloos verkiesen doeter menich treuren. ⁵⁰⁹ *

* [B 4 r°]**SYMEN**

- 510 Y get Teuntie, soo gy die swaericheyt sorchvuldich in siet, ⁵¹⁰
 Voorseker soo en hylick gy van iou leven niet. ⁵¹¹
 't Hyleken is een avontuur, men krijcht het met geen krachten, ⁵¹²
 Men moet de zeghen van de lieve Godt verwachten,
 Wat hettet te beduyen datmen hier veel // roemt. ⁵¹⁴

TEUNTJE

- 515 Wel an Symen, ick bidie datie mijn een deel // noemt
 Van iou middelen, tot onser beyder voordeel.

SYMEN

Wel an Teuntien, kiest dan het best nae iou eygen oordeel.
 Ick doe koomenschap. ⁵¹⁸

TEUNTJE

Wat voor koomenschap, dit my verklaart?

SYMEN

- 520 Maar ick verkoop op mijn Jerusalemsche vaart, ⁵¹⁹
 Op mijn Roomsche reys, op een wilt dier te temmen, ⁵²⁰
 Op myn duycken, op mijn loopen, op myn rijen, op myn swemmen,

* 510 soo gy F so jy - 511 hylick gy F hylickje - 516 beyder L beyden
 509 *reuckeloos verkiesen*: onberaden kiezen.
 510 *Y get*: wel gut; *sorchvuldich*: bekommerd (vol vrees).
 511 *hylick*: trouw.
 512 *met geen krachten*: niet door geweld.
 514 *roemt*: opschept, pocht.
 518 *koomenschap*: handel.
 519 *ick verkoop op*: ik wed op^{aantl.}; *Jerusalemsche vaart*: reis naar Jeruzalem.
 520 *Roomsche*: naar Rome.

*

- Op Jaer en dach, dat 's op mijn Jonghe lijf,⁵²²
 En op mijn toekomstige kyeren, die 'k sal krijghen by mijn wijf,⁵²³
 Ick koop hongden, ringhen, sulverde messen, om te brommen,⁵²⁴
 525 Die ick binnens weecks wel teghen de helft weer kan versommen:⁵²⁵
 En ick wed dat ick in soo veel treen sal aan den Overtoom stappen.⁵²⁶

TEUNTJE

Wech, wech, Symen, dat binnen niet dan malle koomenschappen.⁵²⁷
 Maer keun gy yet anders, seght dat op as een helt?

SYMEN

- Ja, ick vaer alle daeghs met de weyschuyt in 't velt,⁵²⁹
 530 Ick ken moytiens seylen met Jachten en Schuyten,
 Ick ken gheweldich slaan op harpen en op luyten,
 Ick ken netgens dansen, en lustich springhen,
 Ick ken reyn rederijcken, en vervaerlijcken singhen.⁵³³
 Ick ken een kanne wijns ten eersten in mijn huyl // gieten,⁵³⁴
 535 Ick ken die op staande voet oock stracks weer uyt // schieten.⁵³⁵
 Ick ken schermen alsoo wel as Pieter Brack,
 Ick ken behendich en fray speelen uyt den aes-sack.⁵³⁷
 In 't groote huys-boeck ben ick dapper in ervaeren.⁵³⁸
 Ja sietmen vry an, de Bybel van 52. blaeren⁵³⁹
 540 Die heb ick op mijn duym, dat segh ick iou op 't ronst,⁵⁴⁰

- * 522 en dach F en op dagh - 523 sal F sel - 528 seght F segh - 532 netgens F L netjens
 522 *Op Jaer en dach*: op lange termijn; *op mijn Jonghe lijf*: op mijn jonge leven.
 523 *kyeren*: kinderen.
 524 *om te brommen*: om mee te pronken.
 525 *teghen de helft weer kan versommen*^{aant.}.
 526 *treen*: stappen, passen; *Overtoom*: plaats aan de zuidwestkant van Amsterdam, waar een overtoom was^{aant.}.
 527 *malle koomenschappen*: rare manieren om aan de kost te komen.
 529 *ick vaer met de weyschuyt in 't velt*: ik ga met een schuit op jacht^{aant.}.
 533 *reyn*: uitstekend; *vervaerlijcken*: ontzettend, geducht.
 534 *ten eersten*: ad fundum, in één teug.
 535 *stracks*: onmiddellijk; *uyt schieten*: uit spuwen.
 537 *speelen uyt den aes-sack*: goochelen^{aant.}.
 538 *'t groote huys-boeck*: eig. bijbel, maar hier spel kaarten; *in*: herhaling van *In* waar het vers mee aanvangt.
 539 *Bybel van 52. blaeren*: spel van 52 kaarten.
 540 *Die heb ick op mijn duym*: daar kan ik meesterlijk mee omgaan.

*

En noch heb ick soo menighe schoone aerdighe konst
Daar ick veel gelts mee win, en veel lieffelijcke gunsten.

TEUNTJE

Ja wel Symen, dit sinnen al noodeloose en broodeloose kunsten. ⁵⁴³

Krijch gy daar de kost mee, dat 's al wel eklaart. ⁵⁴⁴

545 Dan ick deynck niet dat gyer veel mee over gaart. ⁵⁴⁵

Nou, degelijcke deegh, alle gecken laat vaeren, ⁵⁴⁶

Sout gy tot ons behulp niet yet anders kennen klaeren, ⁵⁴⁷

Met eenige wetenschap, of een eerlijck ambacht?

SYMEN

Ja ick kan neyen by daagh, en bondt-wercken by nacht, ⁵⁴⁹

550 Dus so gy 't met mijn bestaat, gy selt wel etent blyven. ⁵⁵⁰

Ick sel iou houwen en vieren as een wijf der wijven, ⁵⁵¹

Als gy sult slapen sacht soo sal ick metter vaart ⁵⁵²

't Huys schrobben, en feylen, en opnemen den haart, ⁵⁵³

Ick sel de potte-banck houwen zoo helder en so klaar, ⁵⁵⁴

555 * Aers niet of gy der over al tegenwoordigh waer. ⁵⁵⁵

En de kost, lieve Kijnt, die kan ick rijcklijck winnen,

Wangt ick kan alle Jaer een moy Web Laken spinnen. ⁵⁵⁷

Ick heb twalef hemden, en negen nieuwe Sloopen,

Ick bin al een vet Veugeltie, ick ken me self wel bedroopen. ⁵⁵⁹

*[B 4 v°]

* 543 sinnen E sienen - 546 degelijcke F degelycken - 547 niet yet anders L niet anders - 549 kan L ken - 555 Aers niet of F Aers noch aers of - waer L waart - 557 een moy F wel een mooije - 558 twalef F twaelf - negen nieuwe F nege nuwe

543 *noodeloose en broodeloose kunsten*: onnutte vaardigheden die geen brood opleveren.

544 *wel eklaart*: goed gedaan.

545 *Dan*: maar.

546 *degelijcke deegh*: in alle ernst; *alle gecken laet vaeren*: houd helemaal op met gekheid.

547 *tot ons behulp*: om ons te helpen; *klaeren*: klaar spelen.

549 *neyen, bondt-wercken*: 'naaien', ^{aant.}

550 *bestaat*: aandurft; *wel etent blyven*: geen honger lijden.

551 *iou houwen en vieren*: voor je zorgen en je vertroetelen.

552 *metter vaart*: snel.

553 *feylen*: dweilen.

554 *potte-banck*: stellage waarop vaatwerk geplaatst wordt.

555 *Aers niet of gy*: niet anders dan alsof jij.

557 *web*: weefsel, stuk.

559 *bedroopen*: bedruipen.

*

- 560 Al bin ick arm, ick bin warm, ick bin stilswijgend wel estelt,⁵⁶⁰
 Ick heb vijf huysen ende drye sackies met geldt,
 Alle dingen is vol, ick heb moy Turf, en hout,⁵⁶²
 En also wel as de Rycke-luy ien halven Os in 't sout.⁵⁶³
 En as 't gevalt dat ick mach koomen te sterven,⁵⁶⁴
- 565 Soo sal gy (och Roert my niet) al myn goetien erven.
 Wel wat segie nou, benie noch niet te vreen?

TEUNTJE

- Wat sel ick seggen, ick weet niet, iae, of neen,
 Wil ick, neen ick, dorst ick, ay siet hoe ick hier stae,⁵⁶⁸
 Wil ick het doen, ick durf niet, wel koom in Goods naem, Jae.⁵⁶⁹
- 570 Nou myn Prins, myn Keuning, nou wou ick wel begeeren⁵⁷⁰
 Dat gy iou beloften alhier te houde wilde sweeren⁵⁷¹
 Voor al dit volck.

SYMEN

- Wel ick sweert iou so dick as Karnmelck op iou broot,⁵⁷²
 Jou gehou en getrou te zyn tot inde kouwe doot.⁵⁷³
 Och myn vreucht is so groot dat icket niet kan zeggen,
- 575 Gy och (Roert my niet) selt in myn armen leggen.

TEUNTJE

- En ick sweert iou met een wonder-lijcken eedt:⁵⁷⁶
 Jou gehou en getrou te zyn, ia tot de leste beet.

- * 561 ende drye sackies F en dry sackges - 565 sal F sel - 566 benie L binje - 569 Goods B E Godes F Gods - 570 ick wel E ick niet - 575 och (Roert F (och Roert - myn F men - 576 wonderlijcken *volgens* E; *in* A wondelijcken F wongderlijcken - 577 de leste E dese leste
- 560 *Al bin ick* enz.: Al leef ik eenvoudig, ik zit er warmpjes in, ik ben welgesteld, maar ik praat er niet over.
- 562 *dingen*: laden en kasten.
- 563 *also wel*: even goed.
- 564 *as 't gevalt*: als 't gebeurt.
- 568 *dorst ick*: durfde ik maar.
- 569 *wel koom*: vooruit, kom aan.
- 570 *Prins*: vorst, heer.
- 571 *te houde*^{aant.}.
- 572 *so dick as Karnmelck op iou broot*: grappig bedoelde verzekeringsformule^{aant.}.
- 573 *gehou en getrou*: hou en trouw.
- 576 *wonderlijcken*: bijzondere.

*

SYMEN

Myn vrunden weest gegroet, ghy Maeghden en ghy Heeren, ⁵⁷⁸

Draeght ons dees naem niet na, dat's vrientlijck ons begeeren, ⁵⁷⁹

580 Want soumen ons onteeren // dat loon dat was te olyck. ⁵⁸⁰

TEUNTJE

Wy seggen u a dieu, en denckt op 't geen wy leeren:

Dat 's menschen gemoet metter haest KEN VERKEEREN,

Koom hertie laet ons gaen, vaert wel, en maeckie vrolijck.

't Kan Verkeeren.

EYNDE.

* 579 dees naem L den naem - 581 a dieu E audieu - 583 Koom B E Komt F kom - *Zinspreuk in romein; slotwoord in civilité.*

578 *Myn vrunden*^{aant.}.

579 *dees naem*: nl. Roert my niet^{aant.}.

580 *onteereren*: te schande maken; *olyck*: erg, slecht.

G. A. B R E D E R O O D S

Meulenaer,

Ghemaeckt in't Jaer 1613.

Ghedruyckt in't Jaer ons Heeren / 1619.

* * Den drucker tot den leser.

* [E 2 r⁰]

- [1] Vermidts ick V.E. konst-gierighe ende lust-lievende Leser, weet seer ghe-¹
 [2] neghen te wesen tot de lessen ende ghedichtselen des E. seer vermaerden
 [3] Rymer, *Gerbrant Adriaensz. Brederode*, salig. diens wercken ick alle, met ziin
 [4] eyghen handt gheschreven, niet sonder groote moeyten ende diere kosten,⁴
 [5] hebbe by een versamelt, Iae een yegeliick by wien ick ziin schriften vondt,
 [6] de selve als uyt de handen ghebroke, arbeydende omme die nae hunne
 [7] weerde op het cierliickste V.E. goetwillighe Leser op te dragen: Zo is daer
 [8] noch eene geweest, die desen mynen ernst ende vliit niet aensiende, heeft aen⁸
 [9] geleydt dese kluchte, genaemt den *Molenaer*, te drucken, naer een seker
 [10] slordich uytschrift, als bliickt by vele woorden, jae halve ende heele reghelen¹⁰
 [11] daer in uyt-ghelaten ende verandert, die niet weynich den rechten geur ende¹¹
 [12] eyghen sin van des Dichters soete spreucxkens en quetsen: Stekende daer en¹²
 [13] boven V.E. het selfde zoo naeck ende bloodt, als een vondeling, sonder
 [14] eenich voorschrift, op ziin boers inde handen. Daer dit doch meer, als ghene¹⁴
 [15] zyne andere wercken, (om der velen misduydinghe) V.E. billiick ooghe ende¹⁵
 [16] verschooninghe van doen is. Wes halven ick my ghenoechsaem voor genoot-
 [17] saeckt hiel, soo dese, als oock zyne andere kluchten, vande *Ghestolen Koe*, den
 [18] *Quacksalver*, ende *Symon sonder Soeticheyt*, te geliick op het bequaemste nu
 in¹⁸ *
 [19] suyveren druck te verhaesten: dat by avontueren niet weder een ander kome,¹⁹ * [E 2 v⁰]

* 1 Grote kapital V; tekst in romein - 6 handen A hadden drukfout

1 *lust-lievende*: op vermaak gestelde.4 *diere kosten*: hoge kosten.8 *noch eene*: nl. Nicolaes Ellertsz Verberg^{aanl.}; *niet aensiende*: zonder rekening te houden met;
aen geleydt: zich erop toegelegd.10 *uytschrift*: afschrift.11 *uyt-ghelaten*: weggelaten; zie vs. 423-424.12 *spreucxkens*: formuleringen, wijzen van uitdrukken; *quetsen*: tekort doen; *Stekende*:
stoppende.14 *voorschrift*: voorbericht, inleiding; *op ziin boers*: onbeleefd; *Daer*: hoewel.15 *misduydinghe*: verkeerde opvattingen; *billiick ooghe ende verschooninghe*: juiste kijk en
verontschuldiging.18 *op het bequaemste*: op de beste wijze.19 *in suyveren druck*: in een uitgave zonder fouten; *by avontueren*: bij geval.

*

- [20] als de haen over de kolen loopen, mis handelende zyne voornoemde andere ²⁰
 [21] kluchten, als desen jeghenwoordighen gedaen is. V.E. vriendelicke Leser daer
 [22] en tusschen met een onvol-maect ende slordich werck payende. Neemt dan ²²
 [23] in danck, seer beminde Leser desen mynen arbeyt, ende wilt met u goet-
 [24] gunstige oordeel dees kluchten ten rechten duyden, sy is gheriimt in 't
 [25] groenste van ons Dichters leven. Men houdt dat dit inder daedt alsoo voor- ²⁵
 [26] maels hier soude gheschiedt ziin, oock noch wel soude kunnen ghebeuren.
 [27] Vint ghy onder wylen in 't lesen eenighe oubollighe woorden, neemt die niet ²⁷
 [28] als van onsen Rymer, maer van sodanighe personen in sulcken ghevalle
 [29] ghesproken, welcke maniere van doen ende segghen hy voor yeder een ten
 [30] toone steldt: jae soeckt te schavotteren ende voordacht te maken. Zoo doende,
³⁰
- [31] sult ghy voortaan een beter ghevoelen hebben van dergeliicke spelen, Ende
 [32] is daer doch evenwel een steentjen daer V.E. hem aen mochte stooten, wilt
 [33] doch dat wyseliick, om beters wille, ter zyden treden: 't Welck wenscht
 [34] ende bidt

V.E. dienstwillighe

C. Lodowijcksz. vander Plassen.

- * 23 mynen in *A myuen drukfout*
 20 *als de haen over de kolen*: vluchtig, haastig (dit is: als een haan over de hete kolen).
 22 *payende*: tevreden stellende.
 25 *'t groenste*: het jeugdigste deel; *Men houdt*: men neemt aan, houdt het ervoor.
 27 *oubollighe*: onbehoorlijke, minder nette.
 30 *te schavotteren*: aan de kaak te stellen; *voordacht te maken*: ervoor te waarschuwen.

* **G.A. Brederoos**
Meulenaer.

Personagien.

SLIMME PIET *Een Meulenaer.*

TRIJN JANS *Een Ste-vrouw.*

AELTJE MELIS *Vrouw vanden Meulenaer.*

JOOST *Knecht vanden Meulenaer.**

*[E 3 r°]

TRIJN JANS

Ick heb gheloopen dat ick sweet, o mijn! ick bin soo moe: ¹

En nou ick uyster weer gegaen bin nou is juyst de poort toe: ²

Ja wel ick bin uyt mijn aem, so geweldich heb ick geloopen.

Ja wel op andere plaetsen kanmen de poort om een pijntjen op koopen. ⁴

5 Dit is te byster voor de reysende man, en burgers verdriet. ⁵

Wat sal ick doen, in een herbergh gaen? dat durf ick niet,

En ick heb hier geen kennis daer ik slapen mach of vernachten. ⁷

Ick weet niet wat ick wil, ick heb wel duysent ghedachten:

Dan wil ick dus, dan wil ick so. Ey! sietmen hier eens staen. ⁹

* Personagien. In A staat deze lijst onderaan blz. E 2 vo, onder het voorbericht. - Meulenaer H Molenaer (*driemaal*) - Trijn: in A op deze plaats gespeld met ii, evenals boven vs. 1, 32, 50, 583b - 1 Ick in A met grote sierletter I - 2 ick uyster weer gegaen H ick juyst uyster weer egaen - 2 is juyst H is B I is just - 3 geloopen H eloopen - 4 Ja wel op B H I Op - 5 burgers H borghers - 6 durf H derf - 7 slapen mach H mach slapen - 8 wat ick wil H hoe ick wil - 9 dus, dan H dus, en dan

- *Ste-Vrouw*: vrouw uit de stad.

1 *Ick heb gheloopen dat ick sweet ...^{aant.}*

2 *uyster weer gegaen bin*: en nu ik niet meer kan ^{aant.}

4 *om een pijntjen*: voor een halve kan bier, of het bedrag dat zo'n halve kan kost; *op koopen*: open krijgen eig. door de poortwachter om te kopen.

5 *byster*: erg, onaangenaam.

7 *mach*: kan; *vernachten*: overnachten.

9 *dus*: zo, aldus; *sietmen*: zie mij.

- *
 10 Wel wat vraech icker na, ick mach hier yewers angaen.¹⁰
 ‘Beraetje eerst Trijn Jans, en wilt so seer niet jachten,¹¹
 Deynckt dat een eerb're Vrouw heur immers so seer moet wachten¹²
 Voor d'opspraeck als voor de daedt. weetje niet hoe haest men op 't woort is?¹³
 Sieje niet datter nau een degelijcke herbergh buyten de poort is,¹⁴
 15 Of 't zijn maer hoere-kotten en kufjens. Datmer onverhoets quam¹⁵
 't Was morgen dien dach over de hiele stadt van Amsterdam:¹⁶
 Want het herommenes is van alle deucht vervreemt,¹⁷
 Dat het veul eer de loghen dan de waerheyt aen-neemt.
 Ick weet goet raet, ick sel vande noot en deucht maken,
 20 En sien of ick hier nieuwers ken in en huys raken:²⁰
 Ick sel't gaen avonturen. Wat schaet versocht. Die soect die wijnt.²¹

SLIMME PIET de molenaer

- 't Is wel Aeltje Melis, ick sel gaen kijcken nade wijnt.²²
 Wat hettet van daech ien ruych weer eweest, 't isje niet te seggen.
 Doch nou op den avont so gaet de wijnt al moytjes leggen:²⁴
 25 Maer op den dach de lucht betroock, het swerck dat vlooch,²⁵
 't Scheen de wijnt alsen kracht op ongse meulen spooch,²⁶

- * 10 icker na, ick mach H icker oock nae, ick wil - angaen B H I ingaen - 11 eerst H ierst - 12 Deynckt B H I Denckt - heur immers so seer H haer immers so nau - 13 Voor d'opspraeck H Veur opspraeck - de daedt H daet - 14 Sieje niet datter nau een H Weet je niet dat hier nau ien - 15 Of 't zijn maer hoere-kotten en kufjens. Datmer H Of 't sinnen miest hoere-kotten, en datjer B I Of 't zijn hoerekotten en kufiens. Datier - 17 vervreemt H soo vervreemt - 18 veul H veel - 19 goet B I goe - 20 nieuwers ken in en H yewers kan in - 23 ien H een - isje H is B I isie - 25 lucht H locht - 26 de wijnt H al de windt - alsenkracht H zijn kracht - spooch H uyt spooch
- 10 *wat vraech icker nae*: wat kan het me ook schelen^{aant.}; *yewers angaen*: ergens binnengaan.
 11 *Beraetje*: denk na.
 12 *so seer moet wachten*: evenzeer moet oppassen.
 13 *daedt*: handelingen; *op 't woort is*: in spraak is.
 14 *nau*: nauwelijks; *degelijcke*: nette, behoorlijke^{aant.}.
 15 *datmer*: als men er; *onverhoets*: onvoorzichtig, zonder het te weten.
 16 *dien dach*: diezelfde dag nog; *over*: bekend in
 17 *het herommenes*: Jan en alleman^{aant.}.
 20 *in en huys raken*: onderdak vinden.
 21 *avonturen*: wagen; *Wat schaet versocht*: wat hindert het het te proberen^{aant.}.
 22 *wel*: goed.
 24 *moytjes*: mooi, aardig.
 25 *op den dach*: overdag; *het swerck dat vlooch*: de wolken vlogen langs het zwerk.
 26 *'t Scheen*: het scheen dat, het leek of^{aant.}.

*

So kraeckte de trappen, en so verbrangst gilden de sporten.²⁷
 Ick docht altemet daerme sel't hiele sootje van boven neer storten,²⁸
 So drilden de vleugels, so rammelden de plancken, daer stont niets stil,
 30 * Een vliegenden storm blies, dat ons duyfhock van boven neer vil,³⁰
 Doch onse goe Joost die hettet wat e klust en t' samen e slaghen.³¹

*[E 3 v°]

Trijn Jans, slimme Piet.

TRIJN JANS

Goeden avont fijn-man, ick souje garen een woortje vraghen.³²
 Goede vrient, binje so goet hertich en beleeft,³³
 Soo bid ick dat gy mijn te nacht huys-vestingh geeft.³⁴
 35 Ick sou wel yewers gaen, maer siet ick vrees voor schanden:³⁵
 Want gy weet wel een Vrou het toch vrienden en vyanden:³⁶
 Een yeghelijck seyt van je 't gheen dat hy iou gunt,
 En een Vrouw hettet licht verkerft, al misdoetse in 't minste punt.³⁸
 De Werelt is soo verkiert! niemant duydt yet in't goede,³⁹
 40 En op datse van my niet quaet moghen vermoeden,⁴⁰
 Soo laetmen in iou huys te nacht hier rusten op een stoel:⁴¹
 Want in deuse kuffjens ist mijn niet eers genoegch, en op de wech ist mijn te koel.⁴²

* 27 kraeckte H gilden - so verbrangst gilden H so kraeckten - 29 So drilden de vleugels, so rammelden de plancken H So kraeckten de trappen - 30 Een H Den - vil H I viel - 31 onse B H I onse - 33 so goethertich H goet-hartich - 36 Want gy H Want je - 37 Een yeghelyck in A Een peghelyck *drukfout* - seyt van je 't gheen *volgens* H; in A seyt van 't gheen B I seyt van u 't gheen - 38 licht H haest - 39 Werelt H werrelt - 41 een stoel H de stoel

27 *gilden*: kreunden; *sporten*: sporten van de trap^{aant.}.

28 *altemet*: soms; *daerme*: aanstonds.

30 *duyfhock*: duivenhok; *vil*: viel.

31 *hettet*: heeft het; *e klust*: opgelapt, hersteld; *t'samen e slaghen*: in elkaar getimmerd.

32 *fijn-man*: beste kerel; *garen*: graag.

33 *goet hertich*: vriendelijk; *beleeft*: welwillend.

34 *mijn*: me; *huys-vestingh*: onderdak.

35 *yewers*: ergens anders, d.w.z. in een herberg.

36 *het*: heeft.

38 *verkerft*: verkorven; *in 't minste punt*: in het geheel niet. Vgl. WNT IX kolom 784.

39 *verkiert*: slecht, ontaard; *yet in 't goede*: iets ten goede.

40 *niet quaet moghen vermoeden*: niets kwaads kunnen denken.

41 *laetmen*: laat mij.

42 *kuffjens*: herbergen van minder allooi, bordelen; *eers genoegch*: fatsoenlijk genoeg.

*

PIETWel Vrutje wat sel ick seggen? ick selt me Vrouw vraghen: ⁴³Je bint seker al te goelijcken sackje datme iou sou in de kou iaghen. ⁴⁴45 Aeltje Melis, moer. ⁴⁵**AELTJE spreekt van binnen.**

Wel wat isser kijnt?

PIET

Maer hoor hier.

AELTJEIck mach niet liefste, de ketel, vaer, die moet te vier: ⁴⁶De visch die staet noch in heur bloedt, die 'k te middach heb ebroken, ⁴⁷

Ick moet water halen om die te wassen, en te koken.

PIETAeltje, seg ick, hier is ien stee-wijf dat naeje wacht. ⁴⁹*Trijn Jans, Slimme Piet, Aeltje Melis.***TRIJN JANS**

50 Vrouschap hebje niet een plaetsje veur mijn van dese nacht?

We komen uyt de Leytse kaegh, en ick bin buyten esloten, ⁵¹

*

43 vraghen B I eens vraghen - 44 datme H datmen - 46 Aeltje volgens H; in A staat deze
persoonsaanwijzing drie drukregels hoger, waar ze een verdubbeling is van de eerdere - 49
ien H een - 51 bin H ben

43 *selt*: zal het.44 *seker al te goelijcken sackje datme*: waarachtig een te aardig vrouwtje dan dat men ^{aant}.45 *moer*: moeder; *kijnt*: kind; hier vleinaam voor: man; *Maer*: wel.46 *mach*: kan; *vaer*: vader; *te vier*: boven het vuur.47 *ebroken*: schoongemaakt.49 *naeje*: op jou.51 *kaegh*: schuit, veerschuit ^{aant}.

*

En ten past niet voor een eerlijcke Vrouw te gaen in hoerekoten, ⁵²
Mach ick maer op een stoel slapen, ick wil hebben iou ghemoe? ⁵³

AELTJE

Wy hebben maer ien bedt.

TRIJN JANS

Dat schaed niet. ⁵⁴

AELTJE

Vaer, wat seg jyder toe?

PIET

55 Maer Aeltje laet ons dat Vroutje daer me gheryven.
Rekent byje eyghen hert, hoe noo dat j'op straet soudt blyven. ⁵⁶

AELTJE

Komt in moer, hangtje huyck op, en setje manckje neer. ⁵⁷

TRIJN JANS

Wel vrienden, 't is onverdient, niet te min ick danckje seer. ⁵⁸
Maer hoe reyn woonje hier! Heer, hoe helder leyt desen haert! ⁵⁹
60 Ja wel ten is hier anders niet dan ofje in een Begynen selletje waert. ⁶⁰

* 54 ien H een - Vaer B I Wel vaer - jyder H jyjer B I gyder - 55 Maer Aeltje laet H Laet - 56 hert H hart - 58 vrienden I vriendin - 60 in een H innen I in ien
52 *eerlijcke*: nette, fatsoenlijke.
53 *ghemoe*: toestemming^{aant.}.
54 *schaed*: hindert; *toe*: van.
56 *Rekent byje eyghen hert*: ga maar te rade bij je eigen gevoel; *noo*: ongaarne.
57 *huyck*: mantel^{aant.}; *manckje*: mandje reismandje.
58 *'t is onverdient*: ik heb er geen recht op; *niet te min*: maar daarom juist (?)
59 *reyn*: keurig; *leyt*: ligt erbij.
60 *Begynen selletje*: kamertje van een begijn; begijnen stonden bekend als netjes en zindelijk.

*

Heer hoe glimt jou kanne-bort, iou tinne-werck, iou pypen, en iou krensen. ⁶¹

Wel salighe luy! ghy hebt hier al wat ghy sout konnen wenschen. ⁶²

Jemeny, de balcken en de solder is met schulp-sant eschuert. ⁶³

PIET

Mijn wijf het gien weergae, sy is het puyckje vande buert.

65 * Sy wast en sy plast 't hiele huys al moerlijcke lienich, ⁶⁵

In heb icker ien reys van doen sy helpt my onder ienich. ⁶⁶

*[E 4 r⁰]

TRIJN JANS

De Man is wel geluckich die sulcken besorch van een Vrou het. ⁶⁷

PIET

De Man is wel dubbel gheluckich die jou het.

TRIJN JANS

Maer susje waer zijn jou kyeren?

AELTJE

Maer die loopen vast speulen ⁶⁹

70 Hier rontom het huys, op de werf, en in de meulen.

* 62 hier al H al - konnen *in* A konuen *drukfout* H kunnen - 64 gien H geen - 66 onder H wonder - 67 een H ien - 69 speulen *volgens* B H I; *in* A spelen

61 *kanne-bort*: een plank aan de muur, waarop kannen geplaatst, of waaraan oorkannen gehangen werden; *pypen*: pijpkannen; *krensen*: ronde metalen (meestal tinnen) onderzetten.

62 *salighe*: beste, gelukkige.

63 *Jemeny*: bastaardvloek (Jezus en Maria); *solder*: zoldering.

65 *moerlijcke lienich*: moederziel alleen.

66 *In*: en; *ien reys van doen*: eens nodig; *onder ienich*: dadelijk^{aant.}.

67 *besorch*: zorg (in de betekenis van zorgzaam iemand).

69 *susje*: vriendin; *kyeren*: kinderen; *die loopen vast speulen*: die zijn zeker wel aan het spelen.

*

TRIJN JANS

Hoe out is het jongste?

AELTJEDat is nou goelijckjes twee iaer, ⁷¹Songt die tijt heb ick noyt etwijffelt, of ick was noyt swaer. ⁷²Ick loof niet datter mijn mans goetje langher sel toe doghen, ⁷³Want hy drinckt te veel Toeback, en die (seggen de luy) doet opdroghen. ⁷⁴75 Hy plach wel een Man in't veldt te wesen, maer nou is hy te slap. ⁷⁵**PIET**

Ick selme beteren wijf.

AELTJEJa hoe? als scharbier op den tap? ⁷⁶**TRIJN JANS**

Neen, dat behaechtme wel, dat hy seyt ick selme beteren.

PIETYgut dat ick jou iens had, hoe sou ickje nae jou gat veteren. ⁷⁸

* 71 twee H twee - 72 Songt H 'tSongt - ick was H ick en was - 75 wel een B I wel eer een -
77 behaechtme H behaechtmen - 78 jou gat H 't gat

71 *goelijckjes*: ten naasten bij ^{aant.}.72 *of ick was noyt swaer*: dat ik niet zwanger was ^{aant.}.73 *loof*: geloof; *goetje*: sperma; *toe doghen*: voor deugen, geschikt zijn.74 *drinckt ... Toeback*: rookt; *opdroghen*: de potentie verminderen.75 *Hy plach ... wesen*: Vroeger stond hij zijn mannetje ^{aant.}; *slap*: krachteloos.76 *als scharbier op den tap*: als scharrebier (slecht bier) bij het tappen, d.w.z. van kwaad tot erger.78 *Ygut*: bastaardvloek: bij God; *nae jou gat veteren*: te pakken nemen, te lijf gaan ^{aant.}.

*

TRIJN JANS

Kenje wat veteren vetert iou wijf, jou lief, iou bruyt. ⁷⁹

AELTJE

- 80 Neen moer hy slacht de Koeckoeck, hy leyt zijn eyeren al uyt, ⁸⁰
 Hy het zijn beste pylen al in't wilt verschoten:
 Dan seker 'tis zijn schult niet, hy is van't houtje ghesproten. ⁸²

PIET

Een Man die seven iaer by een Vrouw blijft die wort melaets. ⁸³

AELTJE

- Dat hebje van ien hoer eliert, in een oneerlijcke plaets: ⁸⁴
 85 Maer Vrouw-mensch hoe statet toch met iou Mans saken? ⁸⁵

TRIJN JANS

Maer mijn Man slacht jou Man, die kan mier praten als maken. ⁸⁶
 Ick bin wat mitten iersten, over drie vierendeel iaers, bin ick op men tijt, ⁸⁷
 Isset anders, ick weter niet of, so bin ick het boeckje quijt, ⁸⁸
 Mijn Man seydt dat hy blint wort van al dat parle-gaten. ⁸⁹

- * 79 iou wijf, jou lief H jou lief - 82 ghesproten H esproten - 84 van ien H van een - 88 quijt
volgens B H I; in A puijt drukfout
 79 *bruyt*: vrouw, echtgenote.
 80 *slacht*: lijkt op; *al uyt*: helemaal buiten het nest^{aant.}.
 82 *Dan*: maar; *hy is van 't houtje ghesproten*: hij heeft een aardje naar zijn vaartje. Zie WNT
 VI kolom 1177.
 83 *melaets*^{aant.}.
 84 *eliert*: geleerd; *oneerlijcke*: onbehoorlijke, onfatsoenlijke.
 85 *iou Mans saken*: de potentie van jouw man.
 86 *maken*: doen.
 87 *mitten iersten*: in het eerste begin van zwangerschap^{aant.}.
 88 *ick weter niet of*: ik weet er niets van; *het boeckje quijt*: de tel kwijt^{aant.}.
 89 *blint*: dol; *parle-gaten*: lett. gaten in parels boren, hier: slapen met een vrouw^{aant.}.

*

PIET

- 90 Mijn dunckt dat de wyven altoos van kyer-maken praten.⁹⁰
 Besongder assen ien kijndt ehaelt wort, dan hebbense sulcken deun.⁹¹
 Gelijk ick nou jongst hoorden, op het mael van men jongste seun.⁹²
 Hoe slordich leyden sy't of doe sy de kandiel in't lijf hadden.⁹³
 Ick moetet lachende verhalen, hoe dat sy voor mijn wijf badden.⁹⁴
- 95 'Nou willen wy gaen bidden de goede Man sint Jan,⁹⁵
 Dat hy jou met lief weer helpt ongder de Man.⁹⁶
 O bloemer herten wat hoorden ick al vande weyicheyt,⁹⁷
 Van dese man zijn koelicheyt, en van de ander zijn freyicheyt:⁹⁸
 En dat die so hiel loom was, en d'ander weer soo snel.⁹⁹
- 100 De ouwe wyven lachtender om, o mijn! het deder noch so wel.¹⁰⁰

TRIJN JANS

Siet keyeren, doet wat daer de mannen by binnen.¹⁰¹

AELTJE

Maer wat kalling praet ghy luy by jou ontydige waerdinnen?¹⁰²

PIET

Waerafter wijfje mocht icketje noch iens hooren segghen,¹⁰³

*

90 Mijn H Men B I Mij - kyere-maken H kyere-maken - 91 assen ien kijndt H alsser een kint
 - 93 kandiel I kandil - 94 *deze versregel ontbreekt in* - 95 wy gaen H wy - 96 ongder H onder
 - 100 o mijn! het deder noch so H o het deder so

90 *kyere-maken*: kinderen verwekken.

91 *ehaelt*: geboren; *hebbense sulcken deun*: zijn ze zo in hun schik^{aant.}.

92 *jongst*: de laatste keer; *mael*: kandeelmaal, kraamvisite (met kandeel en koek enz.)^{aant.}.

93 *Hoe slordich leyden sy 't of*: hoe ongeremd (al te openhartig) waren ze bezig^{aant.}.

94 *badde*: baden.

95 *sint Jan*: de echtgenoot (of een heilige)^{aant.}.

96 *met lief*: gezond en wel.

97 *bloemer herten*: bastaard vloek (Gods bloedend hart); *weyicheyt*: vrouwenjagerij.

98 *freyicheyt*: kracht, potentie^{aant.}.

99 *loom was*: langzaam klaarkwam^{aant.}.

100 *het deder noch so wel*: het deed hun nog zo goed, ze genoten er nog zo van.

101 *keyeren*: verg. mensenkinderen!; *daer*: waar; *binnen*: zijn.

102 *kalling*: praatjes (waar hebben jullie het over); *ontydige waerdinnen*: onbehoorlijke 'gastvrouwen', liefjes.

103 *Waerafter* enz.: waarachtig^{aant.}.

*

Ick wodder sepers noch wel iens om in de kraem legghen. ¹⁰⁴

AELTJE

105 Ja, ick gelooft wel dat ghy wel sout willen, mijn lieve man,
Konnen wy so mackelijck van 't kijndt komen alsmer wel komt an. ¹⁰⁶

TRIJN JANS

Ast is moer. Hoe hiet ghy? ¹⁰⁷

AELTJE

Aeltje Melis is mijn naem.

TRIJN JANS

En jou mans * ?

*[E 4 v⁰]

AELTJE

Die hiet slimme Piet inde waring. ¹⁰⁸

PIET

Hoe noemense jou?

TRIJN JANS

Ick hiet Trijn Jans.

* 104 iens H eens - 106 alsmer wel B asmer wel I asmer - 107 Ast H Alst
104 *wodder*: wou er; *sepers*: zeker; *in de kraem legghen*: kraamheer zijn, vader worden.
106 *Konnen*: konden; *van 't kijndt komen* met klemtoon op van: van het kind afkomen; *alsmer*: als men er.
107 *Ast is moer*: zo is het, vrouw.
108 *slimme*: oneerlijke, onoprechte; of: sluwe; *inde waring*: in de wandeling, gewoonlijk (vgl. Symen vs. 339^{aant.}).

*

AELTJE

- Weetje wel hoe onse Symon buur mit zijn nuw-backen wijf pleech te mallen? ¹⁰⁹
 110 En arme vaer, hy lach wel ien hallif jaer veur zijn Vrou bevallen
 Inde veur-kraem. Het was hem op zijn Bruyloft wel eraen, ¹¹⁰⁻¹¹¹
 Dat hy hum niet sou verhaesten, wangt seydense de Papegay sel lang enoech staen. ¹¹²
 Maer wat wast? hy miender gout uyt te puuren,
 En 't vil boven quicsilver niet.

PIET

- Hy mochter te lydich op duuren. ¹¹⁴
 115 Immers so Fijtjebuur seyde, so wast ien gheweldich kloeck gast.
 O menschen! 't gincker altemet op ien sneersen, elck hout zijn broeck vast. ¹¹⁶
 Ick weet niet hoe veul meysjens hy de maechdom wel het enomen,
 Mit noch sulcke sticken, men souder om op galeyen komen. ¹¹⁸
 Ick seyde altemet, ick prijsje Fijtje, datje niet ien ding veynst. ¹¹⁹
 120 Dat hem de boeren hadden, sy maecktender ien bul of, of ien spring heynst. ¹²⁰
 Waert niet jammer dat zijn Moer ien Non of ien Begijn geweest was? ¹²¹
 Och mochtse noch eens opsien dat heur seun sulcken geest was, ¹²²

- * 109 Symon B N I Symen - nuw-backen H nieuw-backen - 110 ien hallif jaer veur H een half Jaer voor - 112 hum H hem - wangt seydense H want seydense - sel H sal - 113 miender H miendender - 116 O menschen! 't gincker H Menschen! het ginck - sneersen H snaerssen - 117 veul H veel - enomen H benomen - 118 sticken H stucken - om op galeyen H op raden om - 119 seyde altemet H seyden altemets - niet ien ding H niet en - 120 ien H een *tweemaal* - 121 ien H een *tweemaal* - geweest H gewiest - 122 noch eens H noch iens B I nou iens - dat heur seun sulcken geest H datter seun sulck ien giest

109 *pleech*: placht.

110-111 *lach ... Inde veur-kraem*: werd ziek^{aant.}.

112 *de Papegay sel lang enoech staen*: de mogelijkheid je vrouw te beslapen zal er lang genoeg zijn.

114 *te lydich op duuren*: geweldig volhouden, maar steeds doorgaan.

116 *altemet*: zo nu en dan; *'t gincker ... op ien sneersen*: het ging met vaart of kracht^{aant.}; *hout zijn broeck vast*: houdt zijn buik vast.

118 *noch*: nog meer; *sticken*: streken; *men souder om op galeyen komen*: men zou erom gestraft worden als galeislaaf.

119 *altemet*: wel eens; *niet ien ding veynst*: niet huichelt, niets verbergt.

120 *Dat*: indien; *bul*: stier; *spring heynst*: dekhengst.

121 *Waert niet jammer*: zou het niet jammer geweest zijn (dan zou hij nl. niet geboren zijn).

122 *opsien*: nl. vanuit het graf zien; *geest*: flinke kerel^{aant.}.

*

Ick wedse hem ien Rosenobel sou toesmyten stil. ¹²³
Gut hoe souse lachen!

AELTJE

- Ja, as ien peert dat byten wil. ¹²⁴
- 125 Ick mien datse om heur seuns oolijcke boeveryen, ¹²⁵
Inde hel of 't vagevyer ghenoech het te lyen. ¹²⁶
Quam hy niet as hy noch vryer was tot Jannetjen Stellaers, ¹²⁷
En klom vande plaets in't veynster, sonder licht of sonder kaers, ¹²⁸
En ging veur de dochters bed, en begon deken en laken t'ontdecken. ¹²⁹
- 130 Sy, arme sloof, haddet haer bestemoer wel hooren vertrecken ¹³⁰
Dattet daer waerde en spookten, als het snachts hiel bruyn was; ¹³¹
Doch sy voelde wel dattet gien nacht-merry of gien ruyn was, ¹³²
Sy lach in weyntjens pars, sy wist niet hoe sy sou. ¹³³
Wat sou sy doen, goe meyt, hy dee al wat hy wou: ¹³⁴
- 135 In sy swietten Judas swiet, en sy dorst noch hicken noch spreken, ¹³⁵
En doe is hy al stilletjens weerom nae huys estreken. ¹³⁶
's Morgens ast dach was so seyde zijt haer moer
Van stickje tot beetje, en hoe datse snachts al voer. ¹³⁸
Sus, sus, sey de moer, gy droomt, dat sinne maer viesevasen, ¹³⁹

* 123 ien H een - 124 as ien peert H als een paert - 125 mien datse om heur B I meen dat sy om hael - 126 vagevyer H vegevier - 127 niet as hy noch vryer was tot Jannetjen H niet nou lestmaer tot Annetjen - as I als - 128 of sonder kaers H of kaers -131 hiel bruyn H bruyn - 132 voelde wel I voelden - gien H geen *tweemaal* - nacht-merry I nachte-merry - 133 weyntjens H wijntiens - sy wist H en wist - 139 sinne *in A siune drukfout*

- 123 *Ick wedse hem*: ik wed dat ze hem^{aant.}; *Rosenobel*: gouden munt met een waarde van ruim f 8,-; *stil*: zonder iets te zeggen.
- 124 *als ien peert dat byten wil*: als een boer die kiespijn heeft.
- 125 *mien*: denk; *oolijcke*: doortrapte, slechte.
- 126 *vagevyer*: vagevuur.
- 127 *tot*: naar, bij.
- 128 *plaets*: binnenplaats.
- 129 *de dochters bed*^{aant.}.
- 130 *sloof*: onnozele vrouw; *bestemoer*: grootmoeder; *vertrecken*: vertellen.
- 131 *waerde*: spookte; *bruyn*: donker.
- 132 *gien nacht-merry, of gien ruyn*: geen nachtmerrrie, en ook geen gesnéden paard.
- 133 *in weyntjens pars*: in druk, benauwenis^{aant.}.
- 134 *goe meyt*: de goeie ziel^{aant.}.
- 135 *sy swietten Judas swiet*: zij zweette van angst^{aant.}; *hicken*: kikken.
- 136 *doe*: toen; *estrecken*: gegaan.
- 138 *stickje*: stukje; *hoe datse ... voer*: wat zij ervoer, ondervond.
- 139 *sinne*: zijn; *viesevasen*: hersenschimmen, droombeelden^{aant.}.

- *
 140 Kijnt dat is swaer bloedt, dat gy hebt voelen leggen en rasen,¹⁴⁰
 't Is niemendal, ick hebbet mee wel ehadt, 'tsel wel vergaen,¹⁴¹
 Kenje slechts, ast weer komt, mit iou tong ien kruysje slaen.¹⁴²
 Wel dochtse. Daer na, kijnts, over drie weken,¹⁴³
 Soo kroop hy weer by 'tselfde meysje ongder de deken.
 145 Maer dewijl hy het muysje in't valletje of in't huysje joech,¹⁴⁵
 So wast heur onmogelijck datse mit heur tong ien kruysje sloech:¹⁴⁶
 Doch als het lang ghenoech gestormt had en gheregent,¹⁴⁷
 Doen heeft syer wel ongnaartich ekruyst in esegent.¹⁴⁸
 * En doe ging hy deur.¹⁴⁹

*[F 1 r⁰]**TRIJN JANS**

Ja wel wat segje van dien rabbaut?

- 150 Hoe liep het mettet meysjen?
- ¹⁵⁰

AELTJE

Maer die worde seer benaut.

Het koorden, het spooch, het ontreesch haer borsten, en het worde hiel blicckjes.¹⁵¹
 Se had gien smaek in heur eten, sy was belust op karssen en op krieckjes,¹⁵²

- * 141 wel in A wcl *drukfout* - 142 Kenje slechts, ast H Ken gy slechts, alst - 143 Kijnts H kynt
 - 144 ongder H onder - 145 of in 't huysje H of het huysie - 146 heur onmogelyck datse mit
 H haer onmeugelyck dat sy met - ien H een - 148 ekruyst in esegent H ghekruyst, en
 gheseghent - 150 liep het mettet H liep het mittet - seer benaut H so benaut - 151 borsten H
 borst - worde H worden
 140 *leggen en rasen*: stromen, bruisen.
 141 *mee*: evenzo, ook; *vergaen*: overgaan.
 142 *Kenje slechts*: als je maar kunt.
 143 *Wel*: dat is goed^{aant-}; *dochtse*: dacht ze; *over drie weken*: drie weken later.
 145 *muysje*: penis (uit de bet. spier). WNT IX kolom 1210, *huysje*: schede (uit de bet. zakje,
 tasje).
 146 *ien kruysje sloegh*: nl. om de duivel uit te drijven.
 147 *gestormt*: 'gestoeid', *gheregent*: uitbreiding van *gestormt* onder invloed van de letterlijke
 betekenis, zeker ook dubbelzinnig bedoeld.
 148 *ongnaartich*: flink^{aant-}.
 149 *deur*: ervan door; *rabbaut*: rabauw, deugniet.
 150 *liep het*: liep het ... af; *worde*: werd.
 151 *koorden*: was misselijk, gaf over; *ontreesch haer borsten*: maakte haar lijfje los^{aant-}; *worde
 hiel blicckjes*: werd heel bleek.
 152 *karssen en krieckjes*: kersen en kriecken.

*

- In't midden van de winter, de moer liep self om M. Jan de doctoor,¹⁵³
 Maer 't hielp niet wat hyer in gaf, het gelt en goetje was te loor,¹⁵⁴
 155 Heur oogen villen in, heur neus beloock, heur buyck swol oft watersucht was.¹⁵⁵
 Hier de kopster, Neel slim-mongs, sach ierst datse bevrucht was.¹⁵⁶
 De Vaer die baerden aers noch aers as de baerlijcke hel.¹⁵⁷
 Hy wodse in een doncker gat setten, versinje wel?¹⁵⁸
 Doch Josep Lammertsz. die sin kin het vol kekelen en stoppelen,¹⁵⁹
 160 Die hetter hem van zijn Petemeuy, ier hyse esien had, an laten koppelen,¹⁶⁰
 En die goe slocker die was so blijd, ick en weet niet hoe,
 Hy kreech dat bereen merritje, met ien veulletje toe.¹⁶²
 En onse Symen buur liep op de bier-banck by zijn droncke gesellen,¹⁶³
 Dit hiele storijtje voor ien nieuw sproockje vertellen.¹⁶⁴
 165 Maer alle seven jaren komt ien ding weer te pas.¹⁶⁵
 Gans lyden de Heyligen komen nou soo deerelijck om heur was.¹⁶⁶
 Ja wel, hier sit ick vast en lary, ick sou mijn vis overhangen.¹⁶⁷
 Heer mijn Man het huyenochtent sulcken moyen Soo evangen.¹⁶⁸

TRIJN JANS

Wel doeje dat selfs? dat's wonder, houje dan geen meyt?¹⁶⁹

- * 153 self H selfs - 154 Maer in A maer *drukfout* - 157 hel B I droes - 158 setten, versinje wel B I laeten setten, van Willem Verdoes - 159 Lammertsz H Lammertsen - 160 ier H hier - 161 en weet H weet niet - 165 komt H kooft - een H ien - 166 Heyligen H Heylgen - 168 sulcken H sukken - 169 wonder H wongder - houje dan H houie

- 153 *M. Jan de doctoor*^{aant.}.
 154 *hyer*: hij haar; *goetje*: medicijnen.
 155 *villen*: vielen; *beloock*: viel in (eig. raakte dicht).
 156 *kopster*: vrouw die 'koppen' zet^{aant.}; *slimmongs*: 'lelijke mond', kwaadspreester; *ierst*: het eerste.
 157 *baerden*: ging te keer; *aers noch aers as de baerlijcke hel*: niet anders dan de duivel zelf^{aant.}.
 158 *wodse*: wou haar; *een doncker gat*: de gevangenis.
 159 *sin*: zijn; *kekelen*: puisten, bulten^{aant.}.
 160 *Die hetter hem*: Die heeft er zich; *Petemeuy*: petemoei, peettante.
 162 *bereen*: besprongen, zwanger.
 163 *bier-banck*: tapkast, of kroeg.
 164 *storijtje*: gebeurtenis, geschiedenisje; *voor*: als; *sproockje*: verhaaltje.
 165 *alle seven jaren kooft ien ding weer te pas*: wordt iets gewroken^{aant.}.
 166 *Gans lyden*: bastaardvloek: Gods lijden; *komen ... om heur was*: komen om hun beloning (was = waskaars)^{aant.}; *deerelijck*: geducht, flink.
 167 *sit ick vast en lary*: zit ik maar te babbelen; *overhangen*: boven het vuur (aan de haal) hangen.
 168 *huyenochtent*: hedenochtend, vanmorgen; *sulcken*: zulk een, zo'n.
 169 *dat's wonder*: vreemd, bijzonder.

*

AELTJE

- 170 O neen ick susje, dat heb ick flusjes alle seyt. ¹⁷⁰
 Daer moet ick selfs over gaen: ick moet de roo-kuwen ¹⁷¹
 Selfs bewribbelen en schoon maken, en 't bloedt daer uyt duwen. ¹⁷²
 Sou ick daer dienst-meysjens me laten begaen? ¹⁷³
 Ick segje dat de visch mijn sou teghenstaen.
- 175 't Is van dat morsige volck, en van de Ditmerssen en Poepen, ¹⁷⁵
 Daer sy over gaen, kijndt, dat sel ick jou niet afsnoepen. ¹⁷⁶

TRIJN JANS

- Je segt de fyne waerheyt, wy hebbender nou t'onsent ien, ¹⁷⁷
 Men dienter staech wel na te gaen, en na de handen te sien, ¹⁷⁸
 Sulck een Bely klonters isset, hier leggen de luyren, daer de doecken, ¹⁷⁹
- 180 Se dreumeld het goetje so wech datset self niet weer weet te soecken, ¹⁸⁰
 Mijn betielen siender uyt als loot, en datje mijn koperwerck saecht, ¹⁸¹
 Je sout spuwen so root ist. Ick seg altemet, Aecht ¹⁸²
 Gaet nou wat vroeck te bed, rijst morghen vroeck op, en weest rat kijnt: ¹⁸³
 Maer wat ist, sy blijft legghen, en vijst by haer hielen dat haer de Son in't gat schijnt, ¹⁸⁴

* 170 flusjes alle seyt H flus al iens eseyt - 171 moet de H moet inde - 174 mijn sou B I die sou mijn - teghen B H I teugen - 175 volck, en van B I volck van - Ditmerssen H Ditmarssen - 184 haer de Son I haer son

- 170 *susje*: vriendin; *flusjes alle seyt*: zo juist al gezegd.
 171 *roo-kuwen*: rode kieuwen, samenstelling in de bet. vissen
 172 *bewribbelen*: ontschubben (?)^{aant.}.
 173 *me*: mee.
 175 *van de Ditmerssen en Poepen*: van origine moffen en poepen (verachtelijke namen voor Duitsers)^{aant.}.
 176 *afsnoepen*: afpakken om zelf op te eten.
 177 *de fyne waerheyt*: precies de waarheid, precies zoals het is.
 178 *dienter staech wel na te gaen*: moet haar voortdurend goed controleren.
 179 *klonters*: naam voor een vuile slordige vrouw; er worden verschillende voornamen bij gebruikt; *luyren*: luiers.
 180 *dreumeld wech*: stopt weg; *weer weet te soecken*: weet terug te vinden.
 181 *betielen*: platteel, platte schaal van metaal of aardewerk; *als loot*: zwartig, donker, zoals tin dat niet geschuurd is; *datje*: als je.
 182 *spuwen*: nl. van walging; *root*: d.w.z. donkerrood als koper dat niet gepoetst wordt; *altemet*: soms.
 183 *rat*: rad, vaardig; *kijnt*: kind.
 184 *vijst by haer hielen* enz.: ligt zo lang in haar bed tot de zon haar beschijnt^{aant.}.

- *
 185 Se het ien uur werck ierser kliet, se komt of te achten of te negen, ¹⁸⁵
 En segje dan ien woortje, se durf ien mensch noch wel qualijck bejegen, ¹⁸⁶
 Ick denck: absolvat vuyl-vat, vuyl vind icje, vuyl laet ickje, al ben ick noch so quaet, ¹⁸⁷
 Want dat versoorde volck draecht ien anders hiel over de straet. ¹⁸⁸
 * As de dienstmeysgens heur vrouwen of miesters uyt de kerck halen,
 190 't Isje niet te segghen watte sticken datse daer verhalen. ¹⁹⁰ [F 1 v°]
 Den ien seyt zy krijcht niet te drincken of te eten.
 D'ander seyt, mijn miester het gist'ren zijn vrou esmeten. ¹⁹²
 Onse dochters vryer dat is sulcken goen knecht, hy hetme so lief, ¹⁹³
 Hy gafme lestent een stick van vieren, om dat ick brocht ien brief ¹⁹⁴
 195 Aen zijn vryster, en so hyse krijgt, belooft hy my een nuwe bouwen. ¹⁹⁵
 Ja seyt ien ander, daer veel dochters binnen daer binnen veel vrouwen, ¹⁹⁶
 Ick sou liever om go gaen, gy meuchtet loven of gy wilt, ¹⁹⁷
 Eer ick heur sou dienen, so besucht werter ien mensch bedilt. ¹⁹⁸
 Hoort, seyt ien ander, onse seun het vande weeck so op etrocken: ¹⁹⁹
 200 Hy souwer korteling ien neer eleyt hebben haddet willen locken. ²⁰⁰
 De vijfde seyt, as onse volck iens lustich gasten, ²⁰¹

- * 186 segje H segme - 188 Want H Wangt - 189 As I Als - dienstmeysgens H dienst-Meysiens
 - 190 verhalen B I vertalen - 194 gafme H gafmen - stick H stuck - 195 nuwe I H nieuwe -
 198 Eer ick heur H Ier ick daer - ien H een - 199 ien H een - 201 lustich H rustich
 185 *ierser kliet*: voordat ze zich aankleedt; *se komt of te achten*: ze komt van het bed af om acht
 uur.
 186 *bejegen*: bejegenen^{aant.}.
 187 *absolvat*: spottende aflat met verandering van de laatste lettergreep in woordspeling met
vat. De bet. is dus ongeveer: ik bestraf die vuilpoets niet.
 188 *versoorde*: eig. verdorde, hier: ellendige; *draecht ien anders hiel over de straet*: brengt je
 erg in opspraak^{aant.}.
 190 *sticken*: 'sterke stukken', sterke verhalen.
 192 *esmeten*: geslagen.
 193 *Onse dochters vryer*^{aant.}; *goen knecht*: goede jongen, jongeman; *hetme*: heeft me.
 194 *lestent*: laatst, onlangs; *stick van vieren*: halve Spaanse mat, d.i. vier realen of vier schellingen;
brocht: bracht.
 195 *bouwen*: overrok^{aant.}.
 196 *vrouwen*: meesteressen.
 197 *om go gaen*: bedelen (zeggen: geef om Gods wil); *meuchtet*: mag het.
 198 *besucht*: ellendig, vreselijk.
 199 *onse seun*: de zoon des huizes; *op etrocken*: gepierewaaid.
 200 *korteling*: onlangs; *neer eleyt*: verkracht^{aant.}; *locken*: lukken.
 201 *onse volck*: het gezin waar ik dien; *lustich gasten*: vrolijk feestviert.

*

So moeten wy ien hiele maent by-legghen, en winnen't weer met vasten.²⁰²
Somma sommarum, daer wert so lydighe veel ghekalt.²⁰³

PIET

Mijn dunckt dat gy alle bey vanden os opten esel valt.

TRIJN JANS

205 Nou vaer, de wyven praten so wyven praetjes.²⁰⁵

AELTJE

Neen kijnt, ick koock mijn etentje, ick was mijn vaetjes.
Ick heb mijn huys-werck dus lang allienich eklaert.²⁰⁷

TRIJN JANS

Denckt sus dat gy alle Jaers wel hondert daelders bespaert,²⁰⁸
En dan heb gy noch iou vryheyt om wat te mallen,²⁰⁹
210 Je hoeft niet te vreesen dattet yemandt sel uyt loopen kallen.
En iou goetje en werdje niet ontmomt, noch verhuys morst.²¹¹
Wat hetme onse Aecht wel goet ofhandich gemaect en ontlorst!²¹²
Helf ten tijt mis ick dit of dat, dan neusdoecken, of dan huyven,²¹³
En s'is so lekker, se mach niet dan mangelen, rosynen, of druyven.²¹⁴
215 Als wy volck hebben, en ick dan na ien appel of neut vat,²¹⁵

* 202 wy H wyer - en winnen 't weer met vasten H en vasten - 203 so lydighe veel I so veel lydighe veel - 204 dat gy H dat je - 208 Denckt H Deynckt - 213 Helf ter tijt H helft van den tijdt - 215 Als B I As - of neut H of en neut

202 *by-legghen*: minder eten^{aant.}.

203 *wert so lydighe veel*: wordt zo vreselijk veel.

205 *vaer*: vader.

207 *dus*: op deze wijze.

208 *Denckt*: bedenk.

209 *mallen*: 'stoeien'.

211 *ontmomt*: gestolen; *verhuys morst*: verslonsd.

212 *ontlorst*: ontstolen.

213 *neusdoecken*: halsdoeken; of zakdoeken; *huyven*: kappen, mutsen.

214 *lecker*: kieskeurig; *mach niet*: lust niets anders; *mangelen*: amandelen.

215 *na ien neut vat*: een noot pak.

*

So staet sy van veer en grijnst as ien nicker veur ien geut-gat.²¹⁶
 En hebben wy Rotterdams, of Longs Engels, of Rijns of Spaensche Wijn,²¹⁷
 Se drinckter soo droncken as ien varcken, datje wist hoe ickse somtijts vijn,²¹⁸
 Je soutje verwonderen, ia dat icket niet liet om de bueren,
 220 Ick sou van dese weeck ien are meyt gaen hueren.²²⁰
 Mijn man is altemet so quaet, hy wilse somtijts ien bet slaen,²²¹
 Maer sy slacht den Esel, sy wil niet ien voet uyt heur tret gaen.²²²
 Al kijf ick dat ick schuymbeck, sy paster niet op, sy beeft as ien oven.²²³
 Wil ick wil van heur hebben ick moeder ien kermis beloven.²²⁴
 225 Mit die deense koppen en kanmen heen noch weer,²²⁵
 En die Westphalingen en Knoeten ribsacken ons noch veel meer.²²⁶
 De Waterlantsche meysjens zijn wel rendelijck en klaer,²²⁷
 Maer die hebben sulcken gherit van heur moer, van heur vaer,²²⁸
 En van heur speelnoots. En noch willense alle Jaren,²²⁹
 230 Ten minsten drie of viermael na huys uyt speulen varen.²³⁰
 Krijchtmen dan, dat selden beurt, een dienstmeyt die suynich en trou is,²³¹
 * Die later selven duncken datse mier Mans as de Vrou is,
 Die moetmen niet ien oneffen woortje toe-spreken,²³³
 Of sy sullen 't gheen sy ande Ouders niet, ande kyeren wreken.²³⁴
 235 Men weet dickwils niet waerom dat de kyeren lam zijn,²³⁵
 En dat komt van die eerloose feecksen asse gram zijn.
 Se ghevense sulcke harde duwen, of schrickelijcke grepen:

*[F 2 r⁰]

* 216 ien H een *tweemaal* - veur H voor - 218 as ien H als een - 219 Je soutje H Je souje - 220 ien are H een andere - 221 somtijts ien H somwijls een - 222 ien H een - 223 as ien H als een - 224 ien H een - 227 zyn wel H zijn - rendelijck I redelijck - 228 moer, van H moer en - 235 dat de kyeren H onse Keyeren - 237 sulcke H sukke

- 216 *grijnst als ien nicker voor ien geut-gat*: lacht spijtig^{aant.}.
 217 *Longs Engels*: Londens-Engels (bier).
 218 *datje*: als je eens; *vijn*: vind.
 220 *van dese weeck*: in deze week nog.
 221 *altemet*: soms; *ien bet*: flink^{aant.}.
 222 *sy slacht enz.*: zij is net een ezel, ze doet altijd precies eender^{aant.}.
 223 *sy paster niet op*: ze trekt er zich niets van aan; *sy beeft als ien oven*: het laat haar steenkoud.
 224 *wil*: plezier; *kermis*: kermisfooi, geschenk.
 225 *deense koppen*: stijfkoppen^{aant.}.
 226 *ribsacken*: kwellen, tot last zijn^{aant.}.
 227 *rendelijck*: schoon, netjes.
 228 *gherit*: aanloop.
 229 *speelnoots*: vriendinnen.
 230 *uyt speulen varen*: een uitstapje maken.
 231 *beurt*: gebeurt.
 233 *on-effen*: onvriendelijk.
 234 *kyeren*: kinderen.
 235 *lam*: kreupel.

*

Ghelijck mijn suster kijndt nou lestant van die kobbesoch worden ghenepen.²³⁸
Hoe lockich bin gy, dat en ghebeurt iou niet.

AELTJE

240 Wel Trijn Jans blijft hier wat, ick denck mijn Water siet,²⁴⁰
En ick hoor iou so veel vande kyeren segghen,
Ick mach de myne mit ien te bedde gaen legghen.²⁴²

TRIJN JANS

Doet so.

PIET

Maer iou voorschreven Meyt isse wat moy?

TRIJN JANS

Ja van passe.

PIET

245 Vreesje niet datter iou Man me tydt ter koy?²⁴⁴
Of het hy gien sin in wat versnapelings as gy uyt bint?²⁴⁵

TRIJN JANS

O slimme Piet! Nou hoor ic ierst dat gy ien deurtrapte guyt bint.

PIET

Wel moer, wat mienje datje sulcke dingen niet ghebeuren?

* 238 nou H nu - 239 Lockich H luckich - 240 mijn B I dat myn - 242 mit ien H met een - 243
isse I is - 244 ter koy B I te koy - 245 versnapelings H versnaperings - 246 gy H iy - 247
sulcke H sukke

238 *kobbesoch*: spin, kreng; *worden ghenepen*: werd geknepen.

240 *siet*: kookt (ziedt).

242 *mach*: moet.

244 *van passe*: redelijk, nogal; *me tydt ter koy*: mee naar bed gaat.

245 *het*: heeft.

*

TRIJN JANS

Sou gy om ien lust u echt wel willen scheuren?

PIETWat schijjt echt, as ick ghebruycken mach mijn lust. ²⁴⁹**TRIJN JANS**250 Salighe man, weet gy wel hoe de snelle sonde lang ontrust? ²⁵⁰Een gehout man en behoort sulcks niet iens te durven dencken. ²⁵¹

Wie meuchdy beter vreucht as iou VROUTJE schencken?

PIETWeet gy niet onse natuur dorst altijd na wat vars, ²⁵³En eenderleye saken wertmen haest moe en wars. ²⁵⁴

255 Verandering van spijs, seytmen, doet wel eten.

TRIJN JANSOuwe kost goe kost, veeltijts bekomen qualijck de leckere beten. ²⁵⁶Die quaet doet, quaet ontmoet, de straf die volcht te snel. ²⁵⁷**PIET**

Al praetjes voor de vaeck, een gestolen bectie smaect wel.

Wat schaedt de lucht datter altemet ien veugheltje deur keylt? ²⁵⁹

- * 252 meuchdy H meughd gy - 254 eenderleye H ienderleye - 258 smaect H smaect - 259 een veugheltje deur H een vogeltie door
- 249 *ghebruycken mach mijn lust*: mijn begeerte kan bevredigen.
- 250 *Salighe man*: beste kerel; *hoe ... ontrust*: dat een kortstondige zonde een langdurige nasleep heeft (als gevolg, of als vrees voor de gevolgen).
- 251 *gehout*: gehuwd.
- 253 *wat vars*: iets vers, iets nieuws.
- 254 *haest*: spoedig; *wars*: beu.
- 256 *veeltijts*: dikwijls.
- 257 *te snel*: zeer snel.
- 259 *keylt*: zeilt, vliegt.

*

- 260 Wat schaedt de zee datter altemet ien skeepje deur seylt?
Wat schaedt de aerd datse van velen werdt betreden?

TRIJN JANS

Dat zijn al gemeene dingen die elck gebruycken mach met reden.²⁶²
Altoos mijn man en siet niet liever dan dat ick my kuys hou:²⁶³
En al wat hy doen kan, dat is voor zijn beminde huysvrouw.

PIET

- 265 Ick seg oock so, maer vind' ick yewers ien moy meysje,²⁶⁵
Ick tyer altemet me op de kittel-iacht, om ien snoep-reysje.²⁶⁶
Mijn Wjif mach dat wel veelen datmen altemet ien brootje lient.²⁶⁷
Seker s' is daer niet hongts of, wy blyven even goet vrient.²⁶⁸

TRIJN JANS

Hoe seyde Harmen teugen zijn vaer?²⁶⁹

PIET

Hoort dien dief liegen.

TRIJN JANS

- 270 Ic gis dat gy mijn man slacht, die betaeltme veeltijts mit driegen.²⁷⁰
't Is al ien lock, schat ick, ast om de maendt iens gheschiet:²⁷¹

* 260 ien H een - deur H door - 261 datse H dat zy - 263 kuys H 't huys - 267 brootje H broot
- 268 s' in A s - goet H groot - 270 dat gy H datie - betaeltme veeltijts H betaelt my dickwils
262 *gemeene dingen*: zaken waarover ieder kan beschikken.
263 *Altoos*: hoe 't ook zij.
265 *yewers*: ergens.
266 *Ick tyer ... me op de kittel-iacht*: ik heb er een avontuurtje mee.
267 *ien brootje lient*: een slippertje maakt.
268 *hongts of*: boos om; *even goet vrient*: even goede vrienden.
269 *Hoe seyde enz.*: Vgl. Samuel Coster, Teeuwis de boer, vs. 1127: 'Hoe lieght dien dief sey Harmen teughen sijn Vaer.'
270 *driegen*: (dreigen) alleen maar praatjes.
271 *'t Is al ien lock*: het is al heel wat.

*

En dan gatet noch as Lubbert, die hou-daer sey, en hy gaffer niet.²⁷²
 Ick loof niet dattet iou Vrou lijdt datje iou met andere sout menghen.²⁷³
 Ick gis dat gy over hebt dat meuchje wel in het Gast-huys brenghen.^{274 *}

*[F 2 v°]**PIET**

275 Ellemallementen, dat ick byget sulcken wijfjen hadt,²⁷⁵
 Ick soume warafter ier doot soenen, dan vernoeght of sat.²⁷⁶
 O mijn ick word so nuwelijck! Oy mijn ick word so wyvich.²⁷⁷

TRIJN JANS

Loopt alje best by jou vrou.²⁷⁸

PIET

Die wort al te vol-lyvich,
 Maer so haest as ick jou sach, heb ick op jou evlamt.²⁷⁹
 280 Mijn lijf stong mijn en beefde, sieje wel hoe root bin ick ekamt,²⁸⁰
 Ick wod nou wel ien reys voor mijn eten, jy siet mijn wel.²⁸¹

TRIJN JANS

Schaemt jou, Piet, hoe praet ghy so? die quaet doet vaert inde hel.²⁸²

* 275 sulcken H sukken - 276 soume H soumen - 278 alje best H al ie best I alle best - 279 evlamt H gevlamt - 280 stong H stont - 281 ien H een -jy siet H gy siet - mijn wel I my wel
 272 *hou-daer*: pak aan; *hy gaffer niet*: hij gaf haar niets.
 273 *loof*: geloof; *iou menghen*: je inlaten met, omgang hebben met.
 274 *dat meuchje wel in 't Gast-huys brenghen*: dat kun je wel naar het Oudemannenhuis brengen (spottend bedoeld: met het beetje dat jij over hebt, kun je alleen daar nog voor de dag komen).
 275 *Ellemallementen*: bastaardvloek; uit: elementen; *byget*: bastaardvloek: bij God.
 276 *warafter*: waarachtig; *ier*: eerder; *vernoeght of sat*: dan dat ik er genoeg van zou krijgen.
 277 *nuwelijck*: raar; *wyvich*: wellustig.
 278 *alje best*: uit alle macht; *vol-lyvich*: dik.
 279 *heb ick op jou evlamt*: heb ik je begeerd.
 280 *stong mijn en beefde*: stond te trillen; *root ... ekamt*: heet, vurig, als een haan met een rode kam.
 281 *Ick wod enz.*: Ik zou nu wel een keer willen. voor het eten, je snapt me wel.
 282 *vaert inde*: gaat naar de.

*

PIET

Dat schaedt niet, als ick slechts mocht mijn buyck vol soenen.

TRIJN JANSJa wel datje mijn man waert ick lietje ruynen of kapoenen,²⁸⁴285 So souje mijn so veel niet by onty uyt krollen gaen.²⁸⁵**PIET**Neen byget so niet, ic wod liever mijn leven niet uyt snollen gaen.²⁸⁶Maer al even wel Trijn Jans, verstaje wel, ey laet my iens betien,²⁸⁷Je weet wel, hoe sta jy so? de vrientschap, je man en selt niet sien.²⁸⁸**TRIJN JANS**Wel elen-baes, wat kalling is dit? 't is quaet ghenoech of ick ien hoer was.²⁸⁹**PIET**290 Die waecht die wint, je mocht anders mienen of ick ien verkleumden boer was.²⁹⁰**TRIJN JANS**Loopt by jou hoeren, slimme Piet, mijn goedt dat is mijn eer.²⁹¹**PIET**Nou laet ick iens voelen. Comt gebruyckt de vryicheyt weer.²⁹²

* 287 iens H eens - 288 sta jy H sta gy - vrientschap H vrientschap - 290 je mocht anders H gy mocht aers - of ick H dat ick - 292 iens H een reys - Comt gebruyckt H komt bruyckt

284 *ruynen of kapoenen*: tot ruin of kapoen maken, d.w.z. ontmanen, castreren.

285 *uyt krollen gaen*: op avontuur uit gaan.

286 *Neen byget enz.*: Nee verdorie, dat niet, dan zou ik liever nooit meer naar de hoeren gaan.

287 *betien*: mijn gang gaan, betijen.

288 *de vrientschap*: onze 'vrijerij'.

289 *elen-baes*: beste kerel; *kalling*: gepraat; *quaet ghenoech of*: meer dan ongepast, alsof.

290 *ien verkleumden boer*: een impotente kinkel.

291 *goedt*: hoogste goed.

292 *gebruyckt de vryicheyt weer*: veroorloof je dezelfde vrijheid (Piet heeft Trijn aangeraakt en vraagt haar nu hetzelfde bij hem te doen).

*

TRIJN JANS

Maer wat binje ien nieu man, ick weet niet, ick sou schier. ²⁹³

Gans lyden wat raet, ey laet staen, flusjes komt jou vrou hier, ²⁹⁴

- 295 En datse jou mallicheyt sach, wat souder anders uyt spruyten, ²⁹⁵
 Als datse mijn sou uytstoten, en de deur voor't hoeft sluyten,
 Waer sou ick dan loopen by de wech, en dolen onder de lucht?

PIET

Neen mijn lieve schaepje weest daer niet iens om beducht. ²⁹⁸

Moet ick slech ien reysje? je weet wel wat ick wil segghen. ²⁹⁹

TRIJN JANS

- 300 Wel schoon genomen ick wou, hoe souden wy 't anleggen? ³⁰⁰
 Want hier is geen gheleghenthey.

PIET

Niet? ghenoech, ick weet raet:

As wy flus egheten hebben, sel ick segghen dat mijn wijf te bedde gaet, ³⁰²

In dat ick na de molen ga, om te nacht wat te malen, ³⁰³

En as de keers uyt is, sel ick ien slockje komen halen.

- 305 Hoorje wel Trijn Jans, gae jy dan sitten an de deur,
 En asje mijn hoort hoesten of hemmen, so denckt Piet isser veur, ³⁰⁶
 Rijst jy dan stilletjens op, en doetse soetjens open,
 Ick sel jou dan wel te vreen stellen, dat sou ick hopen. ³⁰⁸

* 301 geen H gien - 302 As H Als - 304 as H als - 305 Hoorje H Hoor gy - gae jy H gaet gy -
 306 En asje H En als iy - 307 Rijst jy H Rijst gy B I Rijs jy

293 *nieu*: wonderlijk; *schier*: bijna.

294 *Gans lyden*: bastaardvloek: Gods lijden; *laet staen*: hou ermee op; *flusjes*: aanstonds.

295 *datse*: als zij.

298 *niet iens*: volstrekt niet.

299 *Moet*: mag; *slech*: maar, slechts.

300 *schoon genomen*: verondersteld.

302 *flus*: aanstonds.

303 *te nacht*: vannacht.

306 *hemmen*: kuchen; *isser veur*: is voor de deur.

308 *te vreen stellen*: bevredigen.

*

TRIJN JANSIck weet niet hoe icket aendreyen sel, ick bin te seer vervaert. ³⁰⁹**PIET**310 Schijt, schijt, niemendal, mijn Wijf slaept so vast als een paert. ³¹⁰**TRIJN JANS**Heer dattet uyt quam, jemeny hoe sou sy kyven. ³¹¹Dan niet te min 't is nu gheseyt, en 't moet gheseyt blyven. ³¹²**PIET**

Mien jy't mijn hertje? soo gheeft me dan ien soen.

TRIJN JANSWel dat's een kleyne saeck, dat wil ick geeren doen. ³¹⁴315 Maer als gy flus over tafel sit hout jou wat statich, ³¹⁵Ick sel oock mijn best doen dat ick mijn bedwing en hou matich: ³¹⁶

* Want dattet jou Wijf sach sy worden jalours.

*[F 3 r°]**PIET**Ick selje dat wel of sien, ja voorseker, so wat op zijn boers, ³¹⁸

Ygut hoe sellewe! hoe sellewe! ick wou dattet al nacht was.

* 309 aendreyen B I hantdreyen - 313 jy 't mijn hertje H gyt myn hartie B I jy't mien herte -
317 worden jalours B I worden wel jalours - 319 Ygut hoe sellewe! hoe sellewe H Y gut hoe
sellewe! hoe willewe B I Ygut hoe willewe! hoe sellewe - wou dattet H woudet

309 *aendreyen*: aanleggen^{aant.}.310 *Schijt*: d.i. heb daar schijt aan, trek je er niets van aan.311 *jemeny*: bastaardvloek, uit: Jezus en Maria.312 *Dan niet te min*: maar evenwel; *gheseyt*: afgesproken.314 *een kleyne saeck*: een kleinigheid; *geeren*, graag.315 *flus over tafel*: aanstonds aan tafel; *hout jou wat statich*: doe wat uitgestreken.316 *hou matich*: mij beheers.318 *of sien*: klaarspelen^{aant.}.

*

TRIJN JANS

320 Ick kan niet kallen, ick wou dat ick al op de schiltwacht was. ³²⁰

Aeltje Melis, uyt.

AELTJE

Hoe vaer gy hier innen kaer, geefje en kaer ien praet? ³²¹

TRIJN JANS

Jou man verteltme so veel van zijn vryerlijcke staet: ³²²

Ja wat helptet, wat is hem al over ekomen. ³²³

Hy vertrock wat hy al had als hy jou eerst had enomen. ³²⁴

PIET

325 Wijf, ick heb Trijn Jans laten sien mijn sulver tuychje en mijn tas, ³²⁵

Mit mijn root-scharlaken wollen hemd, daer ic de Bruygom in was. ³²⁶

S'is verwongdert dattet so gnap en gnut is, en niewers niet estoten. ³²⁷

Heer se het sulcken sin in jou jackje mit honskoten, ³²⁸

En in jou blau versetten rock, met die stoot-kant van fluwiel. ³²⁹

- * 321 vaer H voer - geefje en H geef ien - 324 eerst H ierst - 326 scharlaken H schaerlaken -
328 sulcken H sukken - jackje *in* A jaekje *drukfout* - mit honskoten H met Hongskoten
320 *Ick kan niet kallen*: ik weet niet wat te zeggen; *op de schiltwacht was*: op wacht zat.
321 *vaer gy innen kaer*: hebben jullie het met elkaar; *geefje en kaer ien praet*: houden jullie er
de praat een beetje in?
322 *zyn vryerlijcke staet*: de tijd toen hij op vrijersvoeten ging.
323 *wat helptet*: ik hoef je niks te vertellen; *over ekomen*: overkomen.
324 *vertrock*: vertelde.
325 *sulver tuychje*: misschien de zilveren schede waarin hij zijn mes droeg (aan de broekband
of een koord).
326 *root-scharlaken*: scharlakenrood.
327 *gnap en gnut*: keurig en netjes; *niewers niet estoten*: nergens versleten.
328 *se het sulcken sin in*: ze heeft zo'n schik in; *honskoten*: soort laken.
329 *versetten*: van een soort grove fluweel; *stoot-kant*: belegsel (tegen de zoom).

*

TRIJN JANS

- 330 Maer watte moye brieven heb gy hier, jemy dit is ien reyn taferiel. ³³⁰
 Weet gy niet oft ien story, of dattet poeetery is? ³³¹

PIET

Wat weet icket oft uyt de schrift of angder schelmery is, ³³²
 De Schilders die schilderen altemet soo wat heen. ³³³

AELTJE

Wat duncje moer van mijn kevy, isse niet ongaertich esneen? ³³⁴

TRIJN JANS

- 335 Se blinckt as ien becken, maer wat zijnder konstighe gasten. ³³⁵
 Ja wel alle dingh is hier so reyn, men sout met geen vuyl hangtje antasten. ³³⁶
 Wat hettet te beduyen, gy bint te dubbel ondieft. ³³⁷

AELTJE

- Man as gy wilt, het eten is riet; komt binnen sus soo't u belieft. ³³⁸
 Komt eet wat mit ongs, versmaet onse kleynicheyt niet. ³³⁹
 340 Houtet mijn ten besten, so gy juyst gien steetse reynicheyt siet. ³⁴⁰

- * 332 of angder H oft ander - 333 Schilders H Schilderaers - altemet L altemets - 334 esneen?
in A esneen, H gesneen? - 336 geen vuyl hangtje H gien vuyle hangden - 337 gy H ie - te
 dubbel L de dubbel - 339 mit H met - 340 so gy H soie
- 330 *brieven*: gravures, al of niet gekleurde prenten; *reyn*: mooi.
 331 *story*: ware geschiedenis; *poeetery*: verdichtsel.
 332 *angder schelmery*: een of andere guitenstreek ^{aant.}.
 333 *altemet soo wat heen*: soms zo maar wat.
 334 *kevy*: kabinet, kast; *ongnaertich*: mooi (vgl. aant. bij vs. 148).
 335 *becken*: metalen schaal of scheerbekken; *konstighe gasten*: bekwame handwerkslui.
 336 *antasten*: aanraken.
 337 *Wat hettet te beduyen*: wat heeft het voor zin; *ondieft*: netjes.
 338 *riet*: gereed; *sus*: vrouw.
 339 *kleynicheyt*: eenvoudig maal.
 340 *ten besten*: ten goede.

*

TRIJN JANS

Hoe keun gy't segghen. Wil ick mijn muylen uyt-trecken? ³⁴¹

AELTJE

Ay nou gaet in, gaet in, je mocht so lief mit mijn gecken. ³⁴²

Nou vaer neemt jou plaets. Nou Trijn Jans sit neer.

PIET

Wat? wat is dit? sit teugen mijn over, want ick dit keer.

TRIJN JANS

345 Neen ick bedanckje, ick sit wel, ick sel hier wel blyven. ³⁴⁵

Nou Aeltje Melis gaet gy sitten. 't Sijn qua gasten die de Waert verdryven. ³⁴⁶

PIET

Nu eet allegaer, ic kan niet noon, daer staet de betiel, ³⁴⁷

En 'tis gien benier dat ickje visch veur diel. ³⁴⁸

Dat's-je veur, doetme na, gy moeder so wat in slingeren. ³⁴⁹

AELTJE

350 Maer hoe boerachtich vat hy dat an mit duym en mit vingeren.

Nou Trijn Jans peuselt wat, smeert ien stick botteren broot. ³⁵¹

* 341 segghen. Wil ick H seggen, ick wil - 342 mit H met - 343 Nou Trijn Jans sit neer H nou Kynt wel sit B I Nou Trijn Jans, wel wat is dit - 344 sit teugen mijn over, want ick dit keer H Ick wil dat gy teugen my over de tafel sit B I K M Ick wil hebben dat ie teghen mijn over ande tafel sit - 346 Aeltje Melis H Aeltje - 347 Nu B H I Nou - 349 moeder H moet - 350 mit H met *tweemaal* - 351 botteren B botter en

341 *keun*: kun; *Wil*: zal.

342 *met mijn gecken*: met mij spotten, voor me de gek houden.

345 *wel*: goed.

346 *'t Sijn qua* enz.: Het komt niet te pas dat gasten op de plaats van de gastheer of de gastvrouw gaan zitten.

347 *ic kan niet noon*^{aant.}; *betiel*: schaal.

348 *benier*: manier van doen. Piet zegt dus: het hoort niet dat ik jou je portie vis geef.

349 *Dat's-je veur*: ik geef het voorbeeld.

351 *ien stick botteren broot*: een boterham^{aant.}

*

Wy hebben sulcke koren eyertjes, se hebben doren as ien gout so root, ³⁵²
 Se binnen van passen hartjes, se hebben sulcke dunne schillen. ³⁵³

PIET

De Visschen hebbent goet.

AELTJE

Hoe so?

PIET

Die meugen drincken asse willen.

AELTJE

355 Daer was ick veur jou riet. Wod gy niet wel dat gy't kreecht? ³⁵⁵

PIET

Maer Aeltje jy grijpt na de kan as ien aer zijn mongt veecht. ³⁵⁶

AELTJE

* Dat lierden my mijn salige vaer, ic sel zijn do-mont niet beliegen. ³⁵⁷

*[F 3 v°]

PIET

Y wat, ick stick schier, nou Melis kijntje laet eens overvliegen: ³⁵⁸

- * 352 sulcke koren eyertjes H sucken koren-ayertjes - 354 asse H alsse - 355 veur H voor -
 356 zijn H zin - 357 lierden L lierde - 358 schier, nou Melis kijntje laet H schier van dorst,
 laet
- 352 *koren eyertjes*: eieren van met graan gevoerde kippen^{aant.}; *doren*: dooiers; *ien gout*: goud.
 353 *hartjes*: hard gekookt.
 355 *riet*: gereed^{aant.}.
 356 *aer*: ander.
 357 *lierden*: leerde; *mijn salige vaer*: mijn vader zaliger; *zijn do-mont niet beliegen*: de lessen
 van de dode niet verloochenen.
 358 *laet eens overvliegen*: geef de kan eens door.

*

Gans bloet ick heb sulcken schrickelijcken dorst;³⁵⁹
 360 Mijn dunct datter een gloeyende stien leyt in mijn borst.

AELTJE

Daer hangt botter in jou baert, veecht of eerter in gaet verwortelen.³⁶¹

PIET

Neen, laet hangen, alst drooch is dan selter wel uyt mortelen.³⁶²
 Wat so, nou ist mijn beurt: avoes Trijn Jans.

TRIJN JANS

Ic dancje.

PIET

Danckt als ghy't hebt.³⁶³
 Die is inde kijntscheyt wijf, is tappen te veul, so siet dat gy't scheidt.³⁶⁴

Aeltje met de kan binnen.

PIET

365 Trijntje het wort schier tijdt, ick wil nu stracks wech gaen.³⁶⁵
 Siet toe, houtje woort, ick latet daer op staen.³⁶⁶

Aeltje met de kan weer uyt.

* 359 dorst H grooten dorst - 360 Mijn H Men - stien H steen - 361 veecht of H veecht 't of -
 verwortelen H wortelen - 362 drooch is H drooch wort - 363 als I as - 364 Die is H Dit is -
 veul H veel B I L veul werckx - 366 ick latet daer op staen H ick laeter het op staen
 359 *Gants bloet*: bastaardvloek: Gods bloed.
 361 *botter*: boter.
 362 *mortelen*: in kruimels er uitvallen.
 363 *als ghy't hebt*: als je zelf te drinken hebt.
 364 *Die is inde kijntscheyt*: die moet nog groeien; er is dus te weinig bier in ^{aant.}; *te veul*: te veel
 werk.
 365 *wil*: zal.
 366 *ick latet daer op staen*: ik reken erop.

*

AELTJE

Wel vaer stajē so op? ghy hebt immers niet ghelesen. ³⁶⁷

PIET

Ja wijf het sal ten jongsten dage even veul wesen. ³⁶⁸

Of ick daer ien diel woorden brabbel, 't het niet ien beet om't lijf. ³⁶⁹

370 Liefste ick ga na de meulen: gae jy na bed toe, selje wijf?

Ick moet wat doen, de wijnt is goet; te nacht wil icje quijt schelden, ³⁷¹

Dan morghen avont sel icket je weer dubbelt vergelden.

AELTJE

Gy dreygt d'onvervaerden, ich heb mijn schilt al byme mijn vaer. ³⁷³

PIET

Gedieu, genacht wijfje, genacht Trijn Jans, houdje wat by ien kaer. ³⁷⁴

TRIJN JANS

375 Heer wat hebje daer ien genoechlijck man, het is te byster. ³⁷⁵

Wat helptet hy is te eunjē: hoort hy singt als ien Lyster. ³⁷⁶

Hy is drollich van praet, en blygeestich as hy singt. ³⁷⁷

* 368 sal H sel - veul H veel - 369 ien beet H een beet - 370 gae jy H ga gy - 371 icje H ick iou - 373 d'onvervaerden H den onvervaerden - 375 ien genoechlijck H een ghenoechelycke - 376 helptet H helptet - hoort H hoor - as ien H als een - 377 drollich L te drollich - as H als
 367 *ghelesen*: gebeden.
 368 *even veul wesen*: op hetzelfde neerkomen.
 369 *ien diel*: een hoop; *niet ien beet*: niets.
 371 *doen*: werken; *wijnt*: wind; *quijt schelden*: ontslaan van je verplichtingen (als echtgenote).
 373 *d' onvervaerden*: iemand (nl. Aeltje) die niet bang is; *ick heb mijn schilt al byme*: ik ben gewapend, ik weet me te verdedigen.
 374 *ien kaer*: elkaar.
 375 *ghenoechlijck*: leuk^{aant.}; *het is te byster*: het is buitengewoon.
 376 *Wat helptet*: Ik hoefje niets te vertellen; *hy is te eunjē*: wat is hij grappig.
 377 *drollich*: grappig.

*

AELTJE

- Ja lieve Trijn Jans ic weet selfs best waerne de schoe wringt;
 Hy verteert alle daech sulcken gelt, en hy brengt niet in: ³⁷⁹
- 380 In dat mier is, hy is so vrou mal: och ich hebber sucken verdriet in. ³⁸⁰
 Staech is hy inde kuffen, of inde Boeren droncke bier laghen. ³⁸¹
 Hy is soo nat-gierich, men sou hem met een goe tooch door ien vier jaghen. ³⁸²
 Hy het so veul vermalle-komenschap mit die soete luy: ³⁸³
 En ick spaert vast uyt mijn lijf, en ick drinck niet dan wey of huy. ³⁸⁴
- 385 Wat noot wast dat hy ien pijntje by de luy ging verpoyen: ³⁸⁵
 Maer as hy droncken is loopt hy stracks mit zijn lichte koyen,
 En 'sanderen daechs sit hy dan en knort en mort. Ja kijnts ic heb de man, ³⁸⁷
 En ien ander (asmen seyt) hetter de soeticheyt en de wil van. ³⁸⁸
 Van waer komt de mannen de vryicheydt om by anderen haer te voeghen? ³⁸⁹
- 390 Dat wy altemet iens verwisselden hoe qualijck soudense genoeg. ³⁹⁰

TRIEN JANS

- Neen seker ick prijs mijn man, hy is wel haestich en quaet: ³⁹¹
 Maer 'tis in ien ommesien ghedaen, wast anders ick wist me ghien raet.
 Neen sepers de mijn is anders heel deuchdelijck van leven: ³⁹³
 Hy het my van zijn leven gien quaet exempel ghegheven.

*

- 378 waerne H waer myn - 379 daech H daeghs - 380 sucken H sulcken - 381 Boeren H boeven - 382 ien vier H een vier - 383 veul H veel - die soete luy H de sotte luy - 385 ien H een - 386 as H als - stracks mit zijn H staech by syn B I L stracks by de - 387 daechs I daech - 388 ien ander H een ander - 389 vryicheydt I vryheyt - 390 altemet iens L altemets - 392 in ien ommesien ghedaen H in een ommesien edaen - ghien H geen - 394 gien H geen
- 379 *niet*: niets, een schijntje.
- 380 *In dat mier is*: en wat erger is; *so vrou mal*: zo gek op vrouwen.
- 381 *Staech*: altijd; *kuffen*: hoerenkasten; *inde Boeren droncke bier laghen*: dronkemans slemppartijen met boeren.
- 382 *nat-gierich*: dorstig, drankzuchtig; *met een goe tooch*: voor een goede slok; *vier*: vuur.
- 383 *vermalle-komenschap*: verkwist.
- 384 *vast*: voortdurend; *wey of huy*: vocht van de melk dat overblijft na het kaasmaken.
- 385 *Wat noot wast*: wat zou het hinderen; *pijntje*: pintje, kan (bier); *verpoyen*: drinken.
- 387 *kijnts*: meid.
- 388 *wil*: plezier.
- 389 *Van waer enz.*: Hoe komt het toch dat de mannen de vrijheid hebben om met andere vrouwen naar bed te gaan?
- 390 *genoegen*: berusten, tevreden zijn.
- 391 *haestich en quaet*: opvliegend en lastig.
- 393 *sepers*: zeker ^{aant.}.

*

- 395 * Hoort Aeltje Melis, hoort kijnt, maer luystert gautjes toe:
Tansjis as ick mit jou man allienich was, hy vraechdeme doe³⁹⁶
So heftich, ick kon hem mit geweld niet van mijn lijf houwen.

*[F 4 r⁰]**AELTJE**

Maer waerom?

TRIJN JANSMaer om de nuwicheyt daer de knechtjes ien wijf om trouwen.³⁹⁸Wel iemers! sus, hy hettet my so lang ghevraecht³⁹⁹

- 400 Tot dat icket hem toesyden: en wy hebben beraetslaecht
Dat hy mijn, as de kaers uyt is, sel komen besoecken.
Kom hier mijn moer, laet ick jou op mijn benier eens doecken,⁴⁰²
Treckt mijn vliegheer an, en gaet hier sitten op dit ghestoelt,⁴⁰³
So wert zijn heete lust sonder sonden verkoelt.
405 'Ick hebt hem beloofd, uyt vrees van hem te vertoornen.
Ick heb mijn man te lief dat ick hem kroonen sou mit hoornen:⁴⁰⁶
Ick heb hem om jouwent wil mit ien klucht ghestilt.⁴⁰⁷
Ghy kont nou wel ien soetichheit hebben so ghy maer wilt.⁴⁰⁸
Mijn hert is te eerlijck dat ick yemant sou veronghelijcken.⁴⁰⁹
410 En as hy dan gedaen het, o bloet hoe sou ick hem uytstrijcken!⁴¹⁰

AELTJEWel siet, is dat niet ien groote last? dat speelt hy mijn altemet.⁴¹¹

- * 395 gautjes H gauweties - 396 Tansjis as ick mit H Tansgis als ick met - was, hy vraechdeme doe H was, doe - 397 So heftich H was hy so heftich - mit H met - 398 nuwicheyt I nieuwicheyt - ien wijf om B I om een wijf - 401 as I als - 402 benier I manier - eens H iens - 405-409 H *de aanhalingstekens ontbreken* - 405 hebt hem B I hebt - 406 mit H I L met - 407 mit H met - 410 En as H In as I En als - 411 ien groote H een groote

396 *Tansjis*: zo pas, zojuist^{aant.}.398 *nuwicheyt*: nieuwsgierigheid; *knechtjes*: jongemannen.399 *iemers*: bastaardvloek: Jezus en Maria.402 *benier*: manier; *doecken*: een doek omslaan.403 *vliegheer*: wijd, lang overkleed^{aant.}.406 *kroonen sou mit hoornen*: bedriegen zou, tot hoorndrager maken (vgl. Fr. cocu).407 *klucht*: list, streek.408 *soetichheit*: pleziertje.409 *veronghelijcken*: onrecht aandoen.410 *gedaen het*: klaar is; *bloet*: bastaardvloek: (Gods) bloed; *uytstrijcken*: uitschelden.411 *speelt hy mijn altemet*: flikt hij me nu en dan.

*

Trijn Jans maeck mijn toe, na je sin, gae jy leggen op mijn bedt. ⁴¹²
 Hebt gien sorgh, ick sel de rest al swyghend' wel beschicken. ⁴¹³
 Ick sel de vreemde vogelaer vangen in zijn eygen stricken. ⁴¹⁴

Trijn kleedt Aeltje.

TRIJN JANS

415 Wel Aeltje Melis, asje nou jou selven wel besiet,
 Seper me dunckt je lijckt jou selven in't minste niet. ⁴¹⁶

AELTJE

Ay lieve help my knap; Heer kyeren ick heb sulcken verlanghen ⁴¹⁷
 Om die wilde weyman in zijn eyghen stricken te vanghen. ⁴¹⁸

TRIJN JANS

Doet open asje hoort hoesten, of hemmen, nou, adieu goe nacht. ⁴¹⁹

AELTJE

420 Wel, droomt ghenoechlijck Trijn Jans en slaept sacht.
 Nou ick mach hier gaen sitten, holla! ick most de kaers uytblasen,
 En wachten soo de gracy met een stillicheyd, sonder veel te rasen. ⁴²²

* 412 gae jy H gae gy - 415 asje nou jou H nou iou I asie jou - 416 in 't minste niet H niet -
 419 adieu *volgens* H; A B I audieu L gadieu - 420 ghenoechlijck B ghenochlijck H
 gheneughelijck - 421 most I moest - 422 veel H veul
 412 *maeck mijn toe*: kleed me aan.
 413 *wel beschicken*: goed ten uitvoer brengen.
 414 *vogelaer*: hoerenloper.
 416 *Seper*: zeker (vgl. vs. 393^{aant.}).
 417 *knap*: flink; *Heer kyeren*: mensenkinderen!
 418 *weyman*: vrouwenjager (vgl. *vogelaer* vs. 414).
 419 *hemmen*: kuchen.
 422 *de gracy wachten*: geduld oefenen^{aant.}; *met een stillicheyd*: in alle stilte; *sonder veel te rasen*:
 zonder al te veel geluid te maken.

*

PIET uyt.Gans lyden hoe raeckt een man somtijts te peert byget. ⁴²³Ick hebber mijn ruyntge soo recht scherp op e wet. ⁴²⁴425 So soumense loeren die besuchte stee-katten: ⁴²⁵Se binnen datse binnen, de Meulenaers weten me watte. ⁴²⁶Ick selder bygut soenen datter een poos heugen sel ⁴²⁷Maer 't is sulcken eunjeren diertje, ofser wel teghen meughen sel? ⁴²⁸

De Borghers die meughen heur wyven wel uytstueren,

430 So krygense hulp vande vreemde man of vande bueren:

't Is menschelijck dattewe mekaer wat helpen, maer

Dus komtet dattet de kyeren niet een beet ghelijcken de vaer: ⁴³²

Of als Lijsje an den overtoom, die als sy op heur sterven lach:

Elck kindt met een besondere levendighe vaer versach. ⁴³⁴

435 Ick heb daer inde schuer stracks drie rauwe eyeren uyt esopen,

* Daer kenmen so lustich of! nou, dats enoech, slaepje Trijn Jans? doet open, ⁴³⁶Gaet stilletjes te werck, sus, sus, dattet mijn wijf niet en hoort: ⁴³⁷Wat, nou hou ick noch veul van jou, datje so rustich hout je woort. ⁴³⁸* [F 4 v°]*binnen.***PIET weer uyt.**

We meughen so veul houwen as we willen van de boerinnen,

440 Maer ick seg dattet de stee-wyven heur veer of winnen. ⁴⁴⁰

Onse vrouwen zijn te bot, want sy hebben dat verstant niet:

*

423-424 H *ontbreekt* - 424 recht scherp B I recht schapen - 425 besuchte H besuchte - stee-katten in A stee-katren *drukfout* - 426 Meulenaers H moolenaers - 427 bygut B I begut - een B I ien - 432 dattet de H dat de - de vaer B I na de vaer - 433 Lijsje H Sytje - 435 eyeren A eyeeren *drukfout*; H aeyeren - 437 niet in A niee *drukfout* - 438 datje H dat gy

423 *hoe raeckt een man te peert*: op de vrouw (Vgl. rijden).424 *Ick hebber mijn ruyntge soo recht scherp op e wet*: mijn lid erop voorbereid ^{aant.}.425 *loeren*: beet nemen, een loer draaien; *besuchte stee-katten*: ellendige stadslui.426 *Se binnen* enz.: Ze mogen zijn wat ze zijn, de molenaars zijn ook niet van gisteren.427 *datter*: dat het haar.428 *eunjeren*: lief, teer; *meughen*: kunnen.432 *Dus*: zo, hierdoor; *niet een beet*: helemaal niet.434 *besondere levendighe*: afzonderlijke, nog levende.436 *of*: van.437 *sus, sus*: st, stil.438 *Wat*: wel; *noch veul*: bovendien veel; *dat so rustich*: omdat je zo flink.440 *heur veer of winnen*: hun verre de baas zijn.

*

Dit vroukje kon heur ambacht, heurs gelijk en isser in't lant niet,
 Ick heb mit ien vrientschap, verstaje wel, mijn afscheyt genomen.⁴⁴³
 En ick seyde heur, in heur oor, dat ick flusjes weer sou komen.

445 Nou ick mach na de molen gaen. Ho, slaepje Joosje mijn knecht?

JOOST

Neen Miester, se slapen niet al die-der snuyven.⁴⁴⁶

PIET

Wel dat's hun recht,

Byget Joosje, ick bin so blijd, ic heb daer sulcken avontuurtje ehadt.
 Ick heb van mijn leven geen soeter half uurtje ehadt.

JOOST

Wel hoe gingt in zijn werck? ey dielt ien mensch wat mee.

PIET

450 Ick seltje seggen, daer quam van avont ien vroukten uytter stee,
 Die buyten esloten was, om huys-vesting vraghen.

Wel immers, mijn groote maet, wy hebbense in huys eslaghen.⁴⁵²

't Was sulcken moyen dier, se had ooghen die glommen as ien kool van vars,⁴⁵³

Se hadt roose wangentjes, en lippen soo root as ien kars.⁴⁵⁴

455 S' is te euvelijcken reyn, se het sulcke verweende klieren,⁴⁵⁵

Die heur reysighe lichaem noch te helft te mier vercierien.

* 443 vrientschap H vruntschap - 444 seyde H seyden - flusjes H flusjens - 447 avontuurtje H avontuyrtje L avontuur - 450 van avont H van 'n avont - 453 moyen B I moeyen - van vars H van vers - 454 en lippen H in lippen - 455 euvelijcken H oeuvelijcken

443 *vrientschap*: pleziertje.

446 *snuyven*: snurken; *dat's hun recht*: daar heb je gelijk aan ^{aant}.

452 *immers*: om kort te gaan; *in huys eslaghen*: binnen gelaten.

453 *van vars*: van verre.

454 *kars*: kers.

455 *te euvelijcken reyn*: erg schoon, erg zindelijk; *verweende*: mooie, kostbare.

*

Ick vlamde daer op as ien boer op ien boeckede-koeck,⁴⁵⁷
Ick had sulcken spul, ick kon gien huys houwen mitme broeck.

JOOST

Wel hoe voerje toch?

PIET

Wel, hoor hier, ick seltje segghen:

- 460 As mijn wijf, Aeltje Melis, de kyeren te bed ging legghen,
So heb icket heur van veers soo wat veur eleyt.⁴⁶¹
Mitten iersten hielser weyg'rich, en s' hetter wat teghen eseyt,
Maer daer na hetse mijn vrywillich bescheyden,⁴⁶³
Datse mijn op ien stoeltje, ande deur, sou sitten en verbeyden.
- 465 En as ick hoesten of hemden, seyse, dan souse opstaen,
Daer heb ick ien reys, je siet mijn, ien gangetje egaen:
Ick bin van men leven van niemant so vriendelijck ontfanghen:
Se hing men om't lijf as ien klat: ja ien ael kan so niet an ien dobber hanghen.⁴⁶⁸
Dat's nou al eveliëns, se wierp men uyt de sael oft niet was:⁴⁶⁹
- 470 Het moeydeme werentich dattet so besuckt haestich eschiet was:⁴⁷⁰
Bylo dat ick sulcken wijfjen had, ick lieper mede 't landt uyt:
Ick heb daer selfs ien Vrouw', hier e seydt, wat ist? se leyt as ien zandt-schuyt.⁴⁷²

JOOST

Gans wongden miester, je sout my so wel gaende maken.⁴⁷³

- * 457 as ien H als ien - 458 mitme broeck H met mijn veurbroeck I mitte broeck - 459 voerje H voer gy - 466 ien reys H een reys - mijn *volgens* L; in A mijnt H men wel B I myn wel - ien gangetje *volgens* B I; in A ien gangeje H een gangetje - 467 niemant in A niemem, *drukfout* - 468 an H aen - 472 wat ist H *ontbreekt* - 473 je sout my H gy sout mijn
- 457 *Ick vlamde daer op*: ik kreeg zin in haar; *boeckede-koeck*: pannekoek van boekweitmeel.
461 *van veers*: voorzichtig, bedektelijk.
463 *bescheyden*: geantwoord.
468 *klat*: klis, klit; *dobber*: aaldobber, lijn met hoek en aas.
469 *al eveliëns*: genoeg hierover; *se wierp men uyt de sael oft niet was*: ze was zo wild dat ze mij zo maar uit het zadel wierp (obsceen).
470 *moeydeme*: speet me; *besuckt haestich*: ellendig gauw.
472 *se leyt as ien zandt-schuyt*: ze is log en passief (tegenstelling met vs. 469).
473 *Gans wongden*: bastaardvloek: Gods wonden; *gaende maken*: heet maken.

*

* Wat dat ick so ien reys mocht mit mijn neus in't vet raken,

475 Hoe sou ick snobbelen; hoe sou ick woelen; get hoe sou ic me spoen. ⁴⁷⁵*[1 r°]**PIET**Wel hebt gyer lust toe, ic geefje oorlof, wil gy't iens voor me doen. ⁴⁷⁶**JOOST**Ick durf niet, ick vrees, en of sy dan wacker worden? ⁴⁷⁷**PIET**Hebje gien hert? o blooten guyl! wech, wech, benje sulcken jorden? ⁴⁷⁸Neen, byget, ick heb ien angder langst in mijn tijt eweest. ⁴⁷⁹

480 Wel hey, bin gy so geck Joosje? ick weet niet waer veur gy vreest;

Jy keunt nou jou lust voor niemendal kryghen: ⁴⁸¹

Daer is gien swaricheyt, keun gy maer swyghen.

Weest stout as ien man, liert an mijn, wat duncje dat dit gien Romeyns bedrijf is, ⁴⁸³Dat ick ien ander zijn vrouw of soen inde kamer daer mijn wijf is? ⁴⁸⁴485 Hoe bevoel gy jou al, seg Joost, krijch gy wat moets? ⁴⁸⁵**JOOST**Pots longeren, ick word so wildt, je maeckt me schier broets. ⁴⁸⁶

* 476 hebt H heb - wil gy 't iens H wilt gy 't eens - 477 en H in - 478 hert H hart - benje sulcken H ben gy sukken - 479 ien angder H ien andere - 480 hey H hy - 481 Jy H Gy - 486 Pots H Pot - je maecktme H ge maecktme

475 *snobbelen*: zoenen; *woelen*: stoeien; *get*: God.476 *oorlof*: toestemming.477 *of*: als, *wacker worden*: argwaan kreeg.478 *Hebje gien hert*: durf je niet; *blooten guyl*: laffe kerel; *jorden*: bange vent^{aanl.}.479 *langst*: lanst (lansknecht), kerel.481 *keunt*: kunt.483 *stout*: flink, moedig; *liert an mijn*: spiegel je aan mij; *Romeyns bedrijf*: dapper stukje. Zie: WNT XIII kolom 999.484 *of soen*: afzoen.485 *bevoel*: voel.486 *Pots longeren*: bastaardvloek; *broets*: heet, geil.

*

PIET

Ast is vaer, mocht et sommige van die ionge maets gebeuren;⁴⁸⁷

O bloemer herten, hoe wacker souwen sy daer an peuren.⁴⁸⁸

Nu wil gy't doen? soo doetet, ick segtje, eer icket doe.

JOOST

490 Neen blijft gy hier, ick selder gaen, dat gater na toe.⁴⁹⁰

Joost binnen, Piet buyten.

PIET

Dat mach ick lyen, sey de meyt, dat gy me soent daer ick by ben,⁴⁹¹

Maer aers sou ick quaet wesen. Ick weet niet hoe ick so bly ben.

O Burghers wilt gy jou Wyven niet beter bewaren,⁴⁹³

So stuerse by de Meulenaers, die sellent je wel of klaren.⁴⁹⁴

495 't Sel me benuwen hoe 't Joost daer of touwen sel.⁴⁹⁵

Byget burgers, ick seg noch bewaert iou Vrouwen wel⁴⁹⁶

Voor jonghens, voor boeren, voor vreemdeling en reysers:⁴⁹⁷

Ja de slechtste Jolen hebben veeltijts de grootste deysers.⁴⁹⁸

Jy meucht allegaer wel huysen mit toorens setten:⁴⁹⁹

500 Maer de molenaers sellen al de ste-kliecken noch hoorens setten.⁵⁰⁰

Roept weer molenaer koren-dief,⁵⁰¹

Groote sacken heb gy lief.

* 487 Ast is, vaer H Ast is I Alst is vaer - 489 eer H ier - 490 blijft B I blyf - 491 dat gy me H datjemyn - 493 O Burghers H O gy Burgers - wilt gy B wil hy I L wil gy - 494 sellent je L sullentje - 497 vreemdeling B I vreemdelingen - 499 Jy meucht H Gy meught - 500 molenaers B I meulenaers - 501 molenaer B I meulenaer - 502 heb gy H hebje

487 *Ast is*: goed zo; *gebeuren*: te beurt vallen.

488 *bloemer herten*: bastaardvloek (bloedend hart); *daer an peuren*: dat aanpakken.

490 *dat gater na toe*: dat gaat erop af!

491 *Dat mach ick lyen*: ook Koe vs. 580.

493 *bewaren*: passen op.

494 *of klaren*: klaar spelen^{aant.}.

495 *benuwen*: benieuwen; *of touwen*: klaar spelen.

496 *noch*: nog eens.

497 *jonghens*: vrije jongens; *reysers*: reizigers.

498 *slechtste Jolen*: simpelste, sukkelachtigste stumpers; *deyser*: lid.

499 *Jy meucht* enz.: Jullie kunt allemaal wel grote huizen bouwen.

500 *Maer de molenaers* enz.: maar wij, molenaars, zullen alle stadslui wel tot bedrogen echtgenoten maken.

501 *Roept weer* enz.^{aant.}

*

Wy sellen't, dus doende, iou wel weer betalen.

Nou ick mach na boven gaen, en tyen wacker aen't malen. ⁵⁰⁴

AELTJE van binnen teghen Joost de knecht.

- 505 Jy luysighe rabaut! by wie meyn gy dat gy bint? ⁵⁰⁵
 Is dit de liefde, luys-bosch, daer gy mijn me bemint?
 Jy hoerejagher, gy licht vinck, de Vrou is te eerlijck ⁵⁰⁷
 Dat sy in Overspel haer ziel sou besmetten soo deerlijck.
 Jy eetbreker, gy trouschender, gy eerloosen dief.
- 510 Durf gy noch segghen, gy fiel, dat gy mijn hebt lief?
 Jy onkuysschen bock, gy seltme gien mier so veur lieghen. ⁵¹¹
 Men sel iou lieren, iou schelm, eerlijcke Vrouwen te bedrieghen.
 Nou koom gy wel dickwils, en anders so doedy schaers,
 * Gien vijf kunsjens in ien hiel volslaghen vierendeel jaers, ⁵¹⁴
- 515 Wat mach ick sulcken ritsen hongt toch beminnen? ⁵¹⁵ *[1 v°]
 Loopt an de galgh gy vleys-dief, o my! ick werd' wel uyt mijn sinnen.
 Gy meynedige gast, gy trouloose bloet, gy geyle droncke fun. ⁵¹⁷
 Ick seg noch 'tis wongder dat ick iou 't licht in iou ooghen gun.
 Dat lichtvaerdighe hersebecken sel noch vande donder breken. ⁵¹⁹
- 520 Gy selt den dach niet leven dat gy iou bienen selt by my onder steken. ⁵²⁰
 Loopt dat gy besucht en bekrenckt wort gy overdadige schavuyt. ⁵²¹
 Heer hoe koom ick an dusschen man? Och ick krijt mijn oogen uyt. ⁵²²

- * 505 Jy luysighe H Ghy luysige - meyn gy B I Meynie - 506 luys-bosch H gy luys-bos - 507
 Jy hoerejagher H Gy hoere iager - lichtvinck L lichtevinck - 509 Jy eetbreker H Gy Eetbreker
 - 510 fiel *volgens* H; A B fliel - 511 Jy H Gy - bock, gy seltme gien mier H bock, gy guyt,
 selt myn gien mier I bock, gy seltme niet mier - 513 koom gy H koom iy - 514 vierendeel B
 I vierendeels - 516 o my H o myn - 517 trouloose H trouweloose - 519 lichtvaerdighe H
 lichtveerdighe - 520 dat gy iou bienen selt by my H dat gy selt jou bienen by myn - 521
 besucht H besuckt - 522 koom H kom - Och ick H jae wel, ick

504 *tyen*: gaan.

505 *meyn*: meent.

507 *licht vinck*: losbol; *eerlijck*: fatsoenlijk.

511 *gien mier*: niet meer.

514 *kunsjens*: pleziertjes, seksuele prestaties.

515 *Wat mach ick*: hoe kan ik; *ritsen hongt*: geile hond.

517 *fun*: schurk^{aant.}.

519 *hersebecken*: hersenpan; *vande donder breken*: door de bliksem getroffen worden.

520 *dat gy iou bienen selt by my onder steken*: dat je met me naar bed zult gaan^{aant.}.

521 *Loopt dat gy besucht en bekrenckt wort*: krijg de koorts! wees vervloekt!; *overdadige*: geweldige.

522 *dusschen*: zo'n; *krijt*: huil.

*

JOOST weer uyt.

Ja wat duyvel ick heb my daer te leelijck verkeken.

Gans sacker wilghen dat mach niet deur. Ick heb mijn Vrou of esteken. ⁵²⁴

525 Mijn hert dat jaechtme, noch beeft mijn hiele lijf.

O seuen sacken mit krenten, hoe ysselijck baerden dat wijf. ⁵²⁶

Hadse my ekregen se hadme vernielt mit heur poten.

Seg ick dit mijn miester, hy selme deurstoten. ⁵²⁸

Ick weetme gien raet. Wil icket hum segghen of niet? ⁵²⁹

530 Jae'k, 't hettet nou al, 't is door zijn ingheven eschiet. ⁵³⁰

PIET

Wel waer blijft hy so lang? wat semelaer is ditte? ⁵³¹

Bylo, doen ick jong was, ick konde wel anders op-sitten. ⁵³²

O lyden, hoe lustich lach ick mit lobberich in't klaver vlack. ⁵³³

Ick bicktender op as ien kray op ien krengh, as ien geyt op ien haver sack. ⁵³⁴

535 As ien duyvel op ien ziel. Wel hey! hoe koom gy so dromich Joost? ⁵³⁵

Wat schortje? segt.

JOOST

Ic durf niet.

* 523 ick heb my daer te leelijck H daer heb ik myn te lelycken - 524 Gans sacker wilghen H Gantsch willige - 526 seuen sacken mit H seve-sacken met - 527 Hadse my H Had semen - 529 hum H hem - 531 *boven dit vers* Piet L Joost, *drukfout* - blijft hy B blyf gy - 532 konde wel H konder wel - 533 lustich H rustich - mit H met - 534 geyt H Bock - 535 hoe koom gy H hoe gy

524 *Gans sacker wilghen*: Gods heilige wil; *dat mach niet deur*: dat kan er niet mee door, dat is te erg; *myn Vrou of esteken*: mijn meesteres te schande gemaakt^{aant.}.

526 *seuen sacken mit krenten*: bastaardvloek: zeven sacramenten; *baerden*: ging te keer.

528 *deurstoten*: doodsteken.

529 *Wil*: zal.

530 *'t hettet nou al*: er is niets meer aan te doen^{aant.}.

531 *semelaer*: treuzelaar.

532 *Bylo*: bekrachtiging van het volgende; *opsitten*: rijden (dubbelzinnig).

533 *lyden*: bastaardvloek; *lobberich*: meisje van die naam; *klaver vlack*: klaverveld.

534 *bicktender op*: viel erop aan, 'hapte erin'.

535 *hoe koom gy so dromich*: waarom ben je zo beteuterd.

*

PIET

Wat isser, binje qualijck e troost? ⁵³⁶
 Wodse niet op-doen? ⁵³⁷

JOOST

Ja se.

PIET

Hebje dan niet iensgis, he?

JOOST

Jaeck.

PIETWel hoe binje dan noch so treurich? dat is ien bystere saeck. ⁵³⁸

Schaemt iou datje so suffende komt an druylen.

540 Wel wat binje veur ien knecht? ja, uylen blyven uylen.

Wat isser? ick wilt weten.

JOOST

Maer miester ick hebme vertast.

Ick miende dat ick de burgerin had, en iou Vrou wast.

PIETO gy schrobber, kon gy niet sien wie gy veur hadt? ⁵⁴³

* 537 iensgis H iensjes B I eensjes - 539 datje so suffende komt H dat je soo sint, en soo komt
 - 540 binje H bin gy - 543 O gy schrobber H O gy schellem

536 *qualijck e troost*: niet bevredigd.537 *op-doen*: opendoen.538 *bystere*: vreemde.543 *schrobber*: schoelje.

*

JOOST

- Wat sou ick sien in't doncker. 't Was de Vrou die ande deur sat,
 545 An mijn rechter-hangt, op ien passelijck laech stoeltje. ⁵⁴⁵
 Al sou ick sterven, ick wist anders niet of't was iou boeltje, ⁵⁴⁶
 Die so louter, asje segt, van iou over ehaelt was: ⁵⁴⁷
 Maer doe het spul op zijn best was, doe hoorden ick ierst dat ic verdwaelt was,
 So beseten als iou Wijf rimenten, tierden en riep, ⁵⁴⁹
 550 Ick had genoeg dat icket, mit mijn broeck inde hangt, ontliep. ⁵⁵⁰
 Het schaet niet, sy wist niet dat icket was. Hoe binje so beteutert? ⁵⁵¹

PIET

- Maer ic wetet wel, daer leytet mijn, dits te elements verpeutert. ⁵⁵²
 Neen Joosje, wy dienen mekaer niet, gy moet gaen, hoorje wel? ick segh het, ⁵⁵³
 Ick sou gien huys mitter kunnen houwen, nou se iou smaeck wegh het, ⁵⁵⁴
 555 Daer isje gelt, neemtie sack jou pack jou kousen en schoenen.
 Ic bin niet nydich, maer ic mach niet lyen datse mijn wijf of-soenen.

JOOST

- Wel miester wat kon icket beteren, gy hebt my daer toe ebrocht, ⁵⁵⁷
 Doe ick niet ien hayr op mijn hoofd had dat daer om docht. ⁵⁵⁸

- * 545 rechter-hangt, op ien H rechter-handt, op een - laech H leech - 546 Al sou H En al sou
 - anders niet of 't H anders niet of het - 547 asje segt H as gy seght - over H iens over - 549
 rimenten H redementen - 550 genoeg B I genoeg te doen - mit H met - inde hangt H in mijn
 hant - 551 binje H bin gy - 552 *boven dit vers Piet volgens B H I L; in A ontbreekt deze
 persoonsaanduiding* - 553 hoorje L hoore - 554 mitter H metter - 555 isje gelt, neemtie H is
 iou gelt, neemt iou - 556 mijn wijf of-soenen H myn of-soenen - 557 wat kon B I wat kan
 - my H myn

- 545 *passelijck*: tamelijk.
 546 *boeltje*: liefje.
 547 *louter*: keurig; *van iou over ehaelt*: door jou bezeten.
 549 *rimenten*: te keer ging.
 550 *Ick had genoeg*: ik had de grootste moeite.
 551 *Het schaet niet*: het hindert niet.
 552 *daer leytet mijn*: daar zit voor mij de moeilijkheid; *te elements verpeutert*: te erg bedorven.
 553 *dienen mekaer niet*: passen niet bij elkaar.
 554 *iou smaeck wegh het*: de smaak van jou te pakken heeft.
 557 *beteren*: eraan doen.
 558 *Doe*: toen.

*

PIET

Het is mijn schult, ick bekent, daerom ly icker de smert of.

- 560 Neen byget maeckt ongs so gien kruys of ick stoot iou 'thert of. ⁵⁶⁰
 Ick hebme gat wel eschraept. Ick mochter iou wel toe roepen, ⁵⁶¹
 Ick sel van mijn leven gien andere mans vrouwen of snoepen.
 Nou Joosje fluck, ick wilt hebben dat je strax mitter daet
 Vertreckt, terwijl datje vrou slaept: maer hoor hier eer gy gaet,
 565 So bid ickje wilt dit niemant tot mijnder schanden vertrecken: ⁵⁶⁵
 Deynckt Joost die ien goe Ael in zijn pot siet die moetse toedecken. ⁵⁶⁶
 Hou daer is ien drinck-penning, en schandeliseert iou vrou niet. ⁵⁶⁷

JOOST

O neen.

PIET

Wel gedieu. ⁵⁶⁸

JOOST

Ghenacht slimme Piet.

PIET

Ja wel isset van zijn leven wel eschiet? 't zijn te vreemde saken.

- 570 Ick wil by mijn wijfs moer loopen, die sel de peys wel maken. ⁵⁷⁰
 Maer wat staet hier ande luyffen? ⁵⁷¹
 DAT GHY NIET WILT DAT U GHESCHIET,
 EN DOET SULCKS AN EEN ANDER NIET. ^{571b-572}

*

559 ly I K M ley - 560 ongs so gien kruys H ons geen kruijen B I K M ons so gien kruyen -
 562 Ick sel B I K M Ick en sel - 563 mitter H metter - 564 terwijl datje H dewijl dat die -
 565 ickje H ick - wilt dit H wilt dat - 566 Deynckt H Denckt - ien H een - siet die moetse H
 het moetse - 569 te vreemde H vreemde - 571 an H aen - 572 spreuk in romein.

560 *kruys*: ongeluk^{aant.}; *stoot iou 't hert of*: steek je door je hart.

561 *me gat eschraept*: mijn bekomst gekregen; *mochter*: moest er; *toe*: bij.

565 *vertrecken*: vertellen.

566 *die ien goe enz.*: ^{aant.}.

567 *drinck-penning*: fooi; *schandeliseert*: maakt te schande.

568 *gedieu*: adieu.

570 *de peys wel maken*: de verzoening wel bewerkstelligen.

571 *luyffen*: luifel.

571b-572 ^{aant.}.

*

O bloet van gansen! had ick dit gister avont ghelesen, ⁵⁷³

De goe Joost sou van daegh mijn Luytenant niet wesen. ⁵⁷⁴

575 Dit is wonder wel e seyt: doch daer is goets genoeg e schreven, ⁵⁷⁵

Maer 'tgaet daerom niet te beter in ons leven. ⁵⁷⁶

Hy spieghel hem an my die van dit evel sieck is. ⁵⁷⁷

Hoort gy wel stekelbaersjes, pisreutjes, die garen zijt daer't warm en wieck is, ⁵⁷⁸

Hoort na mijn raet, gy meucht wel ien woortje in't sot spreken, ⁵⁷⁹

580 Maer men mach gheen vremde sleutel in een anders slot steken.

Daer luyt de poort-klock, me dunckt dat de trommel dobbe dobbe dob gaet.

Ja wel, hoe nou? sie ick recht, men dunckt dat de poort vast open staet.

Sus, ick hoor mijn wijf, ghedieu.

Piet binnen.

Aeltje Melis, en Trijn Jans.

AELTJE

Dat is garen edaen.

TRIJN JANS

Ick danckje dat icker wel eweest heb. Nu ick mach gaen. ⁵⁸⁴

585 Komt en haeltje scha weer in. Heer kyeren dits onverdiend. ⁵⁸⁵

AELTJE

Och moer iou is niet te goet eschiet. Ick loof niet datjet mient? ⁵⁸⁶

Of gy weer buyten gesloten worden, ick wilje garen huys-vesten.

* 573 dit H dat - ghelesen H elesen - 577 spieghel H spiegelt - evel H nevel - 578 Hoort gy H Hoorie - daer 't H daer het - 580 gheen vremde H geen vreemd - een H ien - 582 hoe nou H *ontbreekt* - vast open H al open - 583 ghedieu. Piet binnen. H *ontbreekt* - 583 Aeltje Melis; in A Aeltje Melis, *drukfout* - 584 heb. Nu H ben. Nou - 585 en haeltje scha weer in H haelie scha weer - dits H dit is

573 *bloet van gansen*: bastaardvloek: Gods bloed.

574 *Luytenant*: plaatsvervanger.

575 *wel*: goed.

576 *te beter*: beter.

577 *evel*: gebrek.

578 *stekel-baersjes, pisreutjes*: vrouwenjagers^{aant.}; *wieck*: zacht.

579 *ien woortje in 't sot*: ondeugende dingen.

584 *dat icker wel eweest heb*: voor de gastvrijheid; *mach*: kan.

585 *scha*: nl. de kosten van het onthaal; *Heer kyeren*: mensenkinderen.

586 *iou is niet te goed eschiet*: je bent niet te goed behandeld; dus: het was niets bijzonders.

*

TRIJN JANS

Wel gedieu Aeltje Melis.

AELTJE

Wel gedieu Trijn Jans.

TRIJN JANSHout mijn vryicheyt ten besten. ⁵⁸⁸*Aeltje binnen.** Wat seg gy van die rekel, had hy my daerom ghenomen in? ⁵⁸⁹

590 Wel ick danck God dat icker so afghekomen bin.

Dit moet ick mijn Man vertellen, en al mijn Neven en Nichten,

As mijn Susterling Hillebrant dit hoort die selder stracx wel wat of dichten, ⁵⁹²Ick loof niet of het sel over de hiele stadt noch wel worden verhaelt. ⁵⁹³

Hoe listich heb ick daer list met list betaelt.

595 Heer een mensch en kan hem niet nau ghenoech bewaren. ⁵⁹⁵

Ick sel van me leven niet meer alleenich uytvaren.

Vroutjens, ick waerschu iou, dat ghy doch wel voor iou siet: ⁵⁹⁷

WANT KYEREN, AL SIETMEN DE LUY, MEN KENTSE NIET.

*[2 r°]

't Kan verkeeren.

E Y N D E .

* 588 gedieu H adieu *tweemaal* - 592 As H Als - stracx in A stacx *drukfout* - 595 een H ien -596 alleenich H allienich - 597 Vroutjens H Vrouties - 598 in A in *klein corps romein*588 *Hout mijn vryicheyt ten besten*: neem mij m'n vrijmoedigheid niet kwalijk.589 *ghenomen in*: in zijn huis opgenomen.592 *Susterling*: zusterskind.593 *niet of*: niet anders dan dat.595 *hem niet nau ghenoech bewaren*: niet voorzichtig genoeg zijn.597 *voor iou siet*: goed uitkijkt.

G. A. B R E D E R O O D S

Hoochduytscher

Quackſalver,

Gedrukt in't Jaer ons Heeren / 1819.

*[Quacksalver]

* **EEN SOETE, DOCH LEERLIICKE, EN BELACHELIICKE KLUCHT, VAN EEN QUACKSALVER in't Hoochduyts, ghe-naemt Rijckhart vande goude Mynen, met een out man, genaemt droge Lammert, ende van een siecken, ghe-naemt Ioost den Drucker, waer van dat Rijckhart aldus voort-gedaen hebbende, begint te swetsen.** ⁺ [G 2 r°]

Anheurt vrumer burger und cauffluy jungh und alt, ¹
 Edel ob unedel, edert sey vom was ghestalt, ²
 Hooch ob leech, kleyn und groot, man und weyb kumt anschouwen, ³
 Ghy vryers, gy vrysters, gy wenaers und weduvrouwen, ⁴
 5 Kumt heer vreylich by, ich brauch doch meyn kunst, ⁵
 Vor dem reycken umb geldt, den armen gaer umb sunst. ⁶
 Giebt mier was stilstant das fruntlich meyn beden, ⁷
 Giebt mier was gehor, anheurt toch meyne reden,
 Vom den welchen bald ich nu wil fanghen an,
 10 En reden tot dy hier als eyn redner daer van.
 Wie wol gunstiger Herren und seer liebe frunden, ¹¹
 Viel kunstener geysten und artzenen sey gefunden, ¹²
 Der viel kranckheyden ofte siechen haben ghenesen, ¹³

* In afwijking van de andere kluchten springen bij de Quacksalver de versregels paarsgewijs in. - 1 Anheurt *met grote sierletter* A - 3 weyb L weyd - 5 vreylich L vryelich - ich B ic I ick - 6 Vor dem B I Voor dem L Vor den - 7 Giebt B Gieb - 8 Giebt I Gieb - reden I redenen - 11 Herren L Heeren

⁺ Opschrift: *belacheliicke*: grappige; *goude Mynen*: goudmijnen^{aant.}; *droge*: impotente, hier door ouderdom; *den Drucker*: bijnaam in verband met Joosts constipatie; *voort-gedaen*: uitgestald (van waren); *swetsen*: praten, zoals een standwerker doet.

1 *vrumer*: rechtschape.

2 *edert sey vom was ghestalt*: van wat voor gestalte of hoedanigheid ieder ook is.

3 *Hooch ob leech*: aanzienlijk of onaanzienlijk.

4 *vryers*: jonge mannen; *vrysters*: jonge vrouwen; *wenaers*: weduwnaars.

5 *heer*: hier; *vreylich*: onbevreesd.

6 *gaer umb sunst*: helemaal voor niets, gratis.

7 *Giebt mier was stilstant*: blijf terwille van mij hier een ogenblik staan.

11 *gunstiger*: welwillende.

12 *kunstener geysten*: knappe heelmeesters; *artzenen*: medicijnen.

13 *siechen*: ziekten^{aant.}.

- *
 So weyt ich leich wol das meyn person noyt bint ghewesen ¹⁴
 15 Alhie in dees wijtberumbter und neringbare stadt, ¹⁵
 Welchers grossen naem mey hie getrucken hadt,
 Umb dem vermaerden ruff vom kostlichen gebauwen:
 Vornemlich so schipffreych und liedren vol vom trauwen, ¹⁸
 So das ich entlich hie auch mit vleyt ghekamen bin,
 20 Het welch altezaem ich waerlich toe seyn bevin. ²⁰
 Ich die das Rotte-meyr, und das Swartzelant der Moren, ²¹
 Vor meynen erbdeyl und vatterlandt hab erkoren.
 Ich die im Asia, im Affrica so wol bin bekant,
 Im America, ja im der Francken-lant.
 25 Hab't Spaensch, 't Roomsch gebercht mit wonderlich gelucken, ²⁵
 Jerusalem, Cicilien, und Oostenreich deurtrucken.
 Ich die 't alles hab bespiert, und ghesien, und auch weet, ²⁷
 Ich bin der selben man die dem golden Meyster heet.
 Dem seer klinckenden Rijckhart vom der golden meynen, ²⁹
 30 Die mit meyn dierbaer kruyt und gutter mediceynen
 Meynich betruckter hert hab vom seyn smarts erlost, ³¹
 Die speys nochte dranck, oder die saubre kost ³²
 Nicht nuttighen kon, want sy das nicht en hadden,
 Die gab ich was duym-kruyt deweyl das sy my badden. ³⁴
 35 Ich hab auch viel vrouwen vom sweir arbeyt bevrijt,
 So dass nu mit freuwd sich blyde baren altijt. ³⁶
 Und manich maechdlijjn kleyn doen seyn im grossen anschouwen, ³⁷
 Und durch meyne macht im grosser waerden houwen.

- * 14 das L dats - 15 Alhie *volgens* B I L; in A Alhle, *drukfout* - 17 dem L den - 19 entlich L entich - 20 ich B L ick - 21 der Moren I de Moren - 23 Ich B I Ick - im L in *tweemaal* - 24 Im I In - 26 Oostenreich I Ostenrich - 30 mediceynen in A mediceyuen *drukfout* B I medeeynen - 35 sweir I swier
- 14 *weyt ich leich wol*: weet ik evenwel.
 15 *neringbare*: neringdoende, handeldrijvende.
 18 *liedren vol vom trauwen*: betrouwbare, eerlijke lui.
 20 *waerlich toe seyn*: in werkelijkheid bestaande.
 21 *Rotte-meyr*: de Rode Zee.
 25 *'t Roomsch gebercht*: waarsch. de Apennijnen; *wonderlich gelucken*: bijzonder groot geluk.
 27 *bespiert*: doorzocht.
 29 *seer klinckenden*: beroemde; *meynen*: mijnen.
 31 *betruckter*: gekweld, bedrukt.
 32 *saubre kost*: sobere, eenvoudige kost ^{aant.}.
 34 *duym-kruyt*: geld; *badden*: vroegen.
 36 *sich blyde baren*: zich blijmoedig vertonen ^{aant.}.
 37 *maechdlijjn kleyn*: eenvoudig meisje; *doen seyn im grossen anschouwen*: tot aanzien brengen.

- *
 Ich die manich jong-man so hooch doe seyn geacht,
 40 Al was hy vom eyn slecht und eyn versmaet geslacht, ⁴⁰
 * So doe ich im dur precht und gunst meyner gaben ⁴¹
 Seer gros achtbar seyn, dur ubervloz von haben. ⁴² * [G 2 v°]
 Ich trouw hie manuch paar, ick coppel und vereent,
 Das na verlaub von gut weer deerelijck beweent. ⁴⁴
 45 Ich doe das manuch knecht ghezwunghen wert to minnen
 An eyner die hun haet mit aller hart en sinnen. ⁴⁶
 Ich bin die d'vryers auch also bestiert bestrijcht, ⁴⁷
 Das hy eyn aartsche maecht bey eyn Gotin ghelijcht.
 Ich bin die d'vrysters hart so begerleych kan treffen, ⁴⁹
 50 Das sy eyn reycher nar gaen als eyn Got verheffen. ⁵⁰
 Ich maeck de geen die eerst, arm zijnde was onteert,
 Van al de Werelt wed'rom gheacht und wol begeert.
 Ich doe durch meyne kraft met sunst eynighe peynen, ⁵³
 Die doore luyten weys und scherpsinnich scheynen. ⁵⁴
 55 Ja dats' im curtsen stundt uyt eyn ellendge staet,
 Durch scheynbaerheyt van kunst gerachen inde Raet.
 Ich kan durch meyne gaab wonder te wege richten.
 Ich verhelff gaer bald das leytligh angesichten, ⁵⁸
 So das gants angeneem yders augen steehn,
 60 Un das mit grossen lust de vryhers daer toe geehn.
 Durch meyn geliertheyt weys en kunstige prackteychen,
 Toe ich quade luyten gutt, und swacke starcke leychen. ⁶²
 De geele maach ich blanck, de swartzen maach ich wit.
 't Besmeurde maach ich schoon, und grauwe aughen git. ⁶⁴

- * 41 So I Soe - meyner *in alle drukken* meyne *drukfout*? - 42 achtbar I achbar - 45 ghezwunghen
 L gheswunhen - 58 Ich B I Ick - 62 luyten I lutten - 64 ich B I ic - aughen *in alle edities*
 angden *drukfout*?
 40 *slecht*: eenvoudig, nederig; *versmaet*: onaanzienlijk.
 41 *precht*: luister; *gunst*: gunstige invloed.
 42 *ubervloz von haben*: overvloed aan bezittingen.
 44 *na verlaub von gut*: als geld en goed verteerd zijn, als de boel op is (?).
 46 *hun*: de betekenis *hem* is duidelijk, maar vs. 41 gebruikt *im*. Zie echter vs. 122.
 47 *bestiert*: leidt; *bestrijcht*: beheers of: bedot.
 49 *begerleych kan treffen*: begerig kan maken.
 50 *reycher*: rijke.
 53 *mit sunst eynighe peynen*: met bovendien enige moeite (?)^{aant.}.
 54 *Die doore luyten*: de dwaze lieden.
 58 *das leytligh angesichten*: het lelijke gezicht^{aant.}.
 62 *Toe ich* enz.: Doe ik slechte mensen goed en zwakke sterk lijken.
 64 *git*: zwart.

*

- 65 Ich bringe meer te weech mit meyn gaben en giften
 Als d' alderweysten man mit seyn geleerste schriften.
 Ich verwerff by elck ein laub, liefde und gunst,⁶⁷
 Men vind ter Werelt geyn so hauchloblichen kunst.⁶⁸
 Voorts meyn geswinde list gheneest so veyl ghebrechen,
 70 Die mey nicht moogleijch seyn hier auffentleijch te spreken.
 Veyllicht das yemant vreecht waer mit das ich dit doe?
 Die antwoort ich bald, luystert man vleysich tsoe.⁷²
 Ich ghebrauch golt, im al meyne artseneyn of sachen.
 Ich ghebrauch golt voor al om heylichen tsoe machen.⁷⁴
 75 Is eyn jong gesel verliet dat er heymlich treurt,
 Und claacht von grosser pijn dat het harte scheurt,
 Umd das hy na wensch soecht eyn golden bloem te pluychen,
 Hy moet auch anders nicht als golt hier tsoe ghebruychen.
 Mit golt moet hy smeerer sommighe handen.
 80 Van golt moet hy dan noch machen golden banden,
 Om de golde treck-playsters wel te binden vast,
 Mit kunstich golt-draet das om de vingers so wol past.
 Veel stapels golt-salf, voorts baggen und juweelen,⁸³
 Dit doet wol groeyen, wol trecken, wol lieben und heelen.
 85 Voor de geel-sucht, gelt-noot, gelt-hongher en gelt-dorst⁸⁵
 Ghebraucht das selbst mittel, das ghesecht op 't alderkorst.
 * Of gorgelt mit goldtranch, und vret nicht dan golt visschen,
 Und lecher golt-vleys, 'tsal u lustich verfrisschen:
 Maar so u hunger is onversadelijck und groot,
 90 So frucht ich entlich vor u de sekere doot:⁹⁰
 Went eyn seer eubel ding ist der grage golt kancker.⁹¹
 Die eet 'smenschen ziel, en maecht het lichaam krancker.
 Vom golt is al meyn salb, vormaels kunstich gemaecht.⁹³

*[G 3 r°]

- * 65 meer B I mier - 66 man *in* A mau, *drukfout* - geleerste B I gelierste - - 70 mey B I my -
 73 Ich B I Ick - artseneyn *in* A artsenen B I artzney - 74 Ich B I Ick - 76 harte I herte - 90
 vor B I voor - 93 kunstich *in* A kunstieh, *drukfout*.
 67 *by elck ein laub*: bij iedereen lof.
 68 *hauchloblichen*: hoogvereerde.
 72 *man*: maar. Vgl. Mnl. Wb. IV kolom 997.
 74 *heylichen*: reliquieën.
 83 *baggen*: edelstenen.
 85 *geel-sucht*: gouddorst.
 90 *frucht*: vrees.
 91 *eubel*: euvel, kwalijk; *grage*: gulzige, verterende.
 93 *vormaels*: van te voren.

- *
't Golt heelt alt gebrech, waer das man eyns an raecht.
95 Manuch Meister wunder vom seyn stercke euly redt:⁹⁵
Man ich bid dy eyns auff meyn gutter gold salb ledt,⁹⁶
Ghemaecht van Portogoloysers und Lijsbetten,⁹⁷
Vom Dubbloenen und vom acht dubbeld' Pistoletten,⁹⁸
Vom olde Nobels, und vom golde rossen vrunt⁹⁹
100 Vom Kaysers gulden, und vom Koninglicher munt,
Vom Fransche kroonen, und vom Spaensche klyuten,¹⁰¹
Vom Friessche dalers, und vom Geuse duyten,¹⁰²
Dit sein de spieren, het specy und het stof,¹⁰³
Hie maech ich meyn golden heel en treck-pleysters of,
105 Der qua gewoont und absatz kan ich die niet dechen,¹⁰⁵
Man eyn reyn hertlich hart un kan ich nicht bevlechen,¹⁰⁶
Wol die in tseytelich gut stelt zeinen hauchsten vreucht,
Die maech ich durch sein lust ein fyand vande deucht.
Het golt is gut noch quaet, het golt kan niemant deeren:
110 'tQuaet kumpt durch het misbrauch, un 'tgoet vom wol regeeren.
De wijtter Werelt durch sprucht und rumbtmen al vom meyn:
Vom mein selb, vom mein kruyderen feyn.¹¹²
Wie grosser Potentaet, wie grosser Prins und Herren,
Wie das sey alderminst meyn kruyt moghen ontberren.
115 Dem Coning vom Spangien selbst die heft mein gros gebrech,¹¹⁵
Darumb heft hy versiert ein schalckhaftighen trech,¹¹⁶
Um mey wedrumb mit list in sein lantschaff te lochen,
Um vom meyn Laphes dan te machen golden stochen,¹¹⁸

- * 98 Pistoletten *volgens* B I; *in* A Pistotten, *drukfout* - 102 Friessche L Frissche - 104 maech B I mach - ich *in* A ieh, *drukfout* - 106 nicht B I niet - 107 zeinen *volgens* B I; *in* A zeiuem, *drukfout* - 113 Wie B I Wy - 117 lantschaff B I lantschap
95 *wunder*: wonderbaarlijk^{aant.}; *euly*: ulieden; *redt*: spreek.
96 *Man*: maar.
97 *Portogoloysers*: portugese gouden munten^{aant.}; *Lijsbetten*: Engelse gouden munten^{aant.}.
98 *Dubbloenen*: gouden munten^{aant.}; *Pistoletten*: munten^{aant.}.
99 *Nobels*: gouden munten^{aant.}; *golde rossen vrunt*^{aant.}.
101 *klyuten*: munten^{aant.}.
102 *Geuse duyten*: koperen munten^{aant.}.
103 *de spieren, het specy, het stof*: de grondstoffen.
105 *absatz*: waardevermindering^{aant.}.
106 *hertlich*: oprecht.
112 *selb*: zalf.
115 *die heft mein gros gebrech*: die heeft me erg nodig.
116 *versiert*: verzonnen; *schalckhaftighen trech*: gemene list.
118 *Laphes*: steen (der wijzen); *golden stochen*: gouden staven.

- *
 Dar hy het Niterlandt, ob de lenderen gheleich,¹¹⁹
 120 Mit te troetelen waent, und te trechen am seyn reich.¹²⁰
 Man Got die maecht toe schend alle sein lose funden,¹²¹
 Darumb bin ich vom hum hie vom dem Herr ghesunden.¹²²
 Dis is de ware saech das ich hie bey u sal blyven,
 So lang als ghy sein dinst hie oprecht solt bedryven.
 125 Ich glaub das dy tweyfelt vom waan ick bin ghekamen,¹²⁵
 Ob vom weer meyne kunst sein oorsprung heft ghenamen,¹²⁶
 Laes! al u wund'ren stehn, wes das man mey ierst sach,¹²⁷
 Im het swerts Indien heet, dar ich begraven lach
 Verwurpfen und veracht, als vaule dreck mispresen,
 130 Un bin aus slichten slijm dus treffeleich verresen.¹³⁰
 Het Weyf die mey dis artz so herleich heft geleert,¹³¹
 Die wiert vom yder ein vor het gheluck ghe-eert,¹³²
 * Und steet mit vluchtich hayr, und mit swie snelle vlerchen,¹³³
 Und kiert sich mit de wijnd, war an man wol kan merchen
 135 Haer lichtvaerdich hart, doch heft sy vom al dis goet,
 Mey dis ghebrauch verliet, mit ein bly anscheyn soet,
 Und heymlich verliet icht wier an alle staten,
 Diet wannier har gevalt mit rauw moesen verlaten.¹³⁸
 War tzeyt ghy, kumt toch her. Kumt her, war meucht gy seyn,
 140 Die klaech vom onlust, vom tantswier, vom hoofstier, herts peyn,¹⁴⁰
 Vom kommer, vom gebreck, kumt her ghy arme kranchen,
 Ghy sult mey durch meyn gunst und lustich werck bedanchen,¹⁴²
 Kumt her das ich u helff, und wacht nicht tot am lest.

*[G 3 v°]

- * 122 dem B I L den - 125 ich bin B I ick din - 126 kunst in A kumst *drukfout* - heft B I heeft
 - 139 tzeyt B I tseyt
 119 *Niterlandt*: Nederland; *de lenderen gheleich*: dergelijke landen.
 120 *troetelen*: koesteren^{aant.}.
 121 *Man Got* enz.: Maar God verijdelt al zijn slimme listen.
 122 *vom hum*:^{aant.}.
 125 *tweyfelt*: u afvraagt; *vom waan*: waar vandaan.
 126 *weer*: waar.
 127 *Laes! al u wund'ren stehn*: verwondert u niet langer (Laes! = Lass ?).
 130 *slichten slijm*: nederig slijm.
 131 *artz*: kunst (ars medica).
 132 *vor het gheluck*: als het geluk zelf, Fortuna.
 133 *vluchtich*: waaiend; *swie*: twee; *vlerchen*: vleugels, vlerken.
 138 *Diet* enz.: Die 't (het gebruik), als het haar (Fortuna) gevalt, met smart moeten afstaan.
 140 *onlust*: ongerief, kwaal; *tantswier*: tandpijn.
 142 *bedanchen*: dankbaar zijn voor.

*

- Die ghehouden, ghestochen, gebrochen sein of gequest, ¹⁴⁴
 145 Leytleich, vreesleich, buslich, lam, manch, doof, kreupel, ¹⁴⁵
 Galtsich, narrisch, und alt ongevallighe peupel. ¹⁴⁶
 Die geborsten, geklooft, ghescheurt, gaet im banden, ¹⁴⁷
 Ich schal u durch behulff vom meyn naerstighe handen, ¹⁴⁸
 Wedrumb ghenesen wol, hab ich anders de macht, ¹⁴⁹
 150 Ofte bey gebrech vom dien het lassen nu volbracht: ¹⁵⁰
 Want ich weet dar solche decksels toe te bereyden, ¹⁵¹
 Das niemant en sol seyn u onghewallicheyden. ¹⁵²
 Mit golde Mantels wiert har daughen uberhaelt, ¹⁵³
 So das men nicht en siet was u manghelt ofte faelt.
 155 Mein reyce kunst weet raet vor gevarlicheynt und noot, ¹⁵⁵
 Man ich weet gans kein list vor d al vretende doot.

DROGHE LAMMERT een ouden Bruydegom

- De jaren heb ick wel, ick had wel moghen rusten: ¹⁵⁷
 Maer niet heb ick de macht, dat ick de groene lusten
 Heb konnen wederstaen, wat raet, mijn stramme leen,
 160 Die zijn nu hare kracht en vochticheyt ontgleen. ¹⁶⁰
 Ick moet, en ick en kan, mijn sinnen niet bedwinghen,
 Ist meughelijck dat de liefd' kan door d'ooghen dringhen,
 In een so ouden borst, en juyst het herte treft,
 So gheloof ick datse my u tot een voorbeelt geeft.
 165 Siet hier een machtloos man vol jeuchelijcke sinnen, ¹⁶⁵

- * 144 gequest in A gequest *drukfout*; B I gequetst - 159 Wat in A Wac *drukfout*
 144 *ghehouden*: gehouwen, syn. van *ghestochen*.
 145 *Leytleich*: pijnlijk; *vreesleich*: beangst (?); *buslich*: lees *bulsich* (?): hoesterig.
 146 *Galtsich*: gallig, lijdend aan overmaat van gal; *narrisch*: knorrig; *alt ongevallighe peupel*:
 al het gebrekkige volk.
 147 *gaet im banden*: verbanden draagt.
 148 *schal*: zal.
 149 *anders*: tenminste.
 150 *het lassen nu volbracht*: het erbij laten.
 151 *decksels*: middelen om iets te verbergen.
 152 *seyn*: zien; *onghevallicheyden*: gebrekkigheden.
 153 *daughen*: de ogen; *uberhaelt*: bedekt.
 155 *gevarlicheynt*: gevaar.
 157 *rusten*: rust hebben, rust nemen.
 160 *Die zijn ... hare vochticheyt ontgleen*: die zijn uitgedroogd, dor.
 165 *vol jeuchelijcke sinnen*: vol met de lusten van een jonge man.

*

- Die billich docht om't graff begint op nieuw te minnen. ¹⁶⁶
 Ist wonder, vraech ick dan, datmen dit siet gheschien,
 Van die vrolijcke jeucht en lustighe jonghe lien,
 Die door natuur en liefd' sich daer toe moeten gheven,
 170 't Welck ick nootwendich doe, nu in dit oude leven.
 Mijn senuwen zijn tay, mijn bloedt verstijft, verkout, ¹⁷¹
 En noch heb ick van daech een jonghe meyt ghetrouwt, ¹⁷²
 En so d'ervarentheyt my leert den aert der wyven,
 So soud' ick dese nacht gaerne wat vreuchts bedryven,
 175 Met dese jonge maecht, met dese jonghe vrouw',
 Maer ick en kan niet, als eerst, of als ick garen sou: ¹⁷⁶
 * Want siet mijn dorre staet en wilt dat niet ghedogen, ¹⁷⁷
 Vermits dat mijn natuur en krachten heel verdrogen.
 Dees quacksalver weet remedie tot veel quaets,
 180 Dees sal ick vallen an, en vraghen hem wat raets. ¹⁸⁰
 Doctoer, weet ghy oock raet, dat moet ick iou vragen,
 Hoe dat een ouden man snachts een jonghe Bruyt sal behaghen?

*[G 4 r°]**RYCHART**

- Plinius und Aristotelus schreyben viel vom natuur,
 Ja, ich weets tsoe werchen ein gutter kuur, ¹⁸⁴
 185 Sie dis recept sult ghy aus d' Apteech lassen halen.

LAMMERT

- Och Miester maecket goet ick sal t u dubbelt betalen,
 En sechtet my in duyts, of dat ick het kan verstaen. ¹⁸⁷

- * 166 docht in A docht drukfout - 167 ick in A iek drukfout - 180 ick in A iek drukfout - 185
 dis I dies
 166 *billich*: met reden; *docht*: dacht, moest denken.
 171 *senuwen*: pezen; *verkout*: koud geworden.
 172 *noch*: toch.
 176 *als eerst*: zoals vroeger.
 177 *wilt dat niet ghedogen*: staat dat niet toe.
 180 *vallen an*: aanspreken.
 184 *tsoe werchen*: te doen.
 187 *in duyts*: in het Nederlands; *of dat*: opdat.

*

RYCHART

- Vor ierst soldy im Apteech toe Peter Paresten gaen,
 Langt im dis brieflijn, und lasset hum eins leesen,¹⁸⁹
 190 Holt goede mut, dijn dingen schollen wol weesen.¹⁹⁰

Briefken

- Nemt ierst oly vom uytgheparste Spaensche druyven,
 Un corellen, un 'tpuyck vom lechere struyven,¹⁹²
 Moye sparges suldy nemen, nach vom das und elcx,
 Nach was neuck-wasser, und nach was soete melcx¹⁹⁴
 195 De boomjes ghestooft vom scheune aertgesocken,¹⁹⁵
 Sonder tweyffel de saeck schol wol gelocken.¹⁹⁶
 Ghekoockte rapkens soet, und vom verssche ayer sap,
 't Sol wol verquicken al wasz nach eins soe slap.¹⁹⁸
- Dis hab ich, gutter man, toe dijn erquicking gheschreben.
 200 Dees cedul sult ghy d'aptechter im handen gheben,²⁰⁰
 Ob das heyt u bereyt, und heurt was men secht.²⁰¹
 Dis sult ghy nuttighen eer ghy u te bedde lecht.
 Ga hin, ich sol op stee hum selbst kamen spreken.²⁰³

Een siecken, ghenamt JOOST DEN DRUCKER

- Siet hier d'ellendicheyt self, siet hier alle gebreken,
 205 Daer ick arme krancke mensch soo seer met ben vervult,
 Van al dese straf heeft mijn sonden de schult,
 De langdurige sieckt, de jammerlijcke pynen,
 Die doen mijn vleys en bloedt so vreesselijck verdwynen:

* *In A springen de vzn. 191-198 iets in; ervoor en erna zijn geen regels wit. - 194 Nach B I*
 Noch

- 189 *Langt:* geeft.
 190 *dijn dingen schollen wol weesen:* uw zaken zullen terecht komen.
 192 *un corellen:* en asperges^{aanl.}; *struyven:* eierpanne-koeken.
 194 *neuck-wasser:* dubbelzinnig: water dat het neuken bevordert en beduvelwater.
 195 *boompjes:* bodems; *scheune aertgesocken:* mooie artisjokken.
 196 *schol:* zal.
 198 *wasz:* was je.
 200 *cedul:* recept.
 201 *was men secht:* wat ik zeg.
 203 *op stee:* dadelijk.

*

- Mijn smakeloose mongt proefden in lang geen kost. ²⁰⁹
- 210 In lang en heeft mijn maech oock gants geen goet gelost. ²¹⁰
't Ghedenckt my hoe ick laest eens op mijn tanden knarsten,
Doe mijn opgheblasen buyck door weedom scheen te barsten
Wanneer de groote noot my so gruwelijcken dwong,
Dat ick kreet, beet, smeeet, ja spartelde en sprong, ²¹⁴
- 215 En raesden als een sot door't lyen onverdraechlijck;
En my ging gans niet of, is dit niet recht beklaechlijck? ²¹⁶
Vrunden 'tis sulcken last; hy isser qualijck an, ²¹⁷
Ick wetet, die zijn gevoech na wil niet doen en kan. ²¹⁸
Och lacht ghy noch daer ghy my dus euvel siet treuren? ²¹⁹
- 220 Weet ghy wel jonge luy dat het u mee kan ghebeuren? ²²⁰
* Och ick heb van desen dach van een goet vrient gehoort,
Datter een kostelijck miester op het Water staet voort, ²²²
Ick moet hem eens an boort. Ick mach mijn noot hem klagen,
Meughlijck werd' ick van dese smert ontslagen.
- 225 Mijn broertjen secht my, is dit de miester of de man ²²⁵
Die so kunstich en kostelijck 'tvolck miesteren kan? ²²⁶
Goeden dach Doctor Heer: door de last der natuuren,
Kan ick ellendich mensch dagen noch nachten duuren. ²²⁸
Mijn grage keel raest, mijn buyck gheeft hel geluyt, ²²⁹
- 230 Mijn maech die is in slot, daer mach in nochte uyt,
Mijn pens is ydel, mijn darmen in een ghedrongen, ²³¹
Die krimpen in malkaer, so dat lever en longen
Hier door so zijn ghequelt. Hier door so zijn gheparst,
't Is wongder, so my dunckt, dat mijn lichaem niet en barst.
- 235 Mijn hooren en sien vergaet so haest my dit gheschiet,

*[G 4 v°]

- * 211 laest L laetst - 218 wetet B I weet - 220 ghebeuren B I beuren - 227 Doctor L Doctoor
- 209 *smakeloose*: zonder smaak.
- 210 *gelost*: kwijt kunnen raken.
- 214 *smeet*: sloeg.
- 216 *my ging gans niet of*: ik had helemaal geen ontlasting.
- 217 *hy isser qualijck an*: hij is er slecht aan toe.
- 218 *na wil*: naar wens.
- 219 *euvel*: zwaar.
- 220 *mee*: ook, eveneens.
- 222 *kostelijck miester*: voortreffelijk heelmeester; *op het Water*: op het Damrak^{aanl.}; *voort*: nu.
- 225 *Mijn broertjen*: beste maat, kerel.
- 226 *miesteren*: genezen.
- 228 *Kan ick ... dagen noch nachten duuren*: weet ik me dag en nacht geen raad.
- 229 *grage*: hongerige; *raest*: schreeuwt (om voedsel).
- 231 *pens*: buik; *ydel*: leeg.

*

En an elcken hayr hangt dan wel ien droppel swiet.
 De aerd' is my te nauw als my die buyen plaghen,²³⁷
 Wat moet een sterflijk mensch ter Werelt al verdraghen.

RYCHART

- Ach brodder west gerust, west duldich in't verdriet,²³⁹
 240 Denckt das sunder Guttes wil ter Werelt nicht geschiet.
 Habt hoffening im dijn druck, holt mut im dijn lyen,
 Die dijn heft bedruft, die schal dijn wol weer verblyen.²⁴²
 Cato und Gallenus die haben viel gheschrieben
 Tot verstarckung von't sware menscheleich leben.
 245 D'ondervinding, somen seght, is de beste leer-meyster,²⁴⁵
 Man hie vor hab ich kein kruyt, salb, smeer noch pleyster,²⁴⁶

Briefken

- Dan im d'Apoteech dar schalmen dijn umb sulcx te doen,²⁴⁷
 Geben was Vlier-wortel und was scharp Spaens groen.²⁴⁸
 Huy-pillen, karmelch mit honich und viel pruymen,²⁴⁹
 250 Und viel Delbs bier, maecht opening, und doet ruymen,²⁵⁰
 Met wat raboly, und was vygen mit siep,²⁵¹
 Ghy solt soe radt wurden als ein wackere swiep.²⁵²
- Ga hin bringt desse brief, und al dijn surghen staecht.
 Ich wol bald kamen und saghen im das hy't wol maecht:
 255 Wer ich moet vorthin gehn tsoe meynen frunt toe etten,²⁵⁵
 Past ghy dan op dem tzeyt, und wilt das toch nicht vergetten,

* 237 die buyen B I de buyen - 240 Guttes in A Gtutes *drukfout*; L Gentes - 241 hoffening B I hoeffening - 243 gheschrieben B I gheschrieven L gheschreben - 244 leben B I leven - 246 hie vor B I die vor - *In A springen de vzn.* 247-252 *iets in; ervoor en erna zijn geen regels wit.* - 248 Geben B I Geven - 251 mit B I met - 254 Ich B I Ick - kamen I komen

237 *te nauw*: te klein.

239 *brodder*: broeder, maat^{aant.}.

242 *bedruft*: bedroefd; *schal*: zal.

245 *somen*: zoals men.

246 *Man*: maar.

247 *Dan*: maar.

248 *Spaens groen*^{aant.}.

249 *Huy-pillen*^{aant.}.

250 *Delbs bier*: goed bier. Vgl. Koe vs. 179.

251 *raboly*: raapolie; *siep*: zeep.

252 *radt*: vlug; *swiep*: zweep.

255 *Wer*: waar^{aant.}.

*

Dan sult ghy meyn kunst sichtbarlich bemerchen:
Dan sult ghy meyn vernuft wunderleich werchen.

JOOST

Och Miester! vind ick baet, en ghy u konst wel toont,
260 't Sal u sonder vertreck hondertfout werden gheloont.²⁶⁰
Adieu mijn Doctor Heer, de wijste vande kloechen.

RYCHART

Vaert wol, ga hin, murgen kom ich dy eins besoechen.
Der marckt is meist getahn, was baat ob ich viel spreech,
't Is best das ich meyn kraem und kramery ob breech:
265 Want ick sie dem abent valt, de kauffluy die verflauffen:²⁶⁵
't Is toe beduchten das ich nicht meer schal verkauffen,
* Und 'tis auch bald dem tzijt das ich musz gehn tsoe gast,
Und 'tis auch bald dem tzijt das ich d'aptecher belast
Das hy haer de recepten mach volghen lassen.²⁶⁹
270 Vart wol toe morghen, ick ga das meyner strassen.²⁷⁰

* [1 r°]***Dit schiet inde nacht binnen, en LAMMERT seyt overluyt aldus.***

Liefste langt mijn de pot, of wijst my het ghemack,²⁷¹
Het komt my weder an, ick krijch soo grooten kack.
Och my mijn buyck, mijn buyck, ick sin so afterlastich.²⁷³
Myn lief weest niet betreurt, verdraechtchet doch stantvastich.
275 Wat beduyt de hangt an't hoofd, secht uytverkoren Vrouw?²⁷⁵
Maeckt om dees eene nacht doch geen bedruckte rouw.

- * 257 sichtbarlich B I sichtbaerlich - 258 werchen *misschien drukfout voor sien* werchen - 261 Heer in A Heet *drukfout* - 263 meist I miest - 264 das L dat - 265 Ick B I Ich - 266 beduchten in A beduechten, *drukfout* - 267 tsoe B I toe
260 *sonder vertreck*: dadelijk, zonder uitstel.
265 *verflauffen*: verflauwen, d.i. mat worden van markt of beurs; of *verlauffen*: weggaan?
269 *volghen lassen*: laten nakomen (?).
270 *das*: dus (?).
- *schiet*: geschiedt.
- *binnen*: achter de coulissen.
271 *langt*: reik.
273 *afterlastich*^{ant.}.
275 *hangt*: hand.

*

WIJF van binnen

- Ja ghy secht dat ick sou geen droefheyt daerom maken,
 Maer wildy dus toe so lech ick het bed noch vol te raken. ²⁷⁸
 Is dit het leven daermen so smakelijck van praet?
 280 So ben ick, laes! gheraectt in een seer droeve staet.

RYCHART smorghens vroeck uyt.

- De heele gantse nacht hab ich vast ligghen ronchen,
 Want gister abent laet quamb ich tsoe heym sat dronchen.
 Dus lach ich tot am dach, tot dat de murgenstundt
 Toonden haer liebleich haubt, und roo gebloosde mundt.
 285 De sluymerende vaeck die wreeb ich aus meyn augen.
 Als ich my geweschen hat geng ich my schoone draugen.
 Eyn lepflijn extract das is meyn murgen dranch, ²⁸⁷
 Dis gut is ober gut voor vaule lucht und stanch. ²⁸⁸
 Hie mit so gehn ich hin, wie das het nu mach weesen ²⁸⁹
 290 Mit meyn pacienten beyd, ob sey al seyn gheneesen?
 Gister abent haben sey haar drencken al gehaelt, ²⁹¹
 So sey gehulpfen seyn so wurd ick wol betaalt. ²⁹²
 Voor het drinck-gelt wil ich auch lustich smetzen, ²⁹³
 Und dem teer-penning wil ich versauffen und verfretzen. ²⁹⁴
 295 Went al das gelt das ich mit dessen handel win,
 Das hoort nicht meyn, maer meyn liebe schoon wartin. ²⁹⁶
 Wol an das gang. Ich twyfel ob ich hie bin veur ²⁹⁷
 Het rechte hoes vom drooghe Lammers deur.
 Jae't. Gut murgen, wie geys? wie ist u al vergaen?

* 282 tsoe L toe - 288 ober B I over - 289 mach L macht - 292 gehulpfen in A gehulpsen
 drukfout - 294 penning B I penninck - 295 dessen L desen

278 *Maer wildy dus toe* enz. ^{aant.}

287 *lepflijn*: lepeltje.

288 *ober*: 'aber', echter.

289 *wie das*: hoe of.

291 *drencken*: dranken.

292 *gehulpfen*: genezen.

293 *smetzen*: smullen.

294 *teer-penning*: fooi ^{aant.}.

296 *wartin*: waardin.

297 *Wol an das gang*: Welaan, daar ga ik dan.

*

LAMMERT

- 300 Voorwaer Heer ghy hebt my een boos stuck ghedaen:
 Want waer ick stercker als ick bin, ick sou u hersebecken ³⁰¹
 So versetten, dat ghy't geen mensch en sout vertrecken. ³⁰²
 Ghy eervergeten loer, ghy buffel en ghy droch. ³⁰³

RYCHART

Wierumb? hoe so? was ist?

LAMMERT

Esel vraechje dat noch?

- 305 Ghy langtlooper ick sla jou wel veur jou beck goet koop. ³⁰⁵
 Ick heb al de nacht gequelt geweest vande loop,
 En heb gantsch niet gerust, noch niet in't lijf gehouwen,
 En heb niet eens gedaen het geen men doet de vrouwen:
 Want't liep tappeling uyt mijn lijf so drabbelich en so dun.
 310 Och had ghy't in jou muts het gheen dat ick jou gun. ³¹⁰
 * Of mocht ghy voor 'ontbijt u eyghen werck eens proeven, ³¹¹
 In plaets dat mijn Bruyt sou blyde zijn, is sy droeve.
 Daerom wensch ick u voorwaer veel ongelucks en ramp,
 En in u brodders oogh de krevel en de kramp. ³¹⁴
 315 Giesselen hoortmen u met netelen en met doornen. ³¹⁵

* [1 v°]**RYCHART**

Och vatter wilt u nichts dus uber mey ertsoornen, ³¹⁶
 Want nu bevind ick das hem d'aptecher sich heft verdwaelt,
 Eyn ander heft deyn dranck, und ghy de seyn gehaelt.

- * 300 Lammert in A als persoonsaanduiding Launneat drukfout - 311 ontbijt B I ontbijt - 315 netelen I nettelen
 301 hersebecken: hersenpan.
 302 versetten: afranselen^{aant.}; vertrecken: vertellen.
 303 loer: schelm. Vgl. Symen vs. 136; droch: bedrieger.
 305 goet koop: zo maar, gemakkelijk.
 310 het gheen dat ick jou gun: wat ik je gun, wat ik je toewens.
 311 Och mocht ghy enz.^{aant.}
 314 brodder: knoeier. Vgl. vs. 239^{aant.}; krevel: kriebel, jeuk.
 315 Giesselen: geselen.
 316 vatter: afkorting van Gevatter, kameraad; of kromme uitspraak van Vader.

*

- 't Is onnosel verwesselt, meyn kunst ist drumb nicht minder,³¹⁹
 320 Vergebet meyn, ich bid dy slaept, ich ga, eer das ich u hinder.³²⁰

hy doet de gordynen toe.

- Ghy lachers helpt mey lachen, nu ich dus lustich lach
 Ich lach das meyn naers op geyn vadem tsoe en mach.³²²
 In plaets das den olden mit de Bruyt meynt te schempen,³²³
 So soecht er nu viel raet umb dem slauff toe stempen.³²⁴
 325 Ich lachten im meyn faust, und must nach swygen stil.
 Ich dacht al hat er schoon dem dranch 'tsou u nicht helffen vil:³²⁶
 Want als de olde leen eens missen haer ghestalten,³²⁷
 So kunnen sey haer vocht und krachten nichts behalten.
 Ich sech die die kunst heft of die scheune prachteych,
 330 Ja waerleich die wurts bald heerlich und seer schat reych.
 Te weten, die vom olde koon machen frissche jongen,³³¹
 Die maacht das sey wederom doen wisse sprongen.
 Nu ich mach gangen hin bey Joost die mey verbeyt,
 Und heuren was dem man vom meyn kunste al seyt.

binnen.

JOOST seyt binnen aldus.

- 335 Dus heb ick al de tijt, ja de lieve langhe nacht
 Na loosinghe met vlijt, doch vruchteloos ghewacht:
 Maer 'tschijnt wel dat de kracht een plaetse heeft genomen,
 Daer ick't niet had ghedacht noch ghewenscht te komen.
 Hoewel dat my mijn sieckt maeckt slaphertich en swack,
 340 Nochtans voeld' ick te nacht dat my een Vrouw' gebrack:³⁴⁰
 Want die milde natuur schonck my een harden deegen:

- * 321 helpt *volgens* B I; *in* A helpt - 326 dem L den - 332 sey B I sy
 319 *onnosel*: argeloos, zonder slechte bedoeling.
 320 *hinder*: stoor.
 322 *geyn*: geen.
 323 *schempen*: 'n pleziertje hebben.
 324 *slauff*: Lauf (?), diarree; *stempen*: tot stilstand brengen.
 326 *al hat* enz.: ook al had hij de drank, het zou hem niet veel helpen^{aant.}.
 327 *ghestalten*: juiste gesteldheid (?).
 331 *koon*: kan^{aant.}.
 340 *gebrack*: ontbrak.

*

Dus heb ick met pijn en sonder vaeck te nacht gheleegen,
 En heb gheweest gequelt met een dubbelt verdriet:
 Want het onverwachten had ick, maer het verwachten niet,
 345 Na een jonghe Vrouw' had ick vergheefs verlanghen.
 En neffens dien had ick noch garen op stoel ghegangen.
 De nacht die is verby 'tis tijt dat ghy opstaet.
 Ansiet, o mijn gesicht den gulden dagheraet
 Vertoont zijn blickerend' hooft met zijn glans-rijcke lichten,
 350 Om s'werelts wilt geswarm seer neerstich te besichten.³⁵⁰
 Ick sie u fackel wel, o alderklaerste baeck!
 Maer ick ben overheert vande rusteloose vaeck.³⁵²
 Ick weets u grooten danck, ick hou u licht in waerden.
 Danck hebt, o schoonste Son! danck hebt lantaern vander aerden,
 355 Vergeefftet my dat ick van vaeck bedwonghen doe,³⁵⁵
 En moet nootsakelijck de gordynen schuyven toe,
 * Dewijl ick nu met lust gaern wat rust sou rapen,
 Ick maeck de dach mijn nacht. Vaert wel, ick ga wat slapen.

*[2 r°]**RYCHART *uyt***

Dis is dem rechten wech, dis is dem rechten straet,
 360 Diemen regel-recht na Joost dem drucker gaet.
 Mey wundert das zein huys nach is thoe gheslosen,
 Im moet dese necht gheloof ich nichts haben verdrosen,
 Ir ruwest uber lang, tzeyt das ich eins clauff.³⁶³

JOOST *binnen*

Wie is doch daer?

RYCHART

Komt sicht en doet doch eyns 'auff.

* 348 Ansiet B I Aensiet - 356 schuyven *volgens* B I; *in* A schuwen L schuven - 358 ick ga *in*
 A iek ga *drukfout* - 361 gheslosen B I gheslossen - 362 verdrosen B I verdrossen - 363 eins
 B I iens - clauff. *in* A clauff,
 350 *geswarm*: gewoel; *besichten*: bezichtigen.
 352 *overheert*: overheerst; *rusteloose vaeck*: de behoefte aan slaap die me geen rust laat.
 355 *doe*: handel.
 363 *Ir ruwest uber lang*: hij rust erg lang; *tzeyt*: het is tijt; *clauff*: klop.

*

- 365 Wol gut morghen Herr Joost, wie steytet nu mit dijn hinder?
Is dein bauch nu nicht slap?

JOOST

- Neen Heer 'tis niet veel minder,
't Heeft niet gheweest, daerom doolt u kunst of 'tghebruyck:
Want in plaets van slaping inwendich in mijn buyck, ³⁶⁸
Kreegh ick door u recept een harding an my uytwendigh,
370 Dus bleef ick de heele nacht slapeloos en ellendich.
Ten eersten misten ick 'tgheen ick te lang ontbeer.
Ten tweeden misten ick 'tghebruyck van mijn begeer:
Want an een jonge Maeght had ick liever my ghekoelt,
Dan ick deur groote noot wou gaen op het ghestoelt:
375 Dus leed ick dubbel pijn met een smartelijck deeren: ³⁷⁵
Dese u kunst is vals, ghy hoort eerst beter te leeren
Eer dat ghy and'ren helpt. Hoorje wel wat ick segh?
Ghy meught nu wel gaen, ghy hebt u danck al wegh. ³⁷⁸
Gaet heen ghy Lapsalver, ghy snoode leugen verkooper, ³⁷⁹
380 Ghy bedrieger, ghy schelm, ghy loose langtlooper.
Och, die vremde miesters of vremdelingen gelooft,
Die mist zijn sinnen, en wert van zijn sinnen berooft. ³⁸²
Gaet heen ghy fielt, ghy guyt, ghy eerloosen knoet of deen, ³⁸³
Die u annemen die ontsteeldy hert, sin en reen, ³⁸⁴
385 Met u brasselletten, en schijn schoone ringhen,
En met u brieven vals, en ander wonder dinghen: ³⁸⁶
Maer als ghy deur Gods hant rechtvaerdich straffe lijf,
So denckt dat ghy alleen daer d'oorsake of zijt.
Wech uyt mijn huys of ick geef u stracks slaghen.
390 Flux packt u van hier, of 'tsalder noch qualijck daghen. ³⁹⁰

- * 366 nicht L nich - Joost L Joost seyt binnen - 367 Heeft L Heft - 369 my B I mijn - 390
daghen. *in A* daghen-
368 *slaping*: verslapping.
375 *deeren*: leed.
378 *meught*: kunt; *ghy hebt u danck al wegh*: je hebt je beloning al gehad.
379 *Lapsalver*: kwakzalver.
382 *Die mist zijn sinnen*: die is dwaas.
383 *knoet of deen*: pummel.
384 *annemen*: vertrouwen.
386 *brieven vals*: valse documenten (ter imponering van het publiek).
390 *'tsalder noch qualijck daghen*: er zal nog iets beroerds gebeuren.

*

RYCHART uyt

Meyn danch die is hier kleyn, meyn kunst is nicht gefaelt.

In plaets vom grossen loon wierd ich mit schand betsaelt.

Die andren yets bevielt, 'tgaet dum dien uyt seyn gissen.³⁹³Selbst isset beste kruyt, doch de wijste kunnen missen.³⁹⁴

395 So viel dees saack angeht die is kleyn van belang:

Want door't missen kreech den olden kamergang.³⁹⁶Und dem dreutelaer die heft hum so bevunden,³⁹⁷Als of seyn dingen al seer toe hylichen stunden.³⁹⁸

Eynde.

* 395 angeht B I aengeht

393 *bevielt*: opdraagt; 't gaet dum dien uyt seyn gissen: het gaat met hem anders dan hij dacht.394 *Selbst isset beste kruyt*: het is het verstandigst zelf de dingen te doen^{aant.}.396 *kamergang*: ontlasting; vgl. WNT VII kolom 1102.397 *dreutelaer*: sukkel.398 *dingen*: lid.

Aantekeningen

Aantekeningen

De navolgende aantekeningen sluiten aan bij de woordverklaringen onder de tekst, en zijn aldaar aangekondigd door een asterisk.

In deze aantekeningen wordt o.a. verwezen naar de onderstaande boeken en tijdschriften, deels door middel van de hier vermelde afkortingen.

Bax	D. Bax: De ontcijfering van Jeroen Bosch (1948).
Boek.	G.J. Boekenooen: De Zaanse volkstaal (1897).
dB.	A. de Bruijn. G.A. Bredero: Klucht van de Koe, toegelicht door - (1960).
-	A.C. Crena de Iongh. G.C. van Santen's Lichte Wigger en Snappende Siitgen. Uitgegeven door - (1959).
Dt. Wtb.	Deutsches Wörterbuch (1854-e.v.).
-	J. le Francq van Berkhey: Natuurlijke historie van Holland. 9 dln. (1769-1811).
Har.	P.J. Harrebomée: Spreekwoordenboek der Nederlandsche taal. 3 dln. (1858-1860).
vH.	W.L. van Helten: Vondel's taal. 2 dln. (1881).
Kalff	G. Kalff: Het lied in de Middeleeuwen (1883).
Karsten	J. Karsten: Het dialect van Drechterland. 2 dln. (1931-1934).
Kiliaan	Etymologicum teutonicae linguae Kiliani (editie 1777).
Kn.	J.A.N. Knuttel. Werken van G.A. Bredero. Met inleiding en aantekeningen van -. (1921-1924) 3 dln.
ter Laan	K. ter Laan: Nieuw Groninger Woordenboek (1929 2 ^e dr. 1952).
Mnl. Wb.	Middelnederlandsch woordenboek (1885-1829).
Modemetamorphosen	J.H. Der Kinderen: Mode-metamorphosen (1933).

v. Moerk.

P.H. van Moerkerken: Het Nederlandsche kluchtspel in de 17de eeuw (1899).

NTg.

De Nieuwe Taalgids.

Ov.

G.S. Overdiep: Zeventiende-eeuwsche syntaxis. 3 dln. (1933-1935).

- vR. A.A. van Rijnbach: De kluchten van Gerbrand Adriaensz. Bredero (1926).
- vR. 1942 A.A. van Rijnbach. G.A. Bredero, Toneelwerk: Griana, Klucht van de Koe, Spaanschen Brabander (1942).
- Spelevaart J.A. Der Kinderen: Spelevaart der mode (1950).
- Stoett, Moortje F.A. Stoett. G.A. Brederoos Moortje, uitgegeven en toegelicht door -. (1931).
- Stoett, Spreekw. F.A. Stoett: Nederlandsche spreekwoorden, spreekwijzen, uitdrukkingen en gezegden naar hun oorsprong en betekenis verklaard (vierde druk; 1923, 1925).
- Stoett, Synt. F.A. Stoett: Middelnederlandsche spraakkunst. Syntaxis. (derde druk; 1923).
- Stuiveling Garnt Stuiveling: Memoriaal van Bredero (1970).
- Taalg. Taalgids (red. A. de Jager en L.A. te Winkel) 1859-1865.
- van Thienen Fr. W.S. van Thienen: Studien zur Kostümgeschichte der Blütezeit Hollands (1929).
- Ts. Tijdschrift voor Nederlandse taal- en letterkunde, uitgegeven vanwege de Maatschappij der Nederl. letterkunde te Leiden (1881-e.v.).
- Tuinman C. Tuinman: De oorsprong en uitlegging van dagelijks gebruikte Nederduitsche spreekwoorden. 2 dln. (1726-1727).
- V. A.A. Verdenius: Studies over zeventiende eeuws (1946).
- dV. C.G.N. de Vooy: Nederlandse spraakkunst (vierde druk; 1957).
- vdV. J.O.S. van der Veen: Het taaleigen van Bredero (1905).
- Wagenaar J. Wagenaar: Amsterdam in zijne opkomst, aanwas, geschiedenissen. 4 dln. (1760-1788).

Weijnen	A. Weijnen: Zeventiende-eeuwse taal (vierde druk; 1965).
Winschooten	W. à Winschooten: Seeman, behelsende een grondige uitlegging der Nederlandse Konst- en Spreekwoorden, voor soo veel die uit de Seevaart zijn ontleend (1681).
WNT	Woordenboek der Nederlandsche Taal (1882-e.v.).
vdW.	A. van de Water: De volkstaal in het oosten van de Bommelerwaard (1904).
tW.	J. te Winkel. G.A. Bredero, Kluchten. Met aantekeningen van -. In Werken, deel I (1890).

De klucht van de koe

Boerin: De persoonsaanduiding: De Boerin, is vreemd, aangezien het niet de vrouw van de Boer betreft, noch ook een andere échte boerin, maar de eigenares van een rosse herberg aan de rand van Amsterdam. Toch is deze aanduiding in de opeenvolgende drukken gehandhaafd. Dit is des te merkwaardiger, omdat er exemplaren van A hebben bestaan met een heel ándere lijst van spelende personen, ook afwijkend van volgorde. Het exemplaar waarvan J.H.W. Unger heeft gebruik gemaakt voor de Bredero-uitgave van 1890, vermeldde blijkens blz. 211 van deel I de onderstaande Persoonagien:

Dirck Thyssen de Boer. | *Joosje d'Optrecker.*

Ghysje de Gaeu-Dief. | *Vriessse Grietje de Waardin.*

Keesje, d' Boeren Seuntje.

De spelers zijn dus twee aan twee gerangschikt, horizontaal, maar terwijl de andere exemplaren ze hebben in de volgorde van opkomst (dus de gauwdief het eerst) is dat hier niet het geval. Van deze namen wordt ook in de tekst-zelf van het spel melding gemaakt, maar in zeer uiteenlopende mate. Terwijl de boer tot kort voor het einde van de klucht anoniem blijft, wordt hij in vs. 531 Dirck Tyssen genoemd, en wel door de waardin. Onmiddellijk daarop, in vs. 532, neemt de gauwdief dit over. Het is het hachelijkste moment van het spel, de boer komt terug van de markt, de list zou alsnog mislukt kunnen zijn; het is duidelijk dat de gauwdief door het handig gebruik van de eigennaam zowel aan de anderen als aan de boer zelf de vertrouwelijkheid van hun relatie wil suggereren. De naam komt als Dirckje nog eenmaal voor in vs. 613, uit de mond van de optrecker.

Ook de gauwdief is tot kort voor het einde anoniem; zijn naam wordt maar één enkele maal gebruikt, en wel door de waardin:

Nou Gijsje, segh ick, laet die vuyle manieren staan.
(vs. 512)

Zij kent hem dus, zo goed als hij haar; want terwijl zij door de optrecker van vs. 165 af telkens Giertje wordt genoemd, en later ook door de boer, is de gauwdief de enige die haar althans éénmaal vermeldt met naam en toenaam:

Mijn dunckt dit tot Vriessche Giertje de waardin is.
(vs. 483)

De naam Joosje wordt van vs. 175 af een keer of zeven gebruikt, steeds door de waardin, afgezien van de zonderlinge situatie in vs. 280 waar de boer met deze naam de gauwdief toespreekt. Dit kan nauwelijks iets anders zijn dan een vergissing: want al is de boer in die scène pocherig-vertrouwelijk aan het praten over zijn jeugdzonden, iedere eigennaam jegens de gauwdief is in tegenspraak met het feit dat ze van het begin tot het einde vreemden voor elkaar zijn. De enige ándere verklaring is, dat het woord Joosje in vs. 280 een soort tussenwerpsel is, verwant met Joost als aanduiding van de duivel.

De naam Keesje komt voor in de woorden van zijn vader, vs. 628 en vs. 644.

Tenslotte is er in de klucht van de Koe nog een zelden opgemerkte zesde, zij het zwijgende

persoon, die in elk geval aanwezig moet zijn in de eerste herbergscène als Giertje tegenover de optrecker haar doopceel licht na diens vraag:

Wel wies Kijnt is ditte?
(vs. 197)

Het betreft een aan lager wal geraakte jonge vrouw die geen stom woord zegt en over wie breedvoerig gepraat kan worden in haar tegenwoordigheid, zodat men moet aannemen dat zij slapend aanwezig is tijdens de hele scène. Maar het is ook mogelijk dat haar aanwezigheid veel korter duurt: ze zou dan een huisgenoot zijn die bij vs. 197 even de gelagkamer binnen komt maar onmiddellijk weer weggaat.

G.S.

4 Vgl. V. 73.

18 *split-ruytters*: vrouwen, die het ‘berijdende’ ‘paard’ tussen de benen hebben. A. Beets, Ts. XXIV (1905) blz. 167-171 veronderstelde dat dit woord een vernederlandsing is van on. *splitrötte*, maar het WNT acht dit niet nodig. De associatie met ‘dat gescheurde goet’ (Moortje vs. 1497) ligt echter voor de hand. Zie Stoett, Moortje, aant. bij vs. 713.

19 *pollen*: Dit zal wel samenhangen met *afpollen*: met zoete woordjes aftroggelen. Zie G.J. Boekenoogen, *De Zaaansche volkstaal* (1897), blz. 14-15; G. Karsten, *Het dialect van Drechterland* (1931), onder *afpale*.

20 *nest*: Vgl. voor een soortgelijk beeld: meuk, muik: eig. bewaarplaats waar fruit ligt te rijpen; vervolgens ook: bewaarplaats voor geld, hoeveelheid geld.

21 *poesten*: vR. vertaalt: zoende. Maar vs. 20 suggereert een bet. drinken. *Poesten* kan verl. tijd zijn van *poesen*: zoenen, en van *poesten*: blazen, ook: drinken, en zoenen. Mogelijk is het woord hier in beide betekenissen gebruikt.

43 Deze *Keur* werd door Karel V uitgevaardigd op 7 okt. 1531 en later bevestigd bij het Eewich Edict van 4 okt. 1540. Volgens het Groot Placaet-Boeck (I, 315) behoorde het tot de taak van de rechters ‘te procederen ende doen procederen tegens de voorsz Banckerouten ende Fugitiven, ende die te doen pugnieren ende brengen ter doot mette koorde’. De herkomst van deze Keur was in 1612 blijkbaar nog bekend.

47 *drooge Waren*: vR. vertaalt met drogerijen, chemicaliën. M.i. verdient een vertaling met specerijen de voorkeur, omdat op de plaats van Estiennes Apologie, die waarschijnlijk hier is nagevolgd, alleen specerijen worden genoemd: saffraan, gember, peper, kaneel enz. Zie vR. blz. L.

83 *Bout*: In jagerstaal wordt de eendvogel met bout aangeduid. Deze betekenis lijkt waarschijnlijker dan poot. In het laatste geval zou men een nadere bepaling verwachten.

85 *seven-Duyts*: vR. vertaalt: *Wat gevet Bier?* met: Wat kost het bier? Daar er in de 17de eeuw verscheidene biersoorten waren van heel verschillende kwaliteit en verder in het stuk enkele malen naar een bepaalde biersoort wordt gevraagd, lijkt het waarschijnlijker dat de gauwdief vraagt: Wat voor bier geeft het? Wat voor bier heb je? terwijl dan het antwoord van de boer een biersoort aanduidt die voor zeven duiten werd getapt.

88 *naturelycken dorst*: vR. veronderstelt een woordspeling met nat. In alle volgende drukken staat echter een enkele *t*.

99 *heylige daeghs*: zon- en feestdagen. In de volksmond de naam voor kerkelijke feestdagen die in de week vallen.

109 *Frebis*: Dit woord wordt beschouwd als verhaspeling van Treves (Bestand) en van Febris (koorts). Een steekhoudende motivering voor de eerste opvatting bij V., blz. 76.

118 *altemet niet*: dV. blz. 263 vertaalt: soms nog niet. D.w.z. zo nu en dan. M.i. is de betekenis van *altemet niet* modaal. Het zou in het hedendaags Nederlands vertaald kunnen worden met: tenminste niet.

130 *moet*: Dit kan betekenen: vrije tijd, maar ook moed. We zouden dus ook hierin een dubbele betekenis kunnen zien: rust nemen om moed, krachten te verzamelen voor de lange wandeling van morgen.

150 *Nicker*: oorspr. een watergeest, in de 17de eeuw synoniem van duivel.

152 Zie WNT IV kolom 250. Vgl. Har. II blz. 68: Het is een portretje, hangt er een mat voor.

160 *gat*: vR. vat dit op als keelgat. Waarschijnlijker is de betekenis lichaam. Vgl. uitdrukkingen als: zijn gat bergen, zijn gat vol zuipen. Een 'keelgat' vol bier is immers niet erg veel.

161 *uyt hoye varen*: Men zou verwachten: in 't hoy varen. Vgl. vs. 280. vR. veronderstelt invloed van *uyt spele varen*. Noodzakelijk is dit niet. Wie uit hooien gaat, kan gemakkelijk in 't hooi terecht komen.

171 *brief*: Volgens vR. overdracht van het gezegde: een brief hebben, drukte maken. Zo zou brief zijn gaan betekenen: pochhans, kwast. Ik denk echter eerder aan brief = prent, en vergelijk dan brief met het tegenwoordige portret in een zin, als: je bent me ook een portret. Of moeten we hier denken aan een speelse verbinding van beide betekenissen?

172 *pis-dief*: eig. alruin, een in de folklore bekend knolgewas waarvan men meende dat het onder de galg uit de pis van gehangenen zou ontstaan. De wortel kon door kleine insnijdingen gevormd worden tot een soort poppetje waaraan men toverkracht toeschreef. Aldus ontstaat de betekenis: mismaakt mannetje. Voor de verdere ontwikkeling zie WNT XII kolom 1974. Hier zouden we kunnen vertalen: wat ben je een mal mormel, een mal mirakel.

173 *Hed* (en in vs. 487: *Het*): God, in een populaire, dialectische of misschien enigszins eufemistische uitspraak, om het karakter van een vloek eraan te ontnemen.; *rijdt*: eig. van de mare of de duivel gereden worden: geplaagd, getergd worden.

182 *quirom-doosie*: Uit de tekst is duidelijk dat dit een vleinaam moet zijn; het woord is echter in de literatuur alleen op deze plaats aangetroffen. Doosje als tweede lid van samenstellingen met de betekenis van een vleinaam komt meer voor: boterdoosje, suikerdoosje. Een verklaring voor *quirom* is tot nu toe niet gevonden. Het woord ziet er niet Nederlands uit, maar in welke vreemde taal moet men het zoeken?

183 *Roosie*: Volgens vR. een ongewone vleinaam voor een man. De hele situatie is bepaald niet nuchter, Giertje begint al aardig op temperatuur te komen, is vleierig en aanhalig, maar als haar klant niet vlug genoeg drinkt, wordt ze opeens onvriendelijk (vs. 186). Om deze dronkevrouws-stemming tot uiting te brengen gebruikt Bredero waarschijnlijk dit ongewone woord, dat door het binnenrijm extra nadruk krijgt.

196 *de Botter geld twee blancken*: Volgens vR. en het WNT II kolom 2781: de boter is goedkoop. M.a.w. mijn man is er niet, ik ben gemakkelijk te krijgen. Maar volgens Tuinman I blz. 324 en Har. I blz. 60 zegt men dit als de druiven zuur zijn. Het moet dan wel betekenen: de boter is duur. Dit zou kunnen slaan op het feit dat Hein niet thuis kan komen omdat hij wat op zijn geweten heeft. Dit lijkt me zeker zo waarschijnlijk als: de boter is goedkoop; want zó happig is Giertje immers niet. Wil Giertje zeggen: Hein kan voorlopig niet aan land komen omdat hij wat uitgehaald heeft, waarvoor de schout hem zoekt?

200 V., blz. 131-135, veronderstelt dat in deze vocatief *kijnts* de *t* zich onder invloed van expiratedruk en intonatie ontwikkeld heeft tot *ts*.

217 Joosje is te ver heen om hem op straat te zetten. Daarom zegt Giertje: 'ga maar op de grond liggen, ik werk je er morgen wel uit.' Een andere opvatting is: ik zal je morgen wel afborstelen. Deze past niet in de situatie (Vgl. V. 78).

230 Het huis Costverloren wordt beschreven in F. Lugt, Wandelingen met Rembrandt in en om Amsterdam (2^e druk, 1915).

241 *Lood-velt*: vR. schrijft: 'lees Loopvelt', hoewel de drukken B, C en L ook *Lood-velt* hebben. Sedert de tweede helft van de 16de eeuw werd de tegenwoordige Kalfjeslaan het *Kleine*, de Oukerkerlaan het *Grote Loopveld* genoemd. Het hier bedoelde is waarschijnlijk het laatste. Een drukfout zou heel aannemelijk zijn, maar niet in vier drukken dezelfde. Het Amsterdamse volk kon vroeger wel net zo vindingrijk geweest zijn als later in het bedenken van namen. Wanneer op het *Loopveld* oefeningen met paarden werden gehouden - wat het WNT VIII kolom 2871 veronderstelt - werden er mogelijk ook schietoefeningen gehouden. In dat geval is de naam *Lood-velt* te verklaren uit de betekenis van *Lood* - kogel en de klankovereenkomst met *Loop*.

245 *ouwt Hoy*: weinig aantrekkelijk voor de koe, zou men zeggen. Misschien is hier schertsend een deel van een spreekwoord gebruikt; Har. I blz. 331 geeft: Oud geld, oud hooi en oud brood komt iemand wel te pas. De betekenis van vs. 245 zou kunnen zijn: je had misschien wel wat beters willen hebben, maar je moet het met dit oude hooi maar doen.

266 *sock*: Uit dit vs. en uit vs. 277 blijkt dat de mannen achter elkaar lopen. Naast het jaagpad was een smal voetpad. Zie Keur uit het werk van Dr. A. Zijderveld (Amsterdam 1953), blz. 234.

269 Volgens M. de Vries, Warenar (Leiden 1843) blz. 99 verbasterd uit Gods sacramenten, volgens tW. is de betekenis: Gods heilige minne.

279 *vecht*: vechten zonder nadere bepaling betekent dikwijls 'vrijen'. Waarschijnlijk heeft *moeder naeckt* hier dus de letterlijke betekenis.

282 *scheystocken*: een scheistok is een stuk gereedschap van de molenaar. Hij maalde zakken graan van verschillende eigenaars achter elkaar. Als het meel van de tweede eigenaar in de meelbak kwam, zette hij de scheistok, een plankje aan een lange stok, voor het meel van die tweede om dit tegen te houden (hij kon dat zien aan de kleur van het meel). Dit gaf hem gelegenheid de zak, die onderaan de meelbak hing, te vervangen door een andere. Voor het juist plaatsen van de scheistok was grote vaardigheid vereist. Dit deed het spreekwoord ontstaan: ‘Laat God en de mulder het maar scheiden’, m.a.w. God en de mulder kunnen beter scheiden dan gewone stervelingen.

297 *wyven van mans*: vgl. voor de constructie: kastelen van huizen.

302 *goet ouwers*: dit betekent dikwijls: heel oud. Moeten we dan aannemen dat mannen in de 17de eeuw ouder werden als ze niet trouwden? Zou Bredero hier niet een woordspeling maken? Omdat ze niet trouwen, kunnen ze zuinig leven; ze houden dus hun bezittingen en worden ‘goedhouders’. In vs. 291 is al gezegd dat ze weinig verteren; en klouwers kan, behalve kerels van niks, ook schrapers betekenen.

332 De uitdrukking: *bij hooi en bij gras*: bij hooi en gras, te hooi en te gras, dagtekent volgens Stoett, Spreekw. nr. 958, uit de middeleeuwen, en was een tijdsbepaling voor rechtsdagen, met de betekenis: in de hooitijd, en in april, de grasmaand. Zie ook Dt. Wtb. IV kolom 1275: after houwe und halm. Eigenlijk dus: tweemaal per jaar; vandaar de betekenis: zelden, slechts af en toe. Dit vs. van Bredero in de klucht van de Koe is de oudste totnutoe aangetroffen plaats, waar deze uitdrukking in fig. zin voorkomt.

337 Zie F. Lugt, Wandelingen met Rembrandt in en om Amsterdam (1915), blz. 131-152.

340 vR. blz. 114 verwijst naar Wagenaar II, blz. 537, waar wordt vermeld, dat men probeerde munten die door snoeien of op andere wijze een kleinere waarde hadden gekregen dan de theoretische, in te wisselen tegen de nominale waarde, en dat men heeft geprobeerd hierin verbetering te brengen door twee keuren (1604 en 1608) en het oprichten van een wisselbank in 1609. De vader van Mary Mosels had dit dus ook en met veel succes gedaan.

347 In afwijking van de veronderstelling dat hier bedoeld wordt: in brooddronkenheid letterlijk door de ruiten werpen, zoals vR. klaarblijkelijk doet met zijn verwijzing naar de Spaanschen Brabander vs. 567: ‘O se kunnen een kan lustich werpen door de glazen’, zie ik hierin een woordspel. Het WNT VIII kolom 1100 veronderstelt contaminatie van twee uitdrukkingen: de boel door de glazen lappen = verkwisten, en drank in zijn lijf lappen. Volgens mij zegt Bredero niet meer dan dat hij een kan in enen opdrinken kan. Lappen is: naar binnen slaan, gulzig drinken; het er door lappen = verkwisten. Kan betekent hier een hoeveelheid, en glazen is een speelse variatie op kannen in de betekenis drinkgerei. In de Spaanschen Brabander wordt dit spel voortgezet door lappen te vervangen door werpen. Juist deze vervanging bewijst dat het een bewust woordspel is geweest.

351 Hier zijn verschillende kaartspelen bedoeld, waarover we weinig meer weten. G.D.J. Schotel schrijft erover in Het maatschappelijk leven onzer voorouders in de zeven-

tiende eeuw (2^e druk 1905), blz. 101 vlgg. Over roemsteken, zie WNT XIII kolom 724, waar enkele veronderstellingen over de oorspronkelijke betekenis worden gegeven.

352 Over deze dobbelspelen is eveneens niet genoeg bekend. Zie vR. blz. 115.

353 *tuysten*: vR. vertaalt het in 1926 met (oneerlijk) handel drijven, in 1942 met dobbelen. Het eerste lijkt me waarschijnlijker in het verband: volgens vs. 351-352 is hij een kaartspeler en een dobbelaar, volgens vs. 353 is hij dan een sjacheraar, een wedder, een knoeier enz.

360 De betekenis van dit vers is niet duidelijk. V. veronderstelt dat *besetten* opgevat moet worden in de bet. legateren, m.a.w. dat hem het vaderschap van die jonge dochters was aangewreven. We kunnen ook denken aan de bet. benarren, benauwen.

387 *gants sacker koeck en Vygen*: vR. veronderstelt dat deze bastaardvloek ontstaan is uit *Gods zeven sacramenten*, via een variant die hiermee in klank veel overeenkomst heeft, nl. gans seven sacken met krenten.

423 De *Zuiderkerk* was de eerste kerk in Amsterdam die als hervormde kerk is gebouwd; de Oude Kerk, de Nieuwe Kerk en de Nieuwezijdskapel zijn ouder dan de Hervorming en werden na de Alteratie aan de rooms-katholieken ontzegd. Het ontwerp van de *Zuiderkerk* was van Hendrik de Keyser. Men ving in 1603 met de uitvoering aan; in 1611 kwam althans het schip gereed, zodat de kerk plechtig in dienst kon worden genomen. Bredero was met zijn vermelding dus hoogst actueel, en misschien zelfs nog wat voorbarig. Want in 1612, toen hij de klucht van de Koe voltooid, was de toren nog niet klaar. Dat was eerst in 1614 het geval volgens het jaartal dat er op staat. De toren stond in 1612 dus nog in de steigers. Er zijn twee mogelijkheden: Bredero heeft later, in of na 1614, iets in deze regels veranderd, of: hij liep vooruit op de toekomst. Van dichtbij kan hij gezien hebben hoe licht de Bentheimer zandsteen van deze toren destijds was en hij doet nu of men dat van verre ook kon zien.

433 De waarde is moeilijk in tegenwoordige munt uit te drukken; negen pondt is in ieder geval een groot bedrag voor die tijd.

436 Latere drukken hebben *arrighe*. vR. leest hier ook *arg* en vertaalt het met slim. dB. neemt dezelfde bedoeling aan en, omdat deze opmerking niet helemaal duidelijk is in de mond van de dief, neemt hij aan dat de boer al in 436 begint te spreken. Ik geloof niet dat het nodig is. De dief probeert de boer te overreden de koe voor hem te verkopen, de boer aarzelt, trekt een bedenkelijk gezicht, ondanks het aanbod van die daalder. Na een korte pauze reageert de dief op dit aarzelen met: maar vadertje, wat ben jij een rare snuiter. En dan neemt de boer opeens het besluit het toch maar te doen. Dan kan *arige* zijn: aardig, in de bet. vreemd, raar, zoals het nog in Vlaanderen en in sommige delen van Noord-Holland voorkomt.

448 vR. betwijfelt of de verklaring van tW., dat *de vellen* = St. Velten, juist is, maar geeft geen betere. Behalve de motieven, die vR. aanvoert, doet het gebruik van het lidwoord in dat geval vreemd aan. In het verband van de tekst heb ik de verklaring gezocht in de betekenis van vel als aanduiding van een man of een vrouw, meestal in min of meer

ongunstige zin. Zie WNT XVIII kolom 1436, maar ook 1432: dronken vel enz. Het bezwaar tegen deze opvatting is, dat er in zulke gevallen altijd een bepaling bij staat.

454 Dit vs. is niet te verklaren. Ik suggereer slechts dat *aasent*, in tegenstelling met *aasingt* in 459, hier aarseinde betekent; dat *Petercely* een dubbelzinnige betekenis heeft en *leely* dronkemansgelal is. vR.'s verklaring is hier erg onwaarschijnlijk. Als Joosje probeert Giertje te verleiden, zal hij niet zeggen dat ze er smerig uitziet. Joosje is vleierig en aanhalig, maar Giertje weert hem onzacht af met haar gemene opmerkingen over zijn uiterlijk. Als *aasent* gezicht zou betekenen, wat zeker evengoed mogelijk is, is de bet. van dit vs. nog moeilijker te begrijpen. De bet. van *Petercely* zal vermoedelijk zijn: kruid dat iemand heter maakt. Zie WNT XII kolom 1411. Vgl. b.v. ook een zegswijze als: *peper in iemands gat willen strooien* (nl. om hem/haar vuriger te maken).

457-458 Giertje beschrijft het gezicht van een man, die klaarblijkelijk aan een ziekte, misschien syfilis, lijdt. Vgl. vs. 362. In vs. 457 vindt men het uiterlijk van zijn ogen geschilderd, in het bijzonder de oogleden, in vs. 458 dat van zijn neus.

463 Het woord *quist-quas* heeft volgens het WNT VIII kolom 815 een zeer algemene betekenis, zoveel als: ding, of: prul. De daar vermelde betekenis van onnozele praat lijkt in dit verband onaanvaardbaar. Bij Ogier komt quisquas voor in de zin van overdadige en grillige versiering: 'Met soo veel quisquassen van Linten, en tuyeringen'; bij Cats in de zin van verward geluid van een vallend voorwerp: 'Met dat de Vrijster hoort de quis-quas in de stroomen' Het ligt voor de hand bij Bredero te denken aan de rokken van Giertje, of aan de bekleiding van haar borsten; de acteur zal door zijn gebaar de betekenis wel hebben geactualiseerd.

468 Latere drukken geven *langst* i.p.v. *kunst*. Het is niet nodig het woord te vervangen door *langst*. zoals vR. doet. Het WNT geeft voor kunst o.a. de vertaling: vleselijke gemeenschap.

486 *vande breyde kous*: vR. vertaalt: volk dat van lang praten houdt; hij is het niet eens met de vertaling van K.: van licht allooi. *Breyde* kan betekenen: brede of gebreide. In Bredero's dialect zou men voor breed niet *breyd* maar *bried* verwachten. Har. geeft de uitdrukking met de vorm *breede*, echter zonder een bron te vermelden. Hij zal de uitdrukking dus gekend hebben of van iemand anders hebben gehoord, maar hij geeft geen betekenis. Ik veronderstel dat brede kous doelt op van stof genaaide kousen, die ruimer, en dus slordiger zaten dan gebreide kousen. De geschiedenis van de kous maakt deze veronderstelling niet onwaarschijnlijk. WNT VII kolom 5859 vat *breyde* op als gebreide.

487 Aan de overgang van God zegen' je bier in Het zegendje bier, wijdt Verdenius een beschouwing in zijn *Studies over zeventiende-eeuws* (1946) blz. 86-87.

509 Volgens WNT IX kolom 176 kan *man* schip betekenen. Dit lijkt me het waarschijnlijkste, daar men ook vroeger voor de vangst op verschillende soorten vis verschillende schepen heeft gebruikt.

524 Keer je glas onderste boven, zegt Giertje. De dief doet het en zegt dan in 525: Hoe heb ik 'm dat geleverd?

526 *klockjes*: Vgl. V. 82. De vraagtekens duiden aan dat de dief deze vragen min of meer aan zichzelf stelt. ‘Een hele kan achter elkaar uitdrinken? Dat is te veel’. ‘Een halve in twee slokken?’ Het antwoord wordt niet in woorden, maar kan op het toneel zeer goed met gebaren worden gegeven.

543 Beide uitdrukkingen kunnen betekenen: honger, maar *varkens dorst* kan ook zijn: erge dorst. In verband met vs. 544-545 lijkt de betekenis honger het meest aannemelijk. De boer zegt dat hij honger heeft, de gauwdief antwoordt: Drink eerst met me, een dronk op je nuchtere maag is evengoed als een uitvaartmis.

548 Dit vs. zal wel betekenen: ‘Ik hef ook de kan’. Na een korte pauze, waarin is aangestoten en gedronken, vervolgt de optrecker met de tweede helft van het vers.

574 vR. 1942 vertaalt in de woordenlijst: er op los; dB. geeft: dan ga ik gauw. Het is waarschijnlijker dat de dief al buiten het gehoor van de anderen is. In vs. 572-573 is hij de deur uitgegaan en als deze achter hem dichtgevallen is, zegt hij vs. 574-578.

583 vR. meent dat de betekenis van *klaren* is: klaar spelen, nl. de beker leegdrinken. Volgens vs. 580 heeft de boer Giertje gezoend en Joosje merkt in vs. 582 op dat hij dat ook wel kan. *Klaren* slaat dus niet op drinken, maar op zoenen.

610 Een *rondeel* is één van de vele rederijkersstrofen, een sierlijk en beknopt vers dat in talrijke talen een modevorm is geweest vóór of mét het sonnet. Beroemde rondelen schreef b.v. Charles d'Orléans. Een volledig rondeel bestond uit dertien versregels, met dien verstande dat er slechts twee rijmklanken waren, en dat de beginregel vrijwel ongewijzigd terugkeerde als zevende en als dertiende versregel. Een kortere rondeelvorm bestond uit acht regels; deze had eveneens maar twee rijmklanken, de beginregel keerde terug als vierde en als zevende, de tweede versregel keerde terug als achtste. Eigenlijk bestond deze versvorm dus uit maar zes regels, want de zevende en de achtste waren een herhaling van de eerste en de tweede versregel. Het is déze rondeelvorm, nog afgerond met één slotregel, die Bredero in de vzn. 585-593 parodieert.

632 Stro is overdrachtelijk gebruikt voor een dier dat op het stro staat. vR. veronderstelt: bij het stro = in de stal.

636 Waarschijnlijk een samentrekking van *vijf wonden* en *sacramenten*. Zie WNT XXI kolom 575.

640 *pracchen* kan betekenen: gierig, zuinig zijn; en bedelen. De tweede betekenis wordt vermeld door het WNT, de eerste door Kiliaan. Deze geeft een logische samenhang met *tappen*. De boer zou dan zeggen: noch met hard werken, noch met sparen ...

Symen sonder Soeticheydt

1 *slordicheyt*: Zie vooral V. blz. 88 en de verwijzing daar, en V. blz. 96.

2 Van Rijnbach citeert het spreekwoord dat o.a. bij Tuinman I, blz. 163 voorkomt: Kleine vogeltjes maken kleine nestjes. Maar noch vR. noch tW. noch V. verklaart *al* en *weer*. Misschien moet men denken aan iets als: Ook al ben ik een klein vogeltje, ik heb toch in elk geval een voor mij passend, klein nestje.

9 Zie V. blz. 88, vgl. Fri. inkeld, vdW. blz. 90.

11 *kynts*: zie V. blz. 131-135. Zolang geen andere en betere verklaring wordt gevonden, kunnen we die van V., met zijn eigen voorbehoud, het beste aanvaarden. Het is enkelvoud, geen meervoud, en met een verscherpte slotconsonant.

13 Vgl. Moortje vs. 2887 en de volksuitdr. 't Zal laat worden'.

20 *piskijker* was in de 17de eeuw een van de aanduidingen voor arts. Uroscopie was een manier om een diagnose te stellen. Zie E.D. Baumann, De dokter en de geneeskunde (1915) 2 dln. (Nederlandsche Kultuurgeschiedkundige monographieën IV en V) I blz. 69, en de door vR. blz. 131 genoemde plaatsen. Nu is het woord een aanduiding voor een wonderdokter, iemand die niet-officieel de geneeskunde uitoefent.

27 *dodden* is aan de Zaan, in verbinding met spinrag, het gewone meervoud.

31 Voor de brouwers werd helder water van elders gehaald en dit water werd ook per emmer verkocht (J. Wagenaar, Amsterdam, II blz. 479-480).

32 *leghse me daer*: Zie Stoett, Ts. XXVII (1908), blz. 236; vR. blz. 132.

36 *'t halfvat* was een maat (vgl. Koe vs. 320), die misschien in vorm overeenkwam met de helft van een vat en dus een ronde kuip was. Hierin zal Symen de afwas hebben gedaan.

37 *Nauwe*: Fri. nau en Noordholl. benauwd betekenen nu nog: schriel, gierig. V. blz. 89 verwijst ook naar het Nieuw Groninger Woordenboek van Ter Laan.

39 *Wat kond schaen?*: Bedoelt Symen dat hij alleen maar zijn mouwen opstroopt en niet andere kleren aantrekt of een schort voordoet; en betekenen deze woorden misschien: 'ik zal mijn kleren niet vuil maken'?

42 *rendelyckste*: Vgl. Molenaer vs. 227 en WNT XII 3 kolom 1685.

45 In Noord-Holland komt in dezelfde bet. maltentig nog voor. Zie Karsten II, blz. 59; WNT XVI kolom 1530; Taalg. I (1859) blz. 296. Het ontbreekt bij Boekenoogen, maar in zijn tijd en later was het ook Z aans.

46 De broek gold als symbool van de heerschappij van de man over de vrouw (vgl. de broek aan hebben). Wie de broek aflegde, gaf de heerschappij over.

53 Kalff en Van Rijnbach hebben dit lied niet kunnen vinden. Het Volksliedarchief te Amsterdam heeft er ook nu nog geen spoor van ontdekt.

58 *kustory*: klaarblijkelijk een kartonnen omhulsel om kleren stof-, misschien ook motvrij op te bergen. WNT VIII kolom 621 veronderstelt dat het een vermenging is van *custode* en *kaptorie*. Deze versregel van Bredero is de enige plaats die wordt geciteerd.

59 Een wambuis was een soort mouwvest, met één of twee rijen knopen. Zie Spelevaart,

blz. 87 vlg.; Van Thienen, blz. 16.

60 tW. heeft verondersteld dat de mouwspeld een zilveren sierspeld was, die werd gebruikt om wijde mouwen in poffen op te houden. In Bredero's tijd waren de mouwen echter strak en werden dergelijke sierspelden niet gebruikt. Maar Symen heeft zijn pak al twintig jaar (zie vs. 63). In dat geval kan tW's veronderstelling wel juist zijn.

61 *estelt*. Gesteld in de bet. goed uitgerust, goed van het nodige voorzien, ken ik uit Noord-Holland. De dialectstudies geven het echter niet.

69 Vóór de Paasdagen werd meestal iets nieuws gekocht of gemaakt. Op het platteland gebeurde dat nog tot ver in de 20ste eeuw. Die kleren werden dan ook gedragen op andere feestdagen (als men 'heilig' had en niet hoefde te werken).

76 Dergelijke kragen waren geplooid en rustten op een hoog boord. In Leicesters tijd waren de grote molensteenkragen nog geen mode. In het woord *Kramerijcksche* epenthese van *r*, evenals in *travaeren* (Koe vs. 158).

77 WNT XII kolom 254 ziet in *rampuyt* een speelse vervorming van *rampier* uit *rapier*.

78 Wijde, lange, met bont omzoomde mantel, zoals in de 16de eeuw in de mode was.

79 vR. veronderstelt dat een gordel wordt bedoeld, die door Le Francq van Berkhey half lijfje wordt genoemd (zie vR. blz. 134). Duyvetter (persoonlijke mededeling) veronderstelt dat het een hemdrok is. Dit is waarschijnlijker, daar hij anders het kledingstuk van zijn bovenlijf niet genoemd zou hebben. Maar het hemd is onderkleding. Misschien mogen we denken aan een kiel (Mode-metamorphosen blz. 136) die zelden werd gedragen. Symen zal niet alleen ouderwets, maar ook ongewoon gekleed zijn, om het effect te verhogen, en droeg waarschijnlijk geen wambuis (zie vs. 258, maar ook vs. 59). Hij droeg ook klompen, een ongewone dracht voor een burger, zodat Teuntje ze dan ook wil vervangen zien door schoenen (vs. 258).

80 Een ruime kniebroek, zie Mode-metamorphosen blz. 228. vR. blz. 134 zegt van een ruime broek dat die gold als bewijs van manlijke kracht en haalt in dit verband WNT III kolom 1468 aan. Dit lijkt me wat gezocht op deze plaats.

81 Volgens Mode-metamorphosen zijn gerimpelde kousen nog maar zelden omstreeks 1620 op schilderijen waar te nemen. Vermoedelijk kwam deze mode in Frankrijk in zwang toen Bredero Symen schreef, en spot hij hier met deze nieuwe, in Nederland nog niet aanvaarde dracht.

84-85 Bij Har. luidt het spreekwoord: Hij moet een vrouw hebben of eene grootere broek (3, CLXIII^b). Symen zegt dus: Mijn broek is al flink groot, dus moet ik een vrouw hebben. Dit past hier niet helemaal, misschien heeft Symen het verbasterd. Vgl. ook Molenaer vs. 458.

90 Het 'derde been', waarop wordt gezinspeeld, is het mannelijk lid. Vgl. de door vR. geciteerde plaats uit Tengnagel's Frick in't veurhuis, en de passage uit het Tafelspel Van een lantman met een korf met eyeren, door V. (blz. 89) geciteerd. Deze duidelijke woorden moeten op het toneel wel vergezeld geweest zijn van een uitbeelding.

111 *Men beslaan geen loopende paarden*. Dit spreekwoord betekent in het algemeen dat men iets alleen goed kan doen, als men het in alle rust kan doen. Kn. en V. (blz. 89) vatten

het op in de betekenis: seksuele omgang hebben. Op deze plaats kan het alleen de algemene bet. hebben, ook al is het wellicht Bredero's bedoeling geweest de bijzondere bet. tevens te suggereren, vooral in verband met vs. 90.

122 De hele versregel is een, waarschijnlijk grappig bedoelde, verminking van de zegswijze: Alle ding laat zich zeggen en kaas en brood laat zich eten. De bet. was: je kunt alles zeggen, maar daarom is het nog niet waar.

125 Zie voor andere voorbeelden V. blz. 90.

126 *speulen* kan betekenen: naar het feest gaan (zie vs. 104), maar kan ook wel een toespeling zijn op andere vormen van het gezegde, zoals b.v. in Joan van Paffenrodes Hopman Ulrich: Heb jy jou vijf zinnen allemaal, zoo zijn er maar twee thuis en de rest zijn speulen.

127 *soo nae an de meulen*, zó dichtbij dat je er een tik van kreeg.

128 Vgl. De kei leutert hem (hij is gek), waar een kei in iemands hoofd zou rammelen volgens de letterlijke betekenis.

136 vR. neemt aan dat *flaers* in vs. 134 en vs. 136 dezelfde betekenis heeft, maar dat lijkt me onwaarschijnlijk. Teuntje gaat na vs. 136 heftiger schelden, zo dat Symen verbaasd is. Hij zegt immers in vs. 142: Wat boeven of fieltensticken heb ick iou bedreven? Een ander motief voor de betekenis klap ontleen ik aan de verzen 145-146. Symen zegt daar: als je een man was zou ik met je vechten.

137 vR. blz. 136 veronderstelt dat *sloot* een toespeling is op Symens grote mond. Waarschijnlijker lijkt me de associatie met *stinksloot*, die de tweede vertaling suggereert.

138 vR. blz. 136 vermeldt deze bet. van *Lyf-uyt* ook voor Sp.B. vs. 1840 en verwijst naar WNT VIII kolom 2261; *hang-wieck* is een vergelijking met een vogel die zijn vleugels laat hangen.

143 *-vinck* en vogel duiden dikwijls personen aan waarop iets valt aan te merken. Zie Bax blz. 60 en de verwijzingen aldaar; *ammerael*: admiraal, dus aanvoerster; *turf-teven*: wijven die turf losten; zij kwamen meestal uit de onderste lagen van de maatschappij.

144 *wout-aep*, *wout-esel*: het eerste is een synoniem van het tweede, dat betekent: een grote, grove en lompe man (Gen. 16: 12).

147 *vel*, scheldnaam voor een mens, meestal voor een vrouw; *vel met een gat*: vgl. *dat geschuerde goedt*, Moortje vs. 1497 en *splitruyters*, Koe vs. 18.

150 *elf-rib* wordt in Zeeland en het land van Waas gebruikt in de bet. van mager mens of speciaal magere vrouw. In Noord-Holland wordt echter wel de bet. aangetroffen van kinderschrik, d.w.z. een of andere niet-menselijke verschijning; *beelt van elf ellen* zal een bet. hebben die in de sfeer van de beide vorige scheldwoorden past, dus: lange lijs.

155 Het is mogelijk dat deze diernamen allemaal als scheldwoord werden gebruikt. Waarschijnlijker is, dat enkele ervan niet zo gebruikt werden; het komisch effect wordt erdoor verhoogd.

168 Vgl. Har. I, blz. 17; III, blz. 108.

178 Een schroeiend stukje band werd beschouwd als een opwekkend middel bij flauwvallen, daarna ook wel de band zelf. Zie: A. Borgeld, *Uit een oud reisboek, Volkskunde* 21 (1910), blz. 111-115 en D. Bax, *Jeroen Bosch' drieluik met de gekruisigde martelares* (1961), blz. 25-26.

205 Tuinman II blz. 212 verklaart dit spreekwoord als volgt: Door zwijgen bezadigt de toorn en wordt het voorgevallene vergeten: maar kijken en wederkijken vergroot de twist: 't Ene woord haalt het andere uit.

211 Dit spreekwoord komt voor bij Stoett, *Spreekw.*, 2527.

213 Zie Tuinman I blz. 270, *Har. I* blz. 424.

218 Zie ook Samuel Coster, *Teeuwis de Boer, vs. 1369: 'k Las iens in ien Almanack, Weeldigh man songder wijff.*

219 vR. meent dat het betekent: 'Wat is dat goed gezegd', V. vertaalt echter 'wat wil dat zeggen?'. Dit is m.i. de enige goede opvatting. De toelichting volgt in vs. 220 vlgg.

247 De variant *lodder*, wellusteling, geeft misschien een zinvoller geheel dan *ledder*. *Spreken om* in de bet. *spreken over* is volgens WNT X kolom 138 middelned. Een andere mogelijkheid, nl. spreken om iets te krijgen, past hier minder goed. vdV. geeft dit voorbeeld niet bij zijn bespreking van *om* in de bet. *voor*.

250 Zie voor andere plaatsen G.C. van Santen, *Lichte Wigger vs. 234.*

253 *kamelot* werd later ook wel van geitenhaar en wol gemaakt, maar hier moet wel een kostbare stof bedoeld zijn.

255 *sleur* heeft volgens WNT XIV kolom 1695 deze betekenis; tW. vat het op als: oude mode, maar vR. meent dat het een onderdeel van de kleding is, omdat het voorkomt in een opsomming. Dat is niet geheel juist, want de rijmwoorden van vs. 256 en 257 hebben een vagere, meer algemene betekenis. Beide vertalingen zijn mogelijk.

256 Vgl. vs. 78. Door tW., V. en het WNT XII kolom 1021 wordt *pels* in deze bet. opgevat; vR. meent dat het een wollen onderkleed is. Dat is minder waarschijnlijk, het kledingstuk moet immers zichtbaar zijn.

258 Afb. van wambuizen bij Van Thienen, blz. 16. In vs. 81 wordt gesproken van kousen. Teuntje bedoelt waarschijnlijk een moderner type met *hosen*.

275 Meestal wordt hiermee de knolwortel van de *Lathyrus tuberosus* bedoeld. Zie WNT suppl. kolom 239. Het moet hier een dubbelzinnige bet. hebben.

279 *wap*: vrouwennaam. vR. meent dat *die hiet wap* betekent: die mag er wezen. Dat is mogelijk, in verband met het volgende vs., maar er is geen bewijs voor deze veronderstelling.

283 Zie Winschoten 303, Stoett, *Spreekw. nr. 844.*

285 Vgl. Tuinman I blz. 220. *vlay* van *vlade*; zie WNT XXI kolom 1332.

295 tW. vat de naam Robbeknol op als dom rond kereltje, vR. blz. 141 als vreetzak, gulzig ventje. Zie ook WNT XIII kolom 644. In het Van Haeringen-nr. van de NTg. (1970) blz. 118-127 heeft Stutterheim aangetoond dat deze naam alleen gebruikt wordt voor een árme vent. De betekenis: 'ouwe snoeper' wordt toegelicht in NTg. 64 (1971)

blz. 41-47. Deze past op deze plaats goed.

297 Zie voor dit spreekw. Ts XIV (1895) blz. 316.

300 Zie Stoett, Spreekw. 1697; 784, 1688.

304 V. 91 wijst erop dat deze uitdrukking in Friesland en Groningen altijd gebruikt wordt in verband met een vrijster. *Kloet* eig. = vaarboom.

315 *by loutere ponden*. De commentatoren hebben verschillende opvattingen over de betekenis hiervan. tW. meent: altijd een hoog woord hebbende, vR.: geweldig, V. blz. 91: zij pocht, praat met zelfbewustzijn over haar - voor een marktvrouw - aanzienlijke omzet en winst. M.i. is de betekenis in de eerste plaats een tegenstelling tot: niet praten als een slechte doy, d.w.z. een gewone marktvrouw, maar zó dat ze goed verkoopt en dus verdient. In de tweede plaats kan het een tegenstelling zijn tot het praten van de vrouw die in vs. 285 vlgg. wordt beschreven. De betekenis van de woorden is zo algemeen dat V. ook wel gelijk kan hebben.

317 vR. (blz. 141) veronderstelt dat ze die verkoopt. Maar waren daarmee zulke goede zaken te doen? Of is het ironie? Aard-akers worden dikwijls samen met kastanjes genoemd.

320 Zie WNT XI kolom 34 voor: zijn oren in de week leggen. 'Zyn oren na de wynt leggen' betekent ongeveer hetzelfde als 'zyn ooren in de wieck leggen', nl. met aandacht luisteren.

337 Vgl. G.C. van Santen, Lichte Wigger vs. 866.

339 Vgl. WNT IV kolom 242, *gangwaring* = uit planken samengestelde loopplaaats langs het scheepsboord, gangboord of waring. Zie Molenaer vs. 108.

341 De betekenis onbeschaamd, die *met stijve wangen* wel heeft, kan ook hier aanwezig zijn, maar lijkt me niet passen in het verband en de tijd. Zie vR. blz. 143 en V. blz. 91.

347 vR. meent dat *puntig* hier netjes betekent. Een dergelijke vrouw is echter niet ter sprake, wel de opvliegende en ruzie-achtige van vs. 285 vlgg.

348 De bijnaam *Krabberts* kan wijzen op oneerlijkheid.

350 *Peet* (eig. tante) zal hier wel samen met *Malle* een bijnaam zijn, met eenzelfde ongunstige betekenis als tante nú kan hebben.

358 *versoorde*: eig. uitgedroogde.

361 In de 17de eeuw veel voorkomende verwensing.

377 *teghen* in verb. met *slaan*, zie WNT XVI kolom 1244.

381 Vgl. Koe vs. 172*.

391 Broeder Cornelis Adriaensen van Dordrecht, geb. 1521, was berucht om zijn heftige taal, vooral ook om zijn Orde van Devotarissen, een vrouwenorde, waarvan de leden onder zijn geestelijke leiding stonden en die door hem op het blote lichaam getuchtigd werden (vR. verwijst naar J.E. ter Gouw, Noord en Zuid XXVIII (1905) blz. 6 vlgg.; Hand. Mij. v. Ned. Letterk. 1857, blz. 50; J. Prinsen J. Lzn., Ts XXII (1903), blz. 217; Hooft, Ned. Hist. (1642), blz. 568 vlgg.) Het eerste deel van het vs. is dus ironisch bedoeld.

393 Is dit een grap, of bedoelt Bredero hiermee dat hij Keyser heet of in een huis woont

waaraan een gevelsteen of uithangbord met een keizer is bevestigd, of de zoon is van de Keizer van een schuttersgilde?

397 *kackx*: de var. *kael* lijkt beter in het verband. Maar *kackx* kan betekenen: bulfferig. *barr'*, dat rijmt op *nar*, is ongetwijfeld de goede lezing. De betekenis is dan: berooid.

406 *dommelyck* geeft nadruk. Volgens WNT III 2 kolom 2792 bijvorm van *doemelyk*.

415 De persoon die omschreven wordt in de vrn. 404-420 is waarschijnlijk de man geweest van wat in de 19de eeuw de boldoot- of beulingwagen heette, die de tonnen met faecaliën kwam legen. Hij is koning van de waterratten, want waterratten leven in goten en riolen, hij is koning van Amsterdam, omdat hij een belangrijke functie had (stel je voor dat hij er niet was), hij leegt de tonnen (vs. 420). Andere opvattingen zijn verdedigd door C. Bake, Ts. 49 (1930) blz. 319, en door H.L. Bezoen, Ts. 51 (1932) blz. 275-276. De laatste verwijst naar Focquenbroch, *Alle de Werken* (1776) II, blz. 76 en herinnert aan het volksgeloof over de rattenkoning. *Gauwe dieven* is me niet duidelijk. V. citeert in zijn poging tot verklaring (92-94) een passage uit Claas Kloet, die er op wijst dat dit woord méer gebruikt werd in verband met faecaliën. Kan hierachter misschien een rederijkerswoordspeling van *latrina* en *latrone* verborgen zijn? V. denkt aan het feit dat de gauwdief heimelijk (door de achterpoort) het huis verlaat.

431 Vgl. Har. I, blz. 321.

435 *Ridder* voor *sleper*, omdat hij rijdt met een paard, *Kruys-heer* voor *Waegdragerh* omdat hij de draagzelen kruislings over de rug heeft. Een kruisheer is eig. een lid van een geestelijke ridderorde, de Duitse orde, of van de kloosterorde der kruisheren.

441 De bet. moet wel zijn: daar sta ik borg voor. vR. veronderstelt dat *sen* moet zijn *jen*; V. wil, als de tekst bedorven is, liever lezen: *Elck blijf sen borgh*: laat ieder van ons aansprakelijk zijn voor zijn eigen doen en laten.

447 Een natuurlijk kind werd wel bij de vader voor de deur gelegd om hem te dwingen de moeder te trouwen of in ieder geval financieel te ondersteunen.

462 Waarschijnlijk dus een avontuurtje. Het is mogelijk dat *wat koopen* in vs. 461 dezelfde betekenis heeft.

473 *Mijn smeer van myn elle-boogh* kan betekenen: jij die me aan het werk zet (persoonlijke mededeling van drs. J. Ph. van Oostrom). Symen kan met vs. 473-474 bedoelen: ondanks dat je me aan het werk zet en me veel verdriet doet, spot ik niet met je als ik zeg dat ik van je houd. Een andere mogelijkheid is dat de beide aanduidingen in tegengestelde betekenis opgevat moeten worden, wat bij liefkozende benamingen vaak het geval is. Vgl. ok *duyveltje* in vs. 475.

484 *eraan*: gerad. oVgl. WNT IV kolom 1619 en 1620.

491 M.a.w. je zult geen nare karweitje hoeven te doen.

494 Nog altijd een bekende zegswijze. Zie Har. II, 302a

497 Het spreekwoord wordt nog gebruikt. In het eerste deel staat een woordspeling van *woord* in de gewone bet. met *woord* (= woerd, mnl. eend), in het tweede van *(e)end* (= einde) met *eend* (= watervogel).

505 *eynden* zal hier de bet. hebben van: touw, teugel. Vgl. WNT III kolom 4022, vooral

V. blz. 94-95.

519 vR. (blz. 149) vermeldt dat weddenschappen op reizen enz. in Amsterdam in 1598 verboden werden. Als bronnen voor de kennis over dergelijke weddenschappen noemt hij J. van Kuyk, Bestuur- en rechtswezen, in: H. Brugmans, *Het huiselijk en maatschappelijk leven onzer voorouders*, dl. 1 (1914) blz. 256 vlgg., J. ter Gouw, *De volksvermaken* (1871), blz. 392-396 en een plaats in *Chronyk van de stad Medemblik* (1710), blz. 190, waar een verhaal wordt gegeven over een weddenschap op een reis naar Jeruzalem in 1614. V. blz. 95 verwijst naar J. Wagenaar, *Amsterdam*, I blz. 417 en III blz. 48.

525 Symen moet bedoelen dat hij er meer geld voor kan maken dan hij zelf betaald heeft. Als er niet *weer*, maar *meer* stond, zou het betekenen: voor eens zo veel. Zie WNT VI kolom 512. Of liet men *meer* weg als het vanzelf sprak? Een grap van Symen is op deze plaats, waar hij opschept, niet waarschijnlijk.

526 De buurten van plezier waren dikwijls buiten de stad. Vgl. Tiisken vs. 205, Sp.B. vs. 1200.

529 De uitdrukking kan ook betekenen: naar de vrouwen gaan. Vgl. Huysman vs. 132, Koe vs. 349, Molenaer vs. 418. De volgende vzn. geven echter geen aanleiding om allereerst aan de tweede betekenis te denken. De gehele passage vzn. 529-542 heeft een opmerkelijke overeenkomst met de vzn. 3-23 van *De Buskenblaser*.

537 *aes-sack* betekent in eigenlijke zin knapzak, bij uitbreiding goocheltas. Zie WNT I kolom 601.

549 Zie WNT III kolom 374, 376, vR. blz. 150 en de daar genoemde literatuur.

571 *te houde* is misschien *te houden*, dus: zweren dat je je beloften zult houden. De plaats in de zin is te verklaren uit rijmnood, maar het ontbreken van de slot-*n* is in deze tekst een uitzondering.

572 Zie WNT VII kolom 1639, waar andere verzekeringsformules worden geciteerd die samenhang met deze eed vertonen, zoals: bij gort, bij grutten en karnemelk. De eedformule: *bij God* werd verzacht tot: *bij gort*. Het ontstaan van de andere vormen is van daaruit begrijpelijk.

578 Het slotgedeelte van zes versregels heeft een ander rijmschema: a a b a a b, met nog een binnenrijm a in vs. 580. Het ritme is strakker en breder, de vzn. 578-579 zijn metrische alexandrijnen, evenals 581 en 583. Maar vs. 580 heeft bij het binnenrijm een lettergreep te veel om nog alexandrijn te mogen heten al is het overigens een geheel jambische regel, en vs. 582 valt er met z'n trippelmaat helemaal uit.

579 vR. veronderstelt dat de beide bijnamen bedoeld zijn. Waarschijnlijker lijkt me dat alleen die van Teuntje bedoeld is, omdat die in vs. 575 is gezegd en bovendien omdat zij zich, in tegenstelling tot deze bijnaam, nu wél laat 'roeren'.

De klucht van de molenaer

- *Verberg*. Nog in 1618, waarschijnlijk naar aanleiding van Bredero's dood en in elk geval vóódat Van der Plasse zijn uitgave van de vier kluchten gereed had, publiceerde Nicolaes Ellertsz Verberg de klucht van de Molenaer. De verontwaardigde kritiek waarmee Van der Plasse deze vroegste editie te lijf gaat, is stellig meer ontstaan uit commerciële dan uit literaire motieven. Het verschil tussen de gesmade druk van Verberg en de luidkeels aangeprezen druk van Van der Plasse zelf, is in feite tamelijk gering; de ene is beter, de andere bepaald slechter dan Van der Plasse de lezers wil doen geloven.

1 Zie voor andere voorbeelden V. blz. 97.

2 tW. veronderstelde dat de betekenis is: van streek, van mijzelf; vR. buiten adem. *uyter weer* kan opgevat worden als een tegenstelling tot *in de weer*. De poort ging in Bredero's tijd dicht met de schemering. Van maart tot en met oktober kwamen iedere dag drie schuiten uit Leiden en er vertrokken ook drie uit Amsterdam, nl. om 6, 9 en 12 uur. De laatste kon wel omstreeks of na het poortsluiten aankomen. Zie H. Noordkerk, *Handvesten van Amsterdam* (1748) dl. 3, blz. 1595 art. XVII. Wanneer de klucht in voor- of najaar speelt zijn het *koel* en *de kou* in vs. 42 en 44 verklaard, evenals vs. 69. Zie V. blz. 97.

10 Zie V. blz. 97.

14-15 Contaminatie van twee zinnen, nl. van: ... dat hier nauwelijks een nette herberg buiten de poort is, en: ... dat hier nauwelijks een herberg buiten de poort is of het is een hoerekast.

17 *herommenes* is ontstaan uit *heer omnes*: alle mensen, de grote hoop. Ook in Moortje vs. 2341, Griane vs. 2759.

21 Zie voor deze constructie: Ov. 3 § 327; Stoett, Synt. § 272.

26 Zie voor deze constructie: vdV. § 229-230, dV. 4 § 244, vH. 240.

27 *sporten*. De molen in kwestie is nl. een standerdmolen, het molentype dat in de 17de eeuw nog veel meer voorkwam dan de Hollandse molen, die pas in de 16de eeuw was uitgevonden. Dat het inderdaad een geheel uit hout vervaardigde standerdmolen is, blijkt uit de rammelende planken (vs. 29), maar vooral ook uit vs. 28, want alleen bij een standerdmolen die in feite geheel steunt op één enkele staande balk, de standerd, kan het hele 'Sootje' naar beneden komen. Toegang tot de molen geeft een vrij hoge trap (vs. 27) waarlangs men moet 'na boven gaen' (vs. 504); zo komt men op de onderste van de twee verdiepingen, de maalzolder. Aan dezelfde zijde als de trap bevindt zich ook de staart, een zware balk, die van de molen naar beneden loopt en waarmee de molen naar de wind wordt gedraaid. Trap en staart bevinden zich daarom steeds tegenover de zijde waar de wind op staat en vangen op die wijze de druk op. Dat het houtwerk bij harde wind en storm kraakt, is niet verwonderlijk. Ook om andere redenen is het waarschijnlijk, dat deze molen een standerdmolen was. Trijn is gekomen met de schuit uit Leiden, die door de Overtoomse Vaart voer. Langs die vaart stonden in Bredero's tijd huizen en molens, waarschijnlijk alle van het standerd-

type. Zowel op de kaart van Balthasar Florisz. van Berckenrode (1625) als op de kaarten uit het midden van de zeventiende eeuw, zoals die in de atlas van Joan Blaeu (1647), staan langs deze vaart slechts standerdmolens. We zullen ons moeten voorstellen dat de molen dicht bij dit water stond, in de buurt van de Heiligewegspoort. Voor verdere gegevens verwijs ik o.a. naar het artikel van J.Z. Kannegieter: Uit de wordingsgeschiedenis van de Leidse gracht en haar naaste omgeving; Amstelodamum Jaarboek 57 (1965) blz. 48-69.

44 *Sackje* volgens Kiliaan *hoere*, maar hier als vleinaam gebruikt. In Symen vs. 359 wordt *sack* in ongunstige zin gebruikt.

51 *kaegh*: platboemd vaartuig. Kiliaan: *navicula aperta et oblonga velifera*. De veerschuit naar Leiden voer vanaf de Overtoom (Wagenaar II, blz. 507).

53 Vgl. Koe vs. 649 *met ghemoe*: goedschiks; en Moortje vs. 1730.

57 *huyck*. Afbeelding van deze soort mantel, voorzien van een hoofdbedekking, in Spelevaart afb. 101.

66 Vgl. Koe vs. 317, Moortje vs. 3019.

71 vR. zegt: ongeveer, *goelijckjes* kan betekenen: iets meer of iets minder. Een moeder zal niet gauw zeggen dat haar kind 'ongeveer' twee jaar is, wel dat het *bijna* (of *ruim*) twee jaar is.

72 Zie voor deze constr. vdV. § 185.

75 *een man in 't veldt*: eig. een man, kerel in de veldslag, dus: een flinke man.

78 WNT XXI kolom 139 geeft als betekenis van *veteren* vleselijke gemeenschap hebben (met als enig voorbeeld deze plaats). Kolom 129 geeft als betekenis van *veter* penis, die wordt afgeleid van zesgwijzen als: *aan den veter trekken*: aan de sluiting van de broek peuten.

80 *Syn eyeren uytleggen* betekent echtbreuk plegen, maar hier ook zijn krachten verspillen buiten het huwelijk. Deze uitdrukking is besproken in Taal en Letteren III (1893) blz. 52, 156, IV (1894) blz. 177, 203, 373, V (1895) blz. 237.

83 Over dit volksgeloof heb ik niets kunnen vinden. In Lev. 7: 14 wordt verband gelegd tussen genezing van melaatsheid en zeven. In het volksgeloof is omkering van een dergelijk verband niet ongewoon. Het getal zeven heeft in de getallensymboliek een belangrijke rol gespeeld. Daardoor werd het ook in later tijd overal bijgehaald, zowel bij het goede als het kwade. Zie V.F. Hopper, *Medieval Number Symbolism. Its Sources, Meaning and Influence on Thought and Expression* (New York 1938) blz. 71, 84, 85.

87 vR. verwijst voor andere voorbeelden naar Griane vs. 36 en v. Moerk. I, 328, 45. Maar dit lost het probleem niet op dat er ligt in de toevoeging van Trijn Jans: over drie vierendeel iaers bin ick op men tijt. Want als zij over negen maanden een kind verwacht, kan zij het nu nog niet weten. Misschien verbergt deze versregel in samenhang met de vorige een schampere opmerking jegens haar echtgenoot: ik ben in zoverre zwanger dat ik over negen maanden een kind krijg als hij eindelijk eens wat meer maakt dan praat.

88 WNT III kolom 105 geeft als betekenis van *het boekje kwijt zijn* de draad kwijt zijn, blijven steken. Daaruit zou de betekenis *de tel kwijt zijn* af te leiden wezen. Maar het Westfries kent *boekie zoek weze* in de betekenis: geen raad weten (Karsten I 134). Een andere nuance is: geen oplossing weten. Met het oog hierop zouden de vrn. 87 en 88 misschien kunnen betekenen: ik moet zowat in het begin van een zwangerschap zijn, over ongeveer drie-kwart jaar zou ik moeten bevallen; is het niet zo dan weet ik geen oplossing meer, nl. om een kind te krijgen. Vooral in verband met vs. 86 is deze betekenis aanvaardbaar, het bezwaar ertegen is echter in de vorige aantekening aangeduid.

89 vR., tW. en Kn. denken aan praten (parler, parlementen, parlevinken) met gedachte aan gat in obsc. zin. Het WNT XII kolom 459 en 451 verklaart het als een speciaal gebruik van parel-gaten, d.i. een gat in parels maken. In verband met Piets reactie in vs. 90 kan dit opgevat worden als: dat gepraat over bijslaap, zwangerschap, enz., maar volgende op vs. 88 is de betekenis bijslaap zelf waarschijnlijker. De betekenis bijslaap is duidelijk in het: Bruilofts Praatje ter Bruyloft van Jan van Heemst en Margareta Fortuyn, in Rommelzoodje door J. Pook (1709), blz. 104-105. De vergelijking van het boren van gaten in parels en de coitus wordt hierin in finesses uitgewerkt. De *parelgater* was een bekend beroep, ook in het eind van de 17de eeuw. Zie Jan Luyken, Spiegel van het menselyk bedryf (1694) nr. 81.

91 tW. geeft voor *deun*: hoog woord, WNT en vR. pret, plezier. Deze woorden verwijzen echter niet naar het gevoel van wellust, waarmee vrouwen in zulke omstandigheden kunnen praten.

92 *kandeel* werd gemaakt van wijn, bier, bouillon of melk, met eieren, suiker en kruiden. De recepten waren naar tijd en plaats nogal verschillend.

93 *slordich*. Volgens vR. en WNT XIV kolom 1898: onbehoorlijk, onzedelijk. Dergelijke woorden zou Piet niet gauw in de mond genomen hebben. Vermoedelijk zou hij, in onze tijd levende, hebben gezegd: 'Dat geouwehoer!' tW. geeft als vertaling: hoe los waren ze in de mond; een aanvaardbare weergave van deze passage.

95 *Sint Jan*: de uitdr. *iemands Sint-Jan zijn* komt voor in de betekenis *vrijer, ware Jozef* (Griane vs. 1325, Starter, Jan Soetekou vs. 224). De voornaam Jan is veel gebruikt als aanduiding van 'man' in het algemeen (zie WNT VII kolom 183). *Goede* is mogelijk alleen gebruikt om *Sint* extra nadruk te geven. *Sint-Jan* kan een heilige aanduiden, zoals vR. veronderstelt, maar *Sint-Jan* is ook de man, de echtgenoot (vgl. WNT XIV kolom 1376). Zie V. blz. 98.

98 Van *fraai* in de betekenis: levenslustig, krachtig.

99 De betekenis is dus: de een komt heel langzaam, de ander heel snel tot orgasme.

103 V. blz. 98 meent dat *je* niet slaat op de kraamvisite of Aaltje, maar dat het onbepaald is. M.i. kan *je* heel goed terug wijzen naar de kraambezoeksters. Piet zegt dan: (ik heb wel om jullie gepraat gelachen) ik wil het jullie nog wel eens horen doen, ik zou het er best voor over hebben nog weer eens vader te worden.

110-114 *bevallen* had in de 17de eeuw nog de algemenere bet. van: ziek worden. De

betekenis van vzn. 110-111 is: hij werd ziek een halfjaar voor zijn vrouw in de kraam kwam. Het beeld van de *Papegay* in vs. 112 is ontleend aan het vogelschieten. Bij deze schietwedstrijd wordt geprobeerd een houten vogel op een hoge paal af te schieten, de wedstrijd duurt zolang de vogel overeind staat, d.w.z. zolang het doel nog te raken is. vR. geeft geen verklaring voor vs. 114, V. blz. 98-99 vermeldt een aantal citaten en merkt op dat de uitdrukking: *hy miender gout uyt te puuren. En 't vil boven quicksilver niet* bij voorkeur wordt gebruikt om aan te duiden dat iemand aan een vrijster ‘bekocht’ is. M.i. heeft deze betekenis hier geen zin. Aansluitend bij vs. 109 kunnen vs. 110-114 alleen betekenen: hij ‘vrijde’ zo hevig dat hij na enkele maanden al ziek was. Het was hem op zijn bruiloft aangeraden rustig aan te doen, omdat hij genoeg gelegenheid zou hebben. Hij is dus wel ‘bekocht’, maar dan als gevolg van zijn eigen seksuele gulzigheid.

116 *sneersen*. WNT XIV kolom 2369 geeft dit citaat en veronderstelt dat het woord klanknabootsend is met de bet.: sissen, snerpen. Wij zouden in deze omstandigheden kunnen zeggen: de vonken vlogen eraf.

122 tW. vertaalt *geest* met: haantje. Dat geeft de betekenis wel juist weer.

123 Zie voor deze constr. vdV. § 230.

129 Geval van uitgespaarde flectie. Zie W. § 76 en de daar genoemde literatuur.

133 Andere opvatting bij tW. Zie ook: vR. blz. 156 en V. blz. 99.

134 Zie V. blz. 99 voor andere plaatsen waar dergelijke apposities worden gebruikt.

135 vR. ziet hierin een woordspeling met: zweten als een das. M.i. onnodig.

139 Zie vR. blz. 157 en Mnl. Wb. IX kolom 551.

143 Vgl. V. blz. 99.

148 *ongnaertich* volgens WNT X kolom 894 een bijvorm van *onaardig*, dat als bijw. met versterkende betekenis voorkomt. In deze vorm zou *on-* zijn geworden tot *ong-*, zoals in de Hollandse volkstaal voorkomt. De vbb. in WNT X kolom 898 met *ongn-* of *ongen-* zijn uit werken van Bredero en een uit brieven van Hooft. Daar *ng* voor *n* in het Noordhollands alleen voorkomt voor consonant (soms met assimilatie van deze consonant als in onger: onder) is de gelijkstelling van *onaardig* en *ongnaertich* enz. niet zonder meer aannemelijk ondanks de overeenkomst in betekenis. Zou *gnaertich* niet kunnen samenhangen met Fri. gnirdje, Za. kneerten, knirten, in de betekenis knijpen? De betekenis zou dan zijn: niet geknepen, niet zuinig (vgl. Za. kneert: gierigaard), flink (Vgl. Boek. blz. 464).

151 *borst*: lijfje dat van voren werd dichtgeregen. Zie Spelevaart blz. 47.

153 In Symen vs. 20 wordt genoemd Doctor Jan de pis-besier. V. blz. 100 veronderstelt dat deze doctor Jan dezelfde is als Dr. Johan Fonteyn, die ook lid van de Egelantier was.

156 Koppen zijn laatkoppen, glazen of metalen koppen om ader te laten. Zie Mnl. Wb. IV kolom 48 en WNT VIII I kolom 1160.

157 V. blz. 100 wijst erop dat de latere varianten van vs. 157-158 waarschijnlijk de oorspronkelijke lezing geven. Willem Verdoes was van 1584-1620 hoofdschout van Amsterdam (J. Wagenaar, III, 284). De drukken waarin zijn naam niet voorkomt,

zijn uitgegeven tijdens zijn baljuwschap, de andere daarna. Waarschijnlijk heeft de speler op het toneel de variant met zijn naam gezegd. Evenals in vs. 153 maakt Bredero hier een toespeling op een bekende Amsterdammer. Toen deze toespeling in de druk werd verwijderd, vulde men (Bredero? of de uitgever?) de lacune op met de stoplap *versinje wel* en verving *droes*, om het rijm, door *hel*. Dit is een aannemelijke veronderstelling.

159 Zie ook vR. blz. 157.

165 *komt te pas*: V. blz. 100 wijst de verklaring van WNT XII kolom 608 terecht af. Zijn verklaring verdient met die van vR. de voorkeur boven die van tW. en het WNT.

166 Ik denk dat Aeltje in dit vs. een toespeling maakt op iets dat juist gebeurd is, waaruit blijkt dat boontje om zijn loontje is gekomen, het loon dat hij heeft verdiend met de schelmenstreken die in vs. 109-164 zijn verteld. Zie voor deze uitdrukking vR. blz. 158, en G.C. van Santen's Lichte Wigger en Snappende Siitgen, door A.C. Crena de Iongh, blz. 332.

172 vR. vat *bewribbelen* (frequentatief naast wrijven) op in de betekenis wrijvende uitwassen. Als we echter in dit woord de betekenis ontschubben zien, die eveneens is af te leiden van wrijven, zijn de belangrijkste handelingen bij het vis schoon maken in logische volgorde vertegenwoordigd. WNT II kolom 2435 geeft alleen deze plaats op; ik heb het woord in de nieuwere dialectwoordenboeken niet gevonden.

175 *Poepen* werd veelal gebruikt ter aanduiding van vreemdelingen, met name uit het oosten van ons land en uit West-Duitsland, die tijdelijk in Holland kwamen als marskramer, als maaier, enz.

184 *liggen vijsten*: lui zijn. De uitbreiding *by haer hielen* is nergens anders gevonden. De eig. betekenis van *vijsten* is: een wind laten. Ook het tweede deel is moeilijk logisch te verklaren. Als we *gat* opvatten in de betekenis lichaam is het voorvoegsel niet op z'n plaats.

186 *bejegen*. V. blz. 101 ziet hierin hetzelfde verschijnsel als in versamen, beamen; dus het wegvallen van de e tussen gelijke consonanten, vooral wanneer er nog een onduidelijke vocaal voorafging.

188 *ien anders* kan zijn: een anders (aangelegenheden). Een tweede mogelijkheid is dat *ien* het object is en *anders* bijw. met de betekenis *in dat geval* (nl. als je wat durft aan te merken). *hiel* wil zeggen, in beide gevallen: in hoge mate, of: bij vele anderen.

193 Voor de constructie zie ook vs. 129.

195 Zie Spelevaart blz. 50.

200 *neer eleyt*: tW. en V. vatten dit op in deze betekenis. V. blz. 101 voert als motieven aan: het vorige vs. en het woord lukken. Op grond van dit laatste heb ik déze bet. gekozen boven die van vR. en Kn.: nl. vermoorden.

202 *byleggen*: volgens Winschooten blz. 24: minder te eten krijgen dan gewoonlijk. Zie WNT II kolom 2623.

216 Zie voor deze zegswijze Har. I, blz. 251; WNT V kolom 731. vR. veronderstelt vragenderwijs dat hier gedacht kan worden aan een duivelkop als waterspuwer aan

een gotische kerk. Dit lijkt me niet nodig. Toen men de ramen nog met luiken sloot, zal het eerste licht zijn binnengevallen door het gat in de muur, waardoor de (gier)goot naar buiten liep. Dit teken van de naderende dag was voor de duivel onaangenaam.

221 V. blz. 101 vergelijkt de Fri. uitdrukking *wol en bet* en neemt evenals vR. aan dat we moeten uitgaan van beet, bit, en niet van bet als comp. van goed.

222 Een veel gebruikt spreekwoord volgens Tuinman I blz. 175, Har. I blz. 188, WNT III kolom 4329.

225 Denen werden als stijfhoofdige en onbeschaafd beschouwd.

226 *ribsacken* betekent ook: andere koeien van achter proberen te beklimmen, zoals een koe dat doet als ze bronstig is; verder nog coïre. Zie J.H.A. Elemans, *Woord en wereld van de boer* (1958), blz. 162, 229.

309 Deze betekenis van *aendreyen* wordt niet in het WNT vermeld. Wel de var. *hantdreyen*.

318 Deze betekenis is eerst in het suppl. van het WNT kolom 805 opgenomen. vR. blz. 162 verwijst naar Griane vs. 20 en Sp.B. vs. 254. Op deze plaatsen is de betekenis: klaarspelen, duidelijk en ze bewijzen niets voor de vertaling van vR.: de kunst afzien, nadoen, *je* zal betekenen, evenals *jouw* in Griane vs. 20: met je.

332 *angder schelmery* kan ook opgevat worden als *een andere schelmery* en zou dan een dubbelzinnige betekenis kunnen hebben; vgl. vs. 368-369.

347 Misschien: ik kan je niet dwingen. De betekenis dwingen, noodzaken, is weliswaar al in de middeleeuwen ongewoon, maar ligt hier voor de hand, zowel door het gebruik van *kan*, als door de bescheidenheid van Trijn, gebleken in vs. 52 en vs. 345. Uit *daer staet de betiel* kan men ook opmaken dat Piet bedoelt: 'ik kan je niet noden tot eten' wat dan ongeveer hetzelfde zou kunnen betekenen als: voorgezet is voorgediend. Maar het gebruik van *kan* laat die tweede opvatting moeilijk toe.

351 *ien stick botteren broot* moet ongeveer dezelfde betekenis hebben als ons boterham, anders zou *smeert* overbodig zijn.

352 De volksmond zei dat deze eieren juist bij molenaars werden gevonden; ze konden met het graan van anderen hun kippen voeren. De tegenstelling in die tijd is: bosei, ei van een loslopende kip.

355 Waarschijnlijk werd uit één kan gedronken. Uit dit vs. blijkt dat Aeltje de kan heeft gepakt voordat Piet er naar kan grijpen. In 358 zegt hij dan: geef de kan eens hier, en in 363: nou is het mijn beurt.

364 Volgens vR.: de kan is leeg.

375 *ghenoechlijck* kan ook knap van uiterlijk betekenen. Maar het is het waarschijnlijkste dat het een reactie is op de ondeugende grapjes van vs. 371-372.

393 Zie Stoett, Moortje, woordenlijst.

396 Na de vzn. 378-390 verandert Trijn van gedachten. Na haar eerste afweer is haar tegenstand verzwakt zoals uit vs. 293 blijkt. Nu heeft ze met Aeltje medelijden gekregen en daarom vertelt ze het plannetje.

403 De vlieger was in de 16de eeuw nog een overkleed, met of zonder mouwen, maar wordt in het begin van de 17de eeuw meer een tweede japon, die over de andere wordt

gedragen. Zie Van Thienen, blz. 44 vlgg.

422 Eig. wachten tot de mis uit is. Misschien is het hier dubbelzinnig bedoeld.

424 *Ruyntge* betekent in Koe vs. 394: mes. Lett. dus: ik heb mijn mes er voor geslepen. Mes is, evenals zwaard, een penisymbol (Vgl. Bax, blz. 70, noot 20).

446 *dat 's hun recht* kan niet anders betekenen dan *dat sum recht* in Koe vs. 418. Maar alle drukken, waarvan de varianten vergeleken zijn, hebben *hun*. Zie over deze beide vormen V. blz. 34-35.

478 *Jorden*, eig. een mansvoornaam, wordt gebruikt als soortnaam voor een sukkel.

494 Molenaars werden dikwijls afgeschilderd als vrouwenliefhebbers. Zie Inleiding, blz. 18 en Kalff, blz. 308-309.

501 De molenaars stonden ook bekend als oneerlijk. Zie hierover o.a. Ts. XXVII (1908), blz. 229. In vs. 501-503 wordt de voorstelling gegeven dat Piets handelwijze met Trijn een soort wraak is over het bekende rijmpje.

517 Voor de verklaring denkt vR. aan het adj. *vuns*, het WNT aan Funen, de naam van het Deense eiland.

520 Dit vs. zou ook kunnen betekenen: je zult de dag niet beleven dat je je benen bij mij onder de tafel zult steken. Na het gebeurde lijkt de andere verklaring waarschijnlijker.

524 *of esteken*, afgestoken, betekent eigenlijk de doodsteek gegeven, en hier in figuurlijke zin.

530 Vgl. Moortje vs. 1984.

560 *kruys*: vR. en tW. kozen deze term. Het is echter vreemd dat B I K M en L *kruijen* of *kruyen* hebben. In Katwijk betekent *kruie te koop hebbe* praats hebben. Zie G.S. Overdiep, G.A. van Es: *Woordenboek van de volkstaal van Katwijk aan Zee* (Antwerpen 1949) blz. 32. Een voorbeeld van het gebruik uit 1790 wordt ook vermeld: *Dat selle beter kruije weze* (dat zal meer succes hebben). Misschien is *kruie* mv. van kruid. Wie *kruiden* op de markt verkocht, prees de kracht ervan aan (zie de Quacksalver).

566 Een potje met paling is iets dat verborgen moet blijven. De betekenis van dit vs. zou dus kunnen zijn: wie iets heeft of heeft gedaan dat verborgen moet blijven, moet het niet vertellen. WNT XII kolom 3678 verklaart deze betekenis uit de homonymie van *aal*- paling en *aal*- mestvocht. Maar de woorden *goe Ael* doen vermoeden dat Piet hier iets meer bedoelt of misschien twee dingen tegelijk zegt: nl. vertel het niet verder, het is niet fraai wat we gedaan hebben, maar tevens: als je zo'n goede vrouw hebt, moet je die beschermen.

571b-572 *Dat ghy niet wilt* enz.: deze spreuk komt ook voor op het enige stukje schrift dat met zekerheid van Bredero's hand is. Zie Memoriaal van Bredero (1970) blz. 165.

578 *stekel-baersjes*: de bijzondere kleuren van het stekelbaarsje in de paartijd en de opvallende 'paardans' zijn waarschijnlijk vrij algemeen bekend geweest; *Pis-reutjes*: mannetjeshondjes (die telkens pissen).

Hoochduytschen quacksalver

- *goude Mynen*: de kwakzalver verdient dus goed.

13 Vgl. Dt. Wtb. X 1, kolom 846.

32 *au* voor *o* ook in 363 *clauff* = klop. Of bedoelt Bredero het echte Duitse woord *sauber*: behoorlijk, zindelijk?

36 Vs. 35 zou kunnen betekenen: bevrijd van moeilijk baren, maar *sich baren* betekent *zich vertonen*. In verband met de volgende vzn. is een betekenis: bevrijden van zware arbeid in het algemeen, m.i. waarschijnlijk.

53-54 Deze vzn. zouden dus zo vertaald kunnen worden: Door mijn talent met bovendien enige inspanning doe ik de domme lieden wijs en scherpzinnig schijnen.

58 vR. veronderstelt *lijdend*, maar dit is zonder twijfel mhd. *leitlich*, mnl. *lee(t)lyc* = lelijk.

95 *wunder*: vgl. Dt. Wtb. XIV, 2, kolom 1838.

97 *Portogoloysers*: Portugese munten. Zie Fr. Godefroy, Dictionnaire de l'ancienne langue française, VI (Paris 1889) blz. 322; *Lijsbetten*: munten geslagen tussen 1592 en 1601, voorzien van de beeldenaar van koningin Elisabeth.

98 *Dubbloenen*: Deze werden in 1606 gerekend op 6 gulden en 17 stuiver. Zie WNT III kolom 3547; *Pistoletten* werd gebruikt als naam voor Spaanse en Italiaanse kronen, en Franse gouden munten. Zie WNT XII kolom 1996 en 1997.

99 *Nobels*: Zie WNT IX kolom 2026, 2027. De waarde van een *nobel* was ongeveer 50 stuiver; *rossen vrunt*: ook dit zal de naam van een munt zijn, genoemd naar een 'rosse' vorst. Of is het 'de paardenvriend' en is hier de gouden rijder bedoeld, die in 1606 voor het eerst werd geslagen? Zie WNT XIII kolom 218.

101 Schertsende benaming voor geldstukken. Zie WNT VII kolom 4436 en 4437: een spaanse kluit zou een Filipsdaalder zijn, ter waarde van 52 stuivers in Bredero's tijd.

102 Zie WNT IV kolom 1885 en vgl. Griane vs. 1316.

105 Bedoelt hij dat hij die munten niet kan beschermen tegen de slechte gewoonte van het besnoeien en de waardevermindering?

120 Ironisch bedoeld. Vs. 118 zinspeelt ook op de geldnood van Spanje, die opgeheven zou zijn als met de steen der wijzen goud gemaakt kon worden.

122 Vanaf vs. 115 heb ik de inhoud opgevat als volgt: De Spaanse koning heeft me hard nodig om goud te maken en daarom een list verzonnen om me naar Spanje te lokken, maar God heeft dat verhinderd. Daarom ben ik bij hem vandaan door God hierheen gezonden.

192 *corellen*: In het verband is de betekenis asperges het waarschijnlijkst, hoewel die ook in het volgende vs. genoemd worden. De andere betekenis, nl. koraal, is ook mogelijk. Fijngestampte koralen werden als geneesmiddel gebruikt. Zie o.a. M.A. van Andel, Volksgeneeskunst in Nederland (diss. Leiden 1909) blz. 159.

222 Vooral van de huizen aan de smalle oostzijde werd gezegd dat ze 'op 't water' stonden; in dit geval is het waarschijnlijk in het algemeen bedoeld.

239 De betekenis *knoeier* kan in dit verband niet bedoeld zijn. Toch ligt de associatie voor de hand; zie vs. 314.

248 Naam van het loof van *Taxus baccata*, Ndl. ijf, of van *anagallis arvensis*, Ndl. guichelheil. Groenspaan, azijnzuur, koperoxyde en vitriool, ook aangeduid met *Spaens groen*, zullen hier wel niet bedoeld zijn.

249 De bet. van *huy-pillen* heb ik niet kunnen vinden. *Huy*, overblijvend vocht van de melk na het kaasmaken, past bij karnemelk, maar het is onwaarschijnlijk dat men van dit waterige vocht pillen kon maken of moet men denken aan pillen die gemaakt werden van hui-boter (?).

255 Zijn de apotheker en de vriend misschien dezelfde?

273 Eig. scheepsterm die betekent dat een schip van achteren te zwaar is geladen.

278 De betekenis van dit vs. is niet duidelijk, tenzij *lech* een drukfout is voor *sech*. De vrouw kan dan zeggen: als je zo doorgaat vrees ik dat het bed vol raakt.

294 Het betekent eig. geld voor vertering, voor de kost. Vgl. voor deze betekenis Moortje vs. 2656.

302 Vgl. Moortje vs. 3116 *dat malle hoeft versetten, den capproen versetten*. Mnl. Wb. III kolom 1194. Zie Stoett, Moortje, aant. vs. 3116 en vR. blz. 172.

311 De toevoeging voor *'ontbijt* noodzaakt *proeven* letterlijk te nemen.

326 Met *hem* voor *u* geeft dit vs. een begrijpelijke betekenis. Rychart spreekt immers nú tot het publiek, en niet meer tegen Lammert. De andere drukken hebben echter ook het pron. *u*.

331 vR. veronderstelt eveneens *kan*. Het geeft de beste bet., maar het is een vreemde vorm.

394 Mnl. spreekwoord, zie Mnl. W. VII kolom 692.

Bijlagen

Bijlage I

De tekst van het Kluchtboek

Bredero heeft de stof voor zijn klucht van de Koe kennelijk ontleend aan een Antwerps Kluchtboek, waarvan althans twee drukken bekend zijn. Het oudste, uit 1554, is eigendom van de Maatschappij der Nederlandse Letterkunde te Leiden en heeft als titel: Een nyeuwe cluchtboeck: tracteerende van alle staten ende handel der werelt, seer ghenuchlijck ende om een eerlijc gheselschap te verhueghen. Ghenoomen ende over gheset vut een hoochduytsche boeck geheten scimp ende ernst, ende oock wten latijne, te weten Henrico Bebelio ende anderen meer waerin alle eerbaerheyt ende genuchlijcheyt gesocht is, also dat die hoorende oft lesende ooren, daer in niet verarghert en sullen worden. Gheprint Thant-werpen in die cammer strate, in die gulden Fonteyne bi my Jan Wijnrijcx. met Gratie ende Privilegie. - Dit enig bekende exemplaar (UB Leiden, Bibl. Lett. 1499 F 20) bevat achterin het jaartal 1554.

Het andere, uit 1576, was eertijds in het bezit van de Stadt-bibliotheek te Dantzig; daar werd het gevonden door Johannes Bolte, die erover schreef in Ts. X (1891) blz. 127. De titel luidt aldus: Clucht boeck, inhoudende veel recreative Prepoosten, ende Cluchten, wt veel gheleerder mannen, ende vermaerde Philosophen Boecken vergaert. Van nieu in Nederlantsche sprake overgheset, oversien, ende oock vermeerdert. T'Hantwerpen .. 1576.

Over de internationale literatuur, die de bron is van deze Kluchtboeken, spreekt Van Rijnbach op blz. XLV-LIX.

Het verhaal van de zo handig bedrogen boer komt in het Leidse exemplaar voor als nr. 177, maar het is onvolledig doordat er juist daar een blad ontbreekt. Het Dantziger exemplaar, dat overigens ook onvolledig is, heeft dit verhaal als nr. 68. In de onderstaande tekst, door Van Rijnbach in 1926 gepubliceerd (blz. LIII-LIV), is het eerste gedeelte overeenkomstig de editie-1540; het tweede gedeelte, na de asterisk, is ontleend aan de editie-1576 met gebruikmaking van een destijds te Dantzig vervaardigd afschrift.

Vanden Gast die by nachte sijnen Weert de Coe stal: dewelcke de weert selfs vercocht, om dattet de Gast op hem begheerde: Ende noch van meer ander auontueren ende bootsen die hy ghedaen heeft.

Te Cuelen is een Auontuerder geweest, noch by menschen gedencken, daer veel af te schrijven ware, maer men souts in dit cleyn boecxken niet al connen gheschrijven. Ick moet nochtans een corte historie van hem vertrecken, die ick van ghelooflijcke persoonen van Cuelen selfs gehoort hebbe. dese Auontuerder is op eenen tijt twee mijlen van Cuelen in een Dorp ter herbergen comen. Den Weert heeft hem gheherbercht, ende gheuraecht waer dat hy morgen henen woude. Hy antwoorde hem nae Cuelen op die merct. Die weert sprack, dat hoore ick geerne. ick sal v morgen gheselschap houden. Den Gast seyde, maer ghy moet vroeck opstaen, dat wy oock in tijts daer comen mogen. die Weert antwoorde: Siet toe dat gij v niet en verslaept want ick wil vroeck op sijn. die Gast seyde. So bidde ic v dan, ist dat gy eer op sijt, dat gy my weckt. die weert seyde, geerne. Nv had de weert een vette Coe inden stal staen, ende dat wist desen gast wel, ende doen sy alle int huys slapen waren, stont die gast stillekens op, ende nam die Coe wt den stal, ende leydense metter nacht een goet stuck weechs nae Cuelen toe, ende bantse aen eenen boom, die ter syden waert wt stant, op datse niemant die ouer den wech ginck sien en soude. Des morghens vroeck stont die Weert op ende weckte den gast, ende gingen soo al coutende metten anderen nae Cuelen toe. Als sy by die Coe quamen, seyde dese tot den Weert: Lieue Weert, hier in dit naeste Dorp is my een schuldich, daer wil ick gaen sien oft ick ghelt can gecrijgen, gaet soo al goelijcxkens voort, ick sal v wel achterhalen. Die Weert antwoorde, ende seyde: In Gods namen, ende ghinck soo lancksaeem voorts. Dese schalck quam totten boom, ende daer vant hy die Coe noch aenden boom ghebonden, ende namse metten seele, ende quam tsyne ghemake so nagheulcht, ende achterhaelde den weert niet verre van Cuelen. Als hem die weert sach comen, seyde hy: sijt ghy daer, ic hebbe v lange gewacht. Den Gast seyde, iae: Ic heb* veel armoeden metten boer ghehad, eer ick totter betalinge comen ben, want hi en hadde geen ghelt, ende ic heb willen betaelt sijn, daer om hebbe ic dese arme Coe (voor mijn goet geleent ghelt) moeten nemen: Ick sorghe dat ickse niet soo diere in die stadt vercoopen en sal, als icse genomen hebbe. Die Weert sach die Coe aen, ende sprac: Dats by mijn mannen waerheyt, een schoon vette Coe, ende waert dat ick ghister avondt, mijne Coe niet selfs inden stal gebonden en hadde, soo soudick wel doruen sweeren datse mijn waer, alsoo gelijk is sy haer. Nv was des gast geleghentheyd also, dat hy hem op die Osse merct niet wel vertoonen en dorste, om sommige quade feyten die hy daer bedreuen hadde:

daerom badt hy den weert, ende seyde, dat hy wat nootsakelijcx te doen hadde, hy soude hem sijn Coe vercoopen, ende wees hem sijn herberch, daer hi hem dat ghelt soude brengen, hy soude hem eenen goeden drincpenninck schencken. die weert wasser me te vreden, ende vercocht die Coe meer, dan hy hem geseyt hadde, ende bracht den Gast dat ghelt in sijn herberge. Den Gast ontfinct met grooten dancke, ende gaf den weert sijn drincghelt, dies hy hem seer bedancte. Den gast practiseerde hoe hy van den weert best scheyden mochte, ende seyde tot hem: wy moeten eerst met malcanderen ontbijten, want die Coe heeft doch meer ghehouden dan sy weert was: De Boer die de Coe toebehoort heeft sal tgelach betalen: Ende eyschte van die weerdinne twee termen schotelen, hi woude een paer gebraden hoenderen gaen coopen, ende als hy wt der stouen woude gaen, seyde hy totten weert vander herbergen daer hy nv in was: Lieue Weert, leent my uwen mantel, want ick en heb niet gheerne dat men siet wat ick gecocht heb, ick wil den mantel daer ouer slaen: want hy sorchde, dat hi aen sijnen rock gekent mocht worden. Doen gaf die weert hem den mantel om, ende ghinck also sijnder straten, die hy voor meer gewandelt hadt, wanneer hy sulcx bedreuen hadde. Ende hadde niet inden sin gebraden hoenderen te coopen, hy en vraechde oock niet veel na de twee weerden, ooc en hadde hy niet inden sinne in die naest-comende twee Iaren haer te besoecken. Als sy hem lange gewacht hadden, quam des Boers dochter gelopen al clagende ende weenende, ende seyde: O Vader het gaetter al qualijc, wy hebben onse Coe verloren, die van desen nacht ghestolen is. Die Vader mercte die boeuerije terstont, ende sprac: Daer sla die duyuel toe, ick hebse selfs vercocht. Ende moesten om der boeuerijen wil selfs lachen, ende en woude sijnen Gast niet langer verwachten, want hi sach wel dat hy niet wederkeeren en soude: die hoenderen en waren noch niet gebraden, want die pluymen hadden dat vleesch wech ghedraghen.

Bijlage II

Motieven, verwant met de Molenaer

Een duidelijke bron voor Bredero's klucht van de Molenaer is tot nu toe niet gevonden. Vergelijkbare verhalen waren echter zeer bekend. Van Rijnbach geeft in zijn editie van de Kluchten op blz. LIX-LXXIV de volgende redacties:

Enguerrant d'Oisy, Le meunier d'Arleux - In: Recueil général et complet des fabliaux des XIIIe et XIVe siècles, imprimés ou inédits, publiés avec notes et variantes d'après les manuscrits par A. de Montaiglon et G. Raynaud. Paris 1877, deel II, blz. 31-45.

Boccaccio, Decamerone. Het verwisselingsmotief is daar te vinden in de vierde vertelling van de achtste dag, de zesde van de derde dag, en de achtste van de zevende dag.

Franco Sacchetti, Novella CCVI - Le Novelle di Franco Sacchetti pubblicate secondo la lezione del codice Borghiniano con note inedite di Vincenzio Borghini e Vincenzio Follini, per Ottavio Gigli. Firenze 1860-1861, dl. II, blz. 203.

Dirc Potter van der Loo, in Der Minnenloop, IV vs. 1971-2032.

Poggio Bracciolini, Facetia CCLXX en CCXXXVIII, in: Poggii Florentini Facetiarum libellus unicus, notulis imitatores indicantibus te nonnullis sive Latinis, sive Gallicis imitationibus illustratus, simul ad fidem optimarum editionum emendatus. London 1798; dl. I, blz. 278 en II, blz. 287.

Antoine de la Salle, Les Cent Nouvelles Nouvelles. Edition revue sur le texte original et précédée d'une introduction par Le Roux de Lincy. Paris 1885; dl. I blz. 157: La IXe Nouvelle par Monseigneur. Le mari maquereau de sa femme.

Marguèrite d'Angoulême, L'Heptaméron (Huictiesme nouvelle). In: L'Heptaméron des Nouvelles de très-haute et très-puissante princesse Marguerite d'Angoulême royne de Navarre. Nouvelle édition d'après le texte des manuscrits avec des notes et une notice par P.L. Jacob. Paris 1876.

Voor nog meer van dergelijke verhalen, die enige overeenkomst met de klucht van de Molenaer vertonen, kan verwezen worden naar Van Rijnbach, die ook literatuur over deze teksten opgeeft. De overeenkomst is in alle gevallen te gering, om een of meer van deze verhalen als bron te beschouwen.

Bijlage III

Enkele taalverschijnselen

Over de taal van Bredero zijn een aantal publikaties verschenen, die hierachter worden vermeld. Voor het gemak van de lezer en om herhalingen in de noten te voorkomen, worden hier de telkens terugkerende verschijnselen opgesomd en toegelicht met enkele voorbeelden. De indeling gaat uit van de spelling die in de gebruikte druk voorkomt; de enkele klinkertekens worden eerst behandeld; bij de dubbele is onderscheid gemaakt tussen monoftongen en diftongen. Tussen haken staat het letterteken, dat in het tegenwoordige Nederlands in de gegeven voorbeelden wordt gebruikt.

a (e) - kars, vars

e (a) - smert, verckens

i (a) - alleen in het tweede lid van selschip

i (e) - bin, in, mit

i (u) - stick, sticken

o (a) - brachten, docht

o (u) - locht, locken

u (e) - schulp

u (i) - vrunt

u (ie) - benuwen

eu (e, ee) - beusem, deuse, speulen, veul

eu (o, oo) - deur, meugelyck, meulen, veur, eweunt

eu (oe) - breur, petemeui

eu (o) - Seundaaghs

eu (u) - keunt

ie (e, ee) - biest, diel, hiele, hiet, lierde, mienteman ('gemene', d.i. gewone man), miest, miester, siep, twie, verkiert, wieck

ie (uu) - vier, vegevier (vagevuur)

ey (e) - voor gedekte n: deynck, springheynst, veynster

ij (i) - voor gedekte n: kijnt, kijnts, pijntje, wijnt. Het meervoud van kind wordt gespeld als: keyeren in Molenaer 101, als kyere in Molenaer 69 en 90.

Verkorting of niet-verlenging komt voor bij:

i (ie) - *vil, villen*

i (ij) - *sin, sinnen* (enk. en mv. presens van 'zijn')

o (o) - *botter*

o (oe) - *most*

o (ou) - *wod* (woude, wou of wilde)

ft (cht) - *after, nift, waraftig*

gn (kn) - *gnap*

k (g) - *seckt*

ng- (n-) - *angdere, gangsoogen, hangd, hongkt, langt, mongktje, ongs, wongder.*

(De gutturale nasaal wordt bij Bredero gespeld met: *ng, ngk, nck*).

Wegval van *d* komt voor aan het einde van een woord: *goe, gemoe*. *Goe* in min of meer vaste verbindingen als *goe Joost, goe meydt*, het tweede eenmaal in het rijm op *toe*. Intervocalisch is het verschijnsel frequenter: *braen* (gebraden), *moer, sier, spoen, vaar*. In andere gevallen zonder samentrekking: *heyens* (heidens).

Het verkleiningsuffix wordt gespeld met *-ge* en *-ie*, als het tegenwoordige Nederlands *-je* schrijft.

Het lidwoord en aanwijzend voornaamwoord bij een subject heeft enkele malen *-n*: *desen haert, dien ien, den vliengenden storm*.

Het verleden deelwoord heeft als prefix dikwijls *e-*: *ekomen, eleyt, enomen, eweunt, oppewisselt*.

Werkwoordsvormen met een andere klinker in de tegenwoordige tijd zijn: *derf* (durf), *keunt* (kunt), *werd* (wordt);

in de verleden tijd: *sturf* (stierf), *verwurf* (verwierf), *wurp* (wierp).

worde (werd) is zwak in Molenaer 150, evenals *verkerft* (verkorven) in Molenaer 38.

men (mijn) wordt als persoonlijk en bezittelijk voornaamwoord gebruikt.

In ontkenkende zinnen komt dikwijls, maar niet altijd, naast een ontkenkend pronomen of voegwoord, de ontkenning *en* voor: *dattet niemand en sagh*.

De vele bastaardvloeken zijn niet altijd in de noten verklaard, daar ze met de hier gegeven voorbeelden gemakkelijk zijn te herkennen: *Gants wonden* - Gods wonden; *Gants lichters* - Gods kandelaren of Gods bliksem; *Hed* - God; *ackermerten* - sacramenten; *elementen* - (Gods) elementen; *Pots longeren* - Gods longen; *sacker lyden* - (Gods) heilig lijden; *gants sacker venten* - Gods sacramenten; *bloemer herten* - (Gods) bloedend hart.

Literatuur:

G.A. Nauta, Taalkundige aantekeningen naar aanleiding van de Wercken van G.A. Bredero. Groningen 1893.

J.O.S. van der Veen, Het taaleigen van Bredero. Amsterdam 1905.

F.A. Stoett, Moortje. Zutphen 1931. Inleiding blz. VI-XXIV.

A.A. Verdenius, Studies over zeventiende eeuws. Amsterdam 1946.

Bijlage IV***Beknopte bibliografie in chronologische volgorde***

W(itte) v(an) C(itters), J. d(e).

De bronnen van Brederoo's kluchten van den Molenaar en van de Koe. In: Nederlandsche Spectator 1872, p. 330-332.

W(itte) v(an) C(itters), J. d(e).

Nog eenmaal de Molenaar van Brederoo. In: Nederlandsche Spectator 1872, p. 357.

W(itte) v(an) C(itters), J. d(e).

Nog eenmaal de Koe van Brederoo. In: Nederlandsche Spectator 1874, p. 290-292.

Vloten, J. van.

Het Nederlandsche kluchtspel van de 14e tot de 18e eeuw. 2e verm. dr. 3 dln. Haarlem (1877)-1881; voor Bredero: Dl. 1, p. 2, 3, 4, 10, 12; Dl. 2, p. 104; Dl. 3, p. 7.

Winkel, Jan te.

Almanakken met eene klucht van Brederoo en gedichtjes van Hofferus en Telle. In: Ts. 3 (1883), p. 167-173.

Brink, Jan ten.

Brederoo's 'Klucht van de Koe'. In: De Bibliotheek; Bijblad van Noord en Zuid 8 (1885), p. 69-73.

Brink, Jan ten.

Brederoo's 'Molenaar'. In: De Bibliotheek; Bijblad van Noord en Zuid 8 (1885), p. 66-69.

Kalff, G.

Bredero en Hans Sachs. In: Ts. 6 (1886), p. 304-309.

Worp, J.A.

Plautus op ons tooneel. In: Ts. 8 (1888), p. 81-154. (Bredero op p. 119.)

Brink, Jan ten.

Bredero's 'Kluchten'. Inleiding. In: G.A. Bredero. De Werken. Volledige uitgave, naar de beste oude drukken bezorgd en opgehelderd door J. ten Brink, H.E.

Moltzer, G. Kalff, e.a. Met algemeene inleiding van G. Kalff. 3 dln. Amsterdam 1890. Dl. 1, p. 195-203.

Bolte, Johannes.

Ein antwerpener Cluchtboeck von 1576. In: Ts. 10 (1891), p. 127-143. (Bredero op p. 132-133).

Moerkerken, P.H. van.

Het Nederlandsch kluchtspel in de 17e eeuw. 2 dln. in 1 band. Sneek (1898).

Gouw, J.E. ter.

Taal en zeden onzer vaderen toegelicht door eenige oude kluchtspelen. In: Noord en Zuid 24 (1901), p. 125-128, 230-241, 527-544; 25 (1902), p. 3-17, 257-277, 388-401; 26 (1903), p. 19-36, 193-203, 385-401; 27 (1904), p. 13-30, 145-163, 323-336.

Rogge, Y.H.

De klucht van de koe. In: Ts. 21 (1902), p. 173-177.

Poll, K.

Klucht van de Koe, vs. 952 vlg. In: Ts. 30 (1911), p. 118.

Bredero, G.A.

Kluchten. Vande Koe; Symen sonder Soeticheydt; Van den Molenaer. Amsterdam 1920. (4e stuk van dl. 1 van de Werken, ed.-Knuttel; de Aanteekeningen bij de Kluchten op p. 357-360.)

Bredero, G.A.

Klucht van de Koe, door Nederlandsche Tooneelkunstenaars-Vereeniging voor de leden van 'De Schakel', 24 februari (1924) in Plantage-Schouwburg. Inleidende rede over G.A. Bredero door Balthazar Verhagen. (Amsterdam 1924).

Bredero, G.A.

Klucht vande Koe 1612. Met inleiding (door Joh. Vorrink), aanteekeningen en het portret van den schrijver. 's-Gravenhage 1925. Nederlandsche schrifturen 4. p. 5-8.

Verdenius, A.A.

Bredero's Klucht van de Koe, vs. 487: Het zegendje bier. In: Ts. 44 (1925), p. 230-232.

Rijnbach, A.A. van

De kluchten van Gerbrand Adriaensz. Bredero. Met een inleiding, aantekeningen en een woordenlijst. Amsterdam 1926. Proefschrift Utrecht.

Schepers, J.B.

(Bespreking van) A.A. van Rijnbach, *De Kluchten van Gerbrand Adriaensz. Bredero*. In: *Museum* 34 (1926-1927), kolom 294-296.

Verdenius, A.A.

Vreemde taalelementen in onze kluchten en blijspelen. In: *NTg.* 21 (1927), p. 161-174.

Olivier, L.J.J.

De klucht van den Hoochduytschen Quacksalver. (Een jeugdwerk van Bredero.) In: *NTg.* 22 (1928), p. 113-124.

Verdenius, A.A.

(Bespreking van) Dr. A.A. van Rijnbach, *De Kluchten van Gerbrand Adriaensz. Bredero*. In: *NTg.* 22 (1928), p. 100-105.

Knuttel, J.A.N.

Bredero, de Hoochduytschen Quacksalver en de Vermeerderingh. In: *Ts.* 48 (1929), p. 185-197.

Verdenius, A.A.

Aantekeningen bij Bredero's kluchten. In: *Ts.* 48 (1929), p. 1-17; 49 (1930), p. 36-46, 298-310.

Bake, C.

Symen sonder soeticheydt, reg. 415-416. In: *Ts.* 49 (1930), p. 319.

Bezoen, H.L.

Symen sonder soeticheydt, vs. 415. In: *Ts.* 51 (1932), p. 275-276.

Rijnbach, A.A. van.

Inleiding. In: G.A. Bredero. *Toneelwerk: Griane, Klucht van de Koe, Spaanschen Brabander*. Amsterdam 1942. Bibliotheek der Nederlandse letteren, p. v-xl.

Verdenius, A.A.

Bredero's Klucht van de Koe, vs. 487. In: *Studies over zeventiende eeuws. Verspreide opstellen en aantekeningen. Aangeboden door vrienden, leerlingen en oud-leerlingen ter gelegenheid van zijn zeventigste verjaardag op 7 maart 1946.* p. 86-87.

Verdenius, A.A.

Aantekeningen bij Breero's kluchten. In: *Studies over zeventiende eeuw*, p. 73-85, 88-106.

Bredero, G.A.

Klucht van de Koe (1612). Uitgegeven en toegelicht door A. de Bruijn. Geïllustreerd door Bertram A. Th. Weihs. Amsterdam 1953. Meulenhoff's Bibliotheek van Nederlandse Schrijvers nr. 46.

Kroniek, 5. Bespreking van Bredero's Klucht van de Koe, toegelicht door A. de Bruijn. In: *Leuvense Bijdragen, Bijblad*, 50 (1961), p. 35-36.

Boshouwers, R.F.M.

De Franse leenwoorden in de kluchten en blijspelen van G.A. Bredero. In: *Ts.* 79 (1963), 183-199.

Bredero, (G.A.)

Klucht van de Koe. Met inleiding en aantekeningen door Jo Daan. Zwolle 1963. *Klassieken uit de Nederlandse letterkunde* nr. 21. (3^e dr. 1971.)

Koelmans, L.

(Bespreking van) Bredero. Klucht van de Koe, met inleiding en aantekeningen door Dr. Jo Daan. In: *NTg.* 56 (1963), p. 343-344.

Bredero, G.A.

Klucht van de Koe 1612. Toegelicht door A. de Bruijn. Geïllustreerd door Bertram A. Th. Weihs. 3^e, herz. dr. Zutphen (1964).

Zwaan, F.L.

(Bespreking van) Dr. Jo Haan (= Daan), Bredero Klucht van de Koe. In: *Spiegel der Letteren* 8 (1964-1965), p. 309-312.

Grootes, E.K.

Kluchten. In: 't Kan verkeerren. Gerbrand Adriaensz Bredero 1585-1618. (Catalogus Bredero-tentoonstelling in het) Amsterdams Historisch Museum 26 september 1968 tot 25 november 1968. p. 56-60.

Starink, Jan.

Bredero's de Klucht van Den Meulenaer. In: *Kath. Radio en Televisie Gids* 13 okt. 1968.

G.A. Bredero's Kluchten

uitgegeven door Dr. C. Kruyskamp. N.V.W.J. Thieme & Cie. Zutphen z.j. (= 1970). Met inleiding en aantekeningen.

